

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DOKTORI ISKOLA

dr. Legeza Dénes István

**„EGYSZER MINDENKORRA ÉS ÖRÖKÁRON”
A SZERZŐI JOG ÉS FORGALOMKÉPESSÉGE
MAGYARORSZÁGON
A REFORMKORTÓL 1952-IG**

PHD ÉRTEKEZÉS

TÉMAVEZETŐ:

Dr. Fülöpné Prof. dr. Homoki-Nagy Mária PhD

egyetemi tanár

TÁRS-TÉMAVEZETŐ:

Dr. Varga Norbert PhD

egyetemi docens

Szeged

2017

TARTALOMJEGYZÉK

Táblázatok és képek jegyzéke.....	5
Rövidítések jegyzéke.....	6
1. Bevezetés.....	8
1.1. Témamegjelölés, a kutatás tárgya	8
1.2. Az értekezés során alkalmazott fogalmak.....	13
1.3. A források és az alkalmazott módszer	16
2. A szerzői jog és forgalomképessége a hazai szabályozástörténetben (a reformkortól 1922-ig)	21
2.1. Az utánnomás eltiltásáig vezető út.....	21
2.2. Fellépés a szerzői jogok érdekében.....	27
2.2.1. Az Iliász-pör	28
2.2.2. „Írói jogtapodás”	30
2.2.3. Toldy Ferenc fellépése az írói (szerzői) tulajdon törvényben történő elismertetéséért	31
2.3. Első hazai törekvések a szerzői jog szabályozására (1844)	32
2.4. Az 1846. évi osztrák Szjt. és átvétele Magyarországon.....	34
2.5. Az ITSZ és bírói gyakorlata	38
2.6. Újabb törvényjavaslatok.....	41
2.7. Az 1884. évi és az 1921. évi Szjt. rendelkezései a szerzői jog átruházásáról	44
3. A kiadói szerződés és a munkaviszonyban alkotott művek	49
3.1. A kiadói szerződés az ALR-ben.....	50
3.2. A kiadói szerződés az OPTK-ban	53
3.3. A kiadói ügylet a magyar Kereskedelmi Törvényben.....	55
3.3.1. Apáthy István Kt. tervezete	55
3.3.2. A Kt. általános szabályai	60
3.3.3. A kiadói ügyletre vonatkozó főbb rendelkezések.....	62
3.4. A jogátruházási és kiadói szerződés elhatárolása a régi szerzői jogi elméletben.....	63

3.5.	A munkaviszonyban alkotott művek.....	67
3.5.1.	Az ALR és az OPTK megoldásai a megrendelésre alkotott művekre	68
3.5.2.	Az Akadémiák és az egyetemek szerzői joga a régebbi magyar jogban	69
3.5.3.	A szolgálati szerződés a szerzői jogban.....	70
3.5.4.	Az alkalmazott találmányai – exkurzus	74
4.	A szerzői és a kiadói jog szabályozása 1945 és 1952 között	78
4.1.	Kodifikációs törekvések (1933) 1945 és 1952 között.....	79
4.1.1.	A kodifikációs munka első lépései (1933/1945–1947).....	79
4.1.2.	Balás P. Elemér törvényjavaslata.....	80
4.1.3.	A szerzői jogi szabályozás 1947–1950 között.....	82
4.1.4.	Az 1950-es évek rendeletei.....	85
4.2.	Kollektív szerződések írók és kiadók között.....	85
4.2.1.	Mintaszerződések 1945 előtt	86
4.2.2.	Az egységes kollektív szerződés (1945–1947).....	87
4.2.3.	Az Ideiglenes Egyezmény (1948–1949).....	92
4.2.4.	Tervezet egy kiterjesztett hatályú kollektív szerződésre	94
5.	Az átruházás terjedelme és tartalma a joggyakorlatban	97
5.1.	Nyomdai szerződések a reformkorban.....	98
5.2.	A kiadók és a folyóirat-szerkesztők közötti szerződések.....	101
5.3.	Az „örökidőkre” szóló és „örökárú” szerződések	105
5.3.1.	Tisztességtelen-e az örökárú szerződés?.....	110
5.3.2.	Az „örökárú” szerzői jogok értéke.....	115
5.4.	A kiadók rugalmassága	117
5.5.	A szerzők kockázatviselése.....	120
5.6.	A felek ügyleti akarata	121
5.6.1.	A szerző jogainak visszanyerése.....	122
5.6.2.	Az átruházott jogok terjedelme.....	127

5.6.3.	A megfilmesítési jog.....	135
5.6.4.	Az alkalmazott dramaturg és az alkalmazott hírlapíró esete	142
5.7.	Szerződések utólagos módosítása	145
5.8.	A műalkotás átruházása és a szerzői jog	147
5.9.	A személyhez fűződő és a személyiségi jogok	150
5.9.1.	A névfeltüntetés joga	152
5.9.2.	Utólagos változtatás a szerzői műveken	158
6.	A zeneműkiadási szerződések	163
6.1.	A technikai fejlődés hatása a zeneművek felhasználására	163
6.2.	A Rózsavölgyi és Társa zeneműkiadó cég.....	168
6.2.1.	A Rózsavölgyi és Társa cég rövid története	168
6.2.2.	A Rózsavölgyi és Társa cég szerződéses gyakorlata	169
6.2.3.	Az ALMECO – a mechanikai jogok saját kezelése.....	173
7.	A díjkitűzés.....	177
7.1.	A díjkitűzés jogi természete	178
7.2.	Az Akadémia pályadíjai és a kéziratok kezelése	182
7.3.	A színházi drámajutalom.....	187
8.	Összegzés	195
9.	Summary	201
10.	Irodalomjegyzék	208
10.1.	Országgyűlési irományok, törvényjavaslatok	208
10.2.	Szakirodalom.....	210
10.3.	Levéltári források	224
10.4.	Jogsabályok	230
10.5.	Döntvénytárakban közzétett ítéletek	231

TÁBLÁZATOK ÉS KÉPEK JEGYZÉKE

1. *A Romai classicusok magyarul* című kötet költségvetése
2. Szabó Dezső hirdetése életművének eladásáról
3. A Békésmegyei és a Nagyváradi Takarékpénztárak homlokzatának egykorú képei
4. A „Százas bankó nesze cigány” című dal plakátja
5. Az Akadémia által kiírt jutalmak szerzői jogi rendelkezései

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

1846. évi osztrák Szjt.	Az 1846. október 19-i törvény az irodalmi és művészeti tulajdonnak a jogosítatlan közzététel, utánnyomás és utánképzés elleni védelmére
1884. évi Szjt.	A szerzői jogról szóló 1884. évi XVI. törvénycikk
1921. évi Szjt.	A szerzői jogról szóló 1921. évi LIV. törvénycikk
1959. évi Ptk.	A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény
1969. évi Szjt.	A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény
1999. évi Szjt.	A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény
Akadémia	Magyar Tudományos Akadémia (Tudós Társaság, MTA, vagy Akadémia)
ALR	Az <i>Allgemeines Landrecht</i> (1794. évi porosz Általános Polgári Törvénykönyv)
BUE	Berni Uniós Egyezmény (Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény)
C.	Curia – a Királyi Kúria ítéleteinek jelzése az 1920-as évek előtt
EH	Elvi határozat
ITSZ	Ideiglenes Törvénykezési Szabályok
Királyi Kúria	Magyarországon a legfelsőbb bírói fórum. 1948-ig Magyar Királyi Kúria, 1949–2012 kötött Magyar (Nép)Köztársaság Legfelsőbb Bírósága, 2012-től Magyar Kúria
Kt.	A Kereskedelmi Törvénykönyvről szóló 1875. évi XXXVII. törvénycikk
MARS	Magyar Szövegírók, Zeneszerzők és Zeneműkiadók Szövetkezete (1907–1952)
MKKE	Magyar Könyvkiadó és Könyvterjesztők Egyesülése
MNL BFL	Magyar Nemzeti Levéltár Budapest Főváros Levéltára
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
MTA KIK	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ
Mtj.	Az 1928. évi Magyar Magánjogi Törvényjavaslat
OPTK	Osztrák Polgári Törvénykönyv (<i>Allgemeines Bürgerliches</i>

	<i>Gesetzbuch</i> ; Magyarországon jellemzően nem az ABGB rövidítést használják)
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár
P.	A bíróságok polgári tanácsának jelölése
<i>pma</i>	<i>post mortem auctoris</i> (a szerző halálát követő év első napjától számított védelmi idő)
Ptk.	A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény
Ptrs.	A polgári törvénykezési rendtartásról szóló 1868. évi LIV. törvénycikk
SZJSZB	Szerzői Jogi Szakértő Bizottság (működött 1884–1952 között, 1970 után testületi formában újjászervezve)
SZTNH	Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

1. BEVEZETÉS

1.1. Témamegjelölés, a kutatás tárgya

A szerzői jogot a dinamizmus jellemzi. Ez a dinamizmus nemcsak a szó szűkebb értelmében értendő, azaz, hogy a technikai fejlődés a jogászok számára állandó kihívást jelent, hanem annak tágabb értelmében is, utalva ezzel arra, hogy a szerzői jog – a művek felhasználása érdekében – állandó mozgásban van. A szerzői mű létrehozásával keletkező abszolút jog mindaddig meddő marad, míg a kiaknázásához szükséges jogügyletek nem jönnek létre. A szerzői művek védelmének fennállása alatt a szerzői jog mindkét dinamizmusa megfigyelhető. Egyrészt a jogosultság alkotóelemei (műtípusok, vagyoni jogok, védelmi idő) folyamatosan bővülnek, másrészt a jogviszony alanyai is változ(hat)nak. Ez a két – látszólag – ellentétes irányú mozgás olykor egymást kioltja, míg máskor egymást erősítik. Előbbi történik például akkor, amikor egy új, addig ismeretlen felhasználási módra a korábban kötött felhasználási szerződés hatálya nem terjed ki (felek ügyleti akarata). Ekkor a szerződés erejét az új jogosultság kioltja – mit ér önmagában a gramofonon történő kiadás joga az on-line környezetben. Utóbbira, azaz az egymást erősítő mozgásra példa a védelmi idő meghosszabbodása. Ilyenkor egy korábban kötött, időközben hatályát veszített szerződés feléled, és újra lehetőséget biztosít a mű felhasználására, a jogosultság ismételt kiaknázására.

A szerzői jog dinamikájának vizsgálata napjainkban is aktuális. Az Európai Unióban több olyan törekvés van, amely a szerzői jog korlátlan átruházásának, illetve átengedésének kíván korlátot szabni (pl. követő-jog, filmrendező üreshordozó-díjigénye) vagy a korábbi szerződések jogosult részéről történő felmondásával, vagy a korábban kikötött egyszeri díjazást felváltó ismételt díjazásra való igény biztosításával.¹ A szerzői

¹ A hangfelvételek meghosszabbított védelmi idejére tekintettel lásd a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről szóló 2006/116/EK irányelv módosításáról szóló az Európai Parlament és a Tanács 2011/77/EU Irányelve (2011. szeptember 27.), továbbá a 2015. június 24-i Julia Reda-jelentés erre a problémára utaló 25. pontja: „...szorgalmazza a szerzők és az előadóművészek egyéb jogosultakkal és közvetítő szolgáltatókkal szembeni szerződéskötési pozíciójának javítását – különösen a szerzők által átruházott jogok felhasználására vonatkozó olyan ésszerű időszak bevezetésének megfontolását, amelyet követően az említett jogok megszűnnek –, miután a szerződéses kapcsolatokat gyakran egyenlőtlen erőviszonyok jellemezhetik; ezzel kapcsolatban hangsúlyozza a szerződéskötési szabadság fontosságát;” [kiemelés tőlem.] Az Európai Parlament állásfoglalására irányuló indítvány az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló, 2001. május 22-i 2001/29/EK európai parlamenti és a tanácsi irányelv végrehajtásáról (2014/2256(INI)).

jog forgalomképességének (átruházhatóságának) ugyanis fontos gazdasági jelentősége van. A szerző kizárólagos, mindenkivel szemben érvényesíthető abszolút joga a mű felhasználásának engedélyezésében valósul meg, amely jelentős vagyoni értékkel bírhat. Ha a szerző ezt a jogot másra átruházhatja, akkor attól kezdve nem engedélyezheti a felhasználást, maga sem használhatja fel, és másokat sem tilthat el a felhasználástól. Mégis, a mű a külvilág számára mindvégig az ő műve marad.

Kutatásom során először a szerzői jog magyarországi megjelenését és a jogalkotó általi elismerését, azaz a szabályozástörténetet vizsgáltam. Ennek során a szerzői jog forgalomképességére voltam figyelemmel, így az egyes törvénytervezetek és javaslatok kronologikus áttekintésekor elsődlegesen az ezzel összefüggő rendelkezéseket vizsgáltam.

Ugyancsak a szerzői jog forgalmához tartozik a kiadói szerződés és a munkaviszonyban alkotott művek szabályozása is, ahol egyrészt vizsgáltam a szabályozási mintául szolgáló porosz-német és osztrák törvényeket, másrészt a kiadói jog történetét, harmadrészt a szakmai szokásnak tekinthető kiadói kollektív szerződéseket. A kutatás első fele tehát a statikus szerzői joggal, valamint a szerzői jogi dinamizmust lehetővé tevő rendelkezések szabályozástörténetével foglalkozik.

Ezt követően a kutatásom a szerzői jog dinamikáját vizsgálta, beleértve a szerzői jogi jogátruházó szerződést, a kiadói szerződést, külön a zeneműkiadói szerződést és a munkaviszonyban létrehozott műveket. Szükségszerűen az egyes esetekben további kérdéseket is érintettem, mint amilyen például az eddig szinte alig vizsgált, sajátos jogviszonyt jelentő díjkitűzés, vagy a felek ügyleti akarata és az ismeretlen felhasználási módokkal (mint amilyen a megfilmesítés is) kapcsolatos szerzői jogi kérdések.

A szerzői jog történetének vizsgálata során vált világossá számomra, hogy a szerzői jognak a XIX. századbeli kodifikációjáig vezető út során milyen összetett és szerteágazó kérdésekkel találták magukat szembe az alkotók, az egyes művek fordítói, a műveket közreadó nyomdászok, vállalkozók és a kiadók.

A digitalizált, az elektronikus dokumentumok megjelenését megelőző korszakot – a könyv alakban megjelent kiadványokat tekintve – Johannes Gutenberg innovációja, a megfelelő összetételű nyomdafesték és papír, továbbá a mozgatható betűkkel történő sokszorosítás határozta meg. A kezdetek idején a szerzőség, a szerzőket megillető jogok szinte föl sem merültek. Az új találmány igazi főszereplői és nyertesei a XVI–XVII.

században leginkább azok a nyomdászok voltak, akik tevékenységük során elsősorban gazdasági előnyeiket akarták biztosítani. A nyereségesség alapja az uralkodói, vagy egy-egy település helyi privilégiuma volt, amely hol egy nyomtatvány kiadásának kizárólagosságát, vagy egy, meghatározott időben való kiadására való kizárólagos jog elnyerését biztosította a nyomdának. A *nyomdász*, a *kiadó* a legtöbb esetben nem is vált el egymástól, sőt olykor a *könyvkereskedés*, azaz a terjesztés is kapcsolódhatott a vállalkozó nyomdászhoz.

A nyomtatásban közreadott, számtalanszor a nyomdák, a kiadók igazi meggazdagodását jelentő mű *szerzőjét* nem egyszer szinte mellékszereplőként láthatjuk egy-egy vitás esetben feltűnni. Hogy a szerzőt illetik-e elsődleges és kizárólagos, személyéhez fűződő, vagy vagyoni jogok, vagy a művet megjelentető kiadót, még a XIX. század első felében sem volt hazánkban egyértelmű.

A hazai viszonyokat jól jellemzik Arany László gondolatai, aki az 1870-es évekbeli törvényjavaslatát kísérő írásában képtelenségnek tartotta azt a magyarországi gyakorlatot, hogy a kiadói jog szabályozása megelőzze a szerzői jog szabályozását. „A kiadói üzlet már tüzetesen szabályozva van új kereskedelmi törvényünkben, mely ennek az üzletnek egy egész czimet szentel. Tehát ha valami munkát az író a kiadónak elad: ezen szerződésből eredő jogi viszonyuk a törvény által már részletesen szabályozva van. De hogy magának az írónak mennyi joga van a saját művéhez; mit ad el, ha azt eladja; mit vesz a kiadó, ha megveszi: erről mit sem tud a törvénytár. *Filius ante patrem.*”²

Arany László kifakadása alapján merült föl bennem, hogy ha képtelenség a szerzői jog nélkül a kiadói ügyletet szabályozni, akkor a kiadói ügylet kodifikálása előtti időszakban nem beszélhetünk sem kiadói szerződésről, sem más szerzői jogi jogviszonyról.³

A XIX. század utolsó harmadában, a szerzői jogot tisztázó törvényi szabályozás megszületése utáni későbbi évtizedekben is adódhattak azonban méltánytalan – vagy annak tűnő – visszasságok. Ezt példázza Illés Endre visszaemlékezése, amely egy, az 1930-as évekhez kötődő élményét idézi föl. Illés Endre, a Révai Intézet irodalmi vezetője egy szépirodalmi sorozatban meg akarta jelentetni Ambrus Zoltán Midás király

² ARANY László: Az írói és művészi tulajdonjogról. *Budapesti Szemle*. (20) 1876. 225.

³ A szerzői jog szabályozására 1884-ben, míg a kiadói ügyleteké már ezt megelőzően, 1875-ben sor került.

című regényét is, azonban méltánytalannak érezte, hogy az örök áron megvett művek után a kiadó ismételten már nem fizet jogdíjat.

„De amikor a részletekről kezdtem tárgyalni – meghökkentem. Gazdasági igazgatónk közölte velem: a regény örök áron a kiadóé, örök áron? Tehát nem fizetünk honoráriumot? Asztalomra kérttem az Ambrus-dossziét.

S mintha mellbe vágta volna.

Dagadt iratcsomó volt. Levelek, ellenlevelek, szerződések, megállapodások, különféle pótlások, engedmények, szigorítások, s ami a legjobban felkavart: kérések és elutasított kérelmek hosszú sora. S közbül egy megkötözött író. Megkötözték a csuklójánál, a bokájánál, s még a lélegzetvételhez is engedélyt kellett kérnie, majdnem szó szerint. És mindezt Ambrus Zoltánnal tették. Az írók írójával. A finom, hallgató, művelt, szerény, korrekt emberrel. [...] Ez volt a kiadói gyakorlat.”⁴

Számomra Ambrus Zoltán és Illés Endre esete arra szolgáltatott példát, hogy ha a XIX-XX. század fordulóján a szerzői jog korlátlanul forgalomképes volt – tehát lehetőség volt a szerzői jog élők közötti korlátlan átruházására – akkor a gazdasági erőfölényben lévő társaságok ezen időszakban végig arra törekedhettek, hogy egyszeri összegért valamennyi szerzői jogot, azaz örök áron örök jogot szerezzenek meg.⁵

A kutatás terjedelmét több szempontból is szűkíteni kellett. A terjedelmi korlátok miatt a dolgozat elsősorban a hazai jogalkotással és szabályozástörténettel foglalkozik, a külföldi szabályozási mintákra csak akkor tér ki, ha az jogtörténeti előzményként jelenik meg, vagy a hazai gyakorlat azt ténylegesen átvette, amint történt például az ALR, az OPTK, a BUE rendelkezései esetében.

Szűkítést jelent továbbá, hogy a szerzői jogi, valamint az ehhez kötődő, felsorolt jogviszonyok és különösen a büntetőjogi jogérvényesítés kérdéseivel csak a dolgozat témájához feltétlenül szükséges mértékben foglalkozom. Ugyanígy nem tárgya a dolgozatnak a kutatási szerződés és a tervezési szerződés sem, amelyek ugyan érintik a szerzői jog forgalmát, de tárgyukat tekintve elkülönült/önálló szerződéstípusként való megjelenésük a XX. század második felére tehető.

⁴ ILLÉS Endre: *Mestereim, barátaim, szerelmeim I.* Budapest, Magvető, 1979. 455.

⁵ A szerzői jog korlátlan forgalomképessége 1950-ig volt érvényben.

A kutatás időhatáraitól külön is szükséges megjegyezni, hogy a vizsgált időszak ugyan minden esetben érinti a kezdeteket, az előzményeket is, de a vizsgálat súlypontját a XIX. század, valamint a XX. század első ötven éve jelenti. Igaz ez akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy a Kt. és az az 1921. évi Szjt. 1969. december 31-ig volt hatályban. A Kt. és az 1921. évi Szjt. szerzői jog forgalomképességére vonatkozó főbb rendelkezéseit azonban 1951-től, az írói művek kiadásáról szóló 98/1951. (IV. 21.) MT rendelet miatt a gyakorlatban már nem lehetett alkalmazni.

A bekövetkezett paradigmaváltást Világhy Miklós írása érzékelteti személetesen, aki – elsősorban a szocialista jogelvek mentén – harcba szállt a dualista felfogással szemben, és burzsoá csökevényként tartotta számon a szerzői jogok korlátlan forgalomképességét. „A szocialista állam – létrejöttének időpontjában – azzal a helyzettel találja magát szemben, amelyet a szellemi alkotások létrejöttének és felhasználásának kapitalista viszonyai teremtettek. [...] A tőkés, amikor megveszi a tanulmányt, az írói, a tudományos vagy a művészeti alkotást attól, aki azt létrehozta, ezzel valójában megteremti magának az értéktöbblet elsajátításának lehetőségét. A tőkés által elsajátított, tulajdonában tartott szellemi alkotás államosítása tehát tulajdonképpen az értéktöbblet elsajátításának lehetőségét veszi el a tőkéstől.”⁶ Világhy a szerzői joggal érintett gazdasági társaságok államosításának ideológiáját követően kifejtette, hogy a szerző jogai lényegében nem vagyoni természetűek, és a velük kapcsolatos viszonyok nem is lehetnek árutermészetűek, tehát forgalomképtelenek. Ezért határozta meg a kutatás végpontját 1952-ben.

Végül utalni kell arra a körülményre, miszerint az 1969. évi és a hatályos 1999. évi Szjt. is a monista felfogást, azaz a szerző személyhez fűződő és vagyoni jogainak egységét vallja, s így azok – főszabály szerint – forgalomképtelenségét hirdeti. Ez az elvi forgalomképtelenség az *engedélyezés jogának* elidegeníthetetlenségét jelentette, de nem azt, hogy a mű felhasználását ne lehetett volna, vagy ne lehetne engedélyezni, esetenként akár a teljes védelmi időre is. Az értekezés tehát az ezt megelőző, dualista felfogást valló, a szakirodalomban viszonylag feltáratlan korszakot kívánja feldolgozni.

A kutatás által lefedett időszakban a szerződéses és bírói gyakorlat adhat választ arra, hogy a felek különböző természetű jogaikkal mennyiben éltek, és a forgalomképességnek a bíróság – a szerző érdekében – hol húzott határt. A Királyi Kúria

⁶ VILÁGHY Miklós: A szellemi alkotások jogi védelmének elvi alapjai a szocialista jogrendszerben. *Állam és Jogtudományi Intézet Értesítő*. (2–3) 1960. 147.

gyakorlatának továbbélése miatt az értekezésben röviden utalunk az 1969. évi és az 1999. évi Szt. egyes rendelkezéseire is.

1.2. Az értekezés során alkalmazott fogalmak

Mielőtt az egyes kérdéskörök részletes vizsgálatát végezném el, szükségesnek tartok néhány alapvető és az értekezésben többször is visszatérő fogalmat rögzíteni.

A hazai szerzői jogra hatást gyakorló kontinentális *droit d'auteur* (szerzői jogi) felfogás szerint a szerzői jogi védelem a *művet* létrehozásától kezdve megilleti. Így főszabály szerint a védelem nincs sem az anyagi formában való rögzítéshez, sem a nyilvánosságra hozatalhoz, sem más *formalitáshoz* kötve. A *szerzői jogok összessége* a *szerzőt* illeti, azt, aki a művet létrehozta. A művet a szellemi alkotótevékenységre tekintettel egy *korlátozott ideig* tartó abszolút védelem illeti meg.

A kontinentális szerzői jogi megközelítésben a *szerző* az, aki a művet létrehozza. Csak néhány országban (Egyesült Királyság, Hollandia) érvényesül az angolszász *copyright* (a többszörözési jogból kiinduló) felfogás, amely a szerzői jogokat vagy eleve a megbízónál keletkezteti, vagy azt a szerzői jogok első tulajdonosához rendeli. A „szerzőség” további aspektusával ezért a dolgozat nem foglalkozik.

Ami a *szerzői jogok összességét* illeti, a szerzői jog két nagy részből áll: a *vagyoni jogokból* és a személyhez fűződő jogokból. A szerző vagyoni jogai kezdetben a többszörözés (nyomtatás), a terjesztés (forgalomba hozatal és árusítás) és a nyilvános előadás voltak, a technikai fejlődés révén e jogok tovább differenciálódtak (rögzítés mint többszörözés), illetve bővültek (telefonhírmondó, sugárzás, stb.). A vagyoni jogokat szokás felhasználási módoknak is nevezni, így e két fogalmat szinonimaként használom.

Míg a vagyoni jogosultság a kezdetektől fogva a szerzői jog tartalma volt, addig a *szerző személyéhez fűződő jogának* törvényi elismerése csak az 1920-as években jelent meg. Mindazonáltal a mű és a szerző közötti sajátságos személyes viszony már az ókorban (például Martialis műveiben), de az általunk vizsgált XVIII–XIX. század tudományos diskurzusaiban is nem egyszer felszínre került. Így a plágiumban a *névfeltüntetés joga*, a kalózkidadásokban pedig a mű *nyilvánosságra hozatalának joga*, illetve esetlegesen az *integritásvédelem* azonosítható. A *mű egységéhez való jog*

érvényesült talán legkevésbé a XIX. századot megelőző korokban. A dolgozat jelentős része foglalkozik a szerző vagyoni jogaival mint a forgalom lehetséges tárgyaival.

A *szerzői jog feletti rendelkezésről* csak azt követően beszélhetünk, hogy az államok – szokásjogi vagy törvényi úton – bizonyos jogokat a szerzők javára elismertek. E jogok elismeréséig hosszú út vezetett. Szükségszerű előzménye volt annak felismerése, hogy a szerző részére a kézirat átadásakor fizetett díjért a kiadó pusztán származékos jogokat szerez. Az állam által elismert jogokkal a szerzők szabadon rendelkezhettek, azok egy részét, a vagyoni jogokat különböző módon, időlegesen vagy „örökre” átruházhatták. Ez a folyamat Magyarországon is hosszú ideig, a XVI–XIX. század folyamán tartott.

A *szerzői műveket a kodifikációs folyamatok* eredményeként 1970-ig a hazai szerzői jogi jogszabályok taxatíván tartalmazták, ezért egy újonnan megjelent műtípus védelme – vitás esetekben – a korábbi törvény módosításáig a bírói jogértelmezéstől függött.

A szerzői művek *interpretálásában*, a közönséghez való eljuttatásában részt vevő személyek (előadóművészek) és gazdasági társaságok (filmgyár, hangfelvétel-előállítók) érdekeit a törvényalkotó nemzetközi szinten is csak az 1960-as években és azt követően ismerte el. Őket gyűjtőnéven szomszédos jogi jogosultaknak nevezzük, és a jogi védelmük tárgya az általuk kifejtett személyes vagy gazdasági teljesítmény (például előadóművészi teljesítmény). Tekintettel azonban arra, hogy a kutatás hatóköre az 1950-es évekig terjed, ezért a művek és a jogosultak fogalma kizárólag szerzői művekre és szerzőkre, vagy valamely származékos szerzői jogosultakra (például jogutód vagy zeneműkiadó) vonatkozik.

A szerzők jogai nemzetközi szinten elsősorban a lefordított, a *fordításban* közreadott művekkel kapcsolatban jelentkeztek és e jogok egyértelmű tisztázása nemzetközi szabályozást tett szükségessé. Egyes államokban és korszakokban a szerzői jog keletkezése, a szerzőségi vélelem vagy a jogérvényesítés bizonyos formalitáshoz, így bejelentéshez, vagy regisztrációhoz volt, illetve van kötve. Francia hatásra és kétoldalú nemzetközi szerződés alapján Magyarországon 1867-től 1922-ig élt az ún. beiktatás intézménye, ami azt jelentette, hogy egy mű fordítását csak akkor lehetett időben korlátozni, ha a jogosultak azt kölcsönösen egymás országai felé bejelentik. A beiktatás elmulasztása esetén egy külföldön megjelent mű fordítása Magyarországon szabad utat

kapott, a lefordított mű megjelentetésével a kiadó nem követett el jogsértést (bitorlást). A beiktatott műveket tartalmazó lajstromot először Bécsben vezették, majd később Budapesten a Szerzői Jogot Beiktató Hivatal (Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium), 1905-től pedig a Magyar Királyi Szabadalmi Hivatal vezette. Ez a jogintézmény még a XX. század első feléig fennmaradt, de szerepe 1922-től már csak formális volt.⁷

A szerzői jog mint *abszolút jog* két oldalról is korlátozva van. Egyrészt a szabad felhasználási esetek (például idézés, átvétel) bizonyos tudományos vagy társadalmi igények kielégítése céljából a műveket, vagy művek részleteit engedély és díjfizetés nélkül teszik felhasználhatóvá.⁸ A szerzői jog másik társadalmi korlátja a *védelmi idő*. Ez azt jelenti, hogy a szerzői jogok a szerző életében és a halálát követő évtől számított (ezt nevezzük *post mortem auctoris* védelmi idő számításnak), vagy egyes esetekben a mű megjelenésétől számított meghatározott ideig állnak fenn.⁹ A védelmi idő koronként és országonként eltérő, de az értekezésben hangsúlyosan vizsgált XIX. században a szerzői jog ilyenkor való korlátozása ismert és elfogadott volt. Napjainkban a szerzői jog korlátjának tekinthető a munkaviszonyban alkotott művekre vonatkozó szabályok vagy egyes szerzői jogosultságok engedélyezési jog nélküli díjigényre szűkítése.

A jelenleg érvényes *pma* 70 éves védelmi időnek köszönhetően több, az értekezésben vizsgált szerződéssel vagy jogesettel érintett mű még szerzői jogi védelem alatt áll. Éppen ezért szükséges hangsúlyozni, hogy a kutatás során feltárt jognyilatkozatok, szerződések, végrendeletek, vagy jogesetek – mint ahogy azt több eset is jól illusztrálja majd – nem szolgálhatnak fennálló jogviszonyok módosításának alapjául.

⁷ A BUE 1886-os szövegében: 2. cikk [2] Az említett jogok élvezése azoknak a föltételeknek és *alakszerűségeknek teljesítésétől függ*, amelyeket a mű származása országának törvényei megszabnak; a többi országban nem haladhatja az túl a származás országában nyújtott védelem időtartamát. A BUE módosított 1908. évi és 1914. évi szövege szerint: 4. cikk [2] Az említett jogok élvezése és gyakorlása *nincs semmiféle alakszerűséghez kötve*.

⁸ Az értekezésben nem foglalkozom a szabad felhasználási esetekkel.

⁹ A *post mortem auctoris* kifejezést a disszertációban következetesen *pma* rövidítéssel jelölöm.

1.3. A források és az alkalmazott módszer

Kutatásom során a szerzői jog forgalomképességének tanulmányozásához a *szakirodalom* és az *egykorú források* feltárása volt szükséges.

A szakirodalom tanulmányozása során először azokat tekintettem át, amelyek jogtörténeti tárgyú munkák voltak. Ezt követően tanulmányoztam azokat a feldolgozásokat, amelyek általános szerzői jogi kérdéseket érintenek, és amelyek vagy valamely jogintézmény fejlődését, vagy egy adott korszakon belül a hazai szerzői jog fejlődéséről szólnak, ritkán kitérve arra, hogy az egyes jogi konstrukció miképpen érvényesülnek a gyakorlati életben, vagy, hogy a jogi vonatkozás miként jelenik meg egy-egy szerző életében.¹⁰ Megállapítottam, hogy a szerzői jog átruházásának kérdését a magyar jogtudományban eddig Boytha György¹¹ és Faludi Gábor elemezte részletesen az 1999. évi Szjt.-t megelőző kodifikációs folyamat során készült hiányt pótló tanulmányában.¹²

Mivel a szerzői jogi és a kiadói szerződésekre vonatkozó kérdések számos művészeti ágat érintettek és érintenek, át kellett néznem az ezek történetével foglalkozó, a témám szempontjából ígéretesnek látszó munkákat is. Az egyes szerzői műtípusok története hazai szinten jól feldolgozott, így megannyi írás érhető el az irodalomtudomány, a könyvnyomtatás, a könyvkiadás, a zenetörténet, a színház, a képző- és iparművészet, a filmművészet történetéről, amelyet éppen ezért hivatkozás szintjén sem szeretnék említeni. Az említett témákban született publikációk csak egy igen kis szelete foglalkozik az adott műtípushoz kapcsolódó szerzői jogi kérdésekkel,

¹⁰ A szerzői jog általános történetéről ld. KELEMEN Mór: Adatok az írói tulajdonjog hazai történelméhez. *Budapesti Szemle.* (14) 1869. 305–317., ARANY 1876., KOVÁTS Gyula: *Az írói és művészi tulajdonjog.* Budapest, Wickens F. C. és fia Könyvnyomdája, 1879., MEZEI Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884:XVI. tc.). *Jogelméleti Szemle.* (3) 2004., PETKÓ Mihály: A szerzői jogi szabályozás története. *Collega.* (5) 2002. 23–27., NÓTÁRI Tamás: *A magyar szerzői jog fejlődése.* Szeged, Lectum Kiadó, 2011.

¹¹ Csak néhány tanulmányt kiemelve: BOYTHA György: Történeti és elméleti alapvetés. In: BENÁRD Aurél - TIMÁR István (szerk.): *A szerzői jog kézikönyve.* Budapest, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, 1973. 7–54., BOYTHA György: Whose right is Copyright? *GRUR.* (6–7.) 1983. 379–385., BOYTHA György: A nemzetközi szerzői jogvédelem keletkezésének kérdései. *Jogtudományi Közlöny.* (11) 1986. 515–520., BOYTHA György: Az irodalmi és művészeti alkotások védelmét szolgáló Berni Unió fogantatása és születése. *Jogtudományi Közlöny.* (12) 1986. 587–593., BOYTHA György: The Justification of the Protection of Author's Rights as Reflected in their Historical Development. *Revue internationale du droit d'auteur (RIDA).* (1) 1992. 52–101., BOYTHA György: Szemere Bertalan és a „jövő zenéje”. In: MÁDL Ferenc - VÉKÁS Lajos (szerk.): *Emlékkönyv Nizsalovszky Endre születésének 100. évfordulójára.* Budapest, ELTE Polgári Jogi Tanszéke és Nemzetköz Magánjogi Tanszéke, 1994. 42–58.

¹² FALUDI Gábor: A szerzői jog átruházhatósága a magyar szerzői jogban. *Magyar Jog.* (3) 1995. 146–156.

mivel a tanulmányok szerzői számára a művek forgalomképessége jellemzően magától értetődő, az átruházott szerzői jogok terjedelme és tartama kérdéses nem volt.¹³

Az értekezésben feldolgozni tervezett témakörre vonatkozó viszonylag szerény mennyiségű szakirodalom feltétlenül szükségessé tette az egykorú, elsődleges források felkutatását és feldolgozását.

A források jelentős csoportját alkották – különösen a szabályozástörténet vizsgálatához – az egyes törvények, jogszabályok, valamint az ezek megszületését előkészítő különböző dokumentumok, országgyűlési irományok.

A szerzői joggal és a kiadói joggal foglalkozva elsődlegesen a bírói gyakorlatot vizsgáltam. A kutatás során részben nyomtatásban közreadott, részben pedig még nyomtatásban meg nem jelent levéltári anyagot elemeztem. Fontos forrásként szolgáltak számomra a döntvénytárakban, a különböző hazai és nemzetközi folyóiratokban közzétett hazai szerzői jogi tárgyú ítéletek. A forrásgyűjtés során azzal szembesültem, hogy a publikált szerzői jogi jogesetek száma viszonylag magas – mintegy 250 esetről van szó –, és ezek jó része a Magyar Királyi Kúria elé is került. Alföldy Dezső kúriai bíró 1930-as években megjelent kötetében közel 100 kúriai és ítélőtáblai ítéletet dolgozott fel, azonban közel 50 esetben csupán az ítéletek rendelkező részét vette át saját megfogalmazásában és az ítéletek összefoglalóját más források, kiadások sem ismertetik. Így elsődleges forrásokat keresve, gyűjtőhelyként a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára jöhetett szóba, ahol a Magyar Királyi Kúria anyagait is őrzik. Köztudott tény azonban, hogy az Országos Levéltár iratanyagából a második világháború során mintegy 3000, az 1956-os forradalom során közel 9000 folyóméter iratanyag semmisült meg, közte a Királyi Kúria iratanyagának csaknem teljes egésze. Szerencsére Budapest Főváros Levéltárában a Budapesti Királyi Törvényszék és a Budapesti Ítélőtábla iratanyaga között szép számmal maradtak fenn szerzői jogi tárgyú ítéletek, pertári jelentések olyan formában, hogy a legtöbb esetben a kúriai ítéletet is megőrizték.

Azért döntöttem különösen a bírói gyakorlat kiemelt vizsgálata mellett, mert az egyes korszakokban más-más bírói felfogás figyelhető meg. Így az 1884 előtti rugalmas

¹³ Kiemelném Domokos Mariann írását, aki levéltári források alapján újabb adalékokkal gazdagította a szerzői jog fejlődéstörténetét. DOMOKOS Mariann: Szerzői jogi kérdések 19. századi folklórszövegek kapcsán. In: MEZEY Barna - NAGY Janka Teodóra (szerk.): *Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet: Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2009. 228–263.

jogértelmezést egy viszonylag merev, jogpozitivistá felfogás követte. Ezt az 1920-as évektől kezdve a bírói törvényalkotás váltotta fel, a „helyes értelmezés”, a bíróság (vélt) jogszabálypótló gyakorlata révén. Annak ellenére, hogy a bírósági (kúriai) ítéletek többségét különböző döntvénytárakban közzétették, nem mindegyik döntvény tekinthető jogegységi döntésnek vagy elvi jelentőségű határozatnak. A legtöbb szerzői jogi döntvény konkrét ügyben született, de elvi magot (ratio decidendi) tartalmazó bírósági ítéletként, amelyhez az alsóbb bíróságok is tartották magukat.¹⁴ A szerzői jogi perekben jellemzően azonos bírói tanácsok jártak el – a Budapesti Királyi Törvényszéken a polgári (P.) 9., a Budapesti Királyi Ítéletáblán a P. XIV., a Kúrián a P. I. –, így az egyes szinteken jellemzően azonos bírók, illetve előadó bírák hozták a döntéseket. Paul Ehrlich azon megállapítása, miszerint „a helyes döntés garanciáját nem a jogszabály mechanikus követése, hanem a bíró személyiségének kiválósága jelenti”¹⁵ különösen Alföldy Dezsőt, az 1930-as években a Királyi Kúria P. I. tanácsának előadó bíráját jellemzi. Erre a megállapításra a jogesetek kapcsán a későbbiekben még visszatérek.

A joggyakorlat vizsgálata során több esetben hivatkozom majd a Szerzői Jogi Szakértő Bizottság szakvéleményeire is. A Szakértő Bizottságot porosz mintára az 1884. évi Sztj. hozta létre. A Bizottság (más megnevezéssel) ma is működik. Az összetettebb esetekben a bíróságok szakértői véleményt szereztek be a Bizottságtól, amelynek tagjai jogászok és alkotóművészek voltak. Ugyan az 1952 előtti időszakból csak néhány szakvélemény maradt fenn, a Kúria egyes ítéleteiben hosszan idéz a szakvéleményekből, és döntésének alapjául elfogadta a Bizottság megállapításait.¹⁶ A Szerzői Jogi Szakértői Bizottság eredeti szakvéleményeinek hiányát a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára állományának már korábban is jelzett veszteségei magyarázzák. Itt őrizték ugyanis a Vallás- és Közoktatási Minisztérium anyagát, amely a hadi események következtében szintén nagymértékben hiányos. Szerencsére mintegy 0,36 iratfolyóméternyi anyag megmaradt a Szerzői Jogi Szakértő Bizottság 1946 és 1952

¹⁴ VARGA Norbert: A Kúria döntvényalkotási joga 1912 és 1930 között. In: SCHWEITZER Gábor – SZABÓ István (szerk.): *A közjogi provizórium (1920-1944) időszakának alkotmányos berendezkedése*. Budapest, Pázmány Press, 2016. 171-172.

¹⁵ BADÓ Attila - BENCZE Mátyás - MEZEI Péter: A bírói gyakorlat kutatásának módszertani kérdései - Előkészületi tanulmány. (OTKA-73089). 2009. 4.

¹⁶ A Bizottság történetéről bővebben: LEGEZA Dénes: A magyar szerzői jogi szakértői tevékenység történetének vázlata 1952-ig. In: LEGEZA Dénes (szerk.): *A szerzői jog gyakorlati kérdései. Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből (2010-2013) fennállásának 130. évfordulója alkalmából*. Budapest, SZTNH, 2014. 12–54.

közötti tevékenységről. Ez elsősorban az akkori állapotok bemutatásához és a II. világháború utáni kodifikációs törekvésekhez szolgált elsődleges forrásként.¹⁷

A bírói ítéletek mellett jelentős forrásértéke van az egyes kiadók – például Révai, Franklin – iratanyagának. Az iratokat ugyancsak az Országos Levéltárban és Budapest Főváros Levéltárában, továbbá a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában és az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában őrzik. Az említett gyűjteményekben jelentős számú szerződést, a különböző perekhez kapcsolódó iratot, valamint egyéb dokumentumot őriznek, amelyek a már publikált jogesetek megértését segítik.

Külön szeretném kiemelni, hogy a kutatás során jelentős értékű forrásokkal szolgáltak a más tudományterületeken, így az irodalomtörténet, ezen belül különlegesen is a könyvkiadás és a levéltártörténet tárgykörében megjelent publikációk. Ezekben számos, számomra nagyjelentőségű dokumentumot idéztek a szerzők. Ugyancsak fontosak voltak a kutatás számára a nagy könyvkiadók anyagában található napló jellegű visszaemlékezések.

Mindenekelőtt szeretném családomnak és barátaimnak megköszönni, hogy türelemmel viselték az értekezés megszületése miatt egymástól távol töltött időszakokat.

Köszönettel tartozom konzulensemnek, dr. Homoki-Nagy Mária professzor asszonynak, akinek szakmai irányítása, segítő kritikái nagymértékben hozzájárultak a dolgozat elkészüléséhez, valamint társkonzulensemnek, dr. Varga Norbert docens úrnak az ösztönzést és a kutatáshoz nyújtott szakmai tanácsait.

Köszönettel tartozom dr. Bendzsel Miklósnak a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala korábbi elnökének, dr. Tószegi Zsuzsannának, dr. Tóth Zitának, dr. Lábod Péternek és dr. Tarr Péternek szakmai és baráti támogatásukért, kollégáimnak, akik távollétemben helytálltak, továbbá Tóth Ritának a Freckay János Szakkönyvtár vezetőjének és kollégáinak, akik minden kérésemet haladéktalanul teljesítették.

Az értekezés írása során a dolgozat alapos átnézésével, a szakmai és stilisztikai hibák javítása révén a szöveg jobbítását célzó észrevételt kaptam dr. Bak Borbálától, dr. Gyertyánfy Pétertől.

¹⁷ MNL OL XIX-I-42.

Köszönettel tartozom dr. Bodó Balázsnak, aki lehetővé tette, hogy 2015 nyarán forrásgyűjtést végezhessek az Amszterdami Egyetem Információ Jogi Intézete (IVIR) könyvtárában.¹⁸

¹⁸ Az értekezés egyes részei a TÁMOP-4.2.2.B-15/1/KONV-2015-0006 „A tehetség értékének kibontakoztatása a Szegedi Tudományegyetem kiválósága érdekében” c. projekt támogatásával valósultak meg.

2. A SZERZŐI JOG ÉS FORGALOMKÉPESSÉGE A HAZAI SZABÁLYOZÁSTÖRTÉNETBEN (A REFORMKORTÓL 1922-IG)

2.1. Az utánnyomás eltiltásáig vezető út

A könyvnyomtatással szinte egyidejű a *kiadványok utánnyomása*. Míg az első kiadó valamilyen ellenszolgáltatásért cserébe megszerzi a szerzőtől a mű kéziratát, elvégzi a szöveggondozást, egyeztet a nyomdával, könyvkötővel, beszerzi a királyi privilégiumot és a cenzúra engedélyét, addig a jogszerű (azaz fennálló privilégiumot nem sértő) utánnyomó egyedüli feladata az engedélyeztetés és a már jól bevált könyv újrakiadása. Így szerzői vagy kiadói jog hiányában az utánnyomás önmagában káros volt a még élő szerző és a védett művet először megjelentető kiadó számára.

A szerző és a művet először megjelentető kiadó számára káros kiadás mellett beszélhetünk még jogosulatlan utánnyomásról vagy kalózkiadásról is, abban az esetben, ha az utánnyomó nem rendelkezett a szükséges hatósági engedélyekkel.

A könyvek utánnyomása ellen eleinte a könyvnyomtatási privilégiumok csak a kiadókat védték, hiszen jellemzően ők állták a kiadás magas költségét. A szerzők jellemzően a mű megrendelésekor vagy a kézirat átadásakor kaptak valamilyen ellentételezést és az átadással a rendelkezési jog is átszállt a kiadókra.

A könyvek utánnyomásának kérdése a Habsburg Birodalom egészében felmerült, de más jelleggel és szabályozással az Osztrák Örökös Tartományok és más jelleggel és szabályozással a Magyar Királyság területén.

Mivel az utánnyomás a XVIII. században az Osztrák Örökös Tartományokban már komoly gondokat okozott, ezért Mária Terézia 1775. február 11-i rendelete¹⁹ súlyos büntetés mellett megtiltotta a *belföldi* kiadóhoz tartozó kiadványok utánnyomását, mivel azt a tudományok, a könyvnyomtatók és a kereskedelem számára is egyaránt károsnak ítélték. A rendelet a belföldi kiadványok újbóli kiadását csak a példányok elfogyása,

¹⁹ Hof-Decret vom 11. Februar 1775. „Der den Wissenschaften, der Buchdruckerey und dem Handel so schädliche Büchernachdruck der inländischen und einem rechtmäßigen Verleger zugehörigen Auflagen wird gesetzmäßig bey schwerer, und nach Erreichung der Umstände zu verschärfender Strafe untersagt, es wäre denn, daß wegen Abgang der Exemplarien, oder wegen des übertriebenen Preises die höchste Erlaubniß darüber erheilt würde.“ BLASEK, Johann - ROTH, Johann Wenzel: *Auszug aller im Königreiche Böhmen bestehenden Verordnungen und Gesetze II.* Prag, Gedruckt in der Scholl'schen Buchdruckerey, 1817. 431.

vagy túlzott ára esetén tette lehetővé. A külföldi műveket azonban szabadon – az eredeti szerző és kiadó engedélye nélkül – lehetett kiadni. Ez a rendelet tehát még csak a kiadókra volt tekintettel.

II. József 1781. évi rendelete²⁰ azonban szűkítette a belföldi kiadók ilyen mértékű kedvezményét és azt a könyv szerzője, vagy a vele a mű kinyomtatására szerződő belföldi kiadó részére korlátozta, elismerve a szerző művén fennálló eredeti jogát. Minden további idegen és a cenzúra által engedélyezett külföldi könyv utánnyomása szabaddá vált, még akkor is, ha azt valamely belföldi könyvkiadó már kiadta. Az utánnyomás tilalma az írókat követően később kiterjedt a rézmetszetek, a könyvnyomtatások és a plasztikai alkotások szerzőire is.

Az osztrák rendeletek gyakorlatban való érvényesülésére egy 1781-es bécsi esetet ismertetünk. Johann Thomas von Trattner²¹ bécsi könyvkiadó két, még élő szerző egyetemi tankönyvét kívánta utánnyomni. Az első könyv utánnyomását az osztrák kancellária nem engedélyezte, mivel a szerző, Karl Emmanuel Riegger osztrák honos volt. A második eredetileg külföldön kiadott könyvet – amelynek szerzője, Michael Ignaz Schmidt ugyan nem volt osztrák, de már Habsburg szolgálatban állt – csak akkor engedélyezték utánnyomni, ha ahhoz Trattner a szerző hozzájárulását is beszerzi.²² A rendelet tehát megvédte a belföldi honosnak számító szerzőket (is) műveik utánnyomásától.

A belföldi és a belföldi honosnak számító szerzőktől eltérően a külföldi illetékességű szerzőknek és kiadóknak azonban már nem volt jogi védelmük. Ezért Trattner – kihasználva udvari kapcsolatait és a rendelet szellemiségét – az utánnyomással már-már zsarolta a nem osztrák kiadókat és próbálta megspórolni még a nyomtatással járó fáradságot is. A Mannheimben működő Christian Friedrich Schwan (1733–1815) könyvkiadótól egyenesen azt kérte, hogy az általa kiadott „német szótárából nyomasson 1000 példányt Trattner névvel és ennek ellenértéke fejében más, Trattnernél megjelent szótárakat fogadjon el; ellenkező esetben pedig ő fogja bécsi

²⁰ Hof-Decret vom 13. Januar 1781. Uo.

²¹ Johann Thomas von Trattner (1717-1798) Az azonos nevű (Petróza Trattner) magyar nyomdász keresztaja. Érdekeség, hogy Trattner nem csak kiadó, könyv- és metszetyomó volt, hanem könyvkötészete, betűöntődéje és papírmalma is volt. SELWYN, Pamela E.: *Everyday Life in the German Book Trade: Friedrich Nicolai as Bookseller and Publisher in the Age of Enlightenment, 1750-1810*. University Park, Penn State Press, 2008. 219.

²² KÓSA János: Az utánnyomás eltöltása Magyarországon. *Magyar Könyvszemle*. (4) 1940. 380–381.

műhelyében utánnyomni a művet.”²³ Trattner lényegében az előállítás költségeit raktáron lévő kiadványaival kívánta ellentételezni. Schwan a bécsi cenzúrabizottsághoz fordult, amely ugyan eljárta a feljelentés alapján, de végül Trattner került ki győztesen, megkapva az engedélyt Schwan szótárának utánnyomására. A zsarolás tehát nem sikerült, de Schwan így is sokat veszített a szótáron.²⁴ Trattner tevékenysége mai szemmel gazdasági erőfölénnyel való visszaélésnek tűnhetne, de a korszak politikai, kereskedelmi és gazdasági viszonyainak tükrében szinte szükségszerű volt. Trattner magatartását találóan fejezi ki egy kortárs utazó: „Ki tudja, vajjon a felvilágosodás Magyarországon és Ausztriában Trattner úr nélkül fejlődött volna-e ennyire?”²⁵

Az utánnyomás már a XVIII. századi Magyarországon is okozott jogvitát. A hazai helyzetet árnyalta, hogy Magyarországon írói tiszteletdíjról egészen a reformkorig csak kivételes esetekben beszélhetünk, mivel az írók vagy tehetős társadalmi rétegből származtak, vagy a tiszteletpéldányok eladásával, előfizetők gyűjtésével, illetve a könyvben szereplő ajánlás (dedikáció) értékesítésével díjukat maguk teremtték elő.²⁶ Tiszteletpéldányokkal fizette ki íróit ifj. Heltai Gáspár (1594-ben Baranyai Decsi Jánost 100 példánnyal) vagy Misztótfalusi Kis Miklós, ellenben Tinódi Lantos Sebestyén, Szenczi Molnár Albert vagy Melius Péter írók nemeseknél és uralkodóknál házaltak dedikációik áruba bocsátásával.²⁷

A XVIII. század elejének jogvitáit egy felső-magyarországi példa jól szemlélteti. Egy 1725. évi kassai esetben Gottfried Steinhübel (1679-1730) eperjesi könyvkötő a kassai jezsuita nyomdából 3000 példányban rendelt meg egy tankönyvet. Egy másik könyvkötő Kassáról, bizonyos Szakmári Pál – értesülvén a jelentős megrendelésről – maga is rendelt a nyomdától 1000 példányt ugyanabból a tankönyvből. Szakmári példányait Steinhübel lefoglaltatta és csak kártérítés, valamint írásbeli ígéret ellenében volt hajlandó a példányokat átadni, hogy Szakmári többet ilyet nem tesz. Mivel Szakmári Pál ígéretét megszegve 1727-ben ismét rendelt a tankönyvből, ezért eperjesi kollégája másodsorra már a városi tanács előtt fogta perbe.²⁸ Kassa város levéltárából származó tanúvallomások szerint tettében csupán azt találták tisztességtelennek, hogy a

²³ Uo.

²⁴ Uo.

²⁵ TRÓCSÁNYI Zoltán: A szerzői tulajdonjog és az alányomtatók. *Magyar Könyvszemle.* (2) 1938. 160.

²⁶ GULYÁS Pál: A könyvkiadás Magyarországon a XVI—XVIII. században (1527—1773). *Magyar Könyvszemle.* (2–4) 1944. 131–132.

²⁷ Uo. 132.

²⁸ Uo. 130–131.

kinyomatás ugyanabban a nyomdában történt és Szakmárit tette miatt méltán lehet kópénak (*selma*) nevezni.²⁹

A korabeli szokásoknak megfelelően a könyvkötők a nyomdától történő közvetlen rendeléssel maguk is végezhetek könyvárusi tevékenységet, azt azonban nem tartották tisztességesnek, ha a nyomdától többen rendelték meg ugyanazt a kiadványt, hiszen ez rontotta a kereskedők érdekeit. A könyvkiadással kapcsolatos vitákat mint egy polgárok közötti általános jogvitában, a városi tanács bírálta el. Amint az az esetből is kitűnik, jellemzően a kiadók szempontja érvényesült, az ő érdekeiket szolgálta a versenytársak korlátozása.

A kassai esetről a belföldi kiadók elismerték az egyazon nyomdától való rendelés tisztességtelenségét, és a kiadók számára a városi tanács előtt volt lehetőség valamiféle igényt érvényesíteni, de a szerzők érdekei fel sem merültek. Trattner esete kapcsán az is látszik, hogy a nem Örökös Tartományból való kiadók – beleértve a magyarokat is – védtelenek voltak a bécsi kiadókkal szemben, de már mind a gyakorlatban, mind rendeleti szinten megjelent a szerzők jogainak elismerése.

Jogszabályi szinten Magyarországon a könyvek utánnyomása az 1790-es évekig nem volt szankcionálva. Az ismertetett kassai eset azt mutatta, hogy a könyvkiadással kapcsolatos viták elbírálása szokásjog alapján történt. A cenzúrával – a kinyomtatás előtti – vagy a revízióval – a behozott könyvek utólagos vizsgálata – kapcsolatos ügyek – időszakonként váltakozva – a jezsuitákhoz, a bécsi kancelláriához vagy a Helytartótanácsához, ezen belül pedig a Könyvvizsgáló Osztályhoz (*Departamentum revisionis librorum*) tartozott.

Történt azonban, hogy Paczkó Ferenc pesti nyomdász nem akarta elvállalni Takács Ádám református lelkész temetési beszédeinek újra nyomtatását, mert kitudódott, hogy Landerer Mihály is után akarja nyomni. Takács Ádám a Helytartótanácsához intézett beadványában arra hivatkozott, hogy Paczkóval 1791-ben közösen fordultak a könyvvizsgáló bizottsághoz, amely megadta a könyv kiadására az engedélyt. Ezek után Takács értetlenül állt a helyzet előtt, hiszen ő rendelkezett a cenzúra engedélyével, de egy másik kiadó – Landerer – adta ki a könyvét engedély és díjfizetés nélkül. Takács szerint Landerer cselekedete káros a szerzőnek, ami ellen jogérvényesítési lehetőség

²⁹ KEMÉNY Lajos: Tanúkihallgatás a kassai jezsuiták nyomdájában újonnan kinyomatott Rudimenta iránt (1727). *Magyar Könyvszemle*. (1) 1913. 69.

számára nem volt biztosított. Álláspontja szerint az ilyen közvetett előny zavaró, de az ilyen magatartást csalás vagy megtévesztés miatt eddig csak kevesen vagy senki sem támadta még meg.

Takács 1793. június 26-i panaszára november 22-én bocsátották ki az 1793. évi 27.463. számú helytartótanácsi körlevelet (*circularia*), amely az 1775. és az 1781. évi osztrák rendeleteket átvéve, Magyarországon is megtiltotta a könyvek utánnyomását. Lehetővé tette azonban a már elfogyott, vagy az iskolai könyvek új kiadását a szerző írásos engedélye alapján, továbbá a külföldön megjelent művek utánnyomását.³⁰

Az 1794. évi 1812. számú körlevelet követően később az utánnyomás eltiltását kiterjesztették a réznyomatokra is.

Magyarországon az utánnyomást eltiltó rendeletek a reformkor végéig érvényben maradtak, a kiadói szerződésekre azonban közvetlenül semmilyen rendelkezések nem voltak. Tekintettel azonban arra, hogy a nagyobb kiadóknak, – így a Trattner-cégnek is – Bécs mellett más, magyar városokban is volt telephelye, az ALR vagy az OPTK hatása közvetetten hazánkban is érvényesült.

A szerzői vagy kiadói jogi szabályozás mellett arra is szükség volt, hogy a szerzők szellemi alkotásaikhoz fűződő kapcsolata tudatosuljon és a vélt vagy valós jogsértések ellen felemeljék szavukat.

Az utánnyomás kérdésével kapcsolatban nem csupán az Osztrák Örökös Tartományokban, vagy a Magyar Korona Országaiban, de a Német–Római Birodalom egész területén felmerült a viszonyosság kérdése is. Gondot jelentett, hogy amennyiben a törvény a kiadónak és a szerzőnek csupán egy adott területre biztosított jogvédelmet, így nem érvényesült az egyes tartományok és országok közötti viszonyosság.

A viszonyosság hiánya nagyobb államok és eltérő nyelvek esetében talán még érthető is lehet. Azonban ha szemügyre vesszük a Német–Római Birodalom szétagoltságát 1789-ben, jól látható, hogy az néhány nagyobb, viszonylag összefüggő – osztrák, bajor, brandenburgi, szász, cseh – terület mellett több tucat kisebb-nagyobb entitásra tagozódott. A közös szerzői–kiadói védelem hiánya azt eredményezhette, hogy

³⁰ Az osztrák–magyar viszonylatban természetesen az Örökös Tartományokban megjelent műveket nem lehetett külföldinek tekinteni. ld. MNL OL Helytartótanács Departamentum Revisionis Librorum 1793. No.1. 87.

az egyik városban nyomtatott könyvet a szomszédos városban – egy másik fejedelemségben – büntetlenül lehetett utánnyomni.

Az egymás közt versengő tartományok közül talán Lipcse emelkedett ki az egyes államok közt viszonyosságot hirdető 1773. évi rendeletével, amely a belföldi és külföldi könyvkiadókat, szerzőket is védelemben részesítette. Egy esetleges jogérvényesítés során a felperes könyvkereskedőnek csupán azt kellett bizonyítania, hogy az írói művön „fennálló kiadói jogokat [...] a szerzőtől tisztességes módon megszerezte és, amennyiben külföldi, hogy hazájának területén a viszonyosság alattvalóinkkal szemben érvényesül.”³¹

Az Osztrák Örökös Tartományokban a külföldi szerzők műveinek védtelensége, azaz a kiadói jog viszonyosságának hiánya az osztrák protekcionizmusban is megnyilvánult. Nem osztrák kiadó jellemzően nem kapott engedélyt könyvek forgalomba hozatalára az Örökös Tartományok területére. Ilyen esetekben a bécsi kancellária és az alsóbb fokú ún. tanulmányi bizottság (*Studienhofkommission*) gazdasági (utánnyomás) és kulturális (kiadói-szerzői jog) kérdéseket ütköztetett. Míg a kancellária rendre az utánnyomást pártolta, addig a bizottság a szerzők jogai mellett foglalt állást. A tanulmányi bizottság amellet érvelt, hogy a mű a szerző tulajdona, és az utánnyomás miatt a mű első kiadója csak korlátozott mértékben vagy egyáltalán nem fizet a szerzőnek tiszteletdíjat. Ezért az utánnyomás káros az első kiadóra, a szerzőre és veszélyeztetheti a jó művek létrehozását. A kancellária azonban a tulajdonjogi felfogást képviselte, ami lényegében azt jelentette, hogy a szerző szellemi tulajdonjogát a mű közzétételével elveszti, ezáltal egy könyv utánnyomása nem lehet lopás, hiszen nem az első kiadás példányait veszik el, hanem új példányok jönnek létre.³²

II. József az utánnyomás kérdését is kizárólag pusztán államgazdasági szempontból nézte. Álláspontját az alábbiak is jól tükrözik. „Mihelyt mind a hercegek és köztársaságok közösen végrehajtják ezt az itt előterjesztett, a nyomorgó írók számára bizonyosan méltányos korlátozásokat, úgy nem én leszek köztük az utolsó; de addig nem akarok a talán egyedüli lenni, aki eltilt egy az alattvalói és könyvnyomdászai számára előnyös kereskedést csak azért, hogy őt a költők megénekeljék. Maradjon meg tehát a

³¹ BOYTHA 1986, 516.

³² KÓSA 1940, 381–382.

külföldi könyvek utánnyomása, amíg az általános egyetértés boldog ideje el nem érkezik.”³³

Az Osztrák Örökös Tartományok a viszonyosságot kereső szász és porosz területekkel szemben a Német–Római Birodalmon belül, majd 1806 után a Német Szövetség tagjaként is szerzői jogi szempontból egyre inkább bezárkóztak és a többi államhoz képest mondhatni lemaradtak. Ennek oka természetesen nem valamilyen szűklátókörűség volt, hanem a gazdasági egyenlőtlenség által diktált, jól felfogott érdek.

Az 1832. szeptember 6-i szövetségi határozat fektette le a viszonyosság alapelvét: „az egyes szövetségi államok saját alattvalói és a többiek között az utánnyomásra vonatkozó törvényes előírások és rendelkezések alkalmazása során töröltessék el kölcsönösen és teljes terjedelmében minden megkülönböztetés oly módon, hogy az egyes szövetségi állam kiadói, terjesztői és írói minden egyes más szövetségi államban élvezhessék az ottani, törvényes utánnyomással szembeni védelmet.”³⁴ Így az 1775. évi és az 1781. évi osztrák rendeletek egészen az 1830-as évek közepéig, a porosz szerzői jogi törvény elfogadásáig, érvényben maradtak. Ezt követően azonban Bécs nem tudta tovább fenntartani az elzárkózást.³⁵

2.2. Fellépés a szerzői jogok érdekében

Az utánnyomás jelensége mellett a szerzőket a plágium és a névfeltüntetés joga is foglalkoztatta. Jellemző, hogy az írók számára a művekkel való személyes kapcsolat, a műre vonatkozó személyhez fűződő jogok mindig is, már az ókortól legalább olyan fontosak voltak, mint a vagyoni érdekek. Ilyen személyhez fűződő jogok iránti igények a szerzői jogtudat kifejlődésének magyarországi korai szakaszában is megjelentek, még mielőtt a vagyoni jogokat a törvény elismerte volna.

A XVIII. század végén jelentkező nemzetközi hullám – például a francia és a porosz törvények – hatására műveiket illetően a magyar írók is egyre tudatosabbak

³³ Uo. 382., KOHUT, Adolf: *Kaiser Joseph II.* Dresden, Hönsch - Tiesler, 1890. 64.

³⁴ HARUM, Peter: *Die gegenwärtige österreichische Pressgesetzgebung.* Wien, Friedrich Manz, 1857. 27.

³⁵ KAWOHL, Friedemann: Commentary on the Austrian Statutes on Censorship and Printing (1781). In: BENTLY, Lionel - KRETSCHMER, Martin (szerk.): *Primary Sources on Copyright (1450-1900).* www.copyrighthistory.org, 2008. Valamennyi internetes hivatkozás utolsó megtekintésének dátuma: 2016. október 25.

lettek. Több olyan irodalmi vita (pör) kerekedett, amely vagy egy-egy mű utánnyomása miatt alakult ki, vagy amely a szerző jogainak határát értelmezte.³⁶

Ebben a korban még szokás volt idegen szerzőktől – nevük említése nélkül – kisebb nagyobb részeket kölcsönözni, vagy magyaráítani. Gondolhatunk itt például Katona Józsefre, aki a *Bánk bán* közel 10 %-át Veit Weber műveiből vette át³⁷ vagy Verseghy Ferencre, akinek *A természetes ember* című műve August Heinrich Lafontaine hasonló című művének a szerzőre történő hivatkozás nélküli átdolgozása.³⁸ Egy-egy ilyen jogosulatlan átvétel sokszor írói csoportokat haragított egymásra, aminek személyes hangú levelekben, vagy a folyóiratok hasábjain adtak hangot, ahogyan ezt a következő két példa is mutatja.

2.2.1. Az Iliász-pör

Az 1823–1826 között zajló úgynevezett Iliász-pör tekinthető az első magyar plágium-vitának. Valójában per nem volt, csak jogvita. Ez abból eredt, hogy Kölcsey Ferenc Homérosz Iliászának első énekét lefordította és néhány részletét elküldte Kazinczy Ferencnek. Kazinczy, mintegy megsértve a mű nyilvánosságra hozatalának jogát, a fordítást továbbküldte Vályi Nagy Ferencnek. 10 évvel később a Vályi Nagy által fordított Iliászt Kazinczy úgy adta ki, hogy az átvett soroknál nem hivatkoztak Kölcseyre. Kölcsey Szemere Pálnak írott leveléből megismerhetjük, miként élte meg ő, az eredeti fordító, az irodalmi gyermekének elrablását.

„Surányban valék az én kedves Bay Gyurimnál.³⁹ Az idő homályos volt, az utcázak sárba süllyedtek el; ’s én jobb időt ohajtozva forgattam a’ kalendáriumot, ha nem mond e napfényt a’ másik fertályba? Fogd e’ könyvet, mondá Gyuri; ’s Nagy Ferencznek Homérját nyújta felém. [...] Képzeld már most a’ bámúlást, melly engem elfoga, midőn nálad maradt Homéromat egyszerre a’ Kazinczy által kiadatott Nagy Ferenczi Homérban megpillantottam! Ki varázsolt téged ide? felsikolték; ’s akaratom ellen a’ plagiariusok jutottak eszembe. De mit tegyünk? Nagy Ferencz már nincs többé; ’s képzeld, minő bajban lehet egy megsértett

³⁶ Uo.

³⁷ SCHÖPFLIN Aladár: A Bánk bán – plágium? *Nyugat*. (23) 1934. 1060–1062.

³⁸ GYÖRGY Lajos: Verseghy Ferenc „Természetes Emberé”-nek forrása. *Irodalomtörténet*. (1–2) 1912. 53–60.

³⁹ Bay György (1792-1849) politikus, költő, a hétszemélyes tábla elnöke, alnádor. KENYERES Ágnes (szerk.): *Magyar életrajzi lexikon I.* Budapest, Akadémia Kiadó, 1967. 151.

betűmázoló, midőn nem tudja kin öntse ki boszúját. Kiszakasztani az enyímeknek ismert sorokat, 's papirosostól együtt zsebembe dugni 's haza vinni: ezt gondolám hirtelen; mivel úgy is az erőszakkal elvett jószágot esztendő alatt vissza lehet foglalni. De ötszáz exemplár! mondá Gyuri. — Jaj nekem! Hijában; a' bűn büntetetlen nem marad.”⁴⁰

Kazinczy Szemere Pálnak írott levelében próbálta a vitát tompítani azzal, hogy Nagy Ferenc lényegében csak átvett Kölcsey fordításából. Megoldásként javasolta, hogy az Iliász „meglopdosott” első könyvét, a fordítás igaz történetével együtt hozzák nyilvánosságra a Hébe című irodalmi zsebkönyvben. Kazinczy válasza, s ajánlata azonban inkább újabb sértést okozott, sem mint megoldást a békülésre. Kölcsey a plágiumot illetően azt az álláspontot képviselte, hogy a hivatkozás nélküli átvétel, kölcsönzés minden esetben plágiumnak minősül, függetlenül a kölcsönző személyére és indíttatására. Kölcsey viszontválasza:

„De fel lehet e azt tenni, hogy Kazinczy nem tudná: mi a' plagium? Követni lehet, szabad, ennek a' plagiummal semmi köze. Másnak egész munkáját vagy csak némelly helyeit a' magam írásába szabad áltatennem, csak hogy az auctort híven megnevezzem: ezt kölcsönözésnek hívják, nem plagiumnak; de ha másnak egész munkáját, vagy némelly helyeit, vagy csak felfödözéseit és gondolatjait is úgy viszem által a' magam írásába, mint sajátomat - ez, édes barátom, és egyedül ez a' plágium. A' poetának a' csupa reminiscentiákat is keserűen felhányja a' recensens; 's a' plagium lenne megengedhető dolog? Megvallom én azt, hogy szép lélek' jele a' másét jobbnak ismerni a' magáénál: de a' más' jobbnak ismert munkáját elsajátlani, eltulajdonítani — ez soha nem volt szép érzés' jele.”⁴¹

Ezt követően mindenki próbálta a maga igazát alátámasztani. Kazinczy azt állította, hogy csak egy sort vettek át Kölcseytől, s különben is egy mű kapcsán Kölcsey tőle lopott. Erre Szemere Pál egy összehasonlítást tett közzé, igazolva Kölcsey állítását. Az egész polémiát végül Kölcsey azzal zárta le, hogy úgy érzi kölcsönösen elégtételt adtak egymásnak, és Kazinczynak baráti jobbát nyújtotta békülésre.⁴²

⁴⁰ Kölcsey Ferenc levele Szemere Pálhoz 1825. február. In: *Élet és Literaturá IV.* Pest, Petrózai Trattner Mátyás, 1826. 266–267.

⁴¹ Kölcsey Ferenc levele Szemere Pálhoz 1825. május. In: *Élet és Literaturá IV.* Pest, Petrózai Trattner Mátyás, 1826. 271.

⁴² KÖLCSEY Ferenc: Végszó. In: SZAUDER József (szerk.): *Kölcsey Ferenc összes művei I.* Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1960. 474–476.

2.2.2. „Írói jogtapodás”

Míg Kölcsey és Kazinczy közötti vita az író-fordító nevének elhagyása miatt alakult ki, addig Petőfi Sándor épp nevének feltüntetése miatt emelt szót. Az ifjú költő 1843-ban négy versét kívánta a Regélő Pesti Divatlapban megjelentetni Andor diák álnéven. A folyóirat akkori szerkesztője Garay János volt, aki meg is ígérte Petőfinek, hogy neve titokban marad. Petőfi célja ezzel az lett volna, hogy a Verőczey álnéven verskritikákat író Bajza József őszinte véleményét megismerhesse. Garay azonban ígétét megszegve a verseket Petőfi neve alatt hozta nyilvánosságra. Petőfi a helyzetet végül beismerte Bajza előtt, s kérte őt, mint az Athenaeum főszerkesztőjét, hogy a lapjában közleményt jelentethessen meg Garay ellen.⁴³

„Köszönöm szépen jó ’karatját, drága tiszt, szerkesztő úr, köszönöm! Mert hinnem kell, hogy csupa merő jó szándokból történt az egész. Ön t. i. kedves gyermekeimet az incognitóval gyakran járó lenézés- s félreismeréstől megóvándó, nyomá reájok fényes születésök bélyegét. Szép, szép és helyes! De mindamellett is e nemes szándok szószegéssel volt egybekötve, ami pedig aligha legragyogóbb oldala az embernek, és ezen fölül írói jogtapodással, mi megint nem nagyon dicséretes oldala hírlapszerkesztőnek. Én tehát a világ minden kincseért sem akarván ön kezelési tisztaságának napfogyatkozására még több alkalmat is szolgáltatni, ezennel kérem, még el nem indult egypár szülöttem előtt a Regélő kapuit elzárni s bizonyossá teszem a nagylelkű és írói jogokat oly szépen tisztelő szerkesztő urat afelől, hogy többé nem fogjuk cicára bízni a tejfölt.”⁴⁴

Minden bizonnyal ekkor az írói jogoknál Petőfit más önös érdekek jobban vezérelték. Egyrészt sorra jelentek meg versei az Athenaeumban, ezért nem illett verseit más sajtóorgánumnak átadni, másrészt meglehetősen jó kapcsolatot ápolt az Athenaeum vezető szerkesztőivel, Bajzával, Vörösmarty Mihállyal és Toldy Ferencsel, így szükséges volt a divatlaptól való elhatárolódása.⁴⁵ Petőfi az elbukott cselből végül nyertesén került ki, hiszen a polémia kezdődő hírnevét tovább erősítette.⁴⁶

⁴³ Petőfi Sándor levele Bajza Józsefhez, Pozsony. Jún. 3-án 1843. In: MARTINKÓ András: *Petőfi Sándor összes prózai művei és levelezése*. Budapest, Magyar Helikon, 1967. 258–259.

⁴⁴ PETŐFI Sándor: Írói jogtapodás a Regélőben. Athenaeum, 1843. június 15. In: Uo. 259.

⁴⁵ FEKETE Sándor: *Petőfi Sándor életrajza I.* Budapest, Akadémia Kiadó, 1973. 261–262.

⁴⁶ Az álnéven történő publikálás már a Szemere-féle javaslatban is megjelenik: 6. § Névtelenül vagy álnévvel megjelent munkákra nézve az írói jogot annak kiadója gyakorolja mind addig, míg jogát hozzá az író vagy annak jogutóda ki nem világosította. *Felséges Első Ferdinánd [...] által szabad királyi Pozsony*

Ezzel a kiadók után a szerzők is saját „jussukat” illetően egyre tudatosabbá váltak és a nemzetközi hullámhoz csatlakozva kezdték egyre határozottabban követelni jogaik és a kiadókkal fennálló jogviszony törvényi szintű szabályozását.

2.2.3. Toldy Ferenc fellépése az írói (szerzői) tulajdon törvényben történő elismertetéséért

Toldy Ferenc az „írói tulajdon” törvényi elismerését elsőként az Athenaeum című folyóiratban megjelent munkájában kezdeményezte.⁴⁷ Az 1838-as cikkének megírására az készítette, hogy tudomására jutott Kölcsey Ferenc korábban már megjelent és tíz aranyforinttal honorált művének készülő jogosulatlan utánnyomása.⁴⁸ Toldy, ismertette az írói tulajdon alapvető ismérveit, írásában azzal a kéréssel fordult az Athenaeum és a Figyelmező írásait utánnyomó folyóirat-kiadókhoz, hogy tartsák tiszteletben egymás jogait, hiszen a kiadók az íróktól készpénzen megvásárolt művekkel nem kiadási elsőbbséget szeretnének váltani, hanem bizonyos időre kizárólagos kiadási jogot kívánnak nyerni.⁴⁹ Amellett, hogy írásában több írótársa művének utánnyomását hozza fel példaként,⁵⁰ Toldynak korábban személyesen is meggyűlt a baja az utánnyomókkal. Toldynak ugyanis az Akadémia megbízásából 1838-ban készített Magyar-német zsebszótár⁵¹ című műve még nyomdában volt, amikor ismeretlenek megszerezték a szótárhoz készített mutatványíveket (korrektúraíveket), „hogyan az rövidítve, más címmel, szinte egykorúlag a társaság kiadásával megjelenhessék. De ők szemek elejét vették a becsstelen kereskedésnek.”⁵²

Toldy az 1840-ben megjelent közel nyolcvan oldalas tanulmányában korábbi írását bővíti ki, részletesen kifejtve az írói tulajdon természetét, szabályozásának nemzetközi történetét és lényegében lefekteti a szerzői jogi irodalom hazai alapját. Álláspontja szerint „a status [állam] önmagának, a köz érdeknek tartozik az írói tulajdon elismerésével, vagy ha jobban tetszik, az író biztosításával, hogy munkájának jutalmát

városába 1843-ik esztendei pünkösdi hava 14-ik napjára rendeltetett magyarországi Közgyűlésnek írásai IV. Pest, Landerer és Heckenast, 1844. 236.

⁴⁷ TOLDY Ferenc: Néhány szó az írói tulajdonról. *Athenaeum*. (45) 1838. 705–717.

⁴⁸ Uo. 717.

⁴⁹ Uo. 716.

⁵⁰ Így különösen Kunoss Endre, Szenvey József, Berzsenyi Dániel ld. Uo. 713–715.

⁵¹ A Magyar-német zsebszótár tárgyában született szerződést a Nyomdai szerződések c. alfejeztben ismertetem.

⁵² TOLDY Ferenc: Az írói tulajdon philosophiai, jogi és literaturai szempontból, az azt tárgyzó külföldi törvények, és vélemény egy magyar írójogi törvényről. *Budapesti Szemle*. (1) 1840. 178–179.

lássá.”⁵³ Álláspontja szerint a jogok el nem ismerése nemcsak a szerző, hanem a társadalom szemszögéből is káros lehet, hiszen a kiadóknak gyakran azért kell magasan árazniuk a jogszerűen kiadott könyveiket, hogy a jogosulatlan utánnyomás előtt eladott példányokon legalább a költségeik megtérüljenek.⁵⁴

Toldy tanulmányában, az akkor frissen elfogadott és több állam szerzői jogi kodifikációját meghatározó 1837. június 11-i porosz törvény írói tulajdonra vonatkozó részét közölte, elhagyva a művészetekre (zenei és vizuális művekre) vonatkozó fejezeteket. E törvény – „mint a melly határozottság, világosság, teljesség és méltányosság tekintetében fenálló írótulajdonjogi törvények közt közönségesen első helyre tétetik”⁵⁵ – lényegében határozza meg a hazai törvényjavaslatok szerkezetét, tartalmát ugyanúgy, mint a későbbiekben az e törvényt felváltó német szerzői jogi törvények.

A porosz szerzői jogi törvény mind szerkezetében, mind az egyes rendelkezések megszövegezésében jelentősen meghatározta a XIX. századi hazai törvényjavaslatokat.

A magyarul közölt német nyelvű porosz törvény értelmében a szerző számára még életében és *pma* 30 év terjedelemben biztosít utánnyomás elleni védelmet. A törvény 9. §-a valamely mű többszörözési és terjesztési jogát, a jogosultak által egészben vagy részben szerződés által átruházhatónak tekinti. Toldy álláspontja ezzel azonos, mivel az írói tulajdonjogból kifolyólag úgy tartja, hogy annak feltételekkel vagy anélkül elajándékozhatónak, alapítvány tételével vagy végintézkedéssel, örökre vagy csak ideiglenesen bárkire átruházhatónak, azaz átengedhetőnek kell lennie. „E’ jogot, egész terjedelmében ’s minden következtéseivel el kell a’ statusnak ismernie, védelmeznie.”⁵⁶ Toldy szerint ennek a jogvédelemnek a szerzőség mellett ki kell terjednie annak átruházhatóságára, mert ellenkező esetben az írói tulajdon tökéletlen lesz.

2.3. Első hazai törekvések a szerzői jog szabályozására (1844)

1840-ben Toldy írásai nem találtak visszhangra a megszólított körökben. Az 1843-ban összehívott pozsonyi országgyűlés idején Toldy már nemcsak az Akadémia titkára (1835–1861), hanem az Egyetemi Könyvtár (1843–1874) és a Kisfaludy Társaság

⁵³ Uo. 167.

⁵⁴ Uo. 178–179.

⁵⁵ Uo. 201.

⁵⁶ Uo. 167.

(1841–1860) igazgatója is volt. Végül a Kisfaludy Társaságnak köszönhetően sikerült az országgyűlésnek elküldenie egyfajta „írójogi” törvényjavaslatot. Toldy 1844. március 30-án mondott beszédében kérte fel a Kisfaludy Társaság egyes tagjait, hogy készítsenek egy írói jogokat védő törvényjavaslatot. A főként kiváló magyar írókból álló választmány által készített 63 §-ból álló javaslatot 1844. április 21-i ülésükön elfogadták.⁵⁷

A Kisfaludy Társaság tervezetének célja a magyarországi szerzői jogvédelem megteremtése volt. Az országgyűlésnek benyújtott tervezetet Szemere Bertalan követ véleményezte, aki egy letisztult, összefüggő anyagot mutatott be, kiegészítve az írói és zenei a vizuális jogok védelmével. Az alsótábla 1844. november 4-én tárgyalta a javaslatot és egyetlen módosítás nélkül fogadta el.⁵⁸ A főrendek tárgyalását Pyrker János egri érsek nyitotta meg és kérte az uralkodót, valamint a főrendeket a javaslat elfogadására „tekintvén, hogy a magyar litteratura még ugyancsak zsengéjében létezik, de már legszebb reményt nyújt az ohajtott kifejlődésre, melyből jövőre dús virágok és gyümölcsök fognak feltűnni hazánk díszére.”⁵⁹ A főrendek a Szemere-féle, 1844. november 9-én tett előterjesztést csekély módosítással elfogadták.

A Szemere-féle javaslat 2. §-a a szerző rendelkezési jogát a törvény keretein belül kiterjeszti és alatta valamely műve kiadási jogának átruházását érti. E szerint a szerző a kiadás jogát „ajándék, eladás, végrendelet s egyéb mód által, rövidebb s hosszabb időnkint átruházhatja másra is, még pedig nemcsak élete végéig, hanem ezentúl a halálát követő egész ötven év elteltéig,”⁶⁰ és az új jogbirtokos az, aki a kiadási jogokkal rendelkezhet. Ez a fajta megközelítés is alátámasztja a szerzői jog különleges, szellemi tulajdon jellegét, mivel főszabály szerint a mű feletti rendelkezést jellemzően a szerző csak időlegesen engedi át. Ez alapján a szerző meghatározott időre vagy akár a javaslat szerinti *pma* 50 éves védelmi időre elidegenítheti művét. A javaslat – általános magánjogi törvény hiányában – sajátos módon az öröklés rendjét is meghatározta, így a

⁵⁷ Egy írójogi törvény iránti indítvány. In: *A Kisfaludy-Társaság Évlapjai 1843-45-ről I.* Pest, Eggenberger J. és fiai, 1846. 55.

⁵⁸ Erről részletesen ld. SZALAI Emil: Szemere Bertalan szerzői jogi törvényjavaslata. In: DÁRDAY Sándor (szerk.): *Jogi dolgozatok a Jogtudományi Közlöny ötven éves fennállásának emlékére. 1865–1915.* Budapest, Franklin, 1916. 591–598 ; BALOGH Elemér: A Szemere-féle szerzői jogi törvényjavaslat. In: RUSZOLY József (szerk.): *Szemere Bertalan és kora I.* Miskolc, Szemere Bertalan Alapítvány, 1991. 149–172.

⁵⁹ ÖKRÖSS Bálint: Az 1843–4. évi országgyűlés. *Jogtudományi közlöny.* (31) 1866. 493.

⁶⁰ Szemere-féle javaslat 2. §

szerzői jog a vérszerinti le és felmenő örökösökre és a hitvestársra szállhat, az oldalági rokonokra nem. Ezek hiányában a mű közbirtokká (közkinccsé) válik.⁶¹

A javaslat – átvéve az OPTK szabályát – a vizuális művek (rajzok, képek, szobrok, stb.) tekintetében tartalmazza a dologi műpéldány tulajdonjogának és a szerzői jog elkülönülésének alapelvét azzal, hogy főszabály szerint a kiadói jog átruházása nem vonja maga után a mű tulajdonjogának átszállását, ellenben vélelmezni kell, hogy a mű el- vagy átadásával a kiadói jog is átszáll.⁶²

A Szemere-féle javaslat tartalmazta mindazon elveket és szabályozási irányokat, amelyeket a korszak szerzői jogi felfogása kiforrott formában már megfogalmazott. A Kisfaludy Társaság által összegyűjtött alapokra helyezett, Szemere által tökéletesített javaslat sok területen megelőzte korát. A teljesség igénye nélkül említem meg, hogy például az idézet mértékének meghatározása, a kereskedelmi forgalomból kikerült művek közkincsbe kerülése és felhasználása, az 50 éves védelmi idő,⁶³ az *editio princeps*, vagy valamely mű címének átvétele a jövőre nézve is meghatározó lett. Egy amúgy is kevésbé eredményes országgyűlés utolsó napjaiban – tekintettel arra, hogy már küszöbön állt az osztrák szerzői jogi törvény elfogadása, ezért az udvar nem akarta, hogy e tárgyban előbb szülessen meg a porosz mintát követő magyar törvény – a király észrevételeinek megvitatására már nem maradt idő, így a javaslatot az uralkodó végül nem szentesítette.⁶⁴

2.4. Az 1846. évi osztrák Szjt. és átvétele Magyarországon

Ausztria a Német Szövetségen belül némileg megkésve csak 1846-ban fogadta el a saját szerzői jogi törvényét. Az október 19-én kelt irodalmi és művészeti tulajdonok védelmére vonatkozó pátens a művek jogosítatlan közzététele, utánnyomása és utánképzése ellen védte meg a szerzői műveket. A törvény előzményének tekinthető az

⁶¹ Szemere-féle javaslat 4. §. HOMOKI-NAGY Mária: „Az ész szüleményeinek védelme” a magyar jogtörténetben: Szerzői és szabadalmi jog, elsőség és etika a tudományban. In: ÚJSÁSZI Ilona (szerk.): *Szent-Györgyi Albert szellemi öröksége*. Szeged, Szegedi Egyetemi Kiadó, 2014. 81.

⁶² Szemere-féle javaslat 21. §

⁶³ Melyet Szalai Emil tévesen tulajdonít Szemerének, ugyanis az 50 éves védelmi időt először a Vörösmarty féle akadémiai szabályozás-javaslat rögzít. SZALAI 1916, 594. ld. Díjkitűzésről szóló fejezetben.

⁶⁴ Sok más területen sem történt előbbre lépés, olyannyira nem, hogy Fáy közel 85 oldalon keresztül foglalja össze mi minden maradt el, és szükséges tematikusan felkészülni a következő országgyűlésre. ld. FÁY András: *A' jelenkorban megjelent öszveállítások a' hon legközelebbi teendői körül*. Pest, Beimel, 1846.

Ausztria és Szardínia között 1840. május 22-én Bécsben létrejött kétoldalú egyezmény, ami már tartalmazta a szerzői jogi védelem alatt álló „mű” általános és elvont fogalmát, a *pma* 30 éves védelmi időt és a fordítások egyenjogú védelmét – az aláíró felek viszonylatában.⁶⁵ Az 1846. évi törvény lényegében az egyezmény szövegére épült, így Ausztriának nem állt érdekében egy az Államtanács (*Staatskanzlei*), az Udvari Tanács (*Hofkanzlei*) és a Birodalmi Igazságügyi Tanács (*Hofkommission in Justizsachen*) által is jóváhagyott szövegen pár évvel később a magyarokra tekintettel lényegesen változtatni.⁶⁶ A hetven évvel korábbi rendelethez képest így a pátens, követve az új eszméket, az írói műveket már általában védi és elismeri a közzététel és a nyilvános előadás jogát is.⁶⁷

A Helytartótanácsnak a pátens kihirdetését követően egy új magyar javaslatot kellett kidolgoznia. A Szemere-féle törvényjavaslat felülvizsgálatával, valamint az új pátens szabályaira figyelemmel a Jászay Pál által készített törvényjavaslatot terjesztették be az 1847 őszen megnyílt utolsó rendi országgyűléshez. Ennek tárgyalására azonban nem került sor.⁶⁸

Az 1852. november 29-i császári nyílt paranccsal életbe léptetett OPTK 72. számú függelékében szereplő szerzői jogi pátens Magyarországon 1853. május 1-től 1861-ig, Erdélyben pedig 1884. július 1-jéig volt hatályban. A pátens életbelépésével a jogérvényesítés a közigazgatási hatóságoktól átkerült a büntető bíróságokhoz, amelyek a polgári kereset tárgyában is dönthettek.⁶⁹ Az osztrák pátens súlyos rendőri kihágásnak minősítette a szerzői jogok megsértését, melyet a sértett szerző vagy jogutódja elévülési időn belül kérelemmel érvényesíthetett. A pátens elkobzással, a jogosulatlan többszörözéshez használt eszközök szétrombolásán felül súlyos pénzbüntetéssel, vagy azt átváltható fogházbüntetéssel, továbbá visszaesés esetén az iparüzlet elvesztésével kényszerítette ki a jogkövető magatartást.⁷⁰ A jogsértő megbüntetésén túl a jogosultaknak kártérítés járt, továbbá az eladott jogosulatlan példányok bevétele is őket illette, az eredeti (jogszerű) mű értékén számítva. Szakértők véleményét akkor kellett

⁶⁵ KAWOHL, Friedemann: Commentary on the Bilateral Treaty between Austria and Sardinia (1840). In: BENTLY, Lionel - KRETSCHMER, Martin (szerk.): *Primary Sources on Copyright (1450-1900)*. www.copyrighthistory.org, 2008.

⁶⁶ Uo.

⁶⁷ KNORR Alajos: *A szerzői jog magyarázata*. Budapest, ifj. Nagel Ottó, 1890. XIV.

⁶⁸ A Jászay-féle tervezetet még nem találták meg, ha létezik egyáltalán.

⁶⁹ KNORR 1890, XV. A részletszabályokról ld. CSATSKÓ Imre: *Az 1852-ki május 27-ki Austriai birodalmi büntető törvény magyarázata*. Pest, Geibel Armin, 1853. 406–411. 467. § és a hozzá fűzött magyarázat.

⁷⁰ 1846. évi osztrák Szjt. 25–26. §

kikérni, ha nem volt megállapítható az eladott jogosulatlan példányok száma, vagy ha a kalózkiadás megelőzte a jogszerű kiadást.⁷¹

A szerzői joggal való rendelkezés több szakaszban is megjelenik. Így a 2. szakasz kizárólagos joggal ruházta fel az irodalmi vagy művészeti munka szerzőjét, hogy saját „termelékéről kénye szerint rendelkezhetik, azt tetszés szerinti alakban többszörözheti és közrebocsáthatja.”⁷² E törvény szerinti kizárólagosság feljogosítja a szerzőt arra is, hogy a szerzői jogait egészen vagy részben másokra átruházza.

A magyar javaslatokkal és későbbi törvényi rendelkezésekkel szemben – hasonlóan Szemeréhez – az osztrák törvény pozitív és negatív oldalról is meghatározza a képzőművészeti alkotás átruházásának szerzői jogi vetületét. Így a 11. § szerint, ha a jogosult valamely képzőművészeti alkotás többszörözési jogát átengedi, akkor a műpéldány tulajdonjogát nem veszti el. Ezzel szemben a törvény megdönthető vélelmet állít fel arra az esetre, ha a jogosult a műpéldány tulajdonjogát harmadik személyre átruházta, mivel ebben az esetben feltételezni kell, hogy a többszörözés vagy a többszörözés engedélyezésének joga az új tulajdonosra száll át.⁷³

Az 1846. évi osztrák Szjt. egyes pontokon ellentétes a később ismertetésre kerülő OPTK kiadási szerződésre vonatkozó rendelkezéseivel. E helyt csupán azt emelem ki, hogy az OPTK 1169. szakasza a „kiadótulajdoni jogot” azaz az utánképzés és többszörözés kizárólagos jogát egyedül a szerző számára ismerte el, így az új kiadás joga nem szállt át a szerző örököseire. Az 1846. évi törvény szakít ezzel a felfogással és mint *lex specialis* a 13. §-ban *pma* 30 éves védelmi időt biztosít a szerzőn túl annak is, akire e jogot a szerző átruházta vagy átruházás hiányában örököseinek, illetve ezek jogutódainak. A későbbi magyar javaslatok az osztrák minta alapján veszik át az állam törvényes öröklésének szerzői jogra vonatkozó kizárását, ugyanis az az 1846. évi osztrák Szjt. kimondta, hogy a „fiscus [kincstár] vagy más személyek szállományi jogának nincs helye.”⁷⁴

Az oktrojált osztrák Szjt. hazai fogadtatása azonban nem volt annyira negatív, mint azt a Bach-korszak magyar értelmiségétől várnánk. Az 1848-49-es forradalom és

⁷¹ 1846. évi osztrák Szjt. 27. §

⁷² WENZEL Gusztáv: *Az ausztriai általános polgári törvénykönyv magyarázata; Magyar-, Horvát-, Tótország, a Szerbvajdaság és a Temesi Bánság viszonyaira alkalmazva.* Pest, Geibel Armin, 1854. 726.

⁷² pátenz

⁷³ Uo.

⁷⁴ 1846. évi osztrák Szjt. 13. § (2) bekezdés

szabadságharc után 10 évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy az MTA ismét éves rendes közgyűlést tarthasson. Az igazságügyi minisztérium a pesti császári és királyi országos főtörvényszék elnökén keresztül felkérte az Akadémiát, hogy véleményezze az 1846. évi osztrák írójogi törvényt. Toldy Ferenc részletes jelentése a filozófiai és társadalomtudományi osztály 1858. május 17-i ülésén hangzott el, amelyben kifejtette, hogy a választmány „világos jeleit találta annak, hogy azon törvényjavaslat, melyet a Kisfaludy Társaság által 1844-ben a magyar országgyűlésre, ez pedig ennek nyomán Ő Felségéhez felterjesztett, nem maradt hatás nélkül; s hogy amaz minden lényeges intézkedéseiben, a magyar viszonyokat tekintve is, a jobb törvényekhez tartozik e nemből.”⁷⁵ A választmány a törvény egyes szabad felhasználásokra (átvétel), a fordítási jogra (kevesellve a mindössze egy évig tartó fordítási jogot egy többnyelvű országban), a drámaszerzők kiadói jogára, egyes bitorlásokra vonatkozó rendelkezéseire tett észrevételt és kiegészítési javaslatot.⁷⁶ Toldy az imént hivatkozott 13. §-t annyiban tartotta szükségesnek módosítani, hogy a *pma* 30 éves védelmi időt a korábbi magyar javaslatnak megfelelő 50 évre emelte volna. Érvként hozta fel Kazinczy Ferenc (†1831), Kisfaludy Károly (†1830) és Berzsenyi Dániel (†1836) életművét, amelyek a 30 éves védelmi idővel számítva hamar közkinccsé válhatnak.⁷⁷ Ugyanígy felhívja a figyelmet az OPTK és az osztrák Szjt. kiadói jog öröklésére vonatkozó rendelkezéseinek ellentmondásosságára. Összességében azonban elmondható, hogy Toldy véleménye nem volt ellenséges az osztrák törvénnyel szemben, s csupán egy-két kiemelt jelentőségű és néhány kisebb kiegészítésre tett javaslatot, amelyet az osztályülés elfogadott.

A neoabszolutizmus korszakából szerzői jogi pereket eddig nem ismerünk, csupán Toldy jelentésében találunk utalást arra, hogy „Magyarországon fordult elő eset újabban, hogy törvényszék ily [mutató, leltár jellegű] munkát »mechanikai készítménynek« nyilatkoztatott,”⁷⁸ valamint Konek Sándor bűnvádi statisztikájában szerepel 1857-ben három elmarasztaló ítélet, amelyek irodalmi tulajdont sértő vétség miatti eljárásban születtek (előző és utána következő években ez a szám nulla).⁷⁹ További forrásul szolgálhatnának azon iktatókönyvek, amelyek vezetésére az álladalmi ügyészségek belszerkezetéről és ügyrendtartásáról szóló Igazságügyi Minisztérium 1854. augusztus

⁷⁵ A philos. és társad. tud. osztályai ülése május 17. 1858. *Akadémiai Értesítő*. (5) 1858. 279.

⁷⁶ Uo. 279–283.

⁷⁷ Uo. 283.

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ KONEK Sándor: Magyarország bűnvádi statisztikája III. In: TOLDY Ferenc (szerk.): *Magyar Akadémiai Értesítő 1859-ről*. Pest, Emich Gusztáv, 1860. 9.

8-án kelt rendelete kötelezte a törvényszékek mellé rendelt ügyészeket. A rendelet által meghatározott tartalmú iktatókönyvek külön tartalmazták az osztrák Btk. 457. §-a szerinti irodalmi és művészeti tulajdon elleni vétségeket, amelyekről az ügyészeknek évente részletes statisztikát kellett készíteniük.⁸⁰

2.5. Az ITSZ és bírói gyakorlata

Az 1860. október 20-án kiadott császári diploma a Habsburg Birodalom egyes országai számára széles körű autonómiát helyezett kilátásba. Magyarországon is visszaállította az alkotmányos viszonyokat, a Kancelláriát és a Helytartótanácsot. Az országbíró elnöklete alatt létrejött értekezlet meghatározta az ideiglenes jelleggel alkalmazandó törvénykezési szabályokat (ITSZ), amelyeket a képviselőház, a főrendiház és a király is helybenhagyott. A Kúria 1861. július 23-i határozatában kijelentette, hogy addig, amíg az alkotmányos törvényhozás másképp nem rendelkezik, eljárásaiban az ideiglenes szabályokat állandó zsinórmértékül fogja követni.

Balogh Judit szerint az ITSZ hat hét alatt összeállított rendelkezései meglehetősen homályosak voltak.⁸¹ Így például a szellemi tulajdonról rendelkező I. rész 23. §-a annyit mondott, hogy „[a]z ész szüleményei is oly tulajdont képeznek, mely a törvény oltalma alatt áll.”⁸² E mondat 23 éven keresztül szolgálta a szerzői jog egyfajta védelmét Magyarországon,⁸³ igaz inkább csak elvként, sem mint tényleges törvényi védelemként. Suhayda János a majdani részletszabályok kidolgozásáig inkább azt ajánlotta, hogy „[a]ddig a fél valamint a bíró is segítsen magán a mint lehet.”⁸⁴ Kenedi Géza szerint az ITSZ-nek jelentős bírói gyakorlata nem igen alakult ki,⁸⁵ azonban a következőkben ismertetett levéltári és döntvénytári források ezt a képet némileg árnyalják.

⁸⁰ Magyarországot illető Országos Kormánylap. V. Évfolyam I. Kötet. XVII. darab. 1854. 408, 416. Ilyen iktatókönyvet még nem sikerült fellelni.

⁸¹ BALOGH Judit: Az osztrák magánjog hatása a magyarországi kodifikációra a XIX. században. *Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio jurídica et politica.* (14) 1997. 58.

⁸² Az Országbírói Értekezlet javaslatai a törvénykezés tárgyában. Pest, Lampel Róbert, 1861. 8.

⁸³ Erről részletesen ld. KNORR 1890, XV–XVI.

⁸⁴ SUHAYDA János: *A magyar polgári magánjog rendszere*. Budapest, Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, 1874. 104.

⁸⁵ KENEDI Géza: *A magyar szerzői jog*. Budapest, Athenaeum, 1908. 12.

Az ITSZ, majd később a kiegyezésről szóló törvény⁸⁶ azzal járt, hogy a korábban Ausztria által más országokkal kötött két vagy többoldalú szerződések hatálya Magyarországra nézve megszűnt. Ezért Magyarországnak szerzői jogi kérdésekben ismét minden országgal külön meg kellett állapodni (pl.: 1867-ben Franciaországgal, 1887-ben Ausztriával, 1901-ben Németországgal).

Az ITSZ idejéből származó a Fővárosi Levéltárban fellelhető szerzői jogi per is ehhez az átmeneti állapothoz köthető. Laurentius Herman lipcsei író, majd örököse által Ernst Lajos⁸⁷ ellen 30.674 Ft kár és járulékai iránt indított perben a felperes bitorlás iránti keresetét a bíróság azért nem tárgyalta érdemben, mert felperes nem tudta bizonyítani, hogy hazája törvényei, vagy legalább az ott kifejlődött gyakorlat szerint a magyar írók a belföldiekkel azonos védelemben részesülnek (viszonosság). Azt a bíróság is elismerte, hogy korábban Németország és – Ausztrián keresztül – Magyarország között is fennállt szerzői jogi egyezmény, de azt, az OPTK-t és az 1846. évi osztrák Szjt.-t is annulálta a Kiegyezés. 1867-et követően az új törvényhozás még nem erősítette meg a korábbi szerződéseket. Így a keresetet el kellett utasítani. A törvényszék ítéletét a Budapesti Ítéltábla, végül a Királyi Kúria is helybenhagyta azzal, hogy „a dolog ily állásában tehát eltekintve attól, hogy az ITSZ 23. § [...], az eljáró kir. törvényszék a per érdemébe bocsátkozás nélkül helyesen határozott.”⁸⁸

Ezzel ellentétben, a Kúria egy másik ítélet(töredék)ében kifejtette, hogy „nincs hazánkban sem írott, sem szokásos törvény, mely nemcsak idegen szerzőknek külföldön, hanem még honi íróinknak magában itt a hazában megjelenő műveik akár egész, akár részbeni utánnymutatását és elárúsítását büntetés alá eső ténynek nyilvánítaná.”⁸⁹ A Kúria kétértelmű ítélete azonban feltehetően nem annyira az ITSZ elégtelen jogforrási mivoltára utal, hanem azon büntetőjogi *nullum crimen sine lege* alapelvre, amely szerint nincs bűncselekmény törvény nélkül. Mivel az „ész szüleményeinek védelme” az ITSZ polgári magánjogról rendelkező I. részében található, ezért a szerzői jogbitorlás ellen az 1870-es években csupán polgári jogi igénnyel lehetett élni.

⁸⁶ A magyar korona országai és Ő Felsége többi királyságai és országai közt kötött vám- és kereskedelmi szövetségről szóló 1867. évi XVI. törvénycikk. XIX. CZIKK Az írói és művészi tulajdonnak mindkét államterületen leendő kölcsönös oltalmazása iránt a két törvényhozás útján fog megállapodás történni.

⁸⁷ Orvos és nem a későbbi műgyűjtő.

⁸⁸ C. 1879. május 31. 21.687. sz. MNL BFL VII.2.c.1877.I.0077.

⁸⁹ A Királyi Kúria 1876. november 28-án kelt ítéletéből idéz Tauszig. TAUSZIG János: könyvismertetés dr. Wenzel Gusztáv: Visszapillantás az előbbi magyar királyi Curiának 1724—1769-ki működésére. (Budapest, 1875.) című művéről. *Magyar Igazságügy.* (11/6) 1879. 611.

Az ITSZ-re történő hivatkozásra példát az 1880-as években is találhatunk. Hatschek Ignác⁹⁰ térképrajzoló zárlati perében az alperes vitatta, hogy egy szerzőnek lehet-e egyáltalán igénye zárlatra. A polgári törvénykezési rendtartásról szóló 1868. évi LIV. tc. (Ptrs.) 324. szakasza szerint zárlatnak akkor van helye, ha valamely tulajdoni, használati vagy birtokjog vitássá vált és vélelmezhető, hogy a kérelmezőnek ahhoz jogos igénye van. A bíróság elismerte egyrészt Hatschek igényét arra, hogy a kiadói szerződésben kikötött ellenőrzési joga kiterjedt a litográfiai kövek zárlatára is, másrészt azt, hogy a térképek rajza az „ész szüleménye” lévén „művészeti tulajdont képez, s oly cselekvény, mely mellett a szerző által kikötött számú többszörözés túllépése forog fen, a szerzői tulajdont veszélyezteti.”⁹¹ A bíróság így helyt adott Hatschek írói (művészi) tulajdonjogra alapított zárlati igényének.

Az ITSZ gyakorlatának érdekessége, hogy az 1884 előtti bírói gyakorlat – talán éppen a szabad értelmezés lehetősége miatt – szélesebb védelmet biztosított a fordításoknak. Így a Királyi Kúria 1884. december 18-án kelt ítélete szerint az ITSZ alapján a szerzőt a fordítás iránti intézkedés is megilleti. Mivel a perben elbírált esetre az 1884. évi Szjt. még nem volt alkalmazható, a bíróság megállapította, hogy habár a szerző a művön a fordítás jogát nyilvánvalóan fenn nem tartotta, ez a körülmény a szerző fordítás iránti jogát meg nem szünteti.⁹² (Később a Királyi Kúria már az 1884. évi Szjt. alatt egy ezzel ellenkező – sokat vitatott – ítéletet hozott, amely szerint a fordítási jog fenntartását nem pótolja a címlapra kiírt „minden jog fenntartva”, az külön fenn kell tartani...⁹³)

Mindezekből egyértelműen következik, hogy a bíróságok közel fél évszázadon keresztül a szerzői jogi igény alapjául az ITSZ lakonikus rendelkezését fogadták el és alkalmazták.

⁹⁰ Hatschek Ignác (1828-1902) kartográfus, a magyar kartográfia egyik megalapozója. KENYERES 1967, 680.

⁹¹ 83. sz. elvi határozat. In: *Döntvénytár. A Magyar Kir. Curia Semmitőszéki és Legfőbb Ítéltőszéki Osztályának elvi jelentőségű határozatai XXVIII.* Budapest, Franklin, 1882. 193–195.

⁹² C. 1884. december 18. 600. sz. In: LÁNYI Márton (szerk.): *Új Döntvénytár – Magánjog.* Budapest, Grill, 1911. 610. A Kt. 518. § csupán annyit mond, hogy „a kiadói jog nem ad egyszersmind jogosultságot a munka fordításához s ennek kiadásához.” Ha a Kt. alapján ítélték volna meg az esetet, akkor nem lett volna vitás, hogy a szerző fordítási joga érintetlen marad. Kt. nélkül és tételes szerzői jogi rendelkezések híján a bíróságnak kellett pótolni a joghézagot.

⁹³ C. 1907. április 23. 1039. sz. *Kereskedelmi Jog.* (19) 1907. 413.

2.6. Újabb törvényjavaslatok

Az ITSZ bírói jogalkalmazása idején megindult a törvényhozás folyamata is. Az uralkodó 1861. április 2-ára hívta össze az országgyűlést, amelyen a Lónyay Menyhért által jegyzett 1861. július 7-i javaslat az ország szellemi és erkölcsi erejének emelését illetően határozatban mondta ki, hogy a képviselőház „törvényhozási intézkedés szükségét látja az írói tulajdon és találmányok védelmére.”⁹⁴ Ezt követően lassan haladt előre a szerzői jogi szabályozás ügye. A nemzetközi szerződésektől eltekintve,⁹⁵ a következő törvényjavaslati hullámot az 1866-ban előterjesztett német szerzői jogi törvény indította el.

A kiegyezés előtt felpezsdülő jogi élet egyik jelentős lépése volt az 1865-ben indult Jogtudományi Hetilap, amely hamar beolvadt az egy évvel később Ökröss Bálint által szerkesztett Jogtudományi Közlönybe. A lap *ars poeticája* szerint „ha lesz e lapok hasábjain egyetlen szó vagy gondolat, mely meghallgatlanul nem enyészik el [...] megtettük polgári kötelességünket s megfeleltünk e szaklap hivatásának.”⁹⁶ Ökröss első lapszámában három jelentős témával indított, a kodifikáció, a szerzői jog és a *pragmatica sanctio* kérdésével. A folyóirat a szerzői jogi kodifikációhoz szolgáltatott forrásokat, előbb az 1866. évi német törvényjavaslat, majd a már korábban említett, felsőtábla által elfogadott Szemere-féle törvényjavaslat közlésével, majd később az 1865. évi olasz törvény ismertetésével.⁹⁷ Ugyancsak megjelentette 1866 júniusában az országgyűlés kodifikációs bizottmányának munkatervét, amely szerint a VIII. albizottmány feladata az írói és emellett a művészi tulajdonjog védelme érdekében előkészíteni egy törvényjavaslatot.⁹⁸

Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat, látva a törvényhozás nyitottságát, 1866 júliusában kérvénnyel fordult az országgyűléshez a hazai művészet emelése

⁹⁴ Az 1861. évi magyar országgyűlés Képviselőházának irományai I. Pest, Osterlamm Károly, 1861. 156.

⁹⁵ Ld. KNORR 1890, XVI–XVII.

⁹⁶ ÖKRÖSS Bálint: A szerkesztő előszava. *Jogtudományi Közlöny*. (1) 1866. 2.

⁹⁷ LÖW Tóbiás: A szerzői jog törvényhozásának jelenlegi állapota. *Jogtudományi Közlöny*. (1) 1866. 5–10., LÖW Tóbiás: A szerzői jog törvényhozásának jelenlegi állapota. *Jogtudományi Közlöny*. (6) 1866. 88–90., LÖW Tóbiás: A szerzői jog törvényhozásának jelenlegi állapota. *Jogtudományi Közlöny*. (8) 1866. 116–120.

⁹⁸ HORVÁTH Boldizsár: A codificationalis albizottmány véleménye, a codificatio körül követendő eljárás iránt. *Jogtudományi közlöny*. (24) 1866. 382–384.

A későbbi ideiglenes törvényhozási folyamatokról és szerzői tulajdon oltalmáról készült törvényjavaslat szerkezetéről ld. ÖKRÖSS Bálint: Ideiglenes törvényhozás V. *Jogtudományi Közlöny*. (13) 1867. 66.

ügyében.⁹⁹ 1867-re a *Társulat* elkészítette saját, az 1865. évi bajor törvényen alapuló törvényjavaslatát, amelyik azonban csak az igazságügyi miniszterig jutott.¹⁰⁰

Az országgyűlés elszántságára figyelemmel a *Kisfaludy Társaság* 1867-re elkészítette második törvénytervezetét, amely már kiterjedt a művészeti, azaz zenei és vizuális művekre vonatkozó jogok védelmére is.¹⁰¹

A *pma* 30 éves védelmi idővel vagy a kazuisztikára törekvő felépítéssel a tervezet több helyen visszalépett a Szemere-féle javaslatához képest. Azonban sok újítást megtartott, így különösen a Szemere által alkalmazott álkiadás fogalmat, a vizuális művekre alkalmazott „vonalak és színek által maradandólag előállított minden művek”¹⁰² fordulatot, a háromdimenziós alkotásokról való hallgatást, vagy azt a szemléletet, hogy ha az elmarasztalt vagyonából nem telik ki a bírság és a kárpótlás, akkor utóbbinak van elsőbbsége. A törvényjavaslat már a preambulumban hangsúlyozza, hogy az irodalmi és művészeti munkák tulajdonjogával való visszaélések elleni védelme mellett célja a szerzők jutalmának biztosítása és ezáltal a tudomány és a művészet ügyének támogatása is. A szerzői jogosultak körét tágan, a szerző mellett örököseiben, engedményeseiben és felhatalmazottjaiban határozza meg, továbbiakban azonban a szerző kifejezést viszi végig a tervezetben. A javaslat 2. §-a szinte azonos a Szemere-féle javaslatban megfogalmazott szabad rendelkezési joggal, igazodva az 1867. évi javaslat *pma* 30 éves védelmi idejéhez. A javaslat foglalkozik a törvényes öröklési renddel, már bevonja a testvéreket is. Utal arra, hogy a mű csak testvérek hiányában válik közbirtokká (közkinccsé). A színművekről és a zeneművekről szólva a javaslat külön rendelkezik arról, hogy a kiadási jog átruházásakor vélelmezni kell, hogy a művek nyilvános előadási jogát a szerző nem ruházta át. A javaslat átveszi Szemere javaslatát a vizuális művek tulajdonjogának és szerzői jogának elkülönítésében és vélelmezett átszállásában.¹⁰³ Előremutató a javaslat a tekintetben, hogy szabályozza a jogsértés esetén keresetindításra jogosultak körét és sorrendjét. Így, amellet hogy bitorlási per csak a sértett fél panaszára indulhat meg, kiadott mű esetén panasszal a kiadó élhet, a szerző csak akkor, ha a kiadó a neki küldött felszólító levél ellenére 30 nap alatt sem

⁹⁹ *Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat évkönyve 1865-66.* Pest, Kertész József, 1867. 178.

¹⁰⁰ ARANY 1876, 230.

¹⁰¹ *Törvényjavaslat a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában és az irodalmi s művészeti jogok biztosításáról.* Pest, Pfeifer Ferdinánd, 1867. E törvényjavaslatához kapcsolódó előtanulmány Kelemen Mór tanulmánya.

¹⁰² 1867-es törvényjavaslat 50. § Uo. 288.

¹⁰³ 1867-es törvényjavaslat 52. § Uo. 289.

indította meg az eljárást, vagy ha a jogsértés tárgya kézirat. Kiadói szerződés megsértése esetén bármelyik sértett panasszal élhet. Több hiányossága miatt az országgyűlés a javaslatot visszaküldte az igazságügyi minisztériumba, ahol azonban érdemi változtatás nem történt, a törvényjavaslatot többé nem nyújtották be.¹⁰⁴

Maszák Hugó,¹⁰⁵ ebben az időben az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat titkára volt, a Kisfaludy Társaság javaslatának a művészeti jogokra vonatkozó rendelkezéseinek elégtelensége és hiányossága miatt saját, kizárólag a művészeti tulajdonról szóló törvényjavaslatot készített. E javaslat a Kisfaludy-tervezet vonalán haladva, hol kissé naivan, hol pedig eredeti ötletekkel kívánta szabályozni a művészeti jogok védelmét. Maszák eleve a szellemi tulajdon két formáját különböztette meg, egyik a szerzőé, aki létrehozza a művet, a másik pedig az eszmeadóé, akinek utasítása, leírása révén a művész elkészíti az alkotást. Ez utóbbi szintén szerzői joggal és nem tulajdonjoggal rendelkezik.¹⁰⁶ Maszák javaslata szerint szabad a nyilvános helyen álló emlékművek másolása; de tiltott utánzásnak minősíti már 1867-ben (!) a művek fényképezéssel történő sokszorosítását, vagy egyik művészeti ágból a másikba történő átvitelét (például fényképek felhasználása domborítva). A javaslat jelentős előrelépése a „fényképezés”, azaz a fotóművész szerzői jogának elismerése.¹⁰⁷ A javaslat indoklásában ismertetett példák a kor technikai színvonalát és leleményességét mutatják, mint amilyen Madarász Viktor „Zrínyi és Frangepán” című festményének felhasználása szőnyeg, gobelin, kályhaellenző vagy féldombor műdísztárgy formájában.¹⁰⁸ Maszák javaslata a *pma* 30 éves védelmi időn belül „szabad rendelkezési jogot” biztosít a szerzőnek és jogutódainak, azonban örökösök hiányában a művet közkincsnek tekinti. Maszák Hugó a Magyarország című folyóirat hasábjain jelentette meg javaslatát, amelynek további sorsa nem ismert.¹⁰⁹

A *Magyar Írók és Művészek Társasága* is bekapcsolódott a kodifikációs folyamatba. 1874-ben a Szigligeti Ede elnök által felkért bizottság Törs Kálmánt bízta meg a tervezet elkészítésével, amely az 1870. évi német törvény lefordításával és annak

¹⁰⁴ ARANY 1876, 229.

¹⁰⁵ Maszák Hugó (1831-1916) 1895-től Szegedy-Maszák, újságíró, grafikus, a főrendiház naplószerkesztője, a Magyar Távirati Iroda egyik alapítója és vezetője. KENYERES 1982, 164.

¹⁰⁶ A javaslat preambuluma, 4. §. MASZÁK Hugó: A művészi tulajdon s a kapcsolatban álló művészeti jogok biztosítása I. *Magyarország*. (229) 1867. 1.

¹⁰⁷ 7, 9-10. §, Példák. MASZÁK Hugó: A művészi tulajdon s a kapcsolatban álló művészeti jogok biztosítása II. *Magyarország*. (230) 1867. 2.

¹⁰⁸ Példák. MASZÁK Hugó: A művészi tulajdon s a kapcsolatban álló művészeti jogok biztosítása III. *Magyarország*. (231) 1867. 2.

¹⁰⁹ ARANY 1876, 233.

minimális módosításával készült.¹¹⁰ A tervezet az írott művek mellett védelemben részesíti a képzőművészeti tárgyakat, a „zeneszerzeményeket”, szabályozza a drámai művek, zeneművek és megzenésített drámai művek nyilvános előadását. Szerkezete megegyezik azzal a beosztással, ahogy végül 1884-ben az igazságügyi bizottság véglegesítette Arany László tervezetét. E tervezetnek a Magyar Írók és Művészek Társaságán belüli tárgyalására 1875 elején került sor, így az országgyűlés elé került törvényjavaslat hiába volt tekintettel a magyar igényekre, a kereskedelmi törvény – és benne a kiadói ügylet szabályozása – elfogadása miatt végül lekerült a napirendről.¹¹¹

2.7. Az 1884. évi és az 1921. évi Szjt. rendelkezései a szerzői jog átruházásáról

Az 1884. évi és az 1921. évi Szjt. sem szerkezetében sem nyelvezetében nem tért el egymástól és a szerzői jog feletti rendelkezésre is lényegében változatlan szabályokat tartalmaznak. Ezért az 1884. évi Szjt. előzményeit, bemutatását követően a két törvény azonos, 3. szakaszát együttesen tárgyaljuk.¹¹²

Az 1884. évi Szjt. története egészen az 1875. esztendőig nyúlik vissza, amikor az Igazságügy Minisztériumon belül elkészítettek egy törvénytervezetet és megküldték az Akadémiának véleményezésre. Az Akadémia Toldy Ferenc elnökletével 1875 novemberében felállított egy bizottságot, amelynek tagjai Zichy Antal, Arany László, Fogarasi János, Pauler Tivadar és Tóth Lőrinc voltak.¹¹³ Toldy 1875 decemberi halála miatt 1876. április 23-ára Arany és Pauler készítették el a választervezetet, ami magában

¹¹⁰ KENEDI 1908, 13., ARANY 1876, 229.

¹¹¹ ARANY 1876, 230.

¹¹² 1884. évi Szjt. 3. § [1] bekezdés: A szerző joga szerződés, vagy halál esetére tett intézkedés által másokra is - akár korlátlanul, akár korlátozva - átruházható. Ilyen intézkedés hiányában a szerző joga annak törvényes örököseire száll át. [2] A magyar szent koronának az uratlan hagyatéokra nézve fennálló háromlási joga a szerzői jogra ki nem terjed.

1921. évi Szjt. 3. § [1] bekezdés: A szerzői jog élők között vagy halál esetére, korlátlanul vagy korlátozva átruházható. Átruházás hiányában a szerzői jog a törvényes örökösökre száll.

[2] A szerzői jogot jövőben alkotandó műre nézve is át lehet ruházni. Az olyan szerződést azonban, amellyel a szerző szerzői jogát általában jövőben alkotandó minden művére vagy általában jövőben alkotandó műveinek meghatározott nemére ruházza át, a felek bármelyike előzetes egy évi felmondással bármikor felmondhatja, feltéve, hogy a szerződés létrejötté óta öt év már eltelt. Érvénytelen az e szabálytól eltérő oly megállapodás, amely a szerző hátrányára szolgál.

[3] A szerző a szerzői jog átruházása esetében is végezhet a többszörösítés befejezéséig a művén oly változtatásokat, amelyek nem sértik annak a jogos érdekét, akire a szerzői jogot átruházták. Ez a rendelkezés a mű újabb kiadásaira is áll.

[4] Az uratlan hagyatéokra fennálló háromlási jog a szerzői jogra ki nem terjed.

¹¹³ MTA KIK Kézirattár RAL 876/1875.

foglalt egy 81 szakaszból álló, 63 oldalas komplett tervezetet, mivel „[a] bizottság célszerűbbnek látta egészen új kimerítő törvényjavaslatot és indokolást dolgozni ki, lehetőleg azon alakban, a mint a törvényjavaslatok az országgyűlés elé szoktak rendszerint terjesztetni.”¹¹⁴ E javaslat lényegében az Arany Lászlónak tulajdonított 1876-os tervezet, amely szövegezésében részt vett a Kisfaludy Társaság több tagja is.¹¹⁵

A törvény elfogadásához vezető következő lépcső egy, az Igazságügyi Minisztériumban tartott értekezlet-sorozat volt, amelynek első ülését 1880. január 8-án nyitotta meg maga Pauler Tivadar igazságügyi miniszter. Az értekezleten megtárgyalták az írói és művészi tulajdonjogról szóló törvényjavaslat egyes szakaszait.¹¹⁶ Tekintettel arra, hogy a szerzői jog forgalomképességéről egy szakasz rendelkezik, ezért az eddigi törvényjavaslatok tárgyalásához hasonlóan, itt is csak a vonatkozó paragrafust vizsgálom.

E javaslat 3. §-a rendelkezik arról, hogy a szerző joga átszáll örököseire; és akár egészben, akár részben, szerződés által vagy halál esetére célzó intézkedéssel, másokra is átruházható. Az értekezlet több tagja is hozzászólt e szakaszhoz. Kováts Gyula a szerző rendelkezési jogát olyan erősnek tekintette, hogy nem tette volna lehetővé, hogy a köteles rész (törvényes osztályrész) az átruházást, vagy a végrendelezést befolyásolja. Álláspontja szerint a köteles rész kiadása jelen esetben több bonyodalommal is járhat. A résztvevőket Kováts indítványa megosztotta, de végül a többség „a régi magyar jogra való hivatkozással pártolják, a mely szerint szerzeményeiről mindenki szabadon rendelkezhetett.”¹¹⁷ Az állam törvényes öröklését érintő eredeti 17. §-t, szintén Kováts javaslatára a 3. §-ba helyezték át. Ez a szakasz – az OPTK-ból átvéve – kimondta, hogy az államkincstárnak az uratlan hagyatékokra nézve fennálló és jogosított más személyeknek háramlási joga a szerzői tulajdonjogra nem terjed ki. Arany László csupán annyiban kívánta e rendelkezést módosítani, hogy Magyarországon csak az

¹¹⁴ MTA KIK Kézirattár RAL 380/1876.

¹¹⁵ 26. § ARANY László: Törvényjavaslat az írói és művészi tulajdonjogról. In: *A Kisfaludy-Társaság évlapjai. Új folyam XIII.* Budapest, Athenaeum, 1878. 66.

¹¹⁶ Az értekezlet tagjai voltak Alexy Albert igazságügy miniszteri titkár; Arany László akadémiai tag, a törvényjavaslat szerzője; Berczely Jenő igazságügy minisztériumi miniszteri tanácsos; Deák Farkas igazságügy miniszteri titkár, akadémiai tag; Fascho-Moys Sándor belügyminiszteri osztálytanácsos; Hegedűs Lajos Candid vallás- és közoktatási minisztériumi miniszteri tanácsos; Herich Károly kereskedelmi minisztériumi osztálytanácsos; Kováts Gyula budapesti ügyvéd; Manoilovits Emil semmitőszéki bíró; Suhay Imre legfőbb ítélőszéki bíró; Teleszky István budapesti ügyvéd, országgyűlési képviselő, valamint Tóth Lőrincz semmitőszéki bíró. KOVÁTS Gyula: Az igazságügyminisztériumban tartott értekezletek az írói és művészi tulajdonjogról szóló törvényjavaslat felett. *Magyar Igazságügy.* (13) 1880. 182.

¹¹⁷ Uo. 185.

államkincstárnak van háramlási joga, jogosított más személyek nincsenek.¹¹⁸ A többség elvetette Kováts azon indítványát, amely a szerzői jog vonatkozásában a papi szerzeményi javak tekintetében fennálló külön örökösödési rend kizárását is előírta.

Herich Károly¹¹⁹ külön törvényjavaslatában kifejtette, hogy nem pontos a szöveg „akár egészben, akár részben” fordulata, mert az a német törvény helytelen fordításából adódik. Így a végső szöveg Herich pontosításával és Alexy Albert túlélő szerzőtársra vonatkozó bekezdésével nyerte el a következő formáját: „[a] szerzői jog egészben vagy részben szerződés vagy végrendeleti intézkedés által másokra korlátlanul átruházható. Ily intézkedés hiányában a jog a szerző törvényes örököseire száll. Az államkincstárnak az uratlan hagyatékokra nézve fennálló háramlási joga a szerzői jogra nem terjed ki. Ha valamely műre nézve több egyén bir szerzői joggal, és egyik közülök örökös nélkül hal el, ennek szerzői joga a túlélő szerző-társra száll át.”¹²⁰

Az Arany-féle tervezetre épülő törvényjavaslatot Pauler Tivadar igazságügyminiszter 1882. november 20-án nyújtotta be a képviselőházhoz. A végső szöveget a képviselőház 1884. március 12-én,¹²¹ a főrendiház változatlan formában pedig március 24-én fogadta el.¹²² Az uralkodó végül 1884. április 26-án szentesítette a benyújtott törvényjavaslatot, és május 4-én került sor a kihirdetésére az országos törvénytárban, és amely 1884. évi XVI. törvénycikként 1884. július 1-jén lépett hatályba.

Az 1884. évi Szjt.-vel többen nem voltak megelégedve. Az 1906-os jogászegyleti vitán felszólaló Kenedi Géza tarthatatlannak nevezte több rendelkezését is. Előadásában többek között kifejtette, hogy „ostoba helyzetben vagyunk, ha egy olyan külföldi törvényt és akkor veszünk át, amikor ott, ahonnan átvesszük, nemcsak alkonyodik, hanem be is sötétedik.”¹²³ A német kodifikáció folyamatos szemmel kísérését fontosnak

¹¹⁸ Korábban például a jobbágyság esetében végső soron a földesúr örökölt. A jobbágyság örökösödéséről szóló 1840. évi VIII. tc. 13. § A jobbágnak tökéletes magvaszakadtával, midőn oldalaslagi vérek sincsenek, kiket az ősiekre nézve az örökösödés illetne, az ősi javak minden különbség nélkül - a szerzemények pedig a felebbi 10-ik § értelmében, az illető földesúrra szállanak.

¹¹⁹ Herich Károly saját törvényjavaslatát a Magyar Themis folyóirat hasábjain tette közzé.

¹²⁰ KOVÁTS 1880, 186.

¹²¹ P. SZATHMÁRY Károly (szerk.): *Az 1881. évi szeptember hó 24-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója XV.* Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt., 1884. 346.

¹²² MASZÁK Hugó (szerk.): *Az 1881. évi szeptember 24-ére hirdetett országgyűlés Főrendi Házának naplója II.* Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt., 1884. 233.

¹²³ Kenedi Géza felszólalása. In: SZLADITS Károly: *A szerzői jogról szóló törvény reformja.* Budapest, Magyar Jogászegylet, 1906. 141.

tartotta, de megjegyezte, hogy 1884-ben, a berni értekezlettel¹²⁴ egy időben elfogadott magyar törvény alapjául szolgáló 1870. évi német törvény rég meghaladottá vált. A magyar törvény fogvatékosságai között említette a „mozgófényképészeti” művek szabályozatlanságát, a fogalmak pontatlanságát, a fordítás jogának rendezetlenségét, az elhúzódozó pereket és szakszerűtlen ítéleteket, amelyek sokszor az értelmetlen és ellentmondásos rendelkezéseken alapulnak. Talán Fényes Samu felszólalása világítja meg leginkább, hogy a gyakorló jogászok milyennek látták elfogadása után két évtizeddel az első szerzői jogi törvényt: “[d]e mi, a kik azt mondjuk, hogy nem értjük, még mindig többet értünk belőle, mint azok, a kik azt mondják, hogy értik, mert aki azt mondja, hogy érti, az egyáltalán nem érti.”¹²⁵

Kenedi Géza, más felszólalóhoz hasonlóan, sürgette a BUE-hez történő csatlakozást, ugyanis álláspontja szerint a csatlakozás korábban csakis az osztrák–német szemben álló kulturális érdekek miatt hiúsult meg.¹²⁶ Az első kifejezett csatlakozási nyilatkozatot először 1913-ban tette Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter a Kiadók Nemzetközi Kongresszusán, ezt azonban¹²⁷ az első világháború szerencsére meghiúsította. Az akkori szándékok szerint ugyanis az eredeti 1886-os berni szöveget ültették volna át és nem az időközben Párizsban, később Berlinben revideált szövegeket.¹²⁸ Az új szerzői jogi törvényt és a BUE-t implementáló törvénytervezet csak 1918 júliusára készült el. Az új normáknak megfelelő törvényjavaslat eltörölte a védelem alakiséghez (beiktatás) kötöttségét, kiterjesztette a védelmet a némajátékra, a koreográfiai művekre, az építészeti és az iparművészeti alkotásokra, valamint a „mozgófényképészeti” alkotásokra. A tervezetek biztosították volna a szerző számára a mű címének védelmét is, valamint a személyhez fűződő jogok közül a nyilvánosságra

¹²⁴ A svájci kormány kezdeményezésére 1884-ben Bernben tartottak nemzetközi értekezletet a szerzői jogok nemzetközi elismeréséről. Ez az értekezlet dolgozta ki a BUE tervezetét, amelyet az 1885-ös értekezleten fogadtak el. RANSCHBURG Viktor: *A szerzői jog nemzetközi védelmére alkotott Berni Egyezmény vonatkozásával Magyarországra*. Budapest, Eggenberger, 1901. 16. RANSCHBURG Viktor (1862-1930) könyvkiadó, a Révai Testvérek munkatársa, később az az Athenaeum majd a Pantheon Irodalmi Intézet vezetője. KENYERES 1982, 481.

¹²⁵ Fényes Samu felszólalása. In: SZLADITS 1906, 190.

¹²⁶ Kenedi Géza felszólalása. In: Uo. 152–153.

¹²⁷ Bővebben ld.: KISS Zoltán - MUNKÁCSI Péter: Magyarország 1922-es csatlakozása a Berni Egyezményhez. In: POGÁCSÁS Anett (szerk.): *Quaerendo et Creando: Ünnepi kötet [Liber Amicorum] Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Szent István Társulat, 2014. 285–308.

¹²⁸ MARTON Sándor: A fordítás joga a szerzői jogi novellatervezetben. *Jogtudományi Közlöny*. (7) 1914. 58.

hozatal azon részjogosítványát, hogy a szerző jogosult a mű nyilvánosságra hozatala előtt a mű lényeges tartalmát közzétenni.¹²⁹

A Szerzői Jogi Szakértő Bizottság 1919. október 7-én tartott teljes ülést az Akadémián, ahol az igazságügyminisztertől megkapott törvénytervezetről – amely már fenntartások nélkül kívánta elfogadni a BUE-t a párizsi és a berlini módosításokkal együtt – Rákosi Jenő ismertette véleményét. Előadásában kifejtette, hogy az egyezmény elsődleges érdekének a kölcsönös védelmet tartotta, míg bírálta a fordítási jog kiterjesztését. A magyar fordítói, kiadói körök régi érve volt ugyanis a csatlakozás ellen, hogy a kölcsönösség nemcsak a magyar íróknak jelent védelmet külföldön, hanem a külföldieknek is itthon, ezáltal megnehezítve a fordítások megjelenését. Rákosi Jenő álláspontja szerint az állandó irodalmi import miatt a külföldi nemzetek adófizetőivé válhatunk (ti. korábban a kiadás után néhány év elteltével engedély és jogdíjfizetés nélkül lehetett fordítani magyar nyelvre), a sikeres magyar írók pedig már írás közben a külföldi ízlésre lesznek figyelemmel.¹³⁰

Ugyan a BUE-hez való csatlakozásunk a Trianoni békeszerződés egyik feltétele¹³¹ volt, mint láttuk, a szakmai és jogalkotói szándék e téren már jóval korábban megszületett. Az 1921. évi törvény 1921. december 31-én lépett hatályba.

¹²⁹ SZALAI Emil: Szerzői jogunk reformja. *Jogállam: jog- és államtudományi szemle.* (7) 1918. 496.

¹³⁰ RÁKOSI Jenő: A Szerzői Jogi Szakértő Bizottság jelentése. *Akadémiai Értesítő.* 1919. 229–235.

¹³¹ 1921. évi XXXIII. tc. 222. cikk. (1) Magyarország kötelezi magát, hogy a megszabott alakszerűségek mellett, s a jelen Szerződés életbelépésétől számított tizenkét hónap eltelté előtt csatlakozni fog az irodalmi és művészeti művek védelme tárgyában Bernben 1886. évi szeptember hó 9-én kötött, Berlinben 1908. évi november hó 13-án módosított és a Bernben 1914. évi március hó 20-án aláírt póttjegyzőkönyvvel kiegészített nemzetközi egyezményhez.

3. A KIADÓI SZERZŐDÉS ÉS A MUNKAVISZONYBAN ALKOTOTT MŰVEK

A bevezető fejezetben utaltam már arra is, hogy egy-egy szerző műve a közönséghez, az esetek legnagyobb részében a kiadók közreműködése jóvoltából jutott el. A mindennapi gyakorlat azt kívánta, hogy szerzők és a kiadók kapcsolatát, a kiadói tevékenységet – a szerzői joghoz hasonlóan – jogszabályi keretek között rendezzék. A Magyarországon is hatást gyakorló porosz, és az osztrák gyakorlatban is a kiadói szerződések először magánjogi kódexek rendelkezéseiben érhetők utol. Ugyancsak a bevezető fejezetben jeleztem már, hogy Magyarországon a szerzők és a kiadók kapcsolata – mind a XIX. század utolsó harmadában, de még a XX. század első évtizedeiben is – különböző jogszabályi rendelkezések következtében meglepő mindennapi esetekhez vezethettek. A szerzők és a kiadók közötti, nem egyszer nehezen összeegyeztethető érdekek különösen élesen mutatkoztak meg a szerzői jogok átruházása alkalmával. Ennek gyökerei Magyarországon abban a gyakorlatban kereshetők, miszerint a magánjogi kódexekben a szerzői jogok szabályozását megelőzték a kiadói jogok szabályozásai. Igaz ez egészen a XIX. századtól kezdve. Észrevételünk megerősíti Toldy Ferenc és Boytha György azon állítását, miszerint az államoknak a szerzői jogot nem létesíteni, hanem garantálnia kell, hiszen a szerzői jog (írói és művészi tulajdonjog) a természetjog alapján eleve adott.¹³² (Ahhoz ugyanis, hogy valamilyen felhasználásról rendelkezni lehessen, előbb annak a valaminek léteznie kell.) Ha azonban a jog adott, és így a „jogok eredeti jogosultjaitól elvileg bárki szerződéssel szerezhetheti az érintett alkotás felhasználására irányuló kizárólagosságot”,¹³³ akkor elegendő csupán a joggal való rendelkezésről szóló szabályokat törvénybe iktatni. A rendelkezésről szóló szabályok a hazai törvényhozás nyomán a XIX. század utolsó harmadában megszületett Kereskedelmi Törvényben (Kt.) kereshetők.

Mivel a Kt. kiadói ügyletekre vonatkozó rendelkezései a porosz (német) ALR és az osztrák OPTK szabályain alapultak, ezért a magyar szabályozás elemzése előtt

¹³² TOLDY 1840, 159., BOYTHA György: A szellemi alkotások joga és az új Ptk. *Polgári jogi kodifikáció.* (3) 2000. 13–15.

¹³³ BOYTHA 2000, 14.

szükséges e két irányadó külföldi kódexnek a szerzői (kiadói) jog átruházására vonatkozó releváns rendelkezéseit megvizsgálni.

3.1. A kiadói szerződés az ALR-ben

Az ALR Poroszországban 1794. július 1-jén lépett hatályba¹³⁴ és a XIX. században megszülető Németországban egészen 1900. január 1-jéig, a *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB) hatálybalépéséig alkalmazták. A kódex csak a kiadói jogra vonatkozóan tartalmazott szabályokat, a törvénykönyv szerzői a szerzői jog létét a természetjogi elméletből következően adottnak tekintették.¹³⁵

Az ALR I. rész 11. cím 8. fejezete részletes szabályokat tartalmaz a kiadói szerződésekről.¹³⁶ Az ALR a kiadói jog tartalmát a művek többszörözésében és a vásárokon – például a Lipcsei Könyvvásáron), a könyvárusok által, vagy más módon történő kizárólagos árusításában határozza meg. A jog tárgyát pedig a könyvek mellett kiterjeszti a térképekre, a rézmetszetekre, a topográfiai rajzokra és zeneművekre is. A porosz törvény szerint kiadói szerződést – főszabály szerint – csak írásban lehetett kötni, de ennek elmaradása esetén a szóbeli megállapodást is érvényesnek tekintette, amennyiben a szerző a kéziratot már átadta és ezért neki díjat ígértek. Az ALR emellett további rendelkezéseket tartalmaz a szerződés teljesítésére, az elállásra, a lehetetlenülés vagy a már átadott művön történő módosítás eseteire.¹³⁷ A törvény értelmező rendelkezéseket is tartalmaz, így míg a 1011. § szerint *új lenyomás* egy mű új, módosítatlan és az eredeti művel azonos alakban megjelenő utánnyomását jelenti, addig az *új kiadás* a semmiből, módosított formában vagy megváltozott tartalommal történő kinyomtatott formáját jelenti.¹³⁸

Az ALR egyes rendelkezései nagy hangsúlyt fektetnek a felek akaratára. Amennyiben a szerződés nem határozta meg az első nyomtatás („lenyomás”) példányszámát, akkor a kiadó jogosult a szerző kifejezett beleegyezése nélkül újabb

¹³⁴ Az ALR kiadói szerződésekre vonatkozó végső szövegének megszületéséig tartó folyamatot részletesen bemutatja KAWOHL, Friedemann: The Berlin Publisher Friedrich Nicolai and the Reprinting Sections of the Prussian Statute Book of 1794. In: DEAZLEY, Ronan- KRETSCHMER, Martin - BENTLY, Lionel (szerk.): *Privilege and Property: Essays on the History of Copyright*. Cambridge, OpenBook Publishers, 2010. 207–240.

¹³⁵ BOYTHA 2000, 13–15.

¹³⁶ ALR I.11. 996-1036. §

¹³⁷ ALR I.11. 998-1007. §

¹³⁸ ALR I.11. 1011-1012. §

lenyomatokat készíteni, ha azonban a példányszám meg volt határozva, akkor a kiadónak az új lenyomatok tárgyában a szerzővel vagy örököseivel ismét meg kellett állapodnia. Megegyezés hiányában az első lenyomat vagy kiadás díjának a felét tekinti mérvadónak.¹³⁹ Az 1016. § általános szabályként mondja ki, hogy a kiadói jog – írásos szerződésben történő ellenkező kikötés hiányában – csak az első kiadásra terjed ki, beleértve valamennyi kötetet és folytatást.

A felek együttműködési kötelezettségét rögzíti a törvény az újabb kiadás tekintetében, amely szerint az első kiadó új szerződés hiányában nem készíthet újabb kiadást, de a szerző sem vállalhat (engedélyezhet) egy új kiadást, amíg az első kiadó jogszerűen előállított lenyomatai el nem keltek.¹⁴⁰ Ha a felek az új kiadásra vonatkozóan nem tudnak megállapodni, a szerző – aki más kiadóval kíván új kiadást készíttetni – köteles a még készleten lévő példányokat könyvárusi (nagykereskedelmi) áron, készpénzen felvásárolni.

A kiadói jog örökölhetősége a 1014. § mellett az 1020., az 1029. és az 1030. paragrafusokban is egyértelműen kifejezésre jutott. Amennyiben a szerző az új kiadáshoz előzőleg nem járult hozzá – írásban tett ellenkező kikötés hiányában – e joga örököseire száll át. E rendelkezés ugyan lehetővé tette, hogy a felek korlátozzák (kizárják) az örökösök jogát, azonban az ALR – a Svarez¹⁴¹ eredeti javaslatában szereplő 20 éves védelmi idővel szemben¹⁴² – egy, időben nem korlátozott kiadói jogot biztosít a jogosultnak, legyen az a szerző, az örökösei vagy a kiadó. Vagyis az ALR szerint a kiadás engedélyezésére vonatkozó szerzői jog időben korlátlan, maga az engedély („licenz”) lehet időhöz és vagy kiadásszámhoz kötött kizárólagos felhasználási engedély, de a kiadó anyagi kockázata nélkül.

Az ALR a további szakaszokban a kommentárok és gyűjteményes művek kiadására, a fordításra és az utánnyomás lehetséges, illetve tiltott eseteire tartalmazott rendelkezéseket. A könyvek utánnyomásának büntetőjogi tilalmáról és szankciójáról külön fejezet rendelkezett.

Talán némileg alulbecsülik az ALR kiadói szerződések részének szerzőre vonatkozó rendelkezéseit. Véleményem szerint az ALR az íróknak, zeneszerzőknek és a

¹³⁹ ALR I.11. 1013-1015. §

¹⁴⁰ ALR I.11. 1017-1018. §

¹⁴¹ Carl Gottlieb Svarez (1746-1798) jogász, a Samuel Cojecci által megkezdett munkát folytatva készítette el az ALR kodifikációját.

¹⁴² KAWOHL 2010, 237.

vizuális alkotóknak is biztosította a szerződéssel átruházható vagy örökíthető többszörözési, terjesztési és fordítási jogát. Azonban a szöveg nem említi a nyilvános előadás jogát, valamint az átdolgozás jogát. Az első hiány a dráma- és zeneszerzőket, a második elsősorban a zeneműkiadókat érintette hátrányosan. Az ALR alapján működött bírói gyakorlat szerint ugyanis egy zenemű különböző áthangszerelése (átdolgozása) és kottában való többszörözése nem minősül utánnnyomásnak.

Talán az első neves – bár nem feltétlen helyes – szerzői jogi szakvélemény is az ALR-hez köthető. Ernst Theodor Amadeus Hoffmann – aki amellet, hogy a német romantika jeles írója volt, zenekritikusként, gyakorló jogászként, később bíróként is tevékenykedett – 1822-ben szakvéleményadásra kérték fel egy perben. A per tárgya a Schlesinger zeneműkiadó által kiadott Anton Weber *A bűvös vadász* című operájából készült jogosulatlan zongoraátirat volt. A szakértőnek a berlini városi bíróság azon kérdésére kellett válaszolnia, hogy vajon az eredeti Schlesinger-féle zongorakivonat alapján készült-e a bécsi jogosulatlan átirat. Hoffmann szakvéleményében elvetette a jogsértés lehetőségét, amelyet azzal indokolt, hogy a kiadónak nem elvontan az operára volt szerzői joga, hanem csak az általa készített zongorakivonatra. Hoffmann szerint az ALR írói művek átdolgozására vonatkozó rendelkezése a zeneművekre nem alkalmazható, mivel lehetetlennek tartotta a könyvekhez hasonlóan a zeneművek kivonatolását. A képzőművészet terén hozott példája szerint egy festmény metszetként való többszörözése nem sérti a festőt, ellenben egy másik metszet elkészítése sérti az első metszet elkészítőjének jogait, kivéve, ha azt ugyanezen festmény alapján készítették. Ez a fajta érvelés az évek múltával túlhaladottá vált Európában.¹⁴³

A törvényalkotó minden igyekezete ellenére az ALR által közvetve elismert szerzői joggal párhuzamosan a befolyásos kiadóknak még egy ideig sikerült fenntartani az elmúlt évszázadok uralkodótól függő privilégiumrendszerét,¹⁴⁴ amelyet csak az 1870-évi német szövetségi Szjt. szüntetett meg: „a szerzői jogok védelmére a továbbiakban privilégium nem biztosítható.”¹⁴⁵

¹⁴³ KRETSCHMER, Martin - KAWOHL, Friedemann: The History and Philosophy of Copyright. In: FRITH, Simon - MARSHALL, Lee (szerk.): *Music and Copyright*. Edinburgh, University Press, 2004. 25.

¹⁴⁴ KAWOHL 2010, 214–215.

¹⁴⁵ 1870. német Szjt. 60. § (1) Die Erteilung von Privilegien zum Schutze des Urheberrechts ist nicht mehr zulässig.

3.2. A kiadói szerződés az OPTK-ban

Az ALR-hez hasonlóan az OPTK is több évtizedes kodifikációs munka eredményeként jött létre. 1812. január 1-jén lépett hatályba és néhány jelentősebb módosítást leszámítva Ausztriában ma is ez a polgári törvénykönyv van érvényben.¹⁴⁶ Az OPTK-t az Osztrák Örökös Tartományok mellett a Szent Korona országaiban is hosszabb-rövidebb ideig alkalmazták, vagy saját magánjogi törvénykönyv hiányában a jogalkalmazás számára iránymutatóul szolgált. Alkalmazása Magyarországon ugyan csak 1853 és 1861 között volt kötelező, de azokon a területeken, ahol az ITSZ nem került bevezetésre (például Erdélyben), illetve azokban a kérdésekben, amelyekre az ITSZ nem szolgált megoldással, az OPTK – akár csak szokásjogi szinten is – továbbra is hatályban maradt. Így például Erdélyben egyes részei egészen 1942 tavaszáig.¹⁴⁷

Az OPTK kiadói (kiadási) szerződésekről szóló rendelkezései¹⁴⁸ a törvénykönyv kötelmi jogi („dologhozi jogokról”) szakaszán belül a szolgáltatások iránti terhes szerződésekről szóló fejezetben találhatók. Wenzel Gusztáv ezt azzal indokolja, hogy a kódex felfogása szakított a korábbi feudális berendezkedéssel, így a jobbágyság eltörlése révén és a katonai vagy más kiváltságokkal szemben e fejezet a munkaerővel szerződéses úton történő szabad rendelkezést helyezte középpontba. Az OPTK célja volt, hogy a szolgálati szerződések szabályai a közönséges munkaerőre (cselédség), a kereskedelmi, mezőgazdasági vagy ipari munkásokra, és az úgy nevezett *operae liberales*, azaz különös műveltséget és képzettséget megkövetelő szabad foglalkozásokra is egyaránt irányadóak legyenek.¹⁴⁹ A fejezet három különböző nevesített szerződést tartalmaz: a munkabérre, a kiadásra vonatkozókat, valamint a gazdák és cselédek közötti szerződést. Jelen alfejezetben a kiadási szerződés főbb pontjait tekintem át.

Az OPTK az ALR-hez hasonlóan a kiadói jog tárgyát kiterjeszti a térképekre, a topográfiai („helyirati”) rajz(olat)okra, és a zeneművekre („hangszerzeményekre”) is,

¹⁴⁶ Napjainkban a kiadói szerződésre az OPTK 1172-1173. szakaszai, részben a kódex szerződések joga, részben az 1936. évi Szt. rendelkezései az irányadók. SCHNOPFHAGEN, Richard - HEINE, Dietrich - KATANIC, Vladan: *Intellectual Property Law in Austria*. Alphen aan den Rijn, Kluwer Law International, 2011. 68–69.

¹⁴⁷ BÓNIS György: *Hagyomány és haladás az erdélyi jog fejlődésében*. Kolozsvár, Az Erdélyi Múzeum-egyesület, 1944. 14–15.

¹⁴⁸ OPTK 1164. - 1171. §

¹⁴⁹ WENZEL 1854, 583–584.

továbbá ugyancsak rendelkezik a szerződés teljesítéséről, a díjfizetésről, az elállás és kártérítés feltételeiről, valamint a megbízásra készített művek kiadói jogáról.¹⁵⁰

Az OPTK eredeti, 1811-es 1164. szakasza szerint a kiadási szerződéssel a szerző valamely kézirat nyomtatásban történő sokszorosítását és eladását engedélyezi és egyben lemond arról a jogáról, hogy a műről a továbbiakban rendelkezzen. Ez a fajta lemondás – figyelemmel az 1167. szakaszra – jellemzően egy meghatározott kiadásra szólt. Tekintettel arra, hogy az OPTK szerkesztőit nem a kazuisztika vezérelte, ezért a további lényeges kérdésekről csupán egy-egy rendelkezés szól. Így például az 1167. szakasz arról az esetről kíván rendelkezni, hogy ha a szerződésben meghatározták a példányok számát, akkor a kiadónak minden új kiadásra ki kell kérni a szerző beleegyezését, és újra meg kell egyezniük a feltételekben. Nem kívánt tehát arról rendelkezni, hogy ha nem kötötték ki a szerződésben a példányszámot, akkor nem kell új szerződést kötni. A mű tartalmi módosítása – az osztrákoknál –, mint ahogy később majd nálunk is lényeges kérdés lesz. Így az OPTK biztosítja a szerző számára az új kiadás jogát, feltéve, hogy „*a meglévő példányokra nézve ahhoz mért kármentést kész nyújtani.*”¹⁵¹

Jelentős eltérés az ALR-hez képest, hogy az OPTK a kiadói jogot kizárólag a szerző számára ismerte el. Az OPTK alapján a szerző halálával az új kiadás joga nem szállt át az örökösökre. E rendelkezésből azonban még nem következett az, hogy a kiadói szerződés révén, kötelmi jogi alapon az elhunyt szerző kiadói joga a kiadónál fennmaradt volna. Tehát a kiadói jog a szerzőt csak életében illette meg. Amíg tehát az ALR a szerző természetes joga révén, mintegy származékos módon biztosította a kiadó jogát, addig az OPTK-ból nem következett az, hogy a kiadó rendelkezzen az elhunyt szerző kiadói jogával. Ebből a szempontból az 1846. évi osztrák Szjt. elfogadásáig jelentős szerepe maradhatott az utánnymás korlátozásáról szóló, korábban ismertetett rendeleteknek.

Az ALR és az OPTK sajátos rendelkezéseket tartalmaznak a megrendelésre és a munkaviszonyban (vagy együttesen) létrehozott művekre, amelyet a 3.5.1. alfejezetben vizsgállok meg.

¹⁵⁰ Ez utóbbit ld. a 3.5.1. alpontban.

¹⁵¹ WENZEL 1854, 589.

3.3. A kiadói ügylet a magyar Kereskedelmi Törvényben

A kiadói szerződés szabályai az ALR, az OPTK és más külföldi minták nyomán először csak az 1875. évi magyar Kt.-ben jelentek meg. A hazai kiadói ügyletekre – a speciális szabályokon túl – a Kt. általános rendelkezései is vonatkoztak. Ezért feltétlenül szükséges elsőként a Kt. megszületésének előkészítését áttekinteni. Ez a folyamat elválaszthatatlan Apáthy István¹⁵² tervétől. Az Apáthy-féle tervezet elfogadása mellett a kevésbé hangsúlyosan kezelt, ám annál inkább lényeges általános rendelkezések bemutatását tartom szükségesnek, illetve ezt követően a Kt.-nek a kiadói ügyletre vonatkozó főbb, speciális rendelkezéseit tartom áttekintendőnek.

3.3.1. Apáthy István Kt. tervezete

Az 1840-es években több kereskedelemmel kapcsolatos magyar törvény született. Így például a kereskedőkről, a kereskedői testületről és alkuszokról, továbbá a váltóról. Az átfogó kereskedelmi törvénykönyv elfogadására azonban egészen 1875-ig várni kellett. Az 1861. évi konszolidációt követően a pesti kereskedői testületek sürgették az 1861. évi német kereskedelmi törvény (*Allgemeines Deutsches Handelsgesetzbuch*) és váltórendszabály magyarországi életbeléptetését. Az udvari kancellária a kérdés megvitatására 1864-ben vizsgálóbizottságot állított fel. Mivel azonban az 1865–1866. évi országgyűlés elsősorban a közjogi kérdések megoldásával kívánt foglalkozni, ezért a felelős minisztérium a kereskedelmi viszonyok szabályozására irányuló széleskörű társadalmi és szakmai egyeztetés kezdeményezését csak az általános politikai helyzet megszilárdulását követően tartotta lehetségesnek. Ilyen egyeztetéseknek voltak tekinthetőek az 1870 szeptemberében tartott első magyar jogászgyűlés, vagy az 1871 decemberében rendezett egyetemes kereskedelmi és iparkamarai ülések is, ahol a résztvevők a német kereskedelmi törvény mielőbbi életbeléptetését sürgették.¹⁵³

¹⁵² Apáthy István (1829-1889) jogász, az MTA tagja, országgyűlési képviselő, a váltójog, a kereskedelmi jog és a nemzetközi jog hazai szaktekintélye. Az ő nevéhez fűződik az 1884. évi Szjt. előterjesztése; e törvényről tartotta akadémiai székfoglaló előadását is. KENYERES 1967, 44.

¹⁵³ APÁTHY István: *A magyar kereskedelmi törvénykönyv tervezete indokolással*. Budapest, Franklin Társulat, 1873. 1–4.

A felterjesztések hatására a Magyar Királyi Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium is szükségesnek ítélte a kereskedelmi jog reformját, azonban a kodifikációs folyamat legelején két alapkérdést kívánt tisztázni.

Az első elvi kérdés a kereskedelmi és a magánjog között fennálló szoros kapcsolat miatt arra vonatkozott, hogy tanácsos-e a kereskedelmi jogot önállóan megreformálni, vagy helyesebb lenne azt a magánjogi kodifikáció utánra halasztani. E kérdésre a Kt. tervezetének általános indokolása válaszul kifejti, hogy minden egyoldalú reform ellen szóló érv elenyészik a reformmal járó előnyökkel szemben. Apáthy István az egyoldalú reform mellett érvként hozta fel, hogy egyrészt az egységes német kereskedelmi törvény a magyartól eltérő partikuláris magánjogok mellett tud csak érvényesülni, másrészt a magyar magánjogi kodifikáció annyi időt igényel, amelyet a kereskedelmi törvény sürgető volta miatt nem lehet megvárni. Fő érvként említette, hogy „a kereskedelmi jog czélszerű codificálása által, államéletünk egyik legfontosabb factora, megnyeri azon biztosítékot, melyre szüksége van, ha a világforgalomban a részére kijelölt tért, a siker reményével, kívánja elfoglalni.”¹⁵⁴

A második elvi kérdés arra irányult, hogy a törvényhozás milyen kereskedelmi törvényt fogadjon el, vagyis alkosson egy egészen önálló és új törvényt, vagy vegyen át egy már meglévő törvényt, vagy egy már meglévő törvényt – főbb elvei elfogadásával – a magyar viszonyokra igazítva fogadjon el. Ez nem csak a kereskedelmi jog sajátja volt, az általános magánjog kodifikációjának ugyanezen kérdésekben kellett döntenie.¹⁵⁵

Apáthy az első két lehetőséget elvetve a harmadik mellett érvelt. Álláspontja szerint a kereskedelmi jogviszonyok a magánjoggal szemben egyrészt általános, másrészt „cosmopoliticus” jellegűek, így a kereskedelmi jog terén merőben újat és eredetit nem lehet alkotni. Az idegen törvény szolgai átvétele ellen Apáthy azzal érvelt, hogy ez egy nemzet méltóságával nem fér össze és mivel „a kereskedelmi jog – habár alapjában cosmopoliticus jelleggel kell bírnia – nem vesztí el teljesen magánjogi jellegét sem”, ezért az átvett törvényen mindenképpen alakítani kell, amely épp annak koherenciáját rontaná le.¹⁵⁶ A javaslat a már meglévő külföldi törvények közül a német kereskedelmi törvény mellett foglal állást azzal, hogy a túlzott kógenciával szemben a magyar törvénynek a felek megállapodását kell előtérbe helyeznie és ki kell egészíteni

¹⁵⁴ Uo. 7.

¹⁵⁵ HOMOKI-NAGY Mária: A szokásjog hatása a magyar magánjog fejlődésére. In: NAGY Janka Teodóra (szerk.): *Szokásjog és jogszokás I.* Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem, 2016. 169.

¹⁵⁶ APÁTHY 1873, 8–9.

azon kereskedelmi ügyletekre vonatkozó rendelkezésekkel, amelyeket ugyan a német törvény elismer, de nem szabályoz. A javaslat ilyen ügyletnek tekintette többek között a kiadói ügyletet is.

Az Apáthy István által készített javaslat elsősorban a német kereskedelmi törvény rendelkezésein alapult, de az egyes szabályozási témákhoz igazodóan ismerteti a francia *Code Civil*, *Code de Commerce* és a társaságokról szóló 1867-es francia törvényt, továbbá a *Code Hollande* szabályait is. Ezen felül – ahogy a kiadói ügyleteknél is – az ALR, az OPTK, az 1853-55-ös zürichi magánjogi törvénykönyv, az 1863. évi szász polgári törvénykönyv és a drezdai javaslat (a német általános kötelmi jogról) szolgált követendő példának. Fájó ugyanakkor Homoki-Nagy azon megállapítása, hogy „[a] 19. század utolsó harmadában Magyarországon hasonló jogi-dogmatikai kérdésekről vitáztak, mint Nyugat-Európában a 18–19. század fordulóján.”¹⁵⁷

Mindezekből látszik, hogy a kereskedelmi jogviszonyok kodifikálása nem választható le egyértelműen a magánjogról és az is, hogy a kiadói ügylet Kt.-ben történő elhelyezése csupán egy jogtechnikai megoldás a lehetséges sok közül. A szabályozás kereskedelmi társaságok oldaláról történő megközelítése azonban nem csak technikai kérdésnek számít. Ha a kiadói szerződést kereskedelmi ügyletként szabályozzuk, akkor az a magánszemélyek közötti (nem kereskedelmi) ügyletekre, vagy pedig a nem kiadói ügyletekre (jogátruházó szerződések) legfeljebb csak analógia útján lehet irányadó, az ilyen jogviszonyoknak hiányozni fog a jogszabályi háttére.

A Javaslat 268. §-a (Kt. 259. §) a kereskedelmi ügyletek között sorolja fel a kiadói ügyletet, a könyv- és műkereskedés egyéb ügyleteit, valamint a nyomdai ügyleteket is, amennyiben ezek a kisipar körét meghaladják. Apáthy azonban a kiadói szerződés mellett nem tartotta szükségesnek sem a többszörözött példányok előállítására, sem azok forgalomba helyezésére kötött szerződések Kt.-ban való szabályozását.¹⁵⁸

A Javaslat kiadói ügyletekre vonatkozó részletes indokolása magától értetődőnek tartotta a szerzői jog létét, így a forgalom tárgyának tekintette a valamely írásban vagy műszaki formában kifejezett gondolatot. (Természetesen sem akkor, sem most nem állhat szerzői jogi védelem alatt az ötlet, gondolat, hanem csak a szerzői mű mint formába öntött gondolat.) A Javaslat szerint „[a mű hasznosítására] jogosítva egyedül a

¹⁵⁷ HOMOKI-NAGY 2014, 84.

¹⁵⁸ APÁTHY 1873, 324.

szerző van, ki szellemi termékével épügy, mint más áruval a piacra léphet, azt a közönségnek bizonyos viszonzószolgálat – honorárium – mellett, vagy anélkül felajánlhatja.”¹⁵⁹ Miután a Javaslathoz abból indul ki, hogy a szerzőnek a többszörözési és terjesztési jogai átruházhatók, így a Javaslathoz célja az elidegenítés jogviszonyainak rendezése jellemzően diszpozitív szabályokkal, és csak szükség esetén kógens rendelkezésekkel.¹⁶⁰ Ezt a felfogást erősítette egy 1882. évi Királyi Kúriai ítélet is, amely szerint „[a Kereskedelmi] törvényekben a szellemi tulajdon megóva van.”¹⁶¹

A Kereskedelmi Minisztérium a Javaslathoz tárgyalására értekezletet hívott össze, amely többek között kitért a kiadói ügyletre is. Az értekezlet jegyzőkönyveiből ismerhető, hogy a kiadói ügyletre vonatkozó rendelkezéseket jelentősen nem módosították, azonban a résztvevők által előadott érvek segítettek a kiadói ügylet és a kiadói jog átruházhatóságának értelmezésében.

A kiadói ügylet általános előadója Korizmic Antal¹⁶² volt, aki szerint ez az ügylet általában a magánjog körébe tartozik, és csak akkor válik kereskedelmi ügyletté, ha azt iparszerűleg végzik. Álláspontja szerint a Javaslathoz annyiban volt hiányos, hogy az kizárólag a kiadói szerződést szabályozta, miközben a kiadói jog megszerzhető adásvétel, társasági szerződés, megrendelés vagy csere révén is, illetve figyelmen kívül hagyott olyan más szerződéses viszonyokat, amelyeknek nincs külön elnevezése.¹⁶³ Az értekezleten a felszólalók a kiadói jog megszerzésének további módjait is említették, mint amilyen az örökösödés, az ajándék útján vagy más módon történő szerzés. A résztvevők hangsúlyozták, hogy a kiadói ügylet kereskedelmi jellege abban áll, hogy a kiadó a kiadásra való jogot a mű szerzőjétől vagy (jog)tulajdonosától szerzi meg.¹⁶⁴

Az értekezlet résztvevőinek többsége azon az állásponton volt, hogy kereskedelmi szempontból a kiadói szerződés szabályozása elengedhetetlen, és külföldi (német) kereskedelmi törvények legfeljebb azért nem rendelkeznek róla, mert e kérdést más törvényeik szabályozzák. Úgy ítélték meg, hogy arra nincs mód, hogy a magánjogi kodifikációt bevárják. Az értekezlet emellett hangsúlyozta, hogy „a kiadói ügyletnek

¹⁵⁹ APÁTHY 1873, 578–579.

¹⁶⁰ Uo. 579.

¹⁶¹ Az írói tulajdonjog kérdése a Curia előtt. *Corvina*. 1882. 64.

¹⁶² Ifjabb Korizmic Antal kúriai bíró, az Alexandriai Nemzetközi Főtörvényszék alelnöke. SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái VI*. Budapest, Hornyánszky Viktor Könyvkiadóhivatala, 1899. 1020.

¹⁶³ KILÉNYI Hugó (szerk.): *Kereskedelmi törvényjavaslat és a tárgyalására egybehívott értekezlet jegyzőkönyvei*. Budapest, Löwinger, 1875. 372.

¹⁶⁴ Uo. 374.

*főrése a szerző s a kiadó közti viszony, annyira eltérő minden más kereskedelmi ügylettől, hogy annak külön szabályozása nemcsak indokolt, hanem szükséges is.*¹⁶⁵

A kiadói szerződés elnevezés használata mellett szólt az is, hogy a Kiadói ügylet cím alatti szakaszok többsége a szerződéses megállapodásokról szólt, valamint az is, hogy az értekezlet során a Javaslat 490. § a „A kiadói ügylet megszűnik” kezdő sorában az ügylet szót szerződésre cserélték [Kt. 531. §], *„mivel e cikkben tényleg nem az egész kiadói ügylet, hanem egyedül a szerződés megszűnéséről van szó.”*¹⁶⁶ Kérdésesnek ítéltető azonban, hogy ha a kiadói szerződés megszűnik, akkor az értekezlet tagjai szerint – az elszámolási viszonyokon felül – vajon milyen ügylet maradt fenn?

Szükségese nek tartom kiemelni még Ráth Károlynak¹⁶⁷ a kiadói jogviszony személyes vagy üzleti jellegére rámutató azon kérdését, amely arra vonatkozott, hogy vajon *„átruházhatja-e a kiadó a szerződésből származó kiadási jogot?”*¹⁶⁸ Egyesek szerint ennek megválaszolását a bíróságra kell bízni, mások szerint a kiadói jog átruházható, de az általános magánjogi elvek szerint a kiadó kötelezettségeit a szerző beleegyezése nélkül nem lehet átruházni. Mivel a Javaslat készítői elsősorban általános élethelyzeteket kívántak szabályozni és Ráth e sajátos helyzetre szövegjavaslatot nem fogalmazott meg, e felvetéssel az értekezlet a továbbiakban nem foglalkozott. Valójában nem világos, hogy az értekezlet tagjai miért nem gondolták tipikus élethelyzetnek a kiadói jog továbbruházását.

A Tervezet képviselőházi vitájában is felmerült annak a kérdése, szükséges-e egyáltalán szabályozni a kiadói ügyletet. Az egyik végletet Lázár Ádám¹⁶⁹ képviselte, aki szerint a magánjogi és szerzői jogi kodifikáció előtt teljesen felesleges a kiadói ügyletről törvényt hozni, a másik végletet pedig Simonyi Lajos¹⁷⁰, aki szerint kiadói szerződések hiányában törvényileg kell biztosítani a szerzőknek, „hogy szellemi

¹⁶⁵ Uo. 373.

¹⁶⁶ Uo. 382.

¹⁶⁷ Ráth Károly (1821-1897) jogász, az 1860-as országbírói értekezlet tagja, képviselő, koronaügyész, főrendiházi tag, majd 1873-tól az egyesített Budapest főpolgármestere. KENYERES 1982, 484.

¹⁶⁸ KILÉNYI 1875, 386.

¹⁶⁹ Lázár Ádám (1821-1891) ügyvéd, országgyűlési képviselő. SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái VII.* Budapest, Hornyánszky Viktor Könyvkiadóhivatala, 1900. 891.

¹⁷⁰ Bárá Simonyi Lajos (1824-1894) politikus, 1875-76-ban rövid ideig ipar- és kereskedelemügyi miniszter. KENYERES 1982, 632.

munkájuknak kellő díját megkapják”, és nem szabad engedni, hogy az csupán a bíró ítéletétől függjön.¹⁷¹

A Kt. magánjogi kodifikációt időlegesen megelőző jellegét bizonyítja az, hogy az 1882. évi általános magánjogi törvénykönyv tervezet kötelmi jogi részében több, a Kt.-ben szereplő ügylet szerepel. A szintén Apáthy István által írt rész indokolásában kifejti, hogy „[a]z iránt senki sem volt kétségben, hogy ha az általános magánjogi törvénykönyv elkészül, a kereskedelmi törvénynek sok intézkedése feleslegessé válik nemcsak, hanem mint az általános magánjog körébe tartozó, amabból egyszerűen kihagyandó lesz.”¹⁷² Így Apáthy a Kt. kiadási szerződés címet – némi pontosítással – a magánjogi tervezetébe átemelte.¹⁷³ Egy magánjogi kódex elfogadásával tehát a Kt. nagyobb része kiürült volna, hagyva a legszükségesebb kereskedelmi jellegű rendelkezéseket, mint ahogy ez meg is történt majd 100 évvel később az 1959. évi Ptk., az egyes szakági törvények, köztük az 1969. évi Szjt. elfogadásával, ami 1970. január 1-jével helyezte hatályon kívül a Kt. kiadói ügyletre vonatkozó címét.

3.3.2. A Kt. általános szabályai

A szerzői jogi szakirodalomban nem szokott szó esni a Kt. bevezető szakaszáról és a kötelmi jogi jellegű általános rendelkezéseiről sem. Mivel a később ismertetésre kerülő perekben és szerződésekben több általános rendelkezésre átvitt értelmű utalás történik, ezért szükségesnek tartom ezek rövid ismertetését is.

A Kt. 1. §-a szerint kereskedelmi ügyekben, ha azokra a Kt. nem tartalmazott rendelkezést, a kereskedelmi szokások voltak irányadók, ezek hiányában pedig az általános magánjog volt alkalmazandó. A kiadói ügyletekre nézve tehát három jogforrási szintet különböztethetünk meg: a Kt.-t, a kereskedelmi szokásokat és az általános magánjogot.

¹⁷¹ Lázár Ádám felszólalása az 1875. április 27-i 375. országos ülésen, és Simonyi Lajos felszólalása az 1875. április 28-i 376. országos ülésen. NAGY Iván (szerk.): *Az 1872ik évi szeptember 1-re hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*. Buda, XVI. Magyar Királyi Államnyomda, 1875. 329.

¹⁷² APÁTHY István: *Az Általános Magánjogi Törvénykönyv tervezete. Indokolás a kötelmi jog különös részéhez. A Magyar Királyi Igazságügyminisztérium megbízásából*. Budapest, Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda, 1884. 87.

¹⁷³ APÁTHY István: *Az Általános Magánjogi Törvénykönyv tervezete. Kötelmi jog különös rész. A Magyar Királyi Igazságügyminisztérium megbízásából*. Budapest, Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda, 1882. 43–47.

Nagy Ferenc a kereskedelmi szokásoknak nagy jelentőséget tulajdonít, hiszen elsőbbséget élveznek az általános magánjoggal szemben, a Kt. rendelkezéseit azonban nem ronthatják le, csak törvénytörlő erejük lehet.¹⁷⁴ A kereskedelmi szokások a könyvkiadók gyakorlatában évszázadok óta jelentősek, ilyen jellegűek szerepeltek még a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyletének (MKKE)¹⁷⁵ belső szabályaiban, állásfoglalásaiban is.

Ugyanígy kiegészítő jelleggel kell alkalmazni a – nem kodifikált – magánjogi szabályokat, hiszen, ahogy többször is utaltunk már rá, a kereskedelmi jog nem elkülönült jogág, így nem zárható ki a magánjogi jogelvek érvényesülése sem.¹⁷⁶ Neumann Ármin a magánjogra vonatkozóan kifejtette, hogy az általános érvényű jogszabályok mellett a részleges vagy helyi érvényű – például Erdélyben, a Határőrvidék területén – jogszabályok és a szokásjog is ebbe a csoportba tartoznak. Kiemelendő az is, hogy Neumann az OPTK-t a helyi érvényű jogszabályok és a szokásjog közé is sorolta, lévén, hogy (1861 után) számos intézkedése országosan már csak szokásjogi alapon érvényesült.¹⁷⁷

A „kereskedelmi ügyleteket tárgyzó általános határozatok” című fejezet [265-365. §] 120 szakaszon keresztül részletezi a szerződés létrejöttére, a képviseletre, a szerződés tartalmára és tárgyára, a szerződést biztosító mellékkötelezettségekre, a teljesítésre és beszámításra, a törvényi és késedelmi kamatokra vonatkozó szabályokat. Fontos rendelkezése volt a Kt.-nek, hogy csak azoknál az ügyleteknél követelte meg az írásbeliséget, ahol arról kifejezetten rendelkezett, főszabály szerint a kereskedelmi ügyletek érvényességéhez azok írásba foglalása vagy egyéb alakszerűségek nem voltak szükségesek, továbbá ha volt írásbeli szerződés, akkor annak érvényességéhez elegendő volt, ha az okmányt a kötelezett fél írta alá. A későbbiekben bemutatásra kerülő szerződések többsége egyoldalú nyilatkozat és nem egyszer lényegében csupán a szóbeli megállapodást követően lejegyzett emlékeztető.

¹⁷⁴ NAGY Ferenc: *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve különös tekintettel a bírói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásokra I.* Budapest, Athenaeum, 1913. 37.

¹⁷⁵ A MKKE-ről bővebben a 4.2. alfejezetben írok.

¹⁷⁶ APÁTHY 1873, 20.

¹⁷⁷ NEUMANN Ármin: *A Kereskedelmi törvény magyarázata I.* Budapest, Athenaeum, 1898. 10. Neumann Ármin (1845-1909) ügyvéd, jogi író. KENYERES 1982, 296.

3.3.3. A kiadói ügyletre vonatkozó főbb rendelkezések

A Kt. 515. szakasza kiadói ügyletnek tekintette azt az ügyletet, amely által valaki (a kiadó) kész vagy készítendő irodalmi, műszaki vagy művészeti munka többszörözésére, közzétételére és forgalomba helyezésére a szerzőtől vagy ennek jogutódaitól kizárólagos jogot szerez. A kiadói jog tehát a többszörözési és terjesztési vagyoni jogokat foglalta magában, tárgya pedig meglévő vagy jövőben létrehozandó mű. E bekezdésből az is következett, hogy a kiadás joga nemcsak a szerzőtől, hanem annak jogutódjától is származhatott, tehát e jog – az OPTK-val szemben – nem a szerző életéhez volt kötve. Arra, hogy ez a vagyoni jog *meddig* állt fenn, nincsen jogszabály. A Kt. a kiadói ügylet rendelkezéseit kívánta megfelelően alkalmazni arra az esetre is, ha a szerződés nem a kiadó és a szerző, hanem valamely irodalmi, műszaki vagy művészeti munka olyan tulajdonosával köttetik meg, aki a szerzőnek nem jogutóda.¹⁷⁸ Ez utóbbiak közé sorolhatók azok a személyek, akik a művet találták, vagy jóhiszeműen jogosulatlan személytől megszerezték, de azután elbirtokolták.¹⁷⁹

A Kt. is, az ALR-hez hasonlóan, részletes szabályokat tartalmazott az újabb kiadásokra vonatkozóan, ezek azonban elsősorban az irodalmi művek példányszámához kapcsolódtak. Az 517. § olyan általános tilalmat fogalmazott meg a szerző felé, hogy amíg a kiadó példányai el nem keltek, nem tehet olyan intézkedéseket, amelyek a kiadó kárára lehetnének. Ezen intézkedések közé tartozott a mű vagy egy részének új kiadása, valamint összes munkái kiadásába, vagy valamely gyűjteménybe történő felvétele.¹⁸⁰ Ha viszont a szerző valamely gyűjteménybe (gyűjteményes műbe) dolgozatokat (rövidebb terjedelmű írói műveket) szolgáltat és az egyes dolgozatok azon alakban, amelyekben a gyűjtemény részeként jelentkeznek, a könyv- vagy műkereskedés önálló tárgyait nem képezik, ezeket akár külön, akár összes munkáiban közzé tehetette. Más azonban a helyzet a hírlapnak vagy folyóiratnak átengedett kisebb dolgozatokkal, amelyekkel megjelenésük után a szerző szabadon rendelkezhetett.¹⁸¹

A rész-egész kérdéséhez ad további útmutatást a Kt. 524. szakasza, amely a kiadó részére is negatív kötelezettséget állapít meg egyes munkák, illetve az összkiadás

¹⁷⁸ Kt. 533. §

¹⁷⁹ NAGY Ferenc: *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve különös tekintettel a bírói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásokra II.* Budapest, Athenaeum, 1913. 533.

¹⁸⁰ Ld. Jókai Mór és Müller Gyula szerződését az 5.3. fejezetben.

¹⁸¹ Ld. Vasúti Útmutató esetet az 5.6.4. alpontban.

viszonylatában. Így, ha a kiadó a szerző egyes munkáinak kiadására jogosult, nem tekinthető e munkák összkiadására feljogosítottnak, s ugyanígy ha a szerző munkáinak összkiadását engedi át, a kiadó nem nyer jogot arra, hogy az egyes munkákat vagy azok részeit külön kiadhassa. Ezt a problémát a szerző és a kiadó(i) általában szerződéses úton rendezték. A Kt. a kiadói jog, azaz a példányok, illetve a kiadások számára, valamint az új kiadásra vonatkozó szerződési feltételekre nézve az ALR-hez hasonlóan a kérdésben való döntést a felek szabad szerződéses akaratára bízta és csak kiegészítő szabályokat tartalmazott. Ilyen diszpozitív rendelkezés volt, hogy ellenkező kikötés hiányában

- a) a példányok számát és az egyes példányok árát a kiadó saját belátása szerint határozhatta meg [520. § (2)];
- b) ha a felek új kiadás iránt szerződtek, arra nézve, amiről az új szerződésben nem intézkedtek, a korábbi szerződés szolgál irányadóul. [521. §];
- c) kétség esetében a szerződés a munkának csak egyszeri kiadására adott jogosítványt [522. §].

Egyoldalúan kógens rendelkezése a Kt.-nak azonban az olyan eset, amelyben, ha a szerző a mű további kiadásait is átruházta, akkor a kiadó az előbbi kiadás teljes elkelte után azonnal köteles új kiadást eszközölni. Mint látni fogjuk egy-egy kiadás elfogyásának kérdését is sok esetben szerződéses úton rendezték, biztosítva a feleknek a szerződés felmondását is.

A Kt. további rendelkezései a szerződés teljesítésére, az elállásra, a kártérítésre, a fordítás jogára, a tiszteletdíj mértékére és esedékességére, továbbá a szerződés megszűnésére tartalmazott előírásokat, amelyek közül egyedül az 525. §-t emelném ki, amely szerint tiszteletdíjat a szerző csak akkor követelhet a kiadótól, ha ilyen, azaz tiszteletdíj nyíltan vagy „hallgatag” kikötöttet.

3.4. A jogátruházási és kiadói szerződés elhatárolása a régi szerzői jogi elméletben

Az eddigiekben egyrészt azt ismertettem, hogy a szerzőknek Magyarországon egy hosszú folyamat eredményeként lettek elismert jogaik, amelyekkel szabadon, elsősorban szerződés útján rendelkezhetek. Másrészt bemutattam azt is, hogy hazánkban minden szerzői jogi szabályozást megelőzően a kiadói szerződés a magánjogon, illetve a kereskedelmi jogon belül kiemelt jelentőséget kapott. Szükséges azonban azt is tisztázni,

hogyan lehetséges a jogátruházási vagy szerzői jogról rendelkező szerződést dogmatikailag elhatárolni a kiadói szerződéstől. Ez ugyanis két szempontból lényeges. Először a kiadó joga nem több más felhasználó-jogszerző jogánál. Másrészt az elhatárolás abban adhat iránymutatást, hogy a felhasználási szerződés megszegése egy „egyszerű” szerződésszegésnek minősül-e vagy pedig bitorlásnak, azaz bűncselekménynek.

A magyar magánjogi jogirodalomban Wenzel Gusztáv szerint a szerzők az irodalmi és művészeti alkotások hasznosítására „valamely kézirat kiadására, szín- avagy zenemű előadására, vagy műkép utánzására”¹⁸² adnak jogot és ezzel együtt lemondanak arról, hogy a felhasználást másnak is engedélyezzék. Wenzel a szerződés terjedelmére vonatkozóan kiemelte, hogy „[k]ülönben itt az egyedüli és legszorosabb szabályt csak a szerződés tartalma képezheti, s a bíró legfeljebb a szerző jutalmazása iránt támadt kétségek esetében van hivatva önállólag ítélni; e tekintetben is különösen a szakértők véleményéhez lévén kötve.”¹⁸³ Wenzel tehát nem tett különbséget az egyes szerződések között. Zlinszky Imre is úgy találta, hogy a tulajdonoshoz hasonlóan a szerző „a közérdek által követelt határokon belül rendelkezze [az alkotások] fölött, használatuktól másokat eltilthasson, forgalmi értéküket maga élvezhesse.”¹⁸⁴ Nagy Ferenc amellet érvelt, hogy a kiadói jog csupán egy része a szerző jogainak, hiszen a fordítás, a nyilvános előadás, illetve a kiállítás is mind a szerző jogai közé tartozik. Álláspontja szerint a kiadóra a szerzői jog csak a szerzővel fennálló kiadói szerződés terjedelmében száll át, és csak az adott szerződés révén lehet meghatározni a kiadói jog tényleges tartalmát.¹⁸⁵ Neumann Ármin is úgy gondolta, hogy a kiadói ügylettel a szellemi tulajdon nem szállt át a kiadóra, csupán korlátolt tartalmú kiadói jog létesült. Neumann a Kt. egyes rendelkezéseiből le is vezette, hogy e tulajdon „a kiadói szerződés

¹⁸² WENZEL Gusztáv: *A magyar és erdélyi magánjog rendszere II.* Buda, Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, 1864. 28.

¹⁸³ Uo. Wenzel Gusztáv (1812-1891) jogtudós, egyetemi tanár, történetíró, az MTA tagja, a főrendiház örökös tagja. KENYERES 1982, 1039.

¹⁸⁴ ZLINSZKY Imre: *A magyar magánjog mai érvényében különös tekintettel a gyakorlat igényeire.* (Reiner János által újra átdolgozott munkájának harmadik kiadása.). Budapest, Franklin, 1902. 537. Zlinszky Imre (1834-1880) a budapesti ítélőtábla, majd kúriai bírő, magánjogi és polgári eljárásjogi szakíró, az MTA levelező tagja. KENYERES 1982, 1082.

¹⁸⁵ NAGY 1913, 478–479. Nagy Ferenc (1852-1928) jogász, politikus, a kereskedelmi jog szakértője, egyetemi tanár. KENYERES 1982, 265-266.

által csak bizonyos tekintetben van korlátozva,”¹⁸⁶ és a szerző a kiadói jog átengedése után is megtart bizonyos jogokat.¹⁸⁷

Ha visszanyúlunk a kiadói jog bölcsőjéhez, tudni lehet, hogy Svarez az ALR kodifikációja során tudatosan tartózkodott a szellemi tulajdon fogalmának bevezetésétől, mivel abból a feltételezésből indult ki, hogy a kiadó a szerződés révén nem tulajdonjogot nyer, hanem csupán engedélyt a többszörözésre.¹⁸⁸ Svarez kifejezetten hangsúlyozta, hogy „[a] szerző és kiadója közötti kapcsolat semmiképp sem értelmezhető az adásvétel fogalmaival. A mű tulajdonjoga maga, egy szellemi alkotáson, nem száll át teljesen a kiadóra: az utóbbi csupán a terjesztés jogát szerzi meg, amely jog a mű nyomtatással történő többszörözésére.”¹⁸⁹

Véleményem szerint a kiadói jog a szerzői jog egyes részjogosítványait foglalja magába, a nyomtatott példányok előállításához és terjesztéséhez szükséges vagyoni jogokat. A kiadó a szerződés révén származékos jogosulttá válik, a megszerzett jogosítványai azonban nem többek mint más lehetséges felhasználónak. A kiadói szerződés esetén irányadónak kell tekinteni a Kt. diszpozitív rendelkezéseit, azonban szerzői jogátruházó szerződés esetén a szerződéses szabadság érvényesül, és nem tartom alkalmazhatónak a Kt. kógens szabályait sem. Ez utóbbi esetben a felek ügyleti akarata lehet meghatározó – bár kodifikált magánjog hiányában ennek az elvnek az alkalmazása önmagában a Kt. analógiájának tekinthető.

Áttérve a szerződésszegés problémájára, a szerzői jogi törvény megszületése után Kenedi Géza szerint a kiadói szerződés más szerződésektől való elhatárolásának alapja a Kt. 515. §-a.¹⁹⁰ Ha bármelyik fogalmi eleme hiányzik, akkor már nem kiadói szerződésről van szó és nem a Kt. irányadó, tehát nem szerződésszegésről beszélünk, hanem az Szjt.-ben meghatározott szankciórendszer alkalmazandó.¹⁹¹ Kenedi kiemelte, hogy „ha a szerződésből a mű kiadási kötelezettsége ki van zárva, vagy pedig a szerződés nem kiadói ügylet gyanánt, hanem csak a kizárólagos szerzői jogok korlátlan vagy korlátozott átruházása tárgyában kötött, nem kiadói ügylet, hanem az Szjt. 3. §-a

¹⁸⁶ NEUMANN 1898, 996.

¹⁸⁷ Uo. 1010.

¹⁸⁸ KAWOHL 2010, 223.

¹⁸⁹ Uo.

¹⁹⁰ Kt. 515. § Azon ügylet, mely által valaki (a kiadó) kész vagy készitendő irodalmi, műszaki vagy művészeti munka többszörözésére, közzétételére és forgalomba helyezésére a szerzőtől vagy ennek jogutódaitól kizárólagos jogot szerez, kiadói ügyletnek tekintetik.

¹⁹¹ KENEDI 1908, 75.

szerint való átruházás jött létre. Amely utóbbi esetben a jogutód a szerzőt illető minden átruházott joggal élhet, tehát a kiadást mellőzheti is, éppen úgy, mint a szerző tehetné.”¹⁹² Kenedi úgy találta, hogy a két szerződés közti különbségeket a gyakorlati élet nem vette figyelembe; a szerződések megítélésében jellemzően a felek akarata döntött, azonban vélelmezni kellett, hogy a kiadóval történő szerződésnél kiadói ügylet jött létre.¹⁹³

Kenedi utóbbi állítása két ellentétes tartalmú ítélettel is alátámasztható. Az első jogeset szerint az alperes, Földes Béla¹⁹⁴ Társadalmi Gazdaságtan című művét engedély nélkül kompendiummá dolgozta át. A Királyi Kúria az ítélet indokolásában abból indult ki, hogy az 1884. évi Szjt. 3. §-a szerint a szerző szerződés által korlátozva vagy korlátlanul átruházhatja szerzői jogait. E jogai közé tartozik az 1. § szerinti többszörözés, közzététel és forgalomba helyezés kizárólagos joga is. A Kt. 515. §-a szerinti kiadói ügylet éppen ezen kizárólagos jogok megszerzésében áll. A bíróság levezetése szerint a szerzői jog a több, és a kiadói jog pedig a kevesebb. Eszerint a kiadói jog nem más, mint a szerzői jogok *korlátozott átruházása*.¹⁹⁵ A bíróság az átruházott jogok terjedelmének vizsgálatakor a Kt.-t hívta segítségül és az alapján az átruházott jogok terjedelmét leszűkítette. Mivel a többszörözési és terjesztési jogokba az átdolgozás joga nem érthető bele ezért az alperes bitorlást követett el. Ezzel szemben a második jogesetben a Királyi Kúria kimondta, hogy a szolgálati (jogátruházási) szerződés esetében a Kt. kiadói szerződésre vonatkozó rendelkezései még analógia útján sem alkalmazhatók.¹⁹⁶

A bírósági gyakorlatban Kenedi Géza megállapítása érvényesült leginkább, mert jellemzően sem a felek, sem a bíróságok nem foglalkoztak azzal, hogy a felek között kiadói szerződés vagy szerzői és kiadói jogot átruházó szerződés jött-e létre.

A fentiek alapján elmondható, hogy az Apáthy István-féle Kt. a szerzői jogot adottnak vette és a védett művek kereskedelmére és a forgalombiztonságra tekintettel kívánta a kiadói ügyletet (szerződést) szabályozni. Apáthy a kiadói jogot alapvetően a magánjog körében helyezte el, de magánjogi kódex hiányában – a kérdés aktualitása

¹⁹² Uo. 85.

¹⁹³ Uo. 82–85.

¹⁹⁴ Földes Béla (1848–1945) közgazdász, statisztikus, miniszter, az MTA tagja.

¹⁹⁵ C. 1911. június 22. P. VI. 5914/1910. [203.]. In: GOTTL Ágost (szerk.): *Magánjogi Döntvénytár V*. Budapest, Franklin Társulat, 1912. 346.

¹⁹⁶ Kúria 1934. november 30. P. I. 1684/1934. [462.]. In: TÉRFY Béla (szerk.): *Grill-féle új döntvénytár XXVIII*. Budapest, Grill, 1936. 251–253. Az ítéletet részletesen lásd az 5.6.4. alpontban.

miatt – indokoltnak tartotta a Kt.-ben szabályozni. A Kt. általános szabályaiból következően a könyvkiadás lényegében háromfajta ügyletet fedhetett le. A kiadói ügylet mellett ilyen a könyv- és műkereskedés egyéb ügylete, valamint a nyomdai ügyletek. Ezen felül a Kt. kodifikációja során tartott értekezlet tagjai a kiadói jog átengedésének más formáit is elismerték, így az adásvételt, a társasági szerződést, a megrendelést, a cserét, az örökösödést, továbbá az ajándék útján vagy más módon történő átruházást. A Kt. ezek közül csupán egyet szabályozott részletesen. A Kt. 517. §-ából¹⁹⁷ – mai szemmel – az következik, hogy a Kt. 515. §-a szerinti jogátruházás nem a többszörözés és terjesztés joga és ezek engedélyezési jogának elidegenítése, hanem a többszörözés és terjesztés időbeli, tartalmi és/vagy terjedelmi korlátokkal való (kizárólagos) engedélyezése.

3.5. A munkaviszonyban alkotott művek

A munkaviszonyban vagy a megbízó ötlete és iránymutatása alapján készített művek szerzői jogaira vonatkozó eltérő szabályozás története a kiadói szerződéshez hasonlóan a XVIII. század végére nyúlik vissza. Annak ellenére, hogy a XIX. századi kodifikációk során több külföldi irányadó és számunkra példaként szolgáló jogszabályban volt erre utaló külön rendelkezés, a szolgálati műveket magyar jogszabály először csak az 1950-es években nevesítette, de a szerződéses és a bírói gyakorlatban is csak az 1920-as, 30-as években tűnt fel először. Az 1950-es évek rendeleteit követően az 1969. évi Szjt. és végrehajtási rendeletei azok, amelyek már részletes előírásokat tartalmaznak a szolgálati művekre, és ez az eltérő szabályozás megmaradt az 1999. évi Szjt.-ben is.

Igazodva a dolgozat által vizsgált időszakhoz, az alfejezet előbb a XIX. századi előzményeket ismerteti, így az ALR és az OPTK releváns rendelkezéseit, majd az egyes szolgálati jellegű magyar szabályozási megoldásokat. A kiadói és a szolgálati szerződés dogmatikai elhatárolását követően rövid exkurzusként elemzem a szolgálati találmányokra vonatkozó szakirodalmat, amely e téren megelőzte a munkaviszonyban alkotott művek szabályozására vonatkozó igényeket.

¹⁹⁷ Kt. 517. § [1] *Addig, míg a többszörözés végett átengedett munkának azon példányai, melyeknek forgalomba helyezésére a kiadó jogot nyert, el nem keltek, a szerző munkájával oly intézkedéseket nem tehet, melyek a kiadó kárára lehetnének; nevezetesen nem áll jogában ugyanazon munkát vagy annak egy részét újra kiadni, vagy kiadás végett másnak átengedni, vagy összes munkái kiadásába, vagy valamely gyűjteménybe felvételni.* [kiemelés tőlem]

3.5.1. Az ALR és az OPTK megoldásai a megrendelésre alkotott művekre

Az ALR és az OPTK kiadói szerződésekre vonatkozó rendelkezéseit a 3.1. és 3.2. alfejezetekben ismertettem. Ezért itt csak azokkal a sajátos rendelkezésekkel foglalkozom, amelyek a megrendelésre és a munkaviszonyban (vagy együttesen) létrehozott művekre vonatkoznak és csak egy-két általános szabályra utalok vissza.

Az ALR több, a szerzőket védő, illetve diszpozitív rendelkezést tartalmazott. Ezeket a rendelkezéseket azonban nem lehetett alkalmazni abban az esetben, ha a könyvárus megbízta az író, hogy az általa szolgáltatott ötlet (*Idee*) alapján készítse el a művet és az író a feladatot bármely írásos jogfenntartás nélkül elvégezte, vagy ha a könyvárus több író munkavállalóként foglalkoztatott az ötlete megvalósítása érdekében (*oder wenn der Buchhändler mehrere Verfasser als Mitarbeiter angestellt hat*). Ezekben az esetekben a teljes kiadói jog a kezdettől fogva a könyvárust illette, és a szerzők csak azokat a jogokat tarthatták meg, amelyeket írásba foglalt szerződéssel kifejezetten fenntartottak.¹⁹⁸ Hasonló rendelkezést tartalmazott az OPTK 1170. szakasza, amely kimondta, hogy ha valamely szerző valami munkának a kiadó által elébe adott terv szerinti kidolgozását elvállalta, csak a kikötött jutalomra tarthatott igényt. A kiadót pedig a műre vonatkozó szabad kiadási jog illette meg. Mindez a szerzői jog szélsőségesen tulajdoni felfogásából következett.

Később, a szerzői jog kodifikációja során az 1837. évi porosz Szjt. elhagyta a megrendelésre készített műre való utalást, ezzel szemben az 1846. évi osztrák Szjt. a megrendelőt a szerzői jogok kezdeti jogosultjaként nevesítette.¹⁹⁹

Mind az 1794. évi porosz, mind az osztrák felfogás ugyanabból a feltevésből indult ki, miszerint, ha a mű létrehozása iránti igény eleve a kiadó (megbízó) részéről

¹⁹⁸ 1021. Vorstehende Einschränkungen des Verlagsrechts zum Besten des Schriftstellers fallen weg, wenn der Buchhändler die Ausarbeitung eines Werks, nach einer von ihm gefassten Idee, dem Schriftsteller zuerst übertragen, und dieser die Ausführung ohne Besondern schriftlichen Vorbehalt übernommen; oder wenn der Buchhändler mehrere Verfasser, zur Ausführung einer solchen Idee, als Mitarbeiter angestellt hat. *Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten I.* Berlin, G. C. Nauck, 1825. 408.

¹⁹⁹ 1846. évi osztrák Szjt. 1. § [1] Az irodalmi termelések és a művészeti munkák azok szerzőjének (Autor), azaz annak sajátját képezik, ki azokat eredetileg alkotta vagy készítette.

[2] A szerzővel, a mennyiben különös szerződések ellent nem állnak, az ezen törvény által biztosított védelemre vonatkozólag, egyenlőknek tekintetnek:

a) valamely mű megrendelője, ki annak kidolgozását és kivitelét valamely adott terv szerint és saját költségére, más valakire átruházta;

b) valamely mű kiadója vagy vállalkozója, melly több dolgozó társak önálló járulékainak beszolgáltatásából képeztetik;

c) valamely névtelen vagy álnevű munka kiadója. WENZEL 1854, 728.

merült fel, és a szerző (valamint munkatársai) csupán kivitelezője az ötletnek, akkor a kiadói jog főszabálya szerint a kiadót illesse. Ez a felfogás arra is támaszkodott, hogy ebben az esetben a kiadó feltehetően meghatározott célra kívánja felhasználni a művet. Az ilyen fajta jogátruházás kizárólag a kiadó gazdasági érdekeire volt (van) tekintettel. Mivel a magyar tervezetek alapvetően a porosz, illetve német javaslatokon nyugszanak, és az osztrák törvényeket többnyire fenntartással kezelték, továbbá Magyarország a kezdetektől fogva az alkotó mint szerző elvből indultak ki, ezért ilyen típusú rendelkezés egészen az 1950-es évekig nem jelent meg a szerzői jogi jogszabályainkban.

3.5.2. Az Akadémiák és az egyetemek szerzői joga a régebbi magyar jogban

Az 1884. évi és az 1921. évi Szjt.-k egy-egy szakaszában volt egy félreérthető rendelkezés, ami azt sugallta, mintha lehetséges lett volna, hogy nem természetes személy legyen a mű szerzője. Az 1884. évi Szjt. sajátos vélelmet állított fel egyes köztestületek szerzőségére. Mindkét törvény 15. §-a szerint az akadémiák, az egyetemek, a testületek és más jogi személyek, továbbá a nyilvános tanintézetek, amennyiben az általuk kiadott művekre nézve a *szerzővel egyenlőknek* tekintendők, a mű első megjelenésétől számított 50 éven át részesülnek védelemben. Az 1921. évi Szjt. e rendelkezést egy értelmező betoldással annyiban pontosította, hogy ez a fajta szerzőségi vélelem *egyéni szerző megnevezésének hiányában* illeti meg a kedvezményezett intézményeket. Ez a rendelkezés lényegében az 1837. évi porosz Szjt. 8. §-ának az átvétele.

Toldy Ferenc ezt a kérdést az álnéven, a név nélkül vagy a több szerző által, de egy jogi személyként közölt művekről szóló részben tárgyalta. Toldy ugyan több külföldi példát is felsorolt a helyzet megoldására, azonban álláspontja szerint mindegy, hogy mi módon számítódik a védelmi idő, de a név elhagyása nem okozhatta a szerzői jogi védelem hiányát. Toldy szerint ezek a művek jellemzően többszerzős vagy gyűjteményes művek, de indokolt, hogy meghatározott ideig az azt kiadó intézmény bírjon valamiféle kizárólagos jogokkal.²⁰⁰ Knorr Alajos kommentárjában több helyen is hangsúlyozta, hogy a szerző csak fizikai személy lehet, ezért a 15. §-ban említett intézmények szerzői joga csak és kizárólag származékos lehet, eredeti nem. A Knorr által felhozott példák közül az enciklopédiára és a gyűjteményes kötetre is a

²⁰⁰ TOLDY 1840, 234–235.

gyűjteményes művekre vonatkozó szabályokat tartja irányadónak, így a szerzői jog a szerkesztőt – azaz az intézményt illette. Knorr harmadik példája ugyan egy egyszerűs önálló mű, azonban éppen az 1884. évi Szjt. 3. §-a miatt lehetségesnek tartotta, hogy például egy helytörténeti egyesület az alapszabályában kiköthesse a saját kiadású füzetek esetében a szerzői jog megszerzését.²⁰¹

Ugyancsak *filius ante patrem* jogszabálynak tűnik a „törvénytár, törvénygyűjtemény és rendeletek tárának kiadásáról és elárúsításáról szóló” 1880. évi LIII. törvénycikk, amelyre az 1884. évi Szjt. 10. §-a utal. Szemben a mai szerzői jogi védelem alól kivett²⁰² művekkel, az 1880. évi törvény lényege éppen az, hogy a jogszabályok és a hivatalos fordítások önálló kiadását és terjesztését kizárólagos állami jognak minősítette. Ez a monopólium azonban nem írta felül a szerzői jogokat, hanem a hivatalos kiadások terjesztésének módját szabályozza. Knorr erre ugyancsak az előbb bemutatott 15. § szerinti 50 éves védelmi időt tartotta alkalmazhatónak, de elfogadható volt számára az a nemzetközi tendencia, ami a jogszabályokat eleve közkinccnek tekintette.²⁰³ Természetesen az 1880. évi törvény nem terjedt ki a törvények tudományos és rendszeres feldolgozásaira, vagy az egy-egy szakmát érintő válogatásokra. Kenedi szerint mivel a törvény csak az önálló kiadásokat tiltotta meg, ez a kiadók több tucat selejtes, hibás és torzított törvénymagyarázatát eredményezte, amelyek célja egyedül a szabad kiadási (felhasználási) eset kijátszása volt.²⁰⁴

3.5.3. A szolgálati szerződés a szerzői jogban

A munkaviszonyban létrehozott művekre vagy általában a felhasználási szerződésekre nem tartalmazott sem az 1884. évi, sem az 1921. évi Szjt. rendelkezéseket, de mindkét törvény már ismertetett 3. §-ának (1) bekezdése lehetővé tette a szerzői jog korlátlan vagy korlátozott átruházását. E rendelkezésből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy egyrészt a szerzői vagyoni jog átruházható volt – szemben a mai főszabály szerinti forgalomképtelenséggel –, másrészt a szerzői jog átruházásáról – szemben a mai

²⁰¹ KNORR 1890, 75–76.

²⁰² 1999. évi Szjt. 1. § (4) Nem tartoznak e törvény védelme alá a jogszabályok, az állami irányítás egyéb jogi eszközei, a bírósági vagy hatósági határozatok, a hatósági vagy más hivatalos közlemények és az ügyiratok, valamint a jogszabállyal kötelezővé tett szabványok és más hasonló rendelkezések.

²⁰³ KNORR 1890, 61–63.

²⁰⁴ KENEDI 1908, 107.

munkáltató általános jogutódlási vélelmével²⁰⁵ – munkaviszony esetén is csak külön szerződéssel lehetett rendelkezni. Egy szolgálati szerződés önmagában jogátszállást még nem eredményezett.

Az alkalmazott hírlapírók például a kiadóval egyrészt munkaviszonyban, másrészt szerzői jogi viszonyban álltak. Ennek értelmében az előbbire az általános magánjogi előírások, míg utóbbira a kiadói ügyletet szabályozó Kt. rendelkezései vonatkoztak. Kenedi Géza a hírlapíró kötelességének tekintette az önálló cikkek, fordítások elvégzését, jogának pedig a fizetséget.²⁰⁶

Az OPTK munkabéri szerződésekről szóló rendelkezései a kiadói szerződéssel egy fejezetben találhatók. Az OPTK célja volt, hogy a szolgálati szerződések szabályai a közönséges munkaerőre (cselédség), a kereskedelmi, mezőgazdasági vagy ipari munkásokra, és az un. *operae liberales*, azaz különös műveltséget és képzettséget megkövetelő foglalkozásokra is egyaránt irányadók legyenek.²⁰⁷ A fejezet három különböző nevesített szerződést tartalmaz: a munkabéri, a kiadási, valamint a gazdák és cselédek közötti szerződést. A kiadói szerződést már ismertettem, ezért e pontban csupán a szolgálati szerződéssel kapcsolatos lényeges és a következő részek megértése szempontjából releváns rendelkezéseket vizsgálom.

Az OPTK 1151. szakasza szerint midőn valaki magát szolgálattételre, vagy valami mű elkészítésére bizonyos pénzbeli bérért kötelezi munkabéri szerződés keletkezik.²⁰⁸ Így a vállalkozási szerződéssel vállalt szolgáltatás vagy *praestare* (szolgálattétel) jellegű, vagy *facere* (a mű elkészítése). Az OPTK még az adásvétel és a vállalkozási szerződések elhatárolására is tartalmazott iránymutatást. Eszerint vélelmezni kellett, hogy ha az anyagot a munkás adta, akkor adásvétel történt, ha pedig a megbízó adta, akkor vállalkozási szerződés jött létre. Az OPTK 1163. §-a a munkabéri szerződés rendelkezéseit kiterjesztette az ügyvédekre, az orvosokra és a sebészekre, az ügyelőkre, a gondnokokra (gondárookra), a *művészekre*, a szállítókra és más személyekre, akik szolgálataikért fizetést, évdíjat vagy más díjat, például tiszteletdíjat kötöttek ki maguknak.²⁰⁹

²⁰⁵ 1999. évi Szjt. 30. § (1) Eltérő megállapodás hiányában a mű átadásával a vagyoni jogokat a szerző jogutódljaként a munkáltató szerzi meg, ha a mű elkészítése a szerző munkaviszonyból folyó kötelessége.

²⁰⁶ KENEDI 1908, 88–89.

²⁰⁷ WENZEL 1854, 583–584.

²⁰⁸ Uo. 585.

²⁰⁹ Uo. 588.

Az 1882. évi általános magánjogi tervezet kötelmi jogának különös részében Apáthy István megtartotta ezt a fajta beosztást, így a munkabéri szerződés általános szabályait követte a kiadói ügylet és az alkuszi ügylet. Apáthy szerint „a tervezet a *locatio conductio operarum* [munka teljesítése] és *locatio conductio operis* [mű előállítása] intézményét [...] nem különvált szerződéseknek, hanem ugyanazon ügylet külön alakzatainak tekinti és azokat a munkabéri szerződés közös fogalma alá helyezi.”²¹⁰ Apáthy többek között azért sem tartotta szükségesnek e két intézményt külön szabályozni, mert ugyan az előbbinél a szolgáltatás osztható, az utóbbinál pedig rendszerint egységes és oszthatatlan (ezen belül pedig lehet *operae liberales* [munkadíj jár] és *operae illiberales* [munkabér jár]), néhány eltérő szabály mellett általános rendelkezésekkel egyként szabályozhatók.²¹¹

A korabeli szerzői és kereskedelmi jogi szakirodalom elsősorban a kiadói ügyletet kívánta a munkabéri szerződéstől elhatárolni. Nagy Ferenc álláspontja szerint a kiadói ügylet alapvetően „nem a munkabéri szerződés (*locatio conductio operis*) pusztá alkalmazása, hanem önálló természetű ügylet.”²¹² Neumann Ármin szerint a kiadó azonban a Kt. alapján nemcsak a mű (dolog) átvételére volt jogosult, hanem köteles is volt a mű többszörözésére és terjesztésére. Álláspontja szerint ahol ez az elem hiányzik, ott adásvételről vagy munkabéri szerződésről lehetett szó, de kiadói ügyletről nem beszélhetünk.²¹³ Neumann szerint még akkor sem áll fenn a kiadói ügylet, ha „a szerző a kiadó rendeletére egy munkát készít és a munka befejezésével a szellemi tulajdon is átmegy a kiadóra a nélkül, hogy annak kiadására kötelezné magát.”²¹⁴ Szerinte ugyanígy az ellenkezője is igaz, tehát nem lehet munkabéri szerződést látni ott, ahol a megrendelés egy kiadó részéről történik, mert lehet, hogy csak jövőben létrehozandó műről van szó, vagy pusztán kiadói szerződésre vonatkozó előszerződést (*pactum de contrahendo*) kötöttek.²¹⁵ Neumann ennek jelentőségét elsősorban abban látta, hogy míg a kiadói szerződésnél nem lényeges a tiszteletdíjban megállapodni, addig a munkabéri vagy más *innominat* szerződésben szükséges a felek kölcsönös teljesítése.²¹⁶

²¹⁰ APÁTHY 1884, 72.

²¹¹ Uo.

²¹² NAGY 1913, 477.

²¹³ NEUMANN 1898, 994.

²¹⁴ Uo.

²¹⁵ Uo. 1026.

²¹⁶ Uo.

Eltekintve most tehát a kiadói szerződéstől, dogmatikai szempontból a munka teljesítésére irányuló jogviszony alapja a szolgálati szerződés, a mű előállítására vonatkozó kötelezettség pedig a vállalkozási szerződés körébe tartozott. Vincenti Gusztáv álláspontja szerint a két szerződés elnevezése közötti egyetlen lényeges tartalmi különbség az, hogy a szolgálati jogviszony nélkülözhetetlen kelléke volt a jogviszony tartóssága és a munkavállaló függősége.²¹⁷ A jogirodalom és a törvényjavaslatok azonban jellemzően együtt tárgyalják őket és csak bizonyos eltérésekre hívták fel a figyelmet.

Az Mtj. azonban már a szolgálati szerződés elnevezést használja, és szintén együtt tárgyalta a két hasonló szerződéstípust. Az Mtj. 1550. §-ának (1)-(2) bekezdése szerint „Szolgálati szerződéssel az egyik fél – a munkavállaló – másnak háztartása, gazdasága, üzlete vagy egyéb vállalata vagy keresőfoglalkozása körében szolgálatok teljesítésére, a másik fél – a munkaadó – meghatározott ellenérték – munkabér – fizetésére kötelezi magát. Oly szerződés, amellyel valaki ellenérték fejében *másnemű* szolgálatok teljesítésére kötelezi magát, csak akkor esik a szolgálati szerződés szabályai alá, ha a felek ily szándékkal kötötték. E szándék mellett szól a vélelem, ha a munkabért idő szerint határozták meg.”²¹⁸

Sajnos csak az Mtj. első részéhez jelent meg indokolás,²¹⁹ mivel azonban az egyes rendelkezések hosszú idő alatt, több törvényjavaslat révén érlelődtek ki, és többségük, így a szolgálati szerződés is – lényegét tekintve²²⁰ – nem változott, ezért figyelembe vehető az 1913-as tervezet idevonatkozó részletes indokolása. E szerint a törvényjavaslatban szereplő meghatározott szolgálatok felsorolása a jogalkalmazást kívánta megkönnyíteni. A második bekezdésben említett másnemű, azaz „ügyvédi, orvosi, művészi szolgálatok iránt kötött szerződés csak akkor esik a szolgálati szerződés szabályai alá, ha a felek ily szándékkal kötötték; ezt a szándékot azonban vélelmezni

²¹⁷ VINCENTI Gusztáv: *A munka magánjogi szabályai*. Budapest, Grill, 1942. 5.

²¹⁸ *Magyarország Magánjogi Törvénykönyve. A M. Kir. Igazságügyminiszter által 1928. március 1-én az Országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslat*. Budapest, M. kir. Igazságügyminisztérium 1928. 409-410.

²¹⁹ *Indoklás: Magyarország Magánjogi Törvénykezésének a m. kir. igazságügyminiszter által 1928. március 1-én az országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslatához I.* Budapest, M. kir. Igazságügyminisztérium, 1929. Az indoklás többi része az Országgyűlési irományok között sem lelhető fel.

²²⁰ Ld. az 1900-as javaslat szövegét: 1600. §. „A szolgálati szerződés által az egyik fél (a munkavállaló) a másiknak háztartásában, gazdaságában vagy üzlete körében teljesítendő valamely szolgálatra, a másik fél (a munkaadó) a kikötött munkadíj fizetésére kötelezi magát.” *A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezete*. Első szöveg. Budapest, Grill, 1900. 359.

kell, ha állandó alkalmazási viszony forog fenn.”²²¹ A törvényjavaslat azért kívánt az egyes szolgálatok között különbséget tenni, mert az ügyvédekre vagy művészekre általában a megbízási jogviszony volt a jellemző, de nem lehetett kizárni a szolgálati szerződéssel történő alkalmazásukat.

Természetesen a Kiegészítés és a II. világháború közötti időszakban számtalan speciális munkajogi tárgyú jogszabály született, amelyek érintették a legkisebb munkabért, a munkaidő megengedett mértékét, a fizetett szabadságot, végkielégítést, stb. Szerzői jogi szempontból azonban nem volt olyan törvényi vélelem, amely a szolgálati viszonyban létrehozott művek szerzői jogát rendezte volna, így az a felek közötti megállapodás határozta meg.

3.5.4. Az alkalmazott találmányai – exkurzus

Azt előzőleg már megállapíthattam, hogy a munkaviszonyban alkotott művekre a XX. század második feléig nem alakult ki szabályozási igény, de érdemes megvizsgálni, hogy a szellemi tulajdon terén a találmányok esetében miként kezelték ezt a kérdést.

A szabadalmi jog területén már jóval korábban megjelent az igény az alkalmazotti találmányok törvényi szintű szabályozására. A találmányi szabadalmakról szóló 1895. évi XXXVII. törvény 5. §-a szerint a szabadalom a feltalálót vagy jogutódját illeti meg. E főszabálytól eltérően a 6. § szabályozza a szolgálati találmányok helyzetét, így ha a bejelentőnek alkalmazásából vagy hivatalos állásából folyó teendője volt, vagy szerződés kötelezte őt arra, hogy szakértelmét olyan gyártási eljárások vagy ipari termékek feltalálására használja fel, mint a minőre a szabadalmat kéri, akkor a munkáltató felszólalhat az ellen, hogy a munkavállalót jegyezzék be jogosultnak, tehát *a munkáltatót illeti a szabadalom, azaz fenntarthatja magának a szabadalmat*. A szakirodalom e sommás rendelkezést több oldalról vizsgálta.

Hoff György²²² a munkavállalói szabadalmak három körét különböztette meg. Első az üzemi találmányok, amelyek lényegében együttesen létrehozott „művek”, így „[a]z ilyen találmányoknak nincsen apjuk,” de az anyavállalat, az mindig biztos.²²³

²²¹ Indokolás a Polgári Törvénykönyv törvényjavaslatához III. Budapest, M. kir. Igazságügyminisztérium, 1914. 298.

²²² Hoff György ügyvéd, szabadalmi jogász, a Weiss Manfréd konszern jogtanácsosa.

²²³ Hoff György: A szolgálati találmány. *Kereskedelmi Jog.* (9) 1937. 136.

Második kategóriát a szabad találmányok képezték, amelyeket a munkavállalók a szolgálati feladatkörén kívül talált fel. Ezeknél Hoff a szabadalmat a munkavállalók rendelkezési körébe utalta. A harmadik kategóriát a 6. §-ba tartozó, szorosan vett szolgálati találmányok képezték. Hoff szerint „elvileg közömbös, hogy az alkalmazott találmányát munkaideje alatt, munkahelyén és a munkaadó vállalat eszközeinek felhasználásával dolgozta-e ki, vagy sem. A feltaláló szolgálati feladatkörébe eső találmány akkor is munkaadója javára esik, ha a keresett megoldást vasárnap, vagy egy álmatlan éjszakán találta meg.”²²⁴ Beck Salamon²²⁵ a bírói gyakorlat alapján kiemelte, hogy a munkáltató felszólalásához elegendő olyan szerződés, vagy szerződést pótló szolgálati szabályzat (akár SZMSZ) is, amely az alkalmazott részére olyan munkakört jelölt meg, amely feltalálásra irányul.²²⁶ A Királyi Kúria elegendőnek tartotta a vállalat felszólalása alapjául, ha nem feltalálói munkakörben foglalkoztatott munkatárs (üzemvezető) kívánt bejelenteni a vállalat üzletkörébe eső találmányt.²²⁷

A szolgálati találmányokhoz kapcsolódó kérdés még a munkavállaló esetleges többletdíjazása. Hoff elvetette ennek lehetőségét, mondván, hogy a munkáltató a feltalálói tevékenység teljes folyamatát finanszírozza, a meddő időszakokat is, ezért a munkáltatót illeti az eredményes bejelentés valamennyi haszna.²²⁸ Hoff utal az 1930-as években a Magyar Királyi Szabadalmi Bíróság által készített szabadalmi törvénytervezetre is, ami a megfelelő, illetve arányos díjazás fogalmát kívánta bevezetni; ezt azonban nem tartotta lehetséges iránynak. Ezzel szemben áll Schuster Rudolf²²⁹ álláspontja, aki szerint az alkalmazotti találmányok esetén a munkavállaló jogosan követelhetne munkabéren felüli díjazást.²³⁰

²²⁴ Uo. 138.

²²⁵ Beck Salamon (1885-1974) jogtudós, egyetemi tanár, elsősorban szabadalmi és védjegyjoggal foglalkozott, de több szálon kötődött a szerzői joghoz is.

²²⁶ BECK Salamon: Szabadalmi jog. In: SZLADITS Károly (szerk.): *A magyar magánjog I.* Budapest, Grill Károly Könyvkiadó, 1942. 718.

²²⁷ Kúria P. II. 4948/1937. *Iparjogi Szemle.* (10–12) 1938. 44.

²²⁸ HOFF 1937, 139.

²²⁹ Schuster Rudolf (1860-1941) kúriai bíró, a szabadalmi bíróság, majd a szabadalmi felsőbíróság elnöke. KENYERES 1982. 604.

²³⁰ SCHUSTER Rudolf: Az ipari alkalmazottak találmányai. In: *Jogi dolgozatok a Jogtudományi Közlöny ötven éves fennállásának emlékére. 1865–1915.* Budapest, Franklin, 1916. 565–569. Konkrét szövegjavaslatra ld. MAYER Géza: Az alkalmazott találmánya. In: *Emlékkönyv Meszlény Artúr születésének 60. évfordulójára.* Budapest, Politzer Zsigmond, 1936. 200–203.

A jogirodalom, illetve különböző szabadalmi törvénytervezetek mellett²³¹ ez a kérdéskör megjelent Papp Dezső a magánalkalmazottak szolgálati viszonyának törvényi szabályozásáról szóló 1929. évi méltatlanul elfeledett tervezetében is. A tervezet széles személyi hatállyal kívánta az alkalmazottak munkajogi helyzetét rendezni, kitérve az alkalmazottak találmányára is. A tervezetet egyrészt a Magyar Társadalompolitikai Társaság négy ülésén is megvitatták, Schusztér Rudolf, Meszlény Artúr, Földes Béla nyugalmazott miniszter és még közel egy tucat gyakorlati szakember, bíró közreműködésével, másrészt a Franklin társulatnál is megjelent nyomtatott formában. Papp Dezső javaslata főszabályként mondta ki, hogy az alkalmazott találmánya az alkalmazottat illeti és ehhez képest határozta meg az üzemi találmányt és a szolgálati találmányt azzal, hogy utóbbi esetben, ha a munkaadó előnye és az alkalmazott illetménye aránytalan, az alkalmazott a találmányért külön díjazást követelhet.²³² A tervezet az alkalmazotti találmányra egy, a hatályos rendelkezésekhez hasonló 30 napos elővásárlási jog kikötését kívánta bevezetni, a szolgálati találmányok esetében pedig hat hónapja lett volna a munkáltatónak nyilatkoznia. A tervezet nem került az Országgyűlés elé, a munka törvénykönyve pedig csak az 1950-es évekre született meg.

Az ismertetett szabályozási megoldások és jogesetek annyiban kapcsolódnak a jelen dolgozathoz, hogy előbb egy 1895-ös törvényben, majd egy 1920-as munkajogi törvénytervezetben már megjelent az alkalmazotti találmányok szabályozása iránti igény, azonban erős gazdasági szükségszerűség nélkül nem merült fel sem a tervezetben, sem a hozzászólásokban, sem a szakirodalomban, hogy a munkaviszonyban alkotott szerzői művek szabályozásáról is jogszabály rendelkezzen. Ennek oka lehet, hogy a szerzői művek kevésbé rendelkeznek olyan funkcionális, gyártási, forgalmazási hasznosítással, mint ami például egy szolgálati gyógyszer szabadalom esetében magától értetődő. Egyes szerzői műtípusok funkcionalitását (szoftver, adatbázis, reklámozás céljára megrendelt mű) elismerő és ezáltal az átruházást lehetővé tévő, vagy a többszerzőség miatt a rendelkezési jog egy kézben történő gyakorlását lehetővé tévő (filmalkotás) szabályozást az 1999. évi Szjt. teremtette csak meg.

²³¹ Erről részletesen PAPP László: *A szabadalmi jogvédelem történeti perspektívái*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2015. 158–169.

²³² 35. § PAP Dezső: *A magánalkalmazottak szolgálati viszonyának törvényi szabályozása*. Budapest, Franklin Társulat, 1929. 141.

Az értekezés idősíkjában az esetlegesen felmerülő szerzői jogi jogvitás ügyekben a bíróság a Kt., az Szjt. rendelkezéseit és a szokásjogot alkalmazhatta, vagy a hiányzó rendelkezéseket – mint majd látni fogjuk – a bírói törvénytöltés egészítette ki.

4. A SZERZŐI ÉS A KIADÓI JOG SZABÁLYOZÁSA 1945 ÉS 1952 KÖZÖTT

Az 1875. évi Kt. és az 1921. évi Szjt. a két világháború közötti időszak szerzői és kiadói tevékenységét működőképes módon szabályozta, és a vitás kérdésekben született bírói ítéleteket általában kellően megalapozta. Néhány speciális kérdésben alacsonyabb szintű jogszabállyal, a szokásjog figyelembevételével születtek döntések. Jelentős változást az 1945-1952 közötti időszak hozott a szerzői jog és a szerzői jog által érintettek működési területén. Ilyen változásnak tekinthető az írók és könyvkiadók szövetségei között 1945 novemberében kötött kollektív szerződés,²³³ vagy a vállalatok, ezen belül a kiadók és a nyomdák 1948-as államosítása. Ugyancsak fontos következményekkel járt az 1907 óta működött Magyar Szövegírók, Zeneszerzők és Zeneműkiadók Szövetkezete (MARS) és az első hazai Szjt. megszületése évében, 1884-ben életre hívott Szerzői Jogi Szakértő Bizottság megszüntetése 1952-ben, vagy a Szerzői Jogvédő Hivatal, és az egyes művészeti alapok létrehozása 1953-ban. Az ötvenes évek során az egyes művészeti területeken eltérő szintű és részletességű jogszabályok, miniszteri vagy belső utasítások születtek.

A szerzői jogi tárgyú jogszabályok választóvonalul kívántak szolgálni a korábbi kapitalista, „kizsákmányoló” jogfelfogás és a dolgozó szerzőt védő szocialista jogfelfogás között.

Az 1945 és 1950 közötti korszak szükségesnek tartotta az új jogfelfogás szellemében született *új szerzői jogi kodifikációt*, így ennek vizsgálatát, az eddig publikálatlan 1948-as *törvényjavaslatokkal* együtt, ezen esztendő fontos kérdésének tekintem. A kodifikációs törekvések, a törvényjavaslatok mellett bemutatom az 1945 utáni, új szelleműnek szánt *kiadói kollektív szerződést*, majd kitérek az 1950-es évek írók szerződéseit szabályozó rendeletekre. Tekintettel arra, hogy 1945 után – főszabályként – nem lehetett a szerzői jogot átruházni, ezért a kiadói szerződéseket ezen időszakot követően már nem vizsgálom.²³⁴ A munkaviszonyban létrehozott művekre vonatkozó

²³³ A Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesülete és a Magyar Írók Szövetsége közötti kollektív szerződés. RÓVÓ Aladár: *A könyv és írója – az irodalom műhelytitkai*. Budapest, Fővárosi Könyvkiadó, 1947. 107–116.

²³⁴ Az 1970 utáni időszak kiadói jogát és bírói gyakorlatát több szerző részletesen elemezte, így például LINDNER Gyula: A kiadói szerződés. In: BENÁRD Aurél - TIMÁR István (szerk.): *A szerzői jog kézikönyve*.

szabályozás iránti igény szintén csak később, az 1950-es évek végén jelenik meg szakirodalomban, amely időszak már meghaladja a dolgozat által vizsgált időszakot.²³⁵

4.1. Kodifikációs törekvések (1933) 1945 és 1952 között

4.1.1. A kodifikációs munka első lépései (1933/1945–1947)

1945 után a Vallás- és Közoktatási Minisztérium szorgalmazta a szerzői jog újraszabályozását. A feladat koordinálásával a Szerzői Jogi Szakértő Bizottságot bízták meg. A Szakértő Bizottság jegyzője, Kerekesházy József, felvette a kapcsolatot valamennyi korábban szerzői jogi kodifikációval foglalkozó személlyel.²³⁶ Azonban sem az időközben külföldre távozott, így a rendszer számára vállalhatatlan Pohárnok Zoltán festőművész anyagából, sem az Auschwitzban elhunyt Szalai Emil²³⁷ örökségéből nem került elő törvényjavaslat-kezdemény. Ezért az egyedüli kiindulási pont Balás P. Elemér 1933-ban elkészített törvényjavaslata lehetett,²³⁸ amely korábban a háborús időszak miatt *ad acta* került az Igazságügyi Minisztériumban.²³⁹ A kodifikációs kezdeményezés érdekében a Magyar Jogászegylet Balás P. Elemér javaslatát indokolással együtt 1947-ben új kiadásban jelentette meg.

Budapest, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, 1973. 185–211. PÁLÓS György: A kiadói szerződés. In: PETRIK Ferenc (szerk.): *A szerzői jog*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1990. 145–161.

²³⁵ A szolgálati művekről tartott szakmai vitáról és a kodifikációról ld. LEGEZA Dénes: Egy paragrafus margójára - adalékok a munkaviszonyban létrehozott művek szabályozásához. *Iparjogvédelmi és szerzői jogi szemle*. (2) 2014. 107–124 ; LEGEZA Dénes: Rendelkezés a munkaviszonyban létrehozott művekkel – Változó szerzői jogi szabályok egy művészi életpálya során. In: CSEPORÁN Zsolt (szerk.): *Az alkotás szabadsága és a szerzői jog metszéspontjai*. Budapest, MMA MMK, 2016. 95–108. Az 1999. évi Szjt. joggyakorlatára ld. LEGEZA Dénes: A munkaviszonyban létrehozott művek joggyakorlata napjainkban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*. (3) 2016. 100–128.

²³⁶ Kerekesházy József (1912-2003) író, történész, jogász, 1945 után népfőügyész, majd a Szerzői Jogi Szakértő Bizottság jegyzője (mai elnevezéssel titkár) volt. Elsősorban írói és történelmi ismeretterjesztő tevékenysége volt jelentős. 1935-45 között a rádióban rendszeres felolvasásokat tartott, az összes népszerű hetilapban saját rovata volt. Többnyire a nem Magyarországon tevékenykedő, de magyar származású történelmi alakokkal foglalkozott. Történelmi regényei közül a legismertebb *Az utolsó szultán* és *Az igazi Kemál c. művek*. 1963-ban kivándorolt Ausztriába; Bécsben levéltári kutatóként dolgozott.

²³⁷ Szalai Emil (1874-1944) ügyvéd, műfordító, a szerzői jog kiemelkedő képviselője. Az 1920–30-as években a Magyar Színpadi Szerzők Egyesületének ügyésze, majd tiszteletbeli jogtanácsosa volt; a Budapesti Színigazgatók Szövetségében mint jogtanácsos tevékenykedett. Emellett több magyar és külföldi kiadónak és szerzőnek ellátta a magyarországi és külföldi jogi képviselői feladatát. Többek között José Echegaray, Miguel de Cervantes és Jean Aicard műveit fordította. Jelentős számú magyar vonatkozású cikkeket írt a Szellemi Tulajdon Világszervezete elődszervezete által kiadott *Droit d'Auteur* c. folyóiratban. KENYERES 1982, 693.

²³⁸ MNL OL XIX-I-42 370/1946. 1946. évi tevékenységi kimutatás.

²³⁹ Bővebben ld.: RUSZTHI Hunor: Dr. Balás P. Elemér szerzői jogi törvényjavaslata. *Jogtörténeti Szemle*. (1) 2005. 41–44.

4.1.2. Balás P. Elemér törvényjavaslata

Balás a törvényjavaslatát az 1930-as évek elején készítette, mint az Igazságügyi Minisztérium törvényelőkészítő osztályának munkatársa. A törvénnyel és a hozzá tartozó általános és részletes indokolással 1933-ra készült el. Az 1947-es kiadás előszavából ismerhető meg, hogy Balás úgy ítélte, „az idő azonban nem alkalmas a szerzői jog maradandó megreformálására”.²⁴⁰ Javaslatát mégis véglegesnek tekintette és ezért változatlan formában adta át a szerkesztőségnek. Balás a szerzői jog reformjáról szóló gondolatait már korábban is közzétette. Így például az 1927-es kiadványában,²⁴¹ valamint a Menyhárh Gáspár emlékkötetben megjelentetett Szerzői magánjogunk *de lege ferenda*²⁴² című tanulmányában, ami lényegében törvényjavaslatának általános indokolása.

A Javaslát részletes elemzése nem tárgya e dolgozatnak, csupán a szerzői jog átruházására, illetve a szerzői jogról történő rendelkezésre vonatkozó részek bemutatására vállalkozunk.

Balás javaslata a szerző meghatározásakor különbséget tesz a valóságos szerzőnek fenntartott személyhez fűződő jogok (a szerző szellemi érdemeinek oltalma) és az ügylet alapját is képezhető vagyoni érdekű jogok (vagyoni érdemeinek oltalma) között.²⁴³ Balás a követő jogon kívül („részesedési jog”) lehetővé tenné, hogy a szerző valamennyi vagyoni jogáról szabadon lemondhasson, azokat élők között vagy halál esetére korlátlanul vagy korlátozva átruházhassa, vagy alkotásának értékesítésére átruházás nélkül is engedélyt adhasson. Itt, az 1921. évi Szjt. 3. §-ához képest lényegi változás a követő jog elismerése, amit Balás francia hatásra kívánt bevezetni.

Az átruházáshoz kapcsolódóan Balás törvényi szintre kívánt emelni két kúriai jogelvet is. Az első szerint „az, akire a szerző vagyoni értékű jogát átruházta, ezt rendszerint csupán a szerző beleegyezésével ruházhatja másra”, a második pedig a Szalai Emil által a későbbiekben kritizált visszanyerés joga: „ha az átruházott jog a

²⁴⁰ BALÁS P. Elemér: *Törvényjavaslat a szerzői jogról*. Budapest, Magyar Jogászegylet, 1947. 3.

²⁴¹ BALÁS P. Elemér: *Szerzői jogi reformtörekvések*. Budapest, Csáthy Ferenc, 1927.

²⁴² BALÁS P. Elemér: Szerzői magánjogunk *de lege ferenda*. In: TÚRY Sándor Kornél (szerk.): *Dolgozatok Menyhárh Gáspár születésének 70. évfordulójára*. Szeged, A M. Kir. Ferenc József-Tudományegyetem Barátainak Egyesülete, 1938. 4–47.

²⁴³ Uo. 24.

megszerzőre vagy jogutódára nézve megszűnik, a szerző joga eredeti terjedelmét nyeri vissza.”²⁴⁴

Az átruházáshoz való beleegyezésre további szabályokat állapított meg, így egyrészt ezt a filmalkotásokra nem vonatkoztatta,²⁴⁵ másrészt a javaslat szerint a szerző halálát követően a beleegyezési jogot az általa végrendelettel erre kijelölt személy vagy házastársa és egyenes ági rokonai („ivadéka vagy elődje”) gyakorolhatják.²⁴⁶

A szerzői és a tulajdoni jog összeütközésekor tárgyalt vizuális alkotások szerzőit illető speciális személyhez fűződő jog már Balásnál is megjelenik, így a tulajdonos köteles tűrni, hogy a szerző alkalmas módon és a tulajdonos érdekeinek méltánytalan sérelme nélkül az alkotásra vonatkozó szellemi és vagyoni érdekét érvényesíthesse (például többszörözés, átdolgozás). Balás kodifikációs megoldása több helyen kazuisztikára hajlik. Így a szerző jogai ésszerű korlátozásának tekinthető, hogy a szerző nem szólhat bele, hogy a tulajdonos a műtárgyat hogyan helyezze el vagy hogy a tulajdonos nem köteles az alkotást a rongálástól vagy pusztulástól megóvni, sem a megrongálódott alkotást kizárólag a szerzővel helyreállíttatni.²⁴⁷ Ilyen jellegű túlszabályozás egy szerzői jogi törvényben nem volt és nem is szükséges.

Amint korábban már bemutattam, az 1884. évi és az 1921. évi Szjt. szerint is törvényes örökös hiányában a szerzői jogok közkinccsé válnak, mivel 1970-ig a szerzői jogban az állam öröklése ki volt zárva. Ebből a rendelkezésből azonban az is következhetett, hogy a szerzői jogi védelem azon művek vagyoni joga esetében is megszűnik, amelyet a szerző még életében átruházott, vagy amelyre örök időre szóló kiadási szerződést kötött. Sőt, fennálló hagyatéki teher esetén a közkinccsé vált szerzői jogok nem is fedezhették a terhet. Balás ezt az „uratlan”, vagy „árva” állapotot mindkét helyzetben próbálta orvosolni. Első esetben a vagyoni jogokat *pma* 50 éves védelmi időn belül az a személy is gyakorolhatta, aki az alkotást a szerzőtől értékesítés folytán megszerezte (értsd vagyoni jogok átruházása). A másik esetben a már nyilvánosságra hozott művek értékesítése (felhasználása) céljából a bíróságnak hagyatéki gondnokot kellett rendelnie. A kiadási, átruházási vagy más felhasználási szerződéseket a gondnok jogosult volt megkötni és az általa kötött ügyletek a teljes védelmi időn belül hatályban maradtak.

²⁴⁴ Balás-féle javaslat 22. § (1)

²⁴⁵ Balás-féle javaslat 22. § (2)

²⁴⁶ Balás-féle javaslat 22. § (4)

²⁴⁷ Tulajdoni viszony szabályozása: Balás-féle javaslat 27-28. §.

Az ismeretlen felhasználási módokat az átmeneti rendelkezések között kívánta rendezni azzal, hogy az, akire a szerző vagyoni érdekű jogának gyakorlását a javaslat hatálybalépése előtt átruházta, nem gyakorolhat oly jogot, mely e törvény hatálybalépése előtt a szerzőt nem illette meg vagy nem volt szokásos.²⁴⁸

Mivel a javaslat csak az irodalmi művekre terjedt ki, így minden olyan műtípus esetén továbbra is lehetséges lett volna az átruházás, ahol nem született hasonló rendelkezés.

4.1.3. A szerzői jogi szabályozás 1947–1950 között

A Szerzői Jogi Szakértői Bizottság közel egy tucat érdekképviselői szervezettel és minisztériummal egyeztetve törekedett az 1921. évi Szjt. módosítására. Ennek során a Balás-féle Javaslat szélesebb támogatottsága érdekében a minisztérium ankétsorozatot szervezett, de az érdekeltek végül megegyeztek abban, hogy átfogó reform helyett elegendő az Szjt. kisebb mértékű módosítása. A MARS és a Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete 1948 májusában készült módosító javaslata az Igazságügy Minisztériumban rekedt.²⁴⁹

Látva a helyzetet, Kerekesházy József próbálta a kodifikációtól függetlenül elősegíteni a Szakértő Bizottságot érintő módosítások elfogadását, ezért 1950 őszén önálló bizottsági törvénymódosító javaslatot terjesztett elő,²⁵⁰ amely a meglévő rendelkezések hatályon kívül helyezésével és új szakaszok beiktatásával rendezte volna a Bizottság elnökségének, titkárságának és szaktanácsainak beosztását, eljárási szabályait, valamint a választottbírósi eljárást. Kerekesházy ezen próbálkozása sem járt azonban sikerrel.

A kodifikációs törekvéseket a Népművelődési Minisztérium elviekben továbbra is támogatta,²⁵¹ a tárcaközi egyeztetések során pedig arról is született megállapodás, hogy az új szerzői jogi törvény terjedelme 120 paragrafus legyen, amelyhez további 40 oldalnyi általános és részletes indokolás elkészítése szükséges. Az egyeztetéseken megállapodtak abban, hogy a javaslat megírására egy kodifikációs bizottságot hoznak

²⁴⁸ Javaslat 107. § (3) BALÁS P. 1947, 131.

²⁴⁹ MNL OL XIX-I-42 Kerekesházy József 1949. október 14-i feljegyzése.

²⁵⁰ MNL OL XIX-I-42 2820/1950.

²⁵¹ MNL OL XIX-I-42 válasz a 2973/1950. levélre.

létre, melynek vezetője Kovács István, a Magyar Jogászegylet és a Szabadságharcos Egylet főtitkára, tagjai Nizsalovszky Endre, Beck Salamon és Alföldy Dezső lettek volna.²⁵² A megbízáshoz szükséges anyagi forrásokat azonban rendre nem sikerült előteremteni.

Lassan Kerekesházy Józsefnek is be kellett látnia, hogy az 1946-os kodifikációs kezdeményezést és az 1947-es bizottsági kinevezést ellenjegyző Ortutay Gyula kultuszminiszter körül a politikai légkör annyira megváltozott, hogy szerzői jogi kodifikációról már nem, legfeljebb (szakmai) túlélésről lehetett gondolkozni. Ortutay szerepét 1949 júniusától Révai József, az 1950 júliusában koholt vádak alapján letartóztatott, nem sokkal később az Andrássy út 60-ba hurcolt és ott megölt Ries István igazságügy miniszter helyét pedig Molnár Erik vette át. Mindezek után a sokat látott Kerekesházy Józsefet – aki 1945-ben törvényszéki bíróból lett a Népbírószágok Országos Tanácsának népfőügyésze²⁵³ – is megdöbbenhetette a Népművelődési Minisztérium elnökségétől 1950 szeptemberében érkező kérdés: „milyen következményekkel járna, ha Magyarország felmondaná nemzetközi megállapodásait, melyek a szerzői jog területén fennállnak?”²⁵⁴ Válaszában megpróbálta röviden, de mindenre kiterjedően ismertetni mivel járhat az, ha akár Magyarország mint tagállam kilépne a BUE-ből, vagy az UNESCO-ból, vagy az érdekképviselők (jogkezelő szervezetek) révén megszüntetné a kapcsolatait a SACEM-mel,²⁵⁵ a BIEM-mel²⁵⁶ vagy más nemzetközi szervezetekkel. Kerekesházy nem győzte hangsúlyozni, hogy Magyarország a különböző nemzetközi egyezményeket ismételten aláírta, törvényileg átültette, a Minisztertanács pedig ezeket jóváhagyta. A BUE-t legutóbb az 1948-as brüsszeli konferencián írta alá a kormány. Kiemelte, hogy a kilépéssel ugyan megspórolnánk némi tagdíjat, de a szervezetekben való tagságunk, a BUE-ban elfoglalt központi tagságunk számtalan érdekérvényesítési előnnyel jár. A felmondás következményeként viszonyosság nélkül használhatnánk fel külföldi műveket, viszont ezt követően többek között a magyar művek sem lennének védettek sehol a világban, elesnénk a befolyó valutától, megszűnne a szerzői jogi

²⁵² MNL OL XIX-I-42 3004/1950.

²⁵³ Magyar Távirati Iroda 1945. április 6-i közleménye.

²⁵⁴ MNL OL XIX-I-42 3067/1950.

²⁵⁵ A *Société des auteurs, compositeurs et éditeurs de musique* (SACEM) 1851-ben alakult francia zenei közös jogkezelő szervezet.

²⁵⁶ A *Bureau International de l'Edition Mécanique* (BIEM) 1926-ban létrejött, a mechanikai jogokat kezelő közös jogkezelő szervezetek nemzetközi ernyőszervezete. E szervezet teszi lehetővé, hogy egy adott országban bármilyen már nyilvánosságra hozott zeneművet hangfelvételen kiadhassanak. A mechanikai jogdíjakról a gramofon

kapcsolat a többi népi demokráciával is. Ennél a pontnál Kerekesházy ügyesen a Pénzügyminisztérium és a Külügyminisztérium illetékességét hangsúlyozta. A történések ismeretében feltételezzük, hogy Révai József végül kultúrpolitikai, vagy gazdasági okokból elvetette ezt az ötletet, hiszen ekkor Magyarországnak nagyjából évi egy millió Ft jogdíj-forgalma volt devizában, a BUE tagság pedig kb. évi négy ezer Ft terhet jelenthetett.²⁵⁷

A Szakértő Bizottság 1950 októberében értesült arról, hogy az Igazságügyi Minisztérium megkezdte a gazdasági tárgyú törvények felülvizsgálatát. Ennek során hatályon kívül kívánták helyezni a Kt.-ben szabályozott bizományi, szállítmányozási, fuvarozási és kiadói ügyletekre vonatkozó rendelkezéseket.²⁵⁸ Kerekesházy József azt javasolta a minisztériumnak, hogy a hatályon kívül helyezéssel egy időben gondoskodjanak a kiadói szerződések szabályozásáról, lehetőleg a már meglévő szerzői jogi jogszabályok és kialakult bírói gyakorlat figyelembevételével.

Ugyancsak ebben a hónapban a Szerzői Jogvédő Hivatal létrehozását a tárcaközi egyeztetéseken már kész tényként kezelték. Zakár János osztályvezető és Batta János előadó biztosította Kerekesházy Józsefet, hogy az átszervezés a Bizottságot nem fogja érinteni, mivel az egy *„érdekeltség felett álló jogászai testület, pártatlan, és mint ilyen tovább fog működni.”*²⁵⁹ Az emlékeztető szerint a Bizottság a Hivatal létesítéséről szóló rendelet megjelenéséig további intézkedést nem igényelt.

A minisztériumok késlekedése érthető volt a vezető politikai elit cseréje, a folyamatosan változó kodifikációs irányok közepette. Az Irodalmi Alap, majd a Szerzői Jogvédő Hivatal felállítása lefoglalta a kulturális–szerzői jogi kérdésekkel foglalkozó hivatalnokokat, akik a szerzői jogi változásokat naprakészen tudták minisztertanácsi rendeleti szinten kezelni.

²⁵⁷ MNL OL XIX-I-42 Magyar Nemzeti Bank Bankosztály 1950. július 12-én kelt kimutatása a szerzői jogdíj címén 1949. évben engedélyezett és átutalt összegekről. Ez alapján elmondható, hogy a jogdíjforgalom 70 %-át az Amerikai Egyesült Államokkal, Angliával és Franciaországgal, mintegy 10 %-át pedig a Szovjetunióval bonyolítottuk.

²⁵⁸ MNL OL XIX-I-42 3076/1950.

²⁵⁹ MNL OL XIX-I-42 3130/1950.

4.1.4. Az 1950-es évek rendeletei

Az előzőekben ismertetett előzmények után született meg az írói művek kiadásának szabályozásáról szóló 98/1951. (IV. 21.) minisztertanácsi rendelet, amely a hatálybalépésétől számított négy év elteltével egyszerűen megszüntette a még élő szerzők és kiadók között addig kötött szerződések érvényességét.²⁶⁰ A még élő írók 1955 tavaszán visszanyerték a korlátolt, korlátlan, vagy akár örök áron átruházott szerzői jogukat, ami azt is jelentette, hogy az államosított kiadóknak az élő szerzőkkel új, legfeljebb négy év tartamú szerződést kellett kötniük.

Az 1951-es rendeletet a művelődésügyi miniszter (MM) írói művek kiadásáról szóló 3/1958. (VI.14.) MM rendelete és a tankönyvek kiadásáról szóló 2/1959. (I.18.) MM rendelet egészítette ki.

Petrik Ferenc szerint az államosítás révén „az említett időpont előtt meghalt szerzők írói műveire, valamint az egyéb műfajokra vonatkozó szerzői jogok továbbra is az állam tulajdonában maradtak.”²⁶¹ Petrik állítását némileg árnyalja a szolgálati művekkel kapcsolatos bírói gyakorlat.

A rendelet a korábbifejezetekből megismert klasszikus szerzőijogi szabályokat eltörölte, alkalmazhatóságukat hatályon kívül helyezte, megszüntetve ezáltal a felek nagyfokú szerződéses szabadságát.

4.2. Kollektív szerződések írók és kiadók között

A szerzőkre, kiadókra vonatkozó kodifikációs kísérletek és végül a törvény megalkotásának elmaradása idején a szerzők és a kiadók közötti jogviszonyok rögzítését a szerződések, szerződésminták, illetve a kollektív szerződések biztosították. Ez utóbbi kettő között a különbség az, hogy a kollektív szerződések rendelkezéseitől a felek által képviselt érdekcsoportok (írók-kiadók, írók-színházak) nem térhettek el, vagy ha el is tértek, a kollektív szerződés kógens szabályai lerontották a felek akaratát. A szerződésminta csupán arra szolgált, hogy a felek megfelelő tartalmú, minden

²⁶⁰ 98/1951. (IV. 21.) MT. rendelet 13. § Szerző és kiadó között a jelen rendelet hatálybalépése előtt megkötött szerződés legfeljebb a rendelet hatálybalépésétől számított négy évig érvényes, amennyiben a szerző a négy év elteltével még életben van.

²⁶¹ PETRIK Ferenc (szerk.): *A szerzői jog*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1990. 67.

szempontot figyelembe vevő szerződést kössenek, azonban az egyes feltételeket egyező akarattal állapíthatták meg.

4.2.1. Mintaszerződések 1945 előtt

A szerződésminták nem számítottak újdonságnak a magyar könyvkiadók számára. A *Corvina* című folyóirat, amelyik a Magyar Könyvkiadó és Könyvterjesztők Egyesülése (MKKE) hivatalos lapja volt, már 1899-ben közzétette a francia írók és a könyvkiadók egyesülete által is elfogadott szabályzatot. Ez a szerző és kiadó közti viszonyra vonatkozó szokásjogra és a kiadói szerződésbe felveendő megállapodásokra terjedt ki.²⁶² Többek között olyan javaslatokat fogalmazott meg, mint például a szerződések írásba foglalása, az átruházás terjedelme (fenntartással, vagy anélkül), a kézirat leadásának, illetve a kiadás elkészítésének határideje, a művön való változtatás, a tiszteletdíj, a tiszteletpéldányok, az újabb kiadás esetén fennálló változtatás, vagy a propaganda kérdése. Minden olyan területet egységesen kívántak szabályozni, amelyben például a magyar Kt. a feleknek diszpozitivitást tett lehetővé, hiszen a szerződési szabadság eredményeként végtelen sokféle tartalmú kiadói szerződés jöhetett létre. A MKKE felhívta a magyar kiadókat, hogy véleményezzék a francia szabályzatot. Bár a beérkezett vélemények közzétételét is ígérte az Egyesülés, ez azonban a *Corvinában* végül elmaradt.

Szintén egységesítési törekvésként jelentkezett, amikor a könyvkiadással foglalkozó szakemberek tettek közzé szerződésmintákat. A járatlan szerzők és kisebb kiadók bizalommal alkalmazhatták a különböző szakkönyvekben közzétett szerződéseket vagy szerződéskötéskor figyelembe veendő szempontokat.²⁶³

A szerzői jog terén kollektív szerződésként kezelték az 1930-as években a színházak és a színpadi szerzők között létrejött díjszabásokat is. Ilyen szerződéseket

²⁶² A szerző és kiadó közti viszony. *Corvina*. (3) 1899. 12–14.

²⁶³ KEÉRI-SZÁNTÓ Andor: A szellemi termékek technikai előállítására és forgalombahozatala. In: MAGYARY Zoltán (szerk.): *A magyar tudománypolitika alapvetése*. Budapest, Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetsége, 1927. 589–590., RANSCHBURG Viktor: *A könyvkiadás mestersége*. Budapest, Pantheon Irodalmi Intézet, 1922. 15–25.

például a Budapesti Színigazgatók Szövetsége és a Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete kötöttek egymással a színpadra szánt irodalmi művek nyilvános előadására.²⁶⁴

4.2.2. Az egységes kollektív szerződés (1945–1947)

Az egységesítés első hulláma 1945-ben jött el. Mivel a könyvkiadók már évtizedek óta egyesületbe tömörültek, a II. világháborút követő időszakban az írók is létrehozták saját általános társadalmi szervezetüket. Először 1945 áprilisában jött létre a Magyar Írószövetség, azonban a belső ellentétek miatt júliusban újraalakult, immáron Magyar Írók Szövetsége (MÍSZ) néven.²⁶⁵ A szövetség célul tűzte ki a szerzők szociális érdekeinek védelmét és feladatának tekintette a magyar írók társadalmi helyzetének megszilárdítását.²⁶⁶ Ez a lépés persze része volt a kulturális és művészeti élet kollektivistá átszervezésének, centralizálásának.

Az MKKE és a MÍSZ végül 1945 novemberében fogadták el a kollektív szerződésről szóló Egyezményt,²⁶⁷ de a kiadói szerződéseket már az Egyezmény megkötése előtti hetekben is erre tekintettel rögzítették.

Balázs Béla Történet a Logody-utcaról című munkájának kiadói szerződését 1945. november 21-én írták alá a Budapest Irodalmi Művészeti és Tudományos Intézettel. A szerződés szerint „ha a könyv megjelenése előtt kollektív szerződés fogja az írók és kiadók jogviszonyát szabályozni, akkor ennek a feltételei lesznek irányadók és az ideiglenes megállapodást a kollektív szerződésnek megfelelő új megállapodásra fogjuk átcsereálni. Ha kollektív szerződés nem jön létre, akkor az általános könyvkiadói szokványok az irányadók minden itt nem szabályozott kérdésben.”²⁶⁸

Az 1945. évi Egyezmény a kiadói szerződés valamennyi aspektusát szabályozni kívánta. Mivel személyi hatálya csak a két szervezet – MKKE és MÍSZ – tagságára terjedt ki, ezért előírta, hogy rendszeresen tájékoztatniuk kellett egymást a tagváltásokról. Tárgyi hatálya az Egyezmény megkötéséig még meg nem jelent taxatíván felsorolt szépirodalmi műfajokra (regény, novella, vers, szépirodalmi

²⁶⁴ Az igazgatók és a színpadi szerzők új kollektív szerződése. *Budapesti Hírlap*. (235) 1934. 11. A kollektív szerződésre mint jogszokásra történt utalást ld. a Királyi Kúria P. I. 2483/1930. sz. ítéletben is.

²⁶⁵ M. PÁSZTOR József: Adalékok Kassák Lajos 1945 utáni irodalompolitikai tevékenységének történetéhez. *Irodalomtörténet*. (3–4) 1991. 511–512.

²⁶⁶ Róvó 1947, 106.

²⁶⁷ A továbbiakban: Egyezmény

²⁶⁸ MTA KIK Kézirattár Ms 5020/24.

kritikával vagy tisztán szépirodalommal foglalkozó esszé), vagy ezek újabb kiadásaira vonatkozott, azonban nem terjedt ki a színművekre, tankönyvekre, tudományos művekre, vallásos és hitbuzgalmi művekre, lexikális művekre, olyan művészeti és ifjúsági művekre, amelyeknél az illusztráció túlnyomó, valamint a leporellókra. Az Egyezmény időbeli hatálya – főszabály szerint – nem hatott vissza a kollektív szerződés megkötése előtt kötött kiadáói szerződésekre, azok kivételével, amelyek esetében a művek még semmilyen módon sem kerültek forgalomba. Az Egyezmény szerkesztői úgy gondolták, hogy ebben az esetben a kiadóknak még van lehetőségük a mű költségvetését a kollektív szerződésnek megfelelően módosítani, például tételes jogdíj helyett százalékos jogdíjat betervezni.

Az Egyezmény mellékletét képezte egy kiadáói szerződéssablon, amelynek használata a felek részére kötelező volt. Eltérő szerződéskötési gyakorlat esetén az egyik fél kérelmezhetette, hogy a másik felet zárják ki a szövetsége tagjai közül. Ha ennek az adott szövetség nem tett eleget, akkor a másik félnek meghatározott kötbér járt.

Az Egyezmény részletesen szabályozta a honorárium mértékét (royalty típusú %-os részesedés), kiszámításának módját és esedékességét, továbbá a példányok és a tiszteletpéldányok számát. A honorárium esedékességénél hasonló rendelkezéssel találkozunk, mint Heckenast Gusztáv és Jókai Mór 1860-as évekből származó szerződéseiben, azaz „a szerzői honorárium 2/6 része a kézirat – ameddig a cenzúra fennáll, a lecenzúrázott kézirat – átadásakor fizetendő.”²⁶⁹

Láttuk, hogy a kiadvány elfogyása (valamennyi példányának értékesítése) a korábbi időszakban is lényeges kérdés volt. Egyrészt egyes szerződések nem meghatározott időre szóltak, hanem meghatározott példányszámra, másrészt egyes Kt.-ben biztosított jogokat a szerző csak ennek bekövetkezte után érvényesíthetett. Az Egyezmény ezért megállapította, hogy egy kiadvány akkor tekintendő elfogyottnak, ha a könyvkiadó raktáraiban, és a művet előállító nyomdában összesen legfeljebb a honoráriumköteles példányoknak öt százaléka van csupán. Ebbe természetesen nem számíthatók bele a honoráriummentes példányok (kötelesspéldány, tiszteletpéldány, recenzióra szánt példány, stb.)

Az új kollektív szerződésre vonatkozó szöveg több rendelkezése valójában a Kt. vonatkozó rendelkezéseit töltötte meg szakmai tartalommal, amit a szolgáltatás

²⁶⁹ Egyezmény 5. § h) pont.

teljesítéséről szóló rendelkezés szemléletesen jelez. A Kt. 516. § értelmében, ha a szerző saját hibájából a művet nem adja át a szerződésileg megállapított minőségben és kellő időben, akkor a kiadó – tetszése szerint – a szerződés teljesítését és a késedelemből eredő kár megtérítését, vagy a nemteljesítés miatt kártérítést követelhet, vagy a szerződéstől elállhat, mintha az meg sem kötött volna. Az Egyezmény 6. szakasza a kiadó ezen jogát akként pontosította, hogy ha a kiadó „4-6 héttel lejárát előtt ajánlott levélben a szerzőt a teljes kézirat beszolgáltatására felszólítja és ez ennek ellenére sem tenne kötelezettségének eleget, úgy a kiadó egyoldalú nyilatkozattal elállhat a kiadói ügylettől és követelheti, hogy a szerző [...] a netáni tényleges költségeket [...] térítse vissza.”²⁷⁰ Ez esetben az Egyezmény a Kt. rendelkezéseitől a szerző javára tér el, hiszen a kiadó számára előzetes tájékoztatást ír elő, a teljes kártérítés helyett pedig csak a felmerült tényleges költségeket megtérítéséről szól.

Ugyanígy Kt.-t pontosító rendelkezés, hogy a kiadó a művet legkésőbb a kézirat átadásától számított egy éven belül köteles meg jelentetni. A Kt. 516. §-ának szerzőt illető párja az elemzett 523. §. A kiadó mulasztása esetén a szerző számára írt elő egy 4-6 hetes felszólítási időszakot, annak eredménytelen eltelte esetén a kiadói megállapodás hatályát veszítette és a szerző művével szabadon rendelkezhetett, az előlegeket azonban nem kellett megtérítenie. A kártérítés és az elállás jogát a szerző nem gyakorolhatta, és lényegében a Szalai által korábban kritizált „visszanyerés” joga érvényesült.

A kiadói jog terjedelme csak a magyar nyelvű kiadás kizárólagos jogára terjedt ki.²⁷¹ Az Egyezmény külön nevesítette, hogy e jogba nem tartozottk bele a fordítás, a nyilvános- és rádióelőadás, a dramatizálás és megfilmesítés joga is. Ha a szerződés e két utóbbi jogra is kiterjedt, akkor az nem lehetett előnytelenebb, mint amelyet a Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete és a Magyar Színpadi Kiadók Szindikátusa között kötött megállapodás írt elő.

A kiadói szerződés tartamára vonatkozó rendelkezések között több lényeges korlátozást és némi anakronizmust találni. Egyrészt a kiadói szerződéssel a kiadói jog öt évre „ruháztatik át,” és minden megjelenéstől újabb öt évvel hosszabbodik meg.²⁷² Az

²⁷⁰ Egyezmény 6. §.

²⁷¹ Vö. Kt. 518. § A kiadói jog nem ad egyszersmind jogosultságot a munka fordításához s ennek kiadásához.

²⁷² Vö. Kt. 522. § A kiadói jog terjedelmére nézve a felek megállapodása szolgál irányadóul. Kétség esetében a szerződés a munkának csak egyszeri kiadására ad jogosítványt. Ha a munka további kiadásai is átruháztattak, a kiadó az előbbi kiadás teljes elkelte után azonnal köteles új kiadást eszközölni.

Egyezmény fenntartja azt a közel 150 éve bevált, kiadót védő rendelkezést, miszerint abban az esetben, ha „az utolsó kiadástól számított öt év alatt a mű nem fogyna el és a kiadó újabb kiadást nem hozna, akkor a szerző művének kiadási joga fölött szabadon rendelkezik abban az esetben, ha az összes megmaradt példányokat a kiadó által igazolt [...] önköltségi áron [...] akár ő maga, akár újabb kiadója átveszi és készpénzben kifizeti.”²⁷³ Nem szerzői, hanem anyagi jogi rendelkezése az egyezménynek a részesedés szabályozása, amelyet a kiadók a MKKE-n keresztül fizetnek meg a MÍSZ-nek, amelynek mértéke a kiadványaik fűzött bolti árának fél százaléka. Az így befolyt összeg felhasználásáról az Egyezmény nem rendelkezett.

Mivel az Egyezmény csak a felsorolt irodalmi műfajokra volt irányadó, ezért az olyan kiadványok esetében, amelyekre hatálya nem terjedt ki, a felek dönthették el, hogy a kiadói szerződésüket a kollektív szerződés szellemében kötik-e meg.

Ahogy az már az 1920-as évek elejétől 1930-ig szokásos volt, a könyvkiadók belső vitáikat jellemzően választott bíróság előtt rendezték. A kartelltörvény hatálybalépése miatt ez a lehetőség 1930-ban megszűnt,²⁷⁴ de a választott bírósági kikötés 1945-től ismét kötelezővé vált, amelyről az Egyezmény is szólt. Az Egyezmény sajátos rendelkezése volt, hogy a felek ugyan szabadon delegálhatnak egy-egy bírót, azonban a lehetséges elnököket az Egyezmény név szerint felsorolta, Beck Salamont, Beer Jánost, Fülei-Szántó Endrét és Némethy Károlyt megnevezve.

Az MKKE 1930 előtti és az MKKE-MÍSZ 1945 utáni választott bíróság aktivitását, ami külön kutatás tárgya lehet, egyelőre csak néhány statisztikai adat támasztja alá.²⁷⁵ Egy elvi jelentőségű esetet, amelyet 1947-ben a Corvina hasábjain tettek közzé, mégis szükséges röviden ismertetni.

Egy választott bírósági eljárás során az elnök négy kérdést intézett az MKKE-hez a kollektív szerződés értelmezése tárgyában.²⁷⁶ Az elnök által feltett kérdések lényegében a kollektív szerződést kötő felek (a két szövetség) ügyleti akaratára

²⁷³ Egyezmény 8. §

²⁷⁴ Létrejöttéről: A választott bíróság. *Corvina*. (19) 1920. 99. Megszűnéséről Egyesületünk XLV. rendes közgyűlése. *Corvina*. (11) 1929. 55.

²⁷⁵ A választott bíróság 1921-ben 15, 1922-ben 17, 1923-ben 18 ügyet intézett el, többnyire egyezségi úton; 7 esetben végrehajtásra került sor, azonban a rendes bíróság a választott bírósági ítéletnek adott helyt. Közgyűlésünk. *Corvina*. (23) 1924. 91. 1929-ben a választott bíróság 26 ügyel foglalkozott, amelyből 8 egyezséggel, 18 ítélettel fejeződött be. Egyesületünk XLVI. rendes közgyűlése. *Corvina*. (27) 1930. 148.

²⁷⁶ Az írókkal kötött kollektív szerződés visszaható ereje. *Corvina*. (44) 1947. 3–4.

irányultak. Így kérdéses volt, hogy alkalmazandó-e a választottbíróági kikötés a kötelező kiadói szerződésminta aláírása nélkül is; lehetséges-e a kollektív szerződést visszaható hatállyal alkalmazni a kiadói szerződést kötő felek közös szándéka szerint, igen indokolt esetben az anyagi igazság érdekében. Amennyiben lehetséges a visszaható hatályú alkalmazás, akkor további kérdésként merült fel, hogy ilyen esetben is eljárhat-e a választottbíróság. Az elnök negyedik kérdése arra vonatkozott, hogy a kollektív szerződés megkötésével arra irányult-e a felek szándéka, hogy tagjaik között felmerült összes vitás ügyekben a választottbíróság döntsön.

Az MKKE mindegyik kérdésre nemmel válaszolt. Így a választottbíróság megállapította, hogy eljárása csak a kollektív szerződés hatálybalépését követően létrejött kiadói szerződésekre irányadó, és az 1911. évi Pp. XVII. címének megfelelően a választottbíróági kikötés kizárólag írásban érvényes. A visszaható hatályra vonatkozóan hosszan kifejtették, hogy a tárgyalások során az Írószövetség kérése a szerzői jogdíjak szigorú szabályozása és a szövetség részesedési jogának megállapítása volt. Ezt a két kérést a kiadók azzal a feltétellel teljesítették, hogy a szerződés egyértelműen meghatározza tárgyi hatályát (taxatív műfaji felsorolás), és kizárja a visszaható hatály lehetőségét, „ami különben érthető is, mert a szerződő felek semmiképpen sem akartak esetleg évtizedek előtt lekötött szerződésekbe beleavatkozni és egy olyan jogbizonytalanságot előidézni, melyekért a felelősséget nem lehet vállalni. (Gondoljunk csak arra, hogy ha egy kiadó évekkal előbb egy szerzőtől örök áron megvett egy művet, és azt később egy jóhiszemű harmadiknak eladta. A szerző örökösei, ha a kollektív szerződésnek visszaható ereje volna, fellépnének a második kiadó ellen, ez perbe hívnál az előző kiadót, stb. stb.)”²⁷⁷ A felek mindössze egy esetben engedték a szerzők javára, hogy a kollektív szerződés a díjak vonatkozásában visszaható erővel bírjon, ha a kiadói szerződés közvetlenül az egyezmény elfogadása előtt kötöttet, így a mű még nem lehetett sem ténylegesen, sem előjegyzési áron forgalomban a mű. A harmadik és negyedik kérdésekre adott válasz miatt a választottbíróság hatásköre – visszaható hatály hiányában – a korábbi szerződésekre nem terjedt ki, az új szerződések tekintetében pedig csak az egyezményben szabályozott kérdéseket vizsgálhatta, más vitás kérdések elbírálását a rendes bíróságok hatáskörébe utalta.²⁷⁸

²⁷⁷ Uo. 3.

²⁷⁸ Uo. 3–4.

Összességében tehát elmondható, hogy az Egyezmény látszólag szakított az örök időkre szóló szerződésekkel, azonban átvette a 30-as 40-es évek azon gyakorlatát, amely szerint a kiadó a szerzővel %-os tiszteletdíjban állapodott meg, és ameddig volt valós kereskedelmi értéke a műnek, azt újra kiadhatta – megnövelve ezzel a szerződés tartamát. Ha azonban a mű iránti érdeklődés csökkent, akkor a szerző visszanyerte rendelkezési jogát, de csak a készlet önköltségen történő megváltásával szabadulhatott. A rendes bírósági eljárás helyett az alternatív vitarendezést a kollektív szerződés mint választottbírói szerződés biztosította. Tekintettel arra, hogy az Szjt. szerint a szerzői jog megsértése (bitorlás) vétség, a választottbírói szerződés pedig az 1911. évi Pp. alapján kizárólag polgári ügyekben járhatott el, így az eljárás alapvetően a szerződésszegésre, és nem az Szjt. szerinti büntető tényállás eldöntésére irányult.

Az Egyezmény szövegéből és a választottbírói eljárásról mondottakból is az rajzolódik ki, hogy 1945-1947-ben mind az MKKE, mind a MÍSZ még egy általános „polgári” (értsd nem szocialista) magánjogi felfogást követett, és az újabb szerződéses feltételeket kizárólag a jövőre nézve kívánták érvényre juttatni. Ugyanakkor a MKKE válaszából az is kitűnik, hogy a kiadói szerződés és a jogátruházási szerződés közti különbség teljesen eltűnt, az örök árú jogátruházó szerződést ugyanolyan Kt. szerinti kiadói szerződésnek tekintették. Jogszabály módosítás híján – élve a Kt. diszpozitív rendelkezéseivel – kollektív szerződés útján orvosolták a szerzők és kiadók egyenlőtlennek tűnő viszonyát.

4.2.3. Az Ideiglenes Egyezmény (1948–1949)

Az kollektív szerződés kérdésében született Egyezmény azonban csupán egy időleges állapotot tükröz a II. világháború utáni politikai átalakulás korszakából. A felek ugyanis 1948 szeptemberétől újabb, címében is „Ideiglenes Egyezmény”-t kötöttek, amely mindössze hat hónapig volt hatályban.²⁷⁹

Az Ideiglenes Egyezmény valamennyi pontjában a korábbi Egyezmény kollektív szerződésre vonatkozó elveire épült, néhány helyen fedezhető fel csupán néhány kisebb-nagyobb jelentőségű pontosító rendelkezés. Így az Ideiglenes Egyezmény visszaható hatállyal bírt az 1948. szeptember 1-je előtt kiadott művek újabb kiadásaira, viszont nem

²⁷⁹ Érvénybe lépett az új írói kollektív szerződés. *Corvina*. (39) 1948. 3.

tartoztak az Ideiglenes Egyezmény hatálya alá a 10.000-nél nagyobb példányszámban kiadott művek esete, amelyekre a szövetségek külön megállapodást kívántak kötni.

A szolgáltatás teljesítése terén fedezhető fel jelentős változás, ami visszakanyarodást jelent a Kt. korábban ismertetett 516. és 523. §-ának eredeti rendelkezéseihez. Így a szerzői késedelem esetén a kiadónak két ízben kellett a szerzőt utólagos teljesítésre felhívni, indokolatlan késedelem esetén a MKKE kérésére a MÍSZ a szerző ellen fegyelmi eljárást kezdeményezhetett. Nem teljesítés esetén a Kt. 516. §-a érvényesült, így már nemcsak a tényleges kár volt megtérítendő, hanem teljes kártérítést lehetett követelni. Az Ideiglenes Egyezmény hasonló rendelkezéseket tartalmazott a kiadó késlekedésére is, azzal, hogy ha a szerző „hat hónapon belül nem hívja fel a kiadót három hónapos határidővel a szerződés utólagos teljesítésére, úgy tekintendő, mint aki a kiadóval egyetértésben a szerződéstől kárigény nélkül elállt volna.”²⁸⁰ Így a rendelkezési jog „visszanyerése” helyett ismét a Kt. szerinti elállás lehetősége érvényesült.

Izgalmas kitételrel bővítették a kiadói jog terjedelméről szóló szakaszt, amelybe a vagyoni jogok példálózó felsorolása közé felvették a címhasználatot is, mindazon jogot „melyeket a törvények, nemzetközi egyezmények, a bírói gyakorlat vagy a szokások a szerzőnek biztosítanak, csakis a szerző előzetes írásbeli hozzájárulásával hasznosítható[k] és értékesíthető[k].”²⁸¹

A felek az alternatív vitarendezést is bővítették, szinte már teljesen kizárva a rendes bíróságok eljárását. Egyrészt létrehozták a háromtagú egyeztető bizottságot, amely a szövetség képviselői mellett az Országos Könyvhivatal egy megbízottjából állt. Míg a kollektív szerződés nem biztosított jogorvoslatot a tag kizárása miatt, addig az Ideiglenes Egyezmény bevezette, hogy a kizárási indítvány előbb az egyeztető testületnél, majd a választott bíróságnál megtámadható. Másrészt a választott bíróság hatáskörébe utalták a szerződő felek egymásközti vitáit, mind tagjaiknak egymásközti vitáit, mind pedig egyik félnek a másik fél tagjával felmerült vitáit. A kérdés jogtechnikai megoldása érdekében az Ideiglenes Egyezmény adott szakaszát választottbírói kikötésnek minősítették, amit jelenlegi és jövőben belépő tagjaik nevében is a szövetségek kötöttek meg. A választottbírói ezáltal érvényes kiadói megállapodás nélkül is eljárhatott. A választható elnökök névsora némileg változott, így Alföldy Dezső, Beck Salamon és Beér János közül választhattak.

²⁸⁰ Ideiglenes Egyezmény 14. §

²⁸¹ Ideiglenes Egyezmény 15. §

A hatályba léptető rendelkezés értelmében az Ideiglenes Egyezmény 1949. évi február 28-ig volt érvényes, ha az illetékes hatóságok hozandó rendeleteivel nem ellenkezik. A megjegyzés előrevetítette, hogy a könyvkiadás terén is jelentős változások állhatnak be. A bizonytalan helyzetet szimbolizálja a nagy tudású Alföldy Dezső nyugalmazott kúriai bíró esete, aki az 1948-ban és az 1949-ben rendezett szerzői jogi ankétokon még előadást tarthatott, később kitelepítették, majd 1951-ben a kitelepítés megszüntetését követően ismét részt vehetett a közéletben, így a Szerzői Jogi Szakértő Bizottság működésében.²⁸² A választható elnökök közül Fülel-Szántó Endrét ugyancsak kitelepítették. Beck Salamon számára volt csak biztosított a nyugalmas öregkor. 1948 után jelentős tudományos és kodifikatori pályát futott be Beér János, aki vezető szerepet játszott többek között az 1949. évi alkotmány kidolgozásában, valamint a kitelepítési és egyéb jogfosztó jogszabályok megalkotásában és végrehajtásában is.

4.2.4. Tervezet egy kiterjesztett hatályú kollektív szerződésre

Az 1945 utáni kollektív szerződések nyomot hagytak az elhalt kodifikációs törekvésekben is. A MARS és a Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete 1948 májusában készített egy 1921. évi Szjt.-t módosító törvénytervezetet. A javaslat a nemzetközi jogfejlődés hatására több új jogintézményt kívánt bevezetni Magyarországon is. Ilyennek tekinthető a könyvkölcsönzés utáni díjigény, a méltányos díjazás bizonyos kényszerengedélyek esetében, a fizető köztulajdon, valamint a követő jog (amely a BUE-ba csak az 1948-as módosítással került be). A szerzői jogi védelem körének bővítését célozta a színpadi rendezés és az iparművészeti termékek védelmének, a nyilvános előadás jogának valamennyi műtípusra történő elismerése. A jogérvényesítést volt hivatott segíteni a Szerzői Jogi Szakértő Bizottság hatáskörének bővítésében is, hogy a szakvéleményüket már választottbírói eljárás során is be lehessen szerezni.

A javaslat lényeges rendelkezése volt, hogy az előző alponthoz kapcsolódóan az ún. kiterjesztett hatályú kollektív szerződést akarta bevezetni. Ez a gyakorlatban azt jelentette volna, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter által a törvény alapján kijelölt érdekképviselők kollektív szerződése (egyezményei) mindkét oldalon kiterjednek olyan szerzői jogosultakra, illetve vállalkozókra (könyvkiadók, színpadi kiadók, színházak, hangversenyrendezők, tehát felhasználókra) is, akik az Egyezmény

²⁸² MNL OL XIX-I-42 4066/1951.

értelmében a kollektív szerződést megkötő testületeknek (érdekképviselleteknek) nem tagjai. A kijelölt érdekképviselletek jegyzékét a miniszter rendeletben állapította volna meg.

Egyes esetekben lehetséges lett volna olyan szerződést is kötni, ami nem esik a kollektív szerződés hatálya alá, de ebben az esetben a szerzőre nézve hátrányosabb feltételek semmisnek számítottak volna, és helyükbe automatikusan a törvényben megállapított minimális feltételek léptek volna. Ennek érdekében a javaslat 3-6. szakaszai – a korábban tárgyalt kollektív szerződéshez hasonló mértékben – törvényi szinten állapították meg az irodalmi és színpadi művek szerzőit és fordítóit illető díjak %-os mértékét. A javaslat ugyancsak törvényi szinten mondta volna ki, hogy a felhasználók a jogosultaknak járó díjat – főszabály szerint – letétként kötelesek kezelni.

A javaslat figyelemmel volt a korábban kötött szerződésekre is, így ezeknél is érvényesült a szerző számára kedvezőbb eltérés szabálya. Ennek értelmében a szerzőt védő rendelkezéseket a korábbi szerződések alapján újra kiadott műveknél is alkalmazni kellett volna.

A kiterjesztett hatályú kollektív szerződéshez kapcsolódó igen lényeges rendelkezés volt a perbizomány (vagy perlési megbízás; *mandatum agendi*) bevezetése a kollektív szerződésben részes felek számára. Ez az akkor hatályos magyar jogban nem volt elismert intézmény, bár már a Rózsavölgyi cég sablonszerződésében is lehet találkozni egy olyan rendelkezéssel, amelyik mindennemű szerzői jogbitorlás esetére felhatalmazta a kiadót, hogy „bírói eljárást (zárlatot, jogbitorlási és kártérítési keresetet, stb.) akár az én nevemben, akár pedig saját nevükben megindíthassanak. E tekintetben a követelésnek bírói érvényesítése – perlés – iránti jogot is Önökre ruházom.”²⁸³ A javaslat azonban annyival tovább lépett, hogy a miniszter által rendeletben kijelölt érdekképviselleteknek tagjaik helyett, illetve mindazok helyett, akikre a netán megkötött kollektív szerződések hatálya kihat, vagy kihatna – mint perbizományosoknak – jogukban áll peres félként a bíróság (vagy akár választott bíróság) előtt fellépni.²⁸⁴ Így a

²⁸³ MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Szabó Guy László 1931. december 14-én kelt szerződése.

²⁸⁴ Javaslat 17. § Ezen a felfogáson túlmutat az 1999. évi Sztj., illetve a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény. 9. § (1) A közös jogkezelő szervezetet a közös jogkezelés körébe tartozó szerzői jog és kapcsolódó jog gyakorlása és bíróság előtti érvényesítése során a szerzői jog vagy kapcsolódó jog jogosultjának kell tekinteni. Nem szükséges más jogosult perben állása ahhoz, hogy a közös jogkezelő szervezet az igényét bíróság előtt érvényesítse. A közös jogkezelő szervezet sem perbizományosnak, sem felhasználónak nem tekinthető, hanem a szervezetet magát kell szerzői jogosultnak tekinteni.

szervezetek közvetlen megbízás nélkül, de törvényi felhatalmazás alapján jogosultak lettek volna fellépni.

A törvényjavaslat végül a minisztériumnál rekedt, és a kiadói jog, valamint a szerzői jogi jogérvényesítés a már ismertetett módon az 1950-es évektől új irányban fejlődött tovább.

5. AZ ÁTRUHÁZÁS TERJEDELME ÉS TARTALMA A JOGGYAKORLATBAN

Az előző fejezetekben láthattuk, hogy a szerzői jogról történő rendelkezés különböző korokban eltérő jogszabályokban és eltérő tartalommal volt szabályozva. A fejezet megértéséhez ezért röviden felidézem az egyes magyarországi korszakokra jellemző főbb megállapításokat.

1853 előtt Helytartótanácsi rendelet a szerző engedélyéhez kötötte a már elfogyott könyvek utánnyomását, azonban hazai törvény nem rendelkezett sem a szerzők jogairól, sem a kiadói vagy más, jogátruházó szerződésről. Azonban az 1820-as és 1840-es években a szerzők és kiadók között gyakori volt a szerződéskötés, valamint széles körű irodalmi eszmecsere alakult ki a szerzők anyagi és erkölcsi jogairól. 1853 és 1860 között Magyarországon is hatályban volt az OPTK és az 1846. évi Szjt., így a kiadói szerződésre és a szerzői jogokra vonatkozó rendelkezések közvetlenül érvényesültek, a szerző jogait átruházhatta. Az ITSZ 1861. évi szabálya a tulajdonjogi felfogást követte, így lehetőség volt a szellemi tulajdonhoz fűződő jog átruházására. A szerzői és kiadói jog tartalma bizonytalan volt. 1875-től a Kt. a kereskedelmi ügyletek között a kiadói jogviszonyt is szabályozta. Ez meghatározott műtípusok vagyoni jogainak főszabály szerint időben (jellemzően egy kiadás) és felhasználásban korlátolt (például fordítás joga, vagy új kiadás joga a kiadót nem illette) átruházását tette lehetővé, ami így inkább felhasználási engedélynek minősíthető. A Kt. a szerzői jog létét adottnak vette, a jogot tartalommal csak az 1884. évi Szjt. töltötte meg – lehetővé téve a szerzői (vagyoni) jogok szerződéssel történő átruházását. A Kt. és az 1884. évi, majd az 1921. évi Szjt.-k párhuzamosan szabályozták a szerzői jogról történő rendelkezést egészen 1945-ig. A gyakorlatban azonban keveredett, hogy mikor a Kt. és mikor az Szjt. irányadó. A kiadói szerződést továbbra is korlátosabb átruházásnak, illetve engedélyadásnak tekintették az általánosabb jogátruházási szerződéseknel. A szerződéses gyakorlat azonban egyre kevésbé élt a korlátlan jogátruházás lehetőségével. A XIX-XX. század eleji szerződéseket tekintve Magyarországon az 1945-1952-es időszak kétszeres választóvonalat jelentett. Egyrészt az írókat és a kiadókat képviselő nagy szövetségek kollektív szerződést kötöttek és bevezették az egységes szerződéseket. Ezek a szerződések azonban csak a több évtizedes szakmai szokást ültették át egy minden íróra

és könyvkiadóra kötelező mintaszerződésbe. Másrészt a 9/1951. MT rendelet valamennyi élő szerzővel fennálló kiadói szerződést visszaható hatállyal, 1955-től érvénytelenített. Mivel a jogátruházás lehetősége 1945-ben gyakorlatilag megszűnt, ezért a következőkben csak eddig az időpontig lehet az átruházásra vonatkozó joggyakorlatot vizsgálni.

Annak ellenére, hogy külföldön és itthon is a szerzői és kiadói jog szabályozása hosszú utat járt be, a szerzők és a kiadók közötti szerződésekben ez nem egyenes irányú fejlődésként mutatkozik meg. A szerzői és a kiadói jogok jogszabályi szintű szabályozásáig, de még megjelenésük után is, számos olyan, a törvényekkel nem, vagy nem részletesen szabályozott kérdés merült fel, amelyeket tényleges jogvitákban, a Királyi Kúria döntéseiben figyelhetünk meg. Igaz ez a formai kérdésekre éppen úgy, mint a szerzőt illető vagyoni és személyhez fűződő jogokra, vagy a kiadókat illető jogokra vonatkozóan. A formai kérdéseket illetően találkozhatunk mintaszerződés-szerű bevett megoldásokkal, amelyeket a felek akár 50-70 év elteltével is alkalmaztak, míg egyes szerzők kivételezett helyzetben voltak és velük a legkülönbözőbb tartalmú szerződéseket kötöttek. A szerződéses gyakorlatot ezért talán szerencsésebb típusonként és típusokon belül – ahol van továbblépés – kronologikusan bemutatni.

Ahogy az a következőkben látható szerződésekből kitűnik, nehéz megítélni, hogy egy szerződésnek tartalmában mennyire kell részletesnek lennie. Általában a rövid sablonszerződéseket idővel elsősorban az újabb felhasználási módok miatt (pl.: mechanikai jog), vagy pedig a bírói gyakorlat változása miatt (*nemo plus juris* elv vs. szerződéses akarat) egyre részletesebb szerződések váltották fel – akár a meglévők módosításával. Ugyanakkor találhatunk olyan rövid, szinte egymondatos szerződéseket is, amelyek kiállták az idők próbáját. A vitás tartalmi kérdések rendszerint a művekkel kapcsolatos jogosultságot, a kiadásra, a jogdíjra vonatkozó igényeket és az átruházás terjedelmét fedti le.

5.1. Nyomdai szerződések a reformkorban

A XIX. század első feléből több könyvkiadással kapcsolatos szerződés maradt fenn. Ezek egy része a szerzők és kiadók, míg más része a tág értelemben vett kiadó, például az Akadémia (Tudós Társaság) és nyomda, illetve a könyvterjesztéssel foglalkozó könyvárus közötti szerződések.

A Tudós Társaság és az Egyetemi Nyomda (Magyar Királyi Egyetemi Nyomtató Műhely, másutt Egyetemi Typographia) között 1832. szeptember 14-én kelt szerződés²⁸⁵ a Tudománytár című folyóirat nyomtatása tárgyában jött létre. A szerződés lényegében nyomdatechnikai szempontokat tartalmazott, így a külső megjelenésről és a mennyiségről szól. Az Akadémia a folyóiratot a nyomdától „sebesen és illő gonddal és csinosassággal”, 8adrét²⁸⁶ nagyságban, garamond betűmérettel,²⁸⁷ 700 példányban különböző papírokon rendelte meg. Egy-egy kötet terjedelmét 18-20 ívben határozták meg azzal, hogy a korrektúrát az Akadémia készíti el és a nyomdai költségeket akkor fizeti ki, ha a kötetek egyharmada kijött már a nyomdából. Míg a szerződést egyedül Teleki József²⁸⁸ a Tudós Társaság igazgatóságának megbízottja írta alá, addig a nyomda részéről a *curator* (Sághy Ferenc), a *factor* (Kramer János) és az *adjunctus* (Juhász Dániel) jegyezte.

Más szerződésekből ismerhető, hogy egyes kiadványoknak négy, öt, vagy akár hat korrektúrája is lehetett, (ami azt jelenti, hogy a szöveg szedését követően készült első lenyomatokat ennyiszor olvasták végig és javították a hibákat) és a Tudós Társaság kötelessége volt a cenzori és más engedélyek beszerzése is.²⁸⁹ A garamond mellett jellemzően a cicero betűmérettel,²⁹⁰ alapanyagnak a nagyon jó minőségű, a pergamenhez hasonló velinpapírt, az átlagosnak mondható postapapírost, vagy a Leucht' közönséges fényes nyomtatópapírt²⁹¹ határozták meg. A nyomdai munkák folyamatosságát az a szerződéses kikötés biztosította, amely arra kötelezte a nyomdát, hogy minden héten két szedett ívnyi szöveget át kellett adni korrektúrára az Akadémiának.

1836-tól egyes szerződéstervezetek már a kötelezpéldányokkal is számoltak, továbbá szerződéses alapon kívánták rendezni a korrektúraívek (mutatványívek) kezelésének kérdését is. A 2.2.3. fejezetben már hivatkoztam a Magyar-német zsebszótár esetre, amelyben a Bajza, Vörösmarty és Toldy által szerkesztett kiadvány

²⁸⁵ MTA Kézirattár RAL 228/1832. Szerződés az Egyetemi Nyomdával a Tudománytár számára 1832. szeptember 14.

²⁸⁶ A legszokásosabb könyvalak; olyan, amelynek egy-egy íve 8 lapból, vagyis 16 oldalból áll.

²⁸⁷ Főbb tipográfiai mértékegységek: petit a 8 pontos, borgisz (*bourgeois*) a 9 pontos, garamond (Garamond) a 10 pontos, cicero a 12 pontos betűméret megfelelője.

²⁸⁸ Gróf Teleki József (1790 – 1855) történetírő, jogász, Erdély utolsó kormányzója, a Magyar Tudós Társaság társalapítója és első elnöke (előülője), az Akadémiai Könyvtár alapítója.

²⁸⁹ MTA KIK Kézirattár RAL 146/1833. Szerződés az egyetemi Nyomdával a német szótárra 1833. február 27.

²⁹⁰ MTA KIK Kézirattár RAL 147/1833. Szerződés az egyetemi Nyomdával a Tudós Társaság Évkönyveire 1833. november 21.

²⁹¹ MTA KIK Kézirattár RAL 149/1833. Szerződés az egyetemi Nyomdával a Külföldi Játékszínre 1833. november 21.

korrektúraíveit a nyomdából ellopták, de sikerült megakadályozni egy kalózkiadás létrejöttét. A szerződés szerint „[a nyomda kötelezi magát] a titoknokhoz [titkár] elküldendő mutatóványíveken kívül senkinek másnak egyetlen egy ívet sem adni ki, ’s ha kitudódnék, hogy valamelyik az intézet’ emberei közül valakinek adott volna, őt, miután a’ dolog be van bizonyítva, azonnal a’ szolgálatból elbocsátani.”²⁹² Vagy más szerződésekben csak rövidebben: „a titoknokhoz küldendő mutatóványíveken kívül senkinek másnak ívek ne adassanak.”²⁹³ Így a nyomdászokon kívül csak Toldy Ferenc titkár birtokában lehetett próbanyomat a készülő kiadványból, ellenkező esetben a nyomda felelőssége megállapítható volt.

Az Akadémia a szerzői honorárium kérdését létrejöttétől kezdve komolyan kezelte. Ez az egyes kiadványok nyomdai szerződéséből nem tűnik ki, de a szerződésekhez csatolt és a főtítkár által jóváhagyott költségvetésben az írói tiszteletdíj külön tételként szerepelt. Így például az 1830-as években indult, Kazinczy Ferenc nevével jelzett összkiadás keretében Sallust[ius] és Ciceró fordításokat tartalmazó *Romai classicusok* 1-2 kötet kiadásának költségvetése komoly írói tiszteletdíjjal számolt, ami egyrészt egy alap honoráriumból, valamint a tiszta nyereség egyharmad részéből állt. Kifejezett védelmi idő hiányában – ekkor még az 1837. évi porosz Szjt. által sem ismert – előrelépést jelent, hogy a szerző halálát követő öt évvel egy nyomdai szerződésben jogdíjat terveznek az örökösöknek. Ez alapján Kazinczy jogutódainak tiszteletdíja a 800 forintos teljes költségvetés bő 40 %-a. A levéltári források szerint a 111 arany honoráriumot végül Kazinczy Eugénia vette fel 1837 júliusában.²⁹⁴

²⁹² MTA KIK Kézirattár RAL 135/a/1836. Szerződés a Magyar Kir. Egyetem Könyvnyomtató Intézettel a magyar-német zsebszótár nyomtatására vonatkozólag 1836. június 8.

²⁹³ MTA KIK Kézirattár RAL 269/1836. Szerződés-tervezet az Egyetemi Nyomdával 1836. június 8.

²⁹⁴ MTA KIK Kézirattár RAL 205/1837. Atyja verseiért 111 aranyról nyugtát küld 1837. július 23.

Nyomda: 16 ív x 10 Ft 53 krajcár ²⁹⁵	174 Ft
Tiszteletdíj: 15 ¾ ív, per 4# = 63 #; vagyis 4 Ft 36 kr	289 Ft 48 kr
Korrektúra: 16 ív 48 krajcárjával	12 Ft 48 kr
Borítékpapír: 5 ½; 57 kr	4 Ft 41 kr
Borítékpapír nyomtatás:	3 Ft
Kötés: 500 példányban 2 kr	16 Ft 40 kr
Költség összesen:	500 f 57 kr
Ha ára a közönséges példánynak 1 Ft 30, 400 példány	600 Ft
Ha ára a finom példánynak 2 Ft, 100 példány	200 Ft
Bevétel összesen:	800 Ft
Ebből le	
a) a költség	500 Ft 57 kr
b) könyvárus %	160 Ft
marad	139 Ft 3 kr
Ebből le 10 % mellékköltség	14Ft 48 1/3 kr
Marad:	124 Ft 14 2/3 kr
Ebből ismét a szerző a harmadát:	41 Ft 25 kr
Ezen az académia még tiszta haszna	82 Ft 50 kr
<i>Pest, nov. 18. 1836.</i>	
	<i>Schedel [Toldy] Ferenc</i>
<i>A Salust árát 1f30 és 2 frtban állapítom meg.</i>	
<i>p.p. Pest, nov.26dika .1836.</i>	
	<i>G. Teleki József</i>

1. Római classicusok magyarul című kötet költségvetése²⁹⁶

5.2. A kiadók és a folyóirat-szerkesztők közötti szerződések

A szerződések másik típusa a szerkesztői megbízási szerződések, amelyet olykor kiadói szerződésnek is neveztek. Ezt valójában a kiadó- vagy laptulajdonos kötötte a folyóirat szerkesztőjével. Az első ismert hazai kiadói szerződés a Trattner János Tamás által 1817-től kezdve kiadott Tudományos Gyűjteményhez köthető. Trattner a szerkesztőnek évi 600, a szerzőknek pedig ívenként négy forint tiszteletdíjat fizetett.²⁹⁷ Igazán ismertté

²⁹⁵ 1857-ig 1 konvenció (rajnai vagy rénus) forint 60 krajcárt ért.

²⁹⁶ MTA KIK Kézirattár RAL 269/1836.

²⁹⁷ KÓKAY György (szerk.): *A magyar sajtó története I. 1705–1848*. Budapest, Akadémia Kiadó, 1979. 281–282.

Kisfaludy Károly és Bajza József kiadói szerződésai váltak, amelyeket az Aurora pör kapcsán a sajtóban többször nyilvánosságra hoztak. Ugyancsak fontos szerepet töltek be Kossuth Lajos szerződésai a Pesti Hírlap szerkesztésére.

A szerződések tartalmát jól mutatják az Aurora Almanach kiadásával kapcsolatos 1830-as években, valamint Kossuth Lajosnak az 1840 végén kötött szerződések. Kisfaludy Károly 1830 szeptemberében kelt szerződése szerint elvállalta az Aurora szerkesztését, amely 10–11 ív terjedelmű kézirat átadásában állt. A szerződés külön kikötötte, hogy a kiadó, Károlyi István, a szerkesztésbe nem szólhat bele. A szerződés 2. pontja szerint „[a]z 1831d. esztendei Verlag jussáért fog Károlyi István úr Kisfaludy úrnak 700 váltó forintot [...] fizetni.”²⁹⁸ Az illusztrációk elkészítése a kiadó költségére Bécsben történik, a kiadványban megjelenő szerzők tiszteletdíja pedig egy-egy tiszteletpéldány. Az 1832. évi Aurora almanach kiadása tárgyában Bajza Józseffel létrejött szerződés²⁹⁹ hasonló rendelkezéseket tartalmazott. Eszerint a szerkesztő kötelezettsége volt, hogy megfelelő mennyiségű és minőségű kéziratot bocsásson a kiadó rendelkezésére. A szerkesztő feladatához tartozott a kéziratok korrektúrázása is. Ezzel szemben a kiadó viseli a könyv nyomtatásával, kötetésével és illusztrálásával összefüggő valamennyi költséget és biztosította az íróknak járó tiszteletpéldányokat. A szerződés lényeges pontja volt – az Aurora-pör kapcsán – az is, hogy az egyes illusztrációkat kik, illetve milyen nivójú művészek rajzolhatják, illetve metszhetik. A szerkesztői díj – akárcsak a Károlyi István és Kisfaludy Károly közötti szerződésben – 700 forint volt, ezen felül Bajza 24 db hagyományos és két db jobb minőségű, azaz velinpapírból készült tiszteletpéldányban, a szerzők pedig összesen 14 db tiszteletpéldányban részesültek.

Kossuth Lajos 1840. december 31-én kelt kiadói szerződésében is a szerkesztő szabad rendelkezési joga érvényesül. A szerkesztő feladata, „hogy [a Pesti Hírlapot] legjobb ítélete s belátása szerint teljhatalommal viendi, igazgatandja, azon egyetlen kikötéssel, hogy a szerkesztési igazgatása általában véve a kihirdetett programnak, mellyhez hírlap kiadása köttetett, megfeleljen.”³⁰⁰ A szerződés azt is rögzítette, hogy a Hírlapban megjelenő cikkek nem lehetnek egyoldalúak, így Kossuthnak olyan cikkeket

²⁹⁸ BAJZA József: Mellyik a' valódi Aurora törvény és józan ész előtt? Feleletül Horvát Istvánnak. *Kritikai Lapok*. (V. füzet) 1834. 187.

²⁹⁹ Bajza József 1831. április 15-én kelt kiadói szerződése Trattner-Károlyi Istvánnal. *Tudományos Gyűjtemény*. (2) 1834. 139–140.

³⁰⁰ MNL OL R 0101 I 0001. Landerer Lajos kiadó és Kossuth szerződése.

is közölnie kell, amellyel adott esetben nem ért egyet, legfeljebb jegyzetekkel, vagy cáfolatokkal láthatja el azokat. Ez a szempont olyannyira lényeges volt Landerer számára, hogy ugyan a kiadótulajdonos semmi esetre sem kívánt a lap szerkesztésébe beleavatkozni, de kikötötte, „hogy ha a fent írt érdeke tekintetéből egyszer másszor vagy egy cikket beiktatni kívánna, azt a szerkesztő elfogadni tartozzék”.³⁰¹ Kossuth azonban ekkor is élhetett a megjegyzés vagy a cáfolat lehetőségével. Minden másban a tulajdonos ismételten biztosította a szerkesztő teljhatalmát. Kossuth díjazása a lap sikerességétől is függött, így 2500 előfizetőig évi 1200 Ft, minden további száz előfizető után 50 Ft-ot kötöttek ki. Kossuth azonban még inkább érdekelt lehetett a „sikerdíjban”, mivel 1841. október 1-jén visszamenőlegesen módosították az első szerződést, és a szerkesztő díját a Hírlap tiszta jövedelmének egyharmadában határozták meg, havonta esedékes előleggel és félévenkénti elszámolással.³⁰² Ez a részesedés 1842-ben 6000 Ft, 1843-ban pedig már 9000 Ft tiszta jövedelmet biztosított számára. Később Landerer Lajos azonban Kossuth helyett inkább a bécsi kapcsolatainak kívánt megfelelni, így az 1843-ban készült új, hat évre szóló szerződést Landerer végül soha nem írta alá, az év végi elszámolás halogatásával és egy új szerződésben a szerkesztői díj leszállításával elérte Kossuth felmondását, amelyet Landerer nyomban el is fogadott.³⁰³

Az imént ismertetett szerződések egyike sem tartalmazott rendelkezéseket a szerzők, illetve a szerkesztő szerzői jogairól, annak ellenére, hogy a szerkesztőt lehetett a lap mint gyűjteményes mű jogosultjának (szerkesztőjének) tekinteni. Az Aurora-per kapcsán ez a kérdés is felmerült. A vita során Bajza részletesen kifejtette véleményét a szerzői jog természetéről, a kiadó és tulajdonosa, valamint a szerzők és szerkesztők közötti viszonyról, elkülönülő feladataikról.

Az Aurora-per (ez sem volt valóságos jogvita) a Kisfaludy Károly által 1821-ben útjára indított irodalmi zsebkönyvvel kapcsolatban bontakozott ki. Kisfaludy 1830. évi halálát követően a szerkesztést Bajza József vitte tovább. Bajza 1833-ban felmondta a szerződést a Trattner-Károlyi³⁰⁴ könyvkiadóval, de a kiadó a felmondás ellenére 1834-ben Szemere Pál szerkesztésében folytatta a sorozatot. Bajza eredeti Aurorája a

³⁰¹ Uo.

³⁰² MNL OL R 0101 1 0005. Landerer Lajos kiadó és Kossuth szerződése.

³⁰³ KÓKAY 1979, 752.

³⁰⁴ Trattner-Károlyi István (1794-1863) nyomdatulajdonos, író és ügyvéd. Apósa Trattner Mátyás, veje Petrózai Trattner János Tamás nyomdáját vitte tovább. KENYERES 1982, 911.

továbbiakban ifj. Kilián György kiadásában jelent meg, majd ösztüzet zúdított a Horvát István-³⁰⁵ és Szemere-féle Aurorára.³⁰⁶

Bajza abból indult ki, hogy „[M]inden elmeszülemény eredetileg azé, kinek szelleme által létre hozatott.”³⁰⁷ A szerző eredeti jogához képest mindenki más joga – alapuljon öröklésen, végrendeleten, adásvételen, ajándékozáson, privilégiumon, szóbeli vagy írásbeli egyezsége – csupán származékos lehet. Bajza szerint az írók jellemzően két okból alkotnak, vagy saját elhatározásukból vagy felkérésre, azonban egyik eset sincs hatással a szerzősége. Ez alapján a kiadó (*Typographus, Verleger*) joga a megrendelésre készült művek esetében, sőt a privilégium esetében is csak származékos lehet. A kiadói szerződés, Bajza álláspontja szerint határozatlan vagy határozott időre szólhat és kellő bizonyító erővel kell, hogy rendelkezzen: „a’ mit hogy bebizonyíthasson törvény előtt, minden esetre vagy írott instrumentum, vagy más törvényes próbák által kell megmutatnia, documentálnia.”³⁰⁸ A Horvát Istvánnak szóló viszontválasz még arra is kitért, hogy kétség esetén vélelmezni kell, hogy a szerződés határozott időre szól, „mert nem lehet fel tenni, hogy szabadságában állván valakinek az eladás két módjaiból választani, azt választotta legyen, melly részére károsabb, ’s e praesumptiót csak az teheti semmivé, ha a typographus bebizonyítja, hogy a választás némelly körülmények (péld[ául]. szegénység) miatt nem függött az írótól.”³⁰⁹

Bajzától azonban azt is tudjuk, hogy az Aurora-per egyik jelentős kiváltó oka, ti. az, hogy az Aurora kiadása Trattner-Károlyitól átkerül Kilián György könyvkereskedőhöz, a felek között egy másik kiadvány, a Kritikai lapok tárgyában létrejött szerződéstervezet alábbi pontja miatt történt: „[a]z említett [Kritikai lapok] I-IV. füzet (mint a’ benn foglalt czikkelyekre nézve egymástól el nem választható gyűjtemény) örökre Trattner-Károlyiék’ tulajdona marad.”³¹⁰ Bajza ezt a pontot úgy írta bele a szerződésbe, hogy a kiadó a füzetek mint gyűjteményes művek *egészére* nyer kiadói jogot, azonban a benne szereplő műveket külön-külön kiadni nem jogosult, és a szerzőknek sem tilthatja meg,

³⁰⁵ Horváth István (1784-1846) történész, egyetemi tanár. Halála után 30 ezer kötetes könyvtára és 916 kötetnyi kézirata a Magyar Nemzeti Múzeumé lett. PÁNDI Pál (szerk.): *A magyar irodalom története III. 1772-TŐL 1849-IG*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1965. 289-290.

³⁰⁶ KÓKAY 1979, 429.

³⁰⁷ BAJZA 1834, 184.

³⁰⁸ Uo. 186.

³⁰⁹ Uo.

³¹⁰ Uo. 199.

hogy műveiket önállóan közöljék. Ezzel szemben a kiadó a következő pontosítást tette: „III. pont. Az említett I- IV. füzet örökre Trattner-Károlyi urak’ tulajdona marad.”³¹¹

Károlyi István álláspontja tehát az volt, hogy amit a gyűjteményes mű számára megvett, azt részenként is közölheti. E kibékíthetetlen ellentét vezette Bajzát oda, hogy „én ezentúl e’ pont’ világos kitétele nélkül, olly nemű munkát kivált, mint a’ Kritikai Lapok, melly több írók, dolgozataiból áll össze, sem Károlyinak, sem másnak soha eladni nem fogok, mert illetén eladás csak azon írók’ kárára történék, kik szívesek voltak engem munkáikkal segíni. Károlyi viszont kinyilatkoztatá, hogy ő illy föltétellel semmi munkát sem fogadand-el ’s veend-meg sem tölem sem más írótól. E’ nyilatkozások után mind két részről, ha különben nagy kedvem volt volna is, az Aurorát (melly szinte többek’ munkáiból álló gyűjtemény) Károlyi Istvánnak többé’ nem adhattam, az Aurora’ munkatársainak sérelmével ’s kárával.”³¹²

Mindebből arra lehet következtetni, hogy a gyűjteményes művek szerkesztőivel a kiadók szerződést kötöttek. A szerkesztők feladata jeles írók felkérése, akár szívességből („szívesek voltak engem munkáikkal segíni”) hosszabb-rövidebb írások elkészítésére, a munka összeszervezése és a hibátlan kézirat leszállítása volt. A szerkesztők maguk is írtak a folyóiratokba, akik mindezért tiszteletdíjat és tiszteletpéldányokat kaptak. A szerzőket elsősorban tiszteletpéldányokkal vagy néha kisebb díjjal honorálták. A kiadó cserébe rendszerint csak a gyűjteményes mű egyszeri, vagy meghatározott időre szóló kiadási jogát szerezte meg, az egyes művek külön-külön történő kiadását nem.

Később a kiadók a szerkesztőkkel szolgálati szerződést kötnek, azonban a levéltári forrásokban eddig nem sikerült szerzői jogi relevanciával bíró szerkesztői szolgálati szerződést fellelni.

5.3. Az „örökidőkre” szóló és „örökárú” szerződések

Tényleges jogvitát eddig nem sikerült fellelni az 1840-es és az 1860-as évek időszakából. Ebből a korból azonban több olyan szerződés és egyoldalú nyilatkozat maradt fenn, amelyek többsége jogátruházó szerződés, és amelyek egy adott összegért ruházták át a szerzői és kiadói jogokat. Az átruházás tehát örökre, azaz a teljes védelmi időre szólt, az egyszeri díjazású szerződéseket pedig egy egyszeri örök árra kötötték. Ez a szerződési

³¹¹ Uo.

³¹² Uo. 200–201.

szokás változatlanul fennmaradt az 1900-as évek első felében is, azonban a nevesebb szerzőkkel az átruházás nem örök áron, hanem kiadásonként járó díjigény kikötésével történt. Egy esetben a Királyi Kúria azt is vizsgálta, hogy vajon az örökárú szerződések tisztességesek-e. A kiadói szerződési gyakorlat idővel bevezette azt a szerződési feltételt, hogy az ellenkező nyilatkozat hiányában a szerződés folytatólagosan megújul. Így általánosságban bármelyik fél felmondhatta a szerződést, vagy a kiadványok elfogyta esetén – amennyiben a kiadó nem gondoskodott új kiadásról – a szerző visszanyerhette jogait.

Az első és legjelentősebb jogátruházási szerződés Petőfi Sándorhoz köthető. Ez a szerződés 1847 januárjában jött létre Emich Gusztávval. Az eredetiben fennmaradt szerződés szerint Petőfi az összes, Emichnél 1847-ben kiadott költeményét örökre eladta, „minek következtében a fentebbi kötet ezentúl az ő kizárólagos sajátja.”³¹³ Ezért cserébe Emich 1500 pengő forintot fizetett három részben. A szerződés amellett, hogy egy már megjelent kötet (illetve az azokban szereplő, mintegy 537 oldalnyi költemény) jogait is rendezte, egy jövőben megalkotandó verseskötetre is tartalmazott hasonló terjedelmű jogátruházást 2000 pengő forint értékben, amelyet Emich ugyancsak örökre, „egyszer mindenkorra (*semel pro semper*)” szerzte meg.³¹⁴ Ez a szerződés az 1880-es években lett közismert, amikor Aigner Alajos Petőfi műveit arra hivatkozva kívánta kiadni, hogy az 1846. évi osztrák Szjt. alapján a *pma* 30 éves védelmi idő eltelt és ugyan az ITSZ-ben nincs meghatározva a szerzői jogi védelem terjedelme, de az tudvalevő, hogy az nem lehet korlátlan. A felhívási per³¹⁵ évekig elhúzódott és a felek minden követ megmozgatva kívánták bizonyítani igazukat, így többek között tanúként beidézték az idős Arany Jánost, hogy igazolja barátja kézírását, és több szakértőt is, hogy vajon mikor halt meg Petőfi – hiszen a védelmi idő csak a szerző halálát követően számítható.³¹⁶

³¹³ OSZK Kézirattár Fond 7/49. Petőfi és Emich Gusztáv 1847. június 26-án kelt szerződése.

³¹⁴ Uo.

³¹⁵ A Ptrs. 514. § alapján, ha valaki egy másik személy irányában valamely *joggal kérkedik* (engem illet Petőfi minden joga), akkor ez a másik személy a bíróság előtt követelheti, hogy a kérkedőnek a jog érvényesítésére a bíróság bizonyos határidőt tűzzön ki (azaz perelje be, ne csak kérkedjen a joggal). Ha ez alatt a kérkedő a keresetét nem adja be, a vitatott jog a kérkedőre nézve örökre érvénytelennek kell nyilvánítani (tehát a jövőben nem léphet fel másokkal szemben).

³¹⁶ Erről részletesen SIPOS Antalné: Aigner contra Athenaeum: felhívási per néhai Petőfi Sándor műveinek kiadása tárgyában, 1879-1881. *Levéltári Szemle*. (1–3) 1984. 283–361.

A XIX. századból több olyan szerződést, levélbe foglalt egyoldalú nyilatkozatot találni, amely egyértelműen örökre rendezte a kiadói (szerzői) jogokat. Degré Alajos³¹⁷ a Müller Gyulával kötött szerződés szerint Degré eladja, Müller pedig megveszi a Két év egy ügyvéd életéből című művet „egyszer mindenkorra és örökáron” a kiadó pedig „a kéziratot ezennel Örök sajátjává tesz, s a főlebbi feltételeket egyetemben s egyenkint elfogadja.”³¹⁸ Egy később levelében Degré mintegy visszaigazolja a honorárium felvételét és megerősíti, hogy a jogokkal a továbbiakban Müller rendelkezhet.

„Édes barátom Gyula!

Aradra szerencsésen megérkezém. A »Kalandornő« című regényemért a köztünk történt egyezés szerint az egész árat megkapván, ezennel nyilvánítom, hogy az örökös sajátod.”³¹⁹

Vannak azonban még ennél is tárgyiasabb nyilatkozatok:

„Ezennel örök sajátul átadom Önnek »Cholera csöppek« című egy füzetes kéziratomat, melynek tiszteletdíját Öntől felvettem. Beöthy László s.k.”³²⁰

Vagy

„Ezennel fölkérem önt húsz ívre terjedő két kötet beszélyemnek kiadására, egyszersmind kijelentvén, hogy az érette kikötött tiszteletdíjt hiba nélkül kezemhez vettem, s így e beszélyekhez jogot véglegesen önre ruházom át. Balázs Sándor s.k.”³²¹

Müller Gyula más szerzőkkel is kötött egyszer s mindenkorra szóló, de nem örök árú szerződést. Így Kutassy Pál lovaglásról szóló könyvének honorárium a első kiadás után 100 pengő forint és 25 tiszteletpéldány, míg minden további kiadás után pedig 50 Ft és 10 tiszteletpéldány volt.³²²

Az „örökre” történő átruházást a felek más módon is próbálták kifejezésre juttatni. Így például „[a regényt] egyszer mindenkorra *visszavonhatatlanul* eladtam”³²³ vagy „ha pedig a munka második kiadást ért, s az érette járandó pénzt az az 25 pfftokat nekem

³¹⁷ Degré Alajos (1819-1896): író, politikus, a márciusi ifjak egyike.

³¹⁸ OSZK Kézirattár Quart. Hung. 2546. Müller szerződései. 33. 1853. május 9.

³¹⁹ OSZK Kézirattár Quart. Hung. 2546. Müller szerződései. 53. 1853. június 13.

³²⁰ OSZK Kézirattár Quart. Hung. 2546. Müller szerződései. 21. 1855. október 6.

³²¹ OSZK Kézirattár Quart. Hung. 2546. Müller szerződései. 14. 1855. április 6.

³²² OSZK Kézirattár Quart. Hung. 2546. Müller szerződései. 80. 1856. szeptember 3.

³²³ OSZK Kézirattár Quart. Hung. 2546. Müller szerződései. 76. 1857. május 28.

Müller úr kifizette a munkát az ő örök tulajdonává válik, s én azontul *minden további honoráriumról és írói jogról lemondok.*³²⁴ Mivel a feleket semmi sem kötelezte írásbeli alakra, ezért az is előfordulhatott, hogy a szóbeli egyezséget fektették írásba, vagy a kiadó egy megerősítő levelet várt el a szerzőtől. Így történt Ozoray Árpád³²⁵ esetében is, aki írásban ismerte el Dumas egyik regénye fordítási jogának átruházását, amelyet „örök tulajdonul oly módon adtam el, hogy annak kiadásához sem nekem, sem senkinek többé semmi joga nem leend.”³²⁶ Ez utóbbi kitételben a rendi magánjogból ismert *nil iuris* záradék ismerhető fel. A birtokjogok elidegenítése során az átruházáshoz ugyanis nem volt elegendő a megfelelő jogcím, hanem szükséges volt annak kijelentése is, hogy „az eladó a maga és örököseinek nevében minden további, a birtokot illető jogáról lemondott a vevővel szemben.”³²⁷ E záradék hiányában a jogosultak visszaperelhatték volna az elidegenített szellemi tulajdon birtokát.

Ezek a fordulatok az 1910-es évekre sem igazán változtak. A Codex Hungaricus szerkesztése tárgyában kelt megállapodás szerint Grecsák Károly szerkesztőtársai nevében is feljogosította a kiadót, hogy „annyi példányt nyomhat ki amennyit jónak lát és a munkának korlátlan és kizárólagos tulajdonjoga a t. Társaságé.”³²⁸

Az örök időkre szóló szerződések lehetővé tették a kiadók számára azt is, hogy a megszerzett művek jogait egymás között adják-vegyék. Így például Müller Gyula Beöthy László Puszták fia című regényének jogait Berecz Károlytól szerezte meg, aki az átruházás mellett a regényt illető minden további jogáról is lemondott.³²⁹ E gyakorlat felvetheti azt a kérdést, hogy vajon mennyi ideig élt a kiadó kizárólagos *kiadói joga*, azaz a *nemo plus juris* elv érvényes-e az időben nyilván nem korlátlan védelmi időre? Továbbá, kérdéses lehet az is, hogy a szerzői jogátruházó szerződések (tehát amelyek nem csak kiadói jogot ruháznak át) tartalma tágabb-e a kiadói jog átruházó szerződéseknél? E kérdések megválaszolására a Zola-eset kapcsán térek vissza.

Természetesen nem mindenkivel kötöttek a kiadók örök időkre szóló szerződéseket. Szalay László és Heckenast Gusztáv között a Polgári törvénykönyv

³²⁴ OSZK Kézirattár Quart. Hung. 2546. Müller szerződései. 81. 1858. [dátum nélkül].

³²⁵ Ozoray Árpád (1833-1896) hírlapíró. Kenyeres 1982, 332.

³²⁶ OSZK Kézirattár Quart. Hung. 2546. Müller szerződései. 85. 1859. augusztus 30.

³²⁷ HOMOKI-NAGY Mária: *Az 1795. évi magánjogi tervezetek*. JATEPress, Szeged, 2004. 35.

³²⁸ MNL OL Z 720 101. Grecsák Károly: A Codex Hungaricus szerkesztése 1911. március 30.

³²⁹ OSZK Kézirattár Quart. Hung. 2546. Müller szerződései. 23. 1857. május 6.

tárgyában kötött szerződéssel Heckenast a kiadói jogot csupán 10 évre szerezte meg.³³⁰ Jókai Mór élete során számos szerződést kötött, azonban fiatal kora ellenére már Müllerrel is, a többeknél jóval részletesebb és a maga számára kedvezőbb szerződést tudott elfogadtatni.³³¹ Müller ugyan Jókaitól is „egyszer mindenkorra” megvette a Török világ című történelmi regényét, azonban a szerződés 4. pontja ezt az időbeli terjedelmet jelentősen szűkítette. Müller a szerződéssel valójában egy ötéves kizárólagos kiadói jogot nyert, amelyet attól kell számítani, hogy a regény terjesztésének jogát a rendőrhatalóság megengedi. Az öt év elteltével egy nem kizárólagos kiadói jog maradt fenn, de a szerző szabadon rendelkezhetett művével akkor, ha azt összes vagy válogatott gyűjteményes kiadásban jelentetné meg. Ilyen kiadás esetén is a szerzőnek kötelessége volt bolti áron megvásárolni a Müllernél esetleg fennmaradt példányokat. Mindezekről függetlenül a kiadónak a gyűjteményes kiadások mellett is megmaradt a joga a regény újabb kiadására, „ha ezt magára hasznosnak látja.”³³² A fennmaradt példányok bolti áron történő megvásárlása az ALR és az OPTK már említett rendelkezéseit idézi.

A kiadók jellemzően saját tulajdonosaikkal sem kivételeztek, ha a jogok megszerzéséről volt szó. A Rózsavölgyi és társa cég könyvkiadói profiljába tartozott a cég egyik tulajdonosának, Bárczy Gusztáv családtagjainak több kötete is. Így például 1915-ben adták ki a „*Háborús főzőkönyvet*”, amelyet édesanyja (Sacher Gusztávné Bárczy Berta) és nővére (Halász Sándorné Sacher Magda³³³) írtak, és amelyet később nővére (ekkor már dr. Mártonffy Máriusné néven) „*A főzés kézikönyve*” címmel jelentősen átdolgozott. 1923-ban jelent meg Bárczy István³³⁴ – Gusztáv bátyja – „*Jézus Krisztus evangéliuma*” című kötete. A szerződések valamennyi szerzői jogot örök időre a kiadóra ruházták.³³⁵

A fennmaradt példányok értékesítésével és a kiadói jogok továbbruházásával is a XX. század első felében többször foglalkozott a Királyi Kúria. A vitás kérdések az örökárú szerződések megkötésének gyakorlata miatt is érdekesek.

³³⁰ OSZK Kézirattár Analekta 5528. Szalay László szerződése Heckenasttal „Magyar polgári törvény a jog philosophiai és az összehasonlító jogtan szempontjából.” 4 kötet kiadása. Pest 1848. január 13.

³³¹ OSZK Kézirattár Quart. Hung. 2546. Müller szerződése. 58. 1852. szeptember 29-én kelt szerződés Jókai Mórral.

³³² Uo.

³³³ Sacher Magdolna (1873-1955).

³³⁴ Bárczy István (1866-1943) országgyűlési képviselő, főrendiházi tag, Budapest polgármestere majd főpolgármestere, igazságügyminiszter. KENYERES 1982, 115.

³³⁵ BFL XI.1149 Rózsavölgyi 51. doboz dr. Mártonffy Máriusnéval 1927. május 20-án kelt megállapodás. Bárczy Istvánnal kötött szerződés é.n.

A fennmaradt példányokkal kapcsolatban két esetben is döntött a Királyi Kúria. Első esetben alperes bírói árverésen vásárolta meg egy kiadvány fennmaradt példányait, amit azután két kötetben és új címlappal kiadott.³³⁶ Második esetben az alperes 500 db füzetlen állapotú könyvet vásárolt, és bekötve, de új címlappal hozta kereskedelmi forgalomba.³³⁷ A Királyi Kúriának mindkét esetben az volt a véleménye, hogy ha a maradvány külalakját olyan változtatásokkal adják ki, amely új kiadás látszatát kelti, akkor az a szerző hozzájárulása nélkül bitorlásnak minősül. Tehát ha nem korlátlan számú kiadásra szólt a szerződés, vagy a szerzővel erről külön nem egyeztek meg, akkor a fennmaradt példányokat csak változatlan külső és belső tartalommal lehetett forgalomba hozni.

A második esetben a Kúria a kiadói jogok továbbruházását is vizsgálta és megállapította, hogy a Kt. és az Szjt. eltérő szabálya hiányában az általános magánjogi elvek szerint a szerző beleegyezése nélkül is lehetséges a kiadói jogok átruházása harmadik személynek, ha azt a felek korábban ki nem zárták. Az így továbbruházott jog terjedelme azonban nem lehet szélesebb, mint amire a kiadó eleve jogot szerzett.³³⁸

5.3.1. Tisztességtelen-e az örökárú szerződés?

Az örök időre szóló, vagy örök áron kötött szerződésekkel kapcsolatban felmerült az a kérdés is, hogy vajon ezek a szerződések tisztességesek-e.

A Kúria 1933. május 17-én, egy hosszú per végén hozott ítéletében elutasította Szabó Dezső³³⁹ felperes keresetét. Szabó keresete arra irányult, hogy a bíróság mondja ki, hogy tíz műve kiadási jogának egyszer s mindenkorra történő átruházása tárgyában kötött szerződése feltűnően értékaránytalan, és ezért semmis.

³³⁶ C. 1905. január 10. 8132/1904. [201.]. In: *Döntvénytár. A felsőbbbíróságok elvi jelentőségű határozatai. IV. folyam I.* Budapest, Franklin Társulat, 1905. 258.

³³⁷ Kúria 1937. március 3. P. I. 5890/1936. [687.]. In: TÉRFY Béla (szerk.): *Grill-féle új döntvénytár XXX.* Budapest, Grill, 1938. 279–281.

³³⁸ Uo. 279. Balás P. Elemér 1933-as javaslatában ezzel ellentétes megállapításra jut. Továbbá a hatályos törvény is ezzel ellentétes álláspontot képvisel 1999. évi Szjt. 46. § (1) A felhasználó az engedélyt harmadik személyre csak akkor ruházhatja át, illetve csak akkor adhat harmadik személynek további engedélyt a mű felhasználására, ha azt a szerző kifejezetten megengedte. (3) Ha a felhasználó a szerző beleegyezése nélkül ruházza át a jogait, illetve ad további felhasználási engedélyt, vagy ha a felhasználási engedély a szerző beleegyezése nélkül száll át, a felhasználó és a jogszerző egyetemlegesen felelnek a felhasználási szerződés teljesítéséért.

³³⁹ Szabó Dezső (1879-1945) író, kritikus, publicista. Több művével nagy sikert ért el, azonban erőteljes zsidó-, német-, szocializmus, kommunizmus és katolicizmus ellenessége és a Horthy rendszer elutasítása miatt egyre kevesebb lehetősége maradt művei megjelentetésére. KENYERES 1982, 674.

2. Szabó Dezső hirdetése életművének eladása tárgyában ³⁴⁰

A történet egészen 1923-ig nyúlik vissza, amikor Szabó Dezsőt egy büntetőperben elítélték és úgy határozott, hogy külföldre távozik. Ehhez azonban pénzre volt szüksége és ennek érdekében eladta addig született műveinek szerzői és kiadói jogát. Az életművet a saját szerkesztésű *Élet és Irodalom* című újságban hirdette meg, és végül kiadói és szerzői jogait 1924 januárjában a Stádium Kiadó 400 dollárért³⁴¹ vette meg. A *Segítség!* című művével nagy sikert aratott, amit a Genius adott ki, és annak érdekében, hogy a többi Szabó művet is kiadhassa, 1925-ben a Genius Kiadó Szabó Dezső beleegyezésével az addigi életművet megvette a Stádiumtól. Mindezek alapján Szabó az első szerződésből 400 dollárt, az életmű továbbadásáért a kiadó jóvoltából újabb 1200 pengőt, s végül a *Segítség!* jogaiért 4800 pengőt kapott.³⁴² Mivel Horthy-ellenes kirohanásai miatt 1925 után művei már nem jelenhettek meg, Szabó többnyire előadóként tartotta fenn magát. Sokkoló volt tehát számára az összkiadás 1929-es újabb megjelenése, amelyből ő további díjazásban már nem részesülhetett.

Szabó a Budapesti Királyi Törvényszékhez benyújtott keresetét arra alapította, hogy az eredeti átruházási, majd a továbbruházásba beleegyező szerződések megkötésekor szorult anyagi helyzetben volt és az alperes ezt a helyzetet kihasználva szerezte meg, „szembeötlő módon aránytalan csekély” ellenszolgáltatásért. Az Mtj. 997. § (2) bekezdés szerint ugyanis semmis az a szerződés, amellyel valaki másnak

³⁴⁰ Hirdetés. *Élet és Irodalom*. (8) 1923. 79.

³⁴¹ Ez az összeg jelenértéken legalább 1,5-3,4 millió forintnak feleltethető meg.

³⁴² BUDAI BALOGH Sándor: Szabó Dezső kontra Genius Lapkiadó Rt. 1929-1933. Eddig ismeretlen periratok, levelek. *Irodalomtörténeti Közlemények*. (4) 1980. 510–521.

tapasztalatlanságát, könnyelműségét, függő vagy megszorult helyzetét vagy a nála elfoglalt bizalmi állását kihasználva, a maga vagy harmadik személy részére, a másik fél tetemes kárával, ingyenes előnyt vagy aránytalan nyereséget köt ki vagy szerez. A Budapesti Királyi Törvényszék az állítólagosan kizsákmányoló szerződések fennálltát több szempontból vizsgálta. A vizsgálat során megállapította, hogy a felperes nem igazolta megfelelő módon, hogy szorult anyagi helyzetben volt – önmagában az életmű 400 dollárért történő hirdetése nem alapozza meg a rászorultságot. A felperes azt sem tudta bizonyítani, hogy a kiadó a szorult helyzetét kihasználva a jó erkölcsökbe ütköző módon bírta rá uzsorás előnyök elfogadására. Sőt, ellenkezőleg, a felperes maga határozta meg az életmű jogainak ellenértékét és azt hónapokon keresztül hirdette saját újságjában. A szakértői bizonyításból csupán azt az egyező és a Törvényszék által is elfogadott megállapítást emelem ki, amely arra utal, hogy „a szerzői és kiadói jog utólagos értékesítésével elért vagyoni előnyök nem vonatkoztathatók vissza az ügylet keletkezésének időpontjára, mert az értékesítés kedvezőbb lehetőségei sosem csupán az egyik fél szolgáltatásának következményei, hanem a szerző és a kiadó közös tevékenységének eredményei.”³⁴³ S mivel a kiadó magára vállalta az ügylettel járó esetleges kockázatot is, részesülnie kellett a szerencsés értékesítés előnyeiből is, a szerző pedig, ha nem arányos tiszteletdíjat kötött ki magának, az elért keresletnövekedésre való tekintettel utólag nem követelhetett részesedést. A Törvényszék ugyancsak a felperes terhére értékelte, hogy az életművét közel fél éven keresztül hirdette, míg vevőt talált rá, és az új kiadó is – tekintettel a kereslet alacsony voltára – csupán egy művet adott ki az első két évben. Ha tehát a szerződés megkötésekor tényleg többet érték volna Szabó Dezső szerzői jogai, akkor nem kellett volna éveket várni a művek iránti érdeklődés felfutására. Mindezek alapján a felperes keresetét a Törvényszék elutasította, amely ítéletet az Ítélőtábla is helybenhagyott.

A felülvizsgálati eljárás során a Kúria nem fogadta el felperes azon további érvelését, miszerint „egy egész sorozat műnek egyszersmindenkorra szóló egy összegben való megvétele már önmagában véve erkölcstelen.”³⁴⁴ A Kúria álláspontja szerint az íróknak gyakran kedvezőbb egy összegű jogdíjat felvenniük, sem mint, hogy egy bizonytalan, az értékesített példányok után számított százalékos díjra várjanak. Az

³⁴³ Budapesti Királyi Törvényszék 9.P. 43.240/1929/27. MNL BFL VII.1.d. Budapesti Királyi Ítélőtábla P. IV. 11420/1930. perszám alatt.

³⁴⁴ Kúria 1933. május 17. P. I. 1689/1931. MNL BFL VII.1.d. Budapesti Királyi Ítélőtábla P. IV. 11420/1930. perszám alatt.

Alföldy Dezső előadó által készített ítélet hatályában fenntartotta a másodfokú ítéletet, megállapítva a kizsákmányoló ügylet hiányát. Az 1933 májusában meghozott ítélettel Szabó Dezsőnek szinte annyi fizetési kötelezettsége keletkezett, mint amennyi jogdíjat a megtámadott szerződések révén korábban nyert.

Az eset végleg azonban csak 1940-ben ért véget, amikor az addigra a Révai Testvérekhez került szerzői jogokat a kiadó Szabó Dezsőnek egy levél keretében visszaadta. A visszakerült szántóföld című írásában Szabó már a megnyugvás, de nem a megbocsátás hangján tette közzé ismét saját igazát. Hatásvadász fordulat volt például, hogy Szabó valamennyi szerzői jogát a kolozsvári Református Kollégiumra hagyta. Ennek a rendelkezésnek az volt a szépséghibája, hogy a magyar nyelvű kiadási jog még a Révai kiadónál volt.³⁴⁵ Másutt pedig azt írta, hogy „a Révai cégnek is az lesz a legnagyobb eredménye, ha a teljes igazságtétel erkölcsi tényét valósítja meg.”³⁴⁶ A kiadó végül lemondott valamennyi jogról Szabó Dezső javára, minden még készleten lévő műpéldányt elszállíttatott az írónak, s végül a kiadó eltekintett a jogerős ítélet óta fennálló 1800 pengő perköltség követelésétől.³⁴⁷ Szabó Dezső később is vissza-visszatért írásaiban az írók védelmére.³⁴⁸

Szabó Dezső példájával szemben Ady Endre valamint a Singer & Wolfner Könyvkiadó cég között „Az Illés szekeren” című kötet tárgyában létrejött szerződésben a felek kiadásonként fizetendő honoráriumban egyeztek meg és figyelemmel voltak a mű esetleges sikerességére is. Ady Lédának (Diósy Ödönné) írt leveléből tudható azonban, hogy a Singer & Wolfner eredeti ajánlata örök árra szól: „Singer és Wolfnerékkel megakadtam. Beküldték a szerződésmintát, és én inkább ki se adom a könyvem. Eszerint nekik joguk van örök időkre minden egyes kiadáshoz 400 koronáért. Írtam nekik szigorúan, de a választ hasztalanul várom.”³⁴⁹ Pár héttel később a szerződés a felek között létrejött; a kiadó engedett a költő szigorú levelének. Így „abban az esetben azonban ha az első kiadás a megjelenés napjától számított három év alatt elfogyna, úgy a további kiadásokért nem 400, hanem 600 koronát fizetnek nekem kiadásonként.”³⁵⁰ Ady a szerződésben külön kikötötte, hogy „szóbanlévő verseskötetem első három kiadásának

³⁴⁵ SZABÓ Dezső: A visszakerült szántóföld. In: *Szabó Dezső újabb művei 60*. Ludas Mátyás Kiadás, 1940. 72.

³⁴⁶ Uo. 73.

³⁴⁷ Uo. 77–78.

³⁴⁸ SZABÓ Dezső: Az író és a haszon. In: *Az egész látóhatár II*. Budapest, Püski, 1991. 1050–1061.

³⁴⁹ VEZÉR Erzsébet: Perújítás a duk-duk ügyben. *Irodalomtörténet* (4) 1971. 775.

³⁵⁰ MTA KIK Kézirattár K 18/114. Ady Endre 1908. november 9-én kelt szerződése.

joga az önök és törvényes jogutódaik tulajdona révén, azt önöktől sem én sem törvényes jogutódaim meg nem vonhatják.”³⁵¹

Szabó Dezső és Ady Endre példája kiválóan megmutatja a felek szerződési szabadságát. Ady elfogadhatta volna a kiadó első ajánlatát, vagy felsrófolhatta volna az árat, akár 800 koronára. Ellenben a költő a kiadóval közösen vállalta a bizonytalanságot, hiszen bízott a kötet második kiadásának sikerében, amelyet (rosszabb esetben) eleve csak három évvel későbbre tervezett. Szabó Dezső „próbaperének” jelentősége abban állt, hogy a legfőbb bírói fórum megvizsgálta az örökárú szerződések tisztességességének kérdését és megállapította, hogy – a perhez hasonló esetekben – nem ütközik jó erkölcsbe az, ha az író egyes műveinek szerzői jogát örökáron eladja, és ha az érte kapott díj, mindent figyelembe véve, a szerződéskötéskor nem feltűnően aránytalan. Elsősorban a jogdíjakból élő szerzőknek lenne lehetősége igazolni, hogy szorult helyzetben vannak a szerződés megkötésekor, hiszen tartalék híján nincs lehetőségük a kiadó ajánlatával szembehelyezkedni. Ellenkező bírói döntés esetén számtalan addig kötött kiadói szerződés válhatott volna semmissé.

A bevezető fejezetben már utaltam Ambrus Zoltán íróra, akivel a Révai Testvérek több örökárú szerződést kötött. Illés Endre a kiadóvállalat 1930-as évekbeli igazgatója már idézett szavaival a kiadói gyakorlat szerint Ambrust „[m]egkötözték a csuklójánál, a bokájánál, s még a lélegzetvételhez is engedélyt kellett kérnie, majdnem szó szerint. És mindezt Ambrus Zoltánnal tették. Az írók írójával. A finom, hallgató, művelt, szerény, korrekt emberrel.”³⁵²

Kérdésként merülhet fel, hogy ha a kiadó tényleg ennyire kihasználta Ambrus függő vagy szorult helyzetét, illetve ebből Ambrusnak kára keletkezett, vagy a kiadó ingyenes előnyt, valamint aránytalan nyereséget kötött ki, miért nem támadta meg a szerződést Szabó Dezsőhöz hasonlóan. A levéltári források megmutatják ennek a szerződéses gyakorlatnak a kiadói oldalát is.

Ambrus 1902-es szerződésével majd egy tucat művének kiadói jogait 30 évre átruházta a Révai Intézetre. A szerződés egyrészt egy tisztességes honoráriumot állapított meg (szerzői ívenként mintegy 200 koronát), másrészt a szerződés 4. pontja szerint a kiadó vállalta, hogy még a tiszteletdíjak esedékessége előtt – utólagos

³⁵¹ Uo.

³⁵² ILLÉS 1979, 455.

elszámolás mellett – havi 200 korona előleget folyósít az írónak. A kiadó ezen felül vállalta, hogy az író mintegy kétoldalmi adóssága kifizetése érdekében váltóhitelt nyit egy pénzintézetnél és magára vállalja a törlesztő részletek és kamatok kifizetését. Ambrus Zoltánnak ugyanis több intézménnyel szemben volt váltótartozása, hátralékban volt korábbi törlesztéseivel, tartozott az adóhatóságnak, a szabójának, a fényképészének (18 koronával), elmaradt különböző tagdíjak befizetésével és 16 magánszemélynek is tartozott mintegy 1220 koronával.³⁵³ A teljes tartozás 3672 korona volt, amelyet a Révai a kiadói szerződést követően kifizetett, továbbá fizette a havi 200 korona járandóságot is.³⁵⁴ Ezek az adatok arra engednek következtetni, hogy a Révai Intézet nem a szerző kizsákmányolásában volt érdekelt, hanem abban, hogy a szerző rendezett körülmények és biztos anyagi háttér mellett újabb műveket hozzon létre.

5.3.2. Az „örökárú” szerzői jogok értéke

Régebben és ma is „örök” kérdés, hogy hogyan lehetséges a szerzői vagyoni jogok értékét megállapítani. A dolgozatnak nem célja erre választ adni, azonban két jogtörténeti adalékkal kívánok hozzájárulni a diskurzushoz.

A szerzői jog értéke, amellet, hogy a büntető jogi jogérvényesítés esetén is meghatározó (pl.: a vagyoni hátrány nagysága és a minősített esetek viszonya), lényeges lehet a gazdasági társaságba bevitt nem pénzbeli hozzájárulásban, azaz az apportban is.

A XX. század elején a Királyi Kúriának abban a kérdésben kellett döntenie, hogy egy gazdasági társaság vezérigazgatójával fennálló különböző szerződések tekinthetők-e személyes szolgáltatásnak, és mint ilyenek, az értékük apportként bevihető-e a cégbe. Az 1909-es ítélet egyrészt kiemelte, hogy a szóban forgó szerződések egyike szolgálati szerződés, a másik pedig vagyoni értékű jogokat ad át a cégnek, így az előbbi nem, de az utóbbi apport tárgya lehet. Az ítélet hangsúlyozta, hogy a „nem készpénzbeli betét tárgya minden olyan vagyontárgy lehet, amely vagyoni értékkel bír. A gazdasági forgalomban pedig vagyontárgyak nemcsak dolgok, hanem minden olyan jog, jogosítvány, esetleg cégszabadalom avagy vevőkör átengedése vagy más oly

³⁵³ MNL OL Z 720 088. Ambrus Zoltán 1902. december 26-án kelt szerződése.

³⁵⁴ Igen nehéz jelenértéken meghatározni a régebbi összegeket. Összehasonlításként elmondható, hogy egy egyetemi magántanár fizetése lakáspénzzel együtt 1902-ben évi 4800 korona volt. Pályázat. *Hivatalos Közlöny*. (5) 1902. 101.

szolgáltatás is lehet, amelynek meghatározható vagyoni értéke van.”³⁵⁵ Az ítélet kapcsán Grecsák Károly részletesen elemezte, hogy apport tárgya lehet-e a személyes szolgáltatás. 1909-es tanulmányában, egyetértve Neumann Árminnal, kétséget kizáróan elfogadta, hogy követelések, részvényjogok stb. mellett apport tárgya lehet szerzői jog is.³⁵⁶ Igaz, ebben az időben még nem voltak (elismerve) a vagyoni jogok gyakorlására kihatható személyhez fűződő jogok.

Ehhez a problémakörhöz kapcsolódik egy későbbi, 1947-es feljegyzés, amelyet a Révai Testvérek Rt. tulajdonában lévő örök áru szerzői jogok értékelésével kapcsolatban készített a cég könyvvizsgálója. A II. világháború hiperinflációját követően 1946. augusztus 20-ától a forint lett az új hivatalos fizetőeszköz, ezért a cégeket 1947. január 1. napjával forint nyitómérleg készítésére kötelezték.³⁵⁷ A vállalat vezetése bajban volt, miként értékeljék a korábbi szerződésekkel megszerzett örökárú szerzői jogokat. A könyvvizsgáló és az igazgatóság végül úgy döntött, hogy „arra való tekintettel, hogy ezen szerzői jogok értékelésére a hasznosítás eredményének bizonytalanságnál fogva megfelelő támpont nincs és mivel a vállalat éppen ezen oknál fogva a szerzői jogokat korábbi mérlegeiben legfeljebb az 1.- pengőt kitevő nyilvántartó értékben vette fel, az a vélemény alakult ki, hogy a szerzői jogoknak értékelésére mód nincs.”³⁵⁸ A Révai Testvérek cég a feljegyzéshez részletes kimutatást is készített, amelyből megtudható, hogy „egyszer és mindenkorra örök áron történő kiadói jogszerzés az utóbbi évtizedek gyakorlatában nem fordul elő. Vállalatunk a 900-as évek elején bizonyos kiadói jogokat örök áron megszerzett. Ezekről a jogokról nyilvántartásunk nem maradt meg.”³⁵⁹ A cég vezetősége szerint az így megszerzett művek jó része kereskedelmi érdeklődésre már nem tarthat számot, így még inkább bizonytalan miként értékelhetők a jogok. A hiányos nyilvántartásokból azonosítani tudták Jókai Mór művei közül – többek között – a Fekete gyémántok, az És mégis mozog a föld, Az Aranyember regényeket, valamint Mikszáth Kálmán közel 40 művét (beleértve a Szent Péter esernyőjét, a Különös házasságot), amelyeket honoráriummentesen tudnának kiadni. Az értékelés helyességével a Révai Testvérek cég fő aggálya az volt, hogy mivel a jogokat örök áron megvették, ezért a mérlegben egy becsült honoráriumot kellene feltüntetni. Viszont, ha mégsem fogyna el az új kiadás, akkor a becsült tiszteletdíj veszteséggént jelenne meg, ha pedig egy másik,

³⁵⁵ C. 1909. szeptember 7. 303. sz. *Kereskedelmi Jog.* (19) 1909. 407.

³⁵⁶ GRECSÁK Károly: Az apport kérdése I. *Kereskedelmi Jog.* (19) 1909. 393.

³⁵⁷ A forintmérlegről szóló 1790/1947. (II. 13.) ME rendelet.

³⁵⁸ MNL OL Z 720 188. Feljegyzés az örök áru szerzői jogok értékeléséről.

³⁵⁹ Uo.

a mérlegben nem szereplő művet adnának ki sikerrel, akkor nyereségként jelenne meg a cég számláin.

Mindezekből a következők válnak világossá. Egyrészt az, hogy már az 1900-as évek elején magától értetődő volt, hogy a vagyoni jogokon belül a szerzői vagyoni jog is lehet apport tárgya. Megmutatkozik másrészt az is, hogy a könyvkiadó vállalatok – legalább is a Révai Testvérek – foglalkoztak azzal, hogy az örökáron megszerzett jogokat legalább egy jelképes, egy pengős értékkel szerepeltessék az üzleti könyveikben. Lényeges adaléknak tekinthetjük a Révai Testvérek azon kijelentését is, miszerint az 1920-as és az 1940-es években az egyszer s mindenkorra, vagy örökáron történő jogszerzés már nem volt kifejezett gyakorlat. Az előző fejezetben tárgyalt 1940-es évek második felében megjelenő szerzőt védő centralizációhoz éppen a korábbi időszak örökárú „burzsoá kizsákmányolás” jelszavával jutottunk el.

5.4. A kiadók rugalmassága

Az örökáron megszerzett és értékkel bíró művek kapcsán felmerülhet az a kérdés is, hogy mennyiben ragaszkodtak a kiadók megszerzett jogaikhoz. A korlátlan tulajdonszerzés lehetővé tehetné volna számukra, hogy a szerző vagy leszármazói akaratát semmibe vegyék. Azonban a fellelt szerződésekből arra lehet következtetni, hogy a kiadók nagyfokú rugalmasságot gyakoroltak a szerzők és egymás irányába is. Egyrészt gazdaságilag érdekeltté tette őket, hogy ha ők éppen nem látnak fantáziát a mű kiadásában, adja ki időlegesen más, ami elősegítheti a mű kelendőségének fenntartását. Másrészt a kiadók figyelemmel voltak arra is, hogy ha a szerző ilyen vagy olyan okból szabadulni akart a jogviszonyból, akkor adott esetben erre lehetőséget biztosítottak.

Lényeges szerepe van a magyar irodalomtörténetben a kiadók együttműködésének. Időnként egy adott szerző életművének gyűjteményes kiadása érdekében ugyanis összefogtak és kölcsönösen engedélyezték egymásnak a művek kiadását. Ezek közül a legismertebb a Révai Testvérek és a Franklin Társulat több évtizedes – ám vitáktól nem mentes – vállalkozása a Jókai összkiadás tárgyában, amelyből mindkét kiadó és a szerző is a kiadók közötti együttműködés jóvoltából az évek során komoly nyereségre tett szert.

Néhány, a teljesség igénye nélkül összegyűjtött példa is jól mutatja ezeket az eseteket.

Szalai Emil, mint a kor egyik legkiválóbb magyar szerzői jogásza, évtizedeken keresztül volt G. B. Shaw magyarországi ügyvédje és ügynöke, emellett a Franklin Társulat és a Rózsavölgyi és Társa cég jogi ügyeit is intézte. Jogi levelezései jól mutatják a különböző megbízói érdekében folytatott tevékenységét. 1944 januárjában a Franklin Társulat újra ki akarta adni Shaw *Man and Superman* című művét. Shaw képviselőjében Szalai már megegyezett a Franklin Társulattal, azonban a Hevesi Sándor által készített fordítás joga örökáron a Révai Testvérek céget illette.³⁶⁰

A Révai Testvérek Szalai Emilnek címzett levélből kiderül, hogy Szalai közbenjárta az időközben elhunyt Hevesi Sándor örökösei érdekében, hogy a művet a Franklin Társulat mind „Shaw színpadi műveinek együttes (sorozatos) kiadásában, mind pedig külön egyenkénti kiadásban – és pedig akárhány kiadásban és akárhány példányban – kiadhassa, mi mellett ők a fordítás kiadásáért maguknak tiszteletdíjat köthessenek ki, mely tiszteletdíj őket is illesse.”³⁶¹ Ez a jogosultak érdekét szolgáló kérés lényegében azt jelentette, hogy a Révai adjon egy szinte a saját kiadói jogával azonos terjedelmű jogot az egyik fő vetélytárs kiadónak. A Révai Testvérek cég azonban a kérést pozitívan fogadta, így „Hevessi [sic!] Mária és Sarolta úrnők ezen kívánságának eleget teszünk ezennel.”³⁶² Az akárhány kiadásra és példányszámra terjedő nagylelkű ajánlat a teljes védelmi időre szóló engedéllyel ért fel, és az külön figyelemre méltó, hogy a felhasználásért járó díjazást a Révai cég átengedte az örökösöknek, azzal, hogy az egyszer már örökáron megvett műért cserébe ismételt tiszteletdíjat köthettek ki. A Révai Testvérek cég leveléből, a jogfenntartó nyilatkozata mellett, cselekedetének szándéka is megismerhető: „örvendünk, hogy dr. Hevesi Sándor emlékét és az örökösök érdekeit a fentiekkel szolgálhattuk.”³⁶³

Egy gyűjteményes műre vonatkozó másik hasonló eset Szép Ernő összes verseivel történt, amikor is a költő a Pallas Nyomdánál és a Rózsavölgyi és Társa cégnél is kezdeményezte a jogok felszabadítását. „Minden más eddig megjelent versem legjobb tudásom szerint benne van abban a kötetben, melyet az Athenaeum adott ki és a melyet a cég az 1944. II. 21-i keletű levelében felszabadított.”³⁶⁴ Az összegyűjtött művek sok esetben ténylegesen is azt jelentették, hogy az írónak kellett a korábbi években szétszórt

³⁶⁰ MNL BFL XI.906 Franklin Társulat iratai. A Révai Testvérek levele dr. Szalai Emilnek. 1944. január 27.

³⁶¹ Uo.

³⁶² Uo.

³⁶³ Uo.

³⁶⁴ MNL BFL XI.906 Franklin Társulat iratai. Szép Ernő levele dr. Szalai Emilnek 1944. február 25.

szerzői jogait összegyűjtögetni. A kötet azonban más érdekességgel is szolgál. Egy 1944. február 28-án kelt dr. Péter András³⁶⁵ igazgatónak címzett levélből ismerhető meg, hogy a kiadói szerződést Szép Ernő nem a Franklin Társulattal kötötte meg, hanem Szalai Emillel, aki azonban úgy nyilatkozott, hogy a „szerződést kész vagyok teljesen azonos feltételekkel bármikor arra engedményezni, akire azt [Péter] Tanár Úr óhajtja. Ezennel visszavonhatatlanul felhatalmazom Tanár Urat arra is, hogy egy ily átengedményező szerződésre helyettem nevemet aláírhasa.”³⁶⁶ Tehát az ügyvéd, olykor ténylegesen ügynökként járt el, és a kiadói szerződést lényegében mint váltót forgatták. A kiadás azonban a háborús időszak miatt megghiúsult, pár hónappal később Péter Andrást a nyilasok elhurcolták, Szalai Emil pedig Auschwitzban vesztette életét. Szép Ernő összes versei végül csak 2003-ban jelenhettek meg.³⁶⁷

A szerződések között találhatók szerző elengedésről szólók is. Így például a Rózsavölgyi és Társa cég, valamint Trócsányi Zoltán között 1928. május 24-én kelt megállapodás, amely szerint a korábbi szerződés alapján már kifizetett tiszteletdíj ellenére a szerző visszakapja Tolsztoj Kreutzer szonáta című regénye fordítási jogát. Az egyik feltétel szerint a szerzőnek 75 pengőt vissza kellett fizetnie, továbbá tudomásul kellett vennie, hogy a cég a még 640 raktáron lévő példányt jogosult forgalmazni, de új kiadást már nem készíthet belőlük. Trócsányi ugyan a fordítással szabadon rendelkezhetett, de az új kiadó nem léphetett fel a Rózsavölgyi és Társa cég ellen a még forgalomban lévő példányok miatt. Természetesen a Rózsavölgyi és Társa felajánlotta az – ALR-ből és az OPTK-ból is – ismert lehetőséget a raktáron lévő példányok megváltására.³⁶⁸

Egy másik esetben Török Sándor³⁶⁹ levélben erősítette meg az előző napon Péter Jenővel³⁷⁰ szóban létrejött megállapodást, amely szerint az addig létesített valamennyi

³⁶⁵ Dr. Péter András (1903-1944) művészettörténész, egyetemi tanár, 1933-44 között a Franklin Társulat irodalmi igazgatója. KENYERES 1982, 397.

³⁶⁶ MNL BFL XI.906 Franklin Társulat iratai. Dr. Szalai Emil levele dr. Péter Andrásnak. 1944. február 28.

³⁶⁷ URBÁN László (szerk.): *Szép Ernő összes versei*. Szeged, Szukits, 2003.

³⁶⁸ MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 51. doboz Trócsányi Zoltánnal 1928. május 24-én kelt szerződés.

³⁶⁹ Török Sándor (1904-1985) író, műfordító, újságíró. Ismertebb művei *Kököjszi és Bobojsza*, vagy a *Hahó, Öcsi!* KENYERES Ágnes (szerk.) *Magyar életrajzi lexikon 1978-1991*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994, 915.

³⁷⁰ Péter Jenő, a Franklin Társulat vezérigazgatója, Péter András apja.

kiadói szerződésük érvényét veszti. Török Sándor visszanyerte minden művének „szerzői és kiadói joga felett a szabad rendelkezési jogot.”³⁷¹

5.5. A szerzők kockázatviselése

Az örökárú díjfizetés mellett természetesen létezett az ún. *royalty* típusú (százalékos), vagy csupán egy-egy kiadásról rendelkező szerződés is. Azonban a kiadók, ahogy korábban az Akadémia is, készítettek költségvetést és a vélhetően a minimális haszonnal kecsegtető műveknél a kockázatot részben vagy teljesen áthárították a szerzőkre. Az ilyen típusú szerződések értelmében, ha a szerző megfelelő számú előfizetőt hozott, vagy megfelelő biztosítékkal fedezte a kiadás költségét, akkor a művet a kiadó kiadta. Ellenkező esetben a szerzőnek másik kiadóról kellett gondoskodnia.

Kockázat minimalizáló szerződést kötött például Kertész Manó 1922-ben a Révai Testvérekkel.³⁷² A kiadói-jogát ruházási szerződés szerint a kiadó a mű összes kiadásának jogát megszerezte és lényegében szabadon rendelkezhetett a művel. A szerződés azonban csak akkor lépett hatályba, ha Kertész a 300 korona árú könyvre 1922. február 9. és március 15. között legalább 200 előfizetőt szerez (azaz legalább 60 ezer koronát kellett biztosítania). Ennek sikertelensége esetén a kiadó a pénzt visszaadta és elállhatott a szerződéstől. Ha a szerzőnek sikerült a feltételeket teljesítenie, akkor „sikerdíj” jellegű honoráriumra volt jogosult, ami a könyv bolti árából levont 10 %-os járulékos költség után fennmaradó összeg felét, a további kiadások esetén pedig 15%-os *royalty* részesedést jelentett.³⁷³ Egy 1932-es szerződésben a kiadó már nem volt ennyire bizalmatlan Kertésszel szemben. Ezt mutatja az a feltétel, hogy amennyiben a szerző nem hozott volna 250 példányra 4,90 pengő előfizetői áron megrendelést, akkor is kiadták volna művét, de a különbözetet levonták volna a tiszteletdíjából.³⁷⁴

Sajátos szerződés született Cech-Erba Odescalchi Sándor XI. Ince pápa életéről szóló könyvének kiadása kapcsán.³⁷⁵ A kötetet ugyanis négy hónap alatt legalább 650 példányban kellett volna eladni ahhoz, hogy a szerző számára hasznot hozzon. A

³⁷¹ MNL BFL XI.906 Franklin Társulat iratai. Török Sándor levele a Franklin Társulatnak 1945. augusztus 2.

³⁷² A szerződés tárgyát képező művet az Akadémia 1917-ben Marczibányi-díjjal jutalmazta.

³⁷³ MNL OL Z 720 106. Kertész Manó 1922. február 9-i megállapodása a Révai Rt.-vel.

³⁷⁴ MNL OL Z 720 106. Kertész Manó 1932. november 5-én kelt levele Révai Rt.-nek.

³⁷⁵ Cech-Erba Odescalchi Sándor (1914-2008) MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 51. doboz Cech-Erba Odescalchi Sándor 1936. október 3-án kelt szerződése.

Rózsavölgyi és Társa cég feltehetően nem bízott a mindössze 22 éves szerző sikerében, ezért a fiatal hercegnek a szerződés biztosítékaul édesapja 3000 pengőről szóló garancialevelét is át kellett adnia. A garancialevelével fedezte volna a nem teljesült eladások költségét. A szerző csak a 650 példány elkelte után lett volna jogosult egy 10 %-os *royalty* típusú jogdíjra. A szerződés szerint egy újabb magyar nyelvű kiadás hiányában pedig a kiadói jog visszaszállt volna a szerzőre. Érdemes megjegyezni, hogy a szerző 2008-as halála miatt ennek a műnek a védelmi ideje csak 2079. január 1-jével fog lejárni.

5.6. A felek ügyleti akarata

A felek szerződéskötéskori akaratának vizsgálata lényeges valamennyi szerződéses jogviszony értelmezésekor. Ennek akérdésnek a szabályozása az általános magánjog körében indokolt.

A XIX. század utolsó harmadában azonban Magyarországon még hiányzott a kodifikált magánjog, ezért Apáthy István a Kt. szövegezése során – a korábban már ismertetett – általános kötelmi jogi részt teljes egészében beemelte a kereskedelmi törvénybe. Apáthy úgy ítélte meg, hogy a tömegesen létrejövő kereskedelmi ügyleteknél a felek a formák helyett a bizalomra helyezik a hangsúlyt,³⁷⁶ ezért a bizalom megingásakor, vagy egy jogvita során, a felek szerződéskötéskori akaratának vizsgálata kerül előtérbe.

A Kt. 522. § (1) szerint a kiadói jog terjedelmére nézve *a felek megállapodása* szolgál irányadóul. A Kt. szerződést értelmező rendelkezései szerint egyrészt *a felek akarata*,³⁷⁷ másrészt *a kifejezéseknek a kereskedelmi forgalomban elfogadott más értelme* szolgál³⁷⁸ irányadóul; a *kereskedelmi szokásokra* pedig a mulasztások jelentőségénél és a szerződés joghatályának megítélésénél kell tekintettel lenni.³⁷⁹

³⁷⁶ APÁTHY 1873, 331.

³⁷⁷ Kt. 265. § A kereskedelmi ügyletek megbírálásánál és értelmezésénél, nem annyira a használt kifejezések betűszerinti értelme, mint inkább a szerződő felek akarata szolgál irányadóul. Apáthy eredeti javaslatában még „a felek kipuhatható akarata” szerepelt. Uo. 329.

³⁷⁸ Kt. 266. § A szerződés szavai közönséges értelmükben veendő, kivéve ha az érdekelt felek azt igazolják, hogy a használt kifejezésnek a kereskedelmi forgalomban elfogadott más értelmet tulajdonítottak. Kétség esetében a szerződés szavainak oly értelmezés adandó, mely mellett az ügylet joghatállyal bírhat.

³⁷⁹ Kt. 267. § A cselekvények és mulasztások jelentőségének és joghatályának megítélésénél tekintettel kell lenni a kereskedelmi forgalomban elfogadott szokásokra és gyakorlatokra.

A magánjogi kodifikáció előrehaladtával a szerződés értelmezésére vonatkozó rendelkezés az egyes magánjogi törvényjavaslatokban, így az Mtj. 995. §-ban is megjelent.³⁸⁰ A bírói joggyakorlat ennek az elvnek az alkalmazását a Kt.-től független, azaz a nem kereskedelmi ügyletekre – esetünkben a *nem kiadói*, hanem a jogátruházó, vagy a felhasználási engedélyt adó szerződésekre – a kodifikációval párhuzamosan kiterjesztette.

A felek ügyleti akarata körében két nagy kérdéskört vizsgálók. Az egyik kérdéskör a szerző jogainak visszanyerése (Balás szavaival „visszaháramlása”), a másik pedig az átruházott jogok terjedelme.. Az átruházott jogok körébe tartozik az új, azaz a szerződés megkötésekor még ismeretlen felhasználási módok problémája is. Ezt a megfilmesítési jog kapcsán külön kell vizsgálni, ugyanúgy mint a munkaviszonyban alkotott művekre vonatkozó jogviszonyt is, ami Magyarországon először az 1930-as években egy filmalkotás kapcsán merült fel.

5.6.1. A szerző jogainak visszanyerése

Az örökáras szerződések ellentéte a teljes vagy részleges tulajdonjoggal-rendelkező jogátruházó, illetve a kiadói szerződések. A szerzői jogi szerződések egyrészt engedélyezési jogot *átruházó* szerződések, másrészt felhasználási, azaz a felhasználást engedélyező szerződések lehetnek. A szerzői jogi jogátruházás maga is tovább differenciálható, mint ahogy már Knorr Alajos is 1873-ban megírta: „ezen átruházás lehet teljes vagy részletes, feltétlen vagy feltételes, állandó vagy bizonyos időhöz kötött, minek meghatározása a szerződő felek akaratától függ.”³⁸¹ Vagyis átruházható meghatározott kiadásszámra, külön-külön egy-egy felhasználási módra. A meghatározott időre történő átruházás minden bizonnyal a XIX. század végén még jelen lévő tulajdonjogi felfogást tükrözi, hiszen az nem más, mint korlátozott engedélyadás.

Érdekes fordulata a szerződéseknek a tulajdoni joggal történő átadás. A Dobrowszky és Franke Cég négy tanítóval kötött szerződést egy elemi népiskolák számára készült olvasókönyv 3. kiadására. A szerződés szerint a szerzők a kiadói jogot

³⁸⁰ Mtj. 995. § Szerződés értelmezésében nem annyira a használt kifejezések betűszerinti értelme, mint inkább a szerződő felek akarata irányadó. Kétség esetében azt kell a felek akaratának tartani, ami tekintettel az eset körülményeire és az élet felfogására a méltányosságnak leginkább megfelel.

³⁸¹ KNORR Alajos: *A magyar magánjog. Különös tekintettel a gyakorlati élet igényeire is.* Pest, Eggenberger, 1873. 70.

„tulajdoni joggal adják át” a mű egy kiadására³⁸² Egy évvel később a felek ugyanerre a műre kötöttek szerződést, amelyben új feltételként jelent meg a kiadó megszűnésének esete is. Így abban az „esetben, ha Dobrovsky és Franke cég megszűnik, csődbe jut, vagy feloszlik, akkor a kiadói jog minden kárpótlás nélkül szerzőkre visszaszáll és a már készletben lévő példányok elárusításának módját szerzők határozzák meg. Dobrovsky és Franke cégnek nem áll jogában ezen olvasókönyveket másnak eladni, illetve a szerződést más személyre átruházni, a szerzők beleegyezése nélkül. Szerzőkre száll vissza a tulajdonjog akkor is, ha a Dobrovsky és Franke cég a második pontban kitett fizetési határidőt be nem tartaná.”³⁸³ A szerződés több jogvesztő feltételt tartalmaz. Az egyik a cég jogutód nélküli megszűnése esetén áll be, azzal, hogy a könyvek feletti rendelkezés visszaszáll a szerzőkre, a másik pedig a fizetési határidő be nem tartása esetén.

Nem minden szerződés volt azonban ennyire szabatosan megfogalmazva, és kétség esetén a bíróságnak kellett döntenie. A Királyi Kúria olykor elég pragmatikusan ítélte meg a jogvitákat. Az első perbeli tényállás szerint felek több kiadói szerződést is kötöttek egymással, de vita támadt, hogy vajon a szerződés a teljes védelmi időre kiterjed-e. A Kt. 522. §-a szerint a kiadói jog terjedelmére nézve a felek megállapodása szolgál irányadóul, de kétség esetében a szerződés a munkának csak egyszeri kiadására ad jogosítványt. A Királyi Kúria álláspontja szerint ha „a felek között létrejött szerződésben ez szabatosan kifejezve nem lett, akkor is, ha a szerződéses rendelkezéseiből vagy pedig a szerződő felek concludens cselekményeiből kétségtelenül megállapítható, hogy a szerződő felek egyező akarata a szerzői jognak az egész védelmi időre való átruházására s illetve ennek megszerzésére irányult” akkor kiadói szerződés kiterjedhet az egész védelmi időre.³⁸⁴ Egy másik jogvitában a bíróság már a ráutaló magatartást is elfogadta az örök időre szóló jogátruházás alapjának. A tényállás szerint az alperes a szerző „Sötét bűnök” című művét³⁸⁵ korlátlan példányban való kiadásra szerezte meg 300 korona ellenében. A tanúvallomások szerint a szerző a kérdéses kéziratot az első kiadás közzététele után az alperesnél hagyta, amit a Királyi Kúria úgy

³⁸² MNL BFL VII.185 1882. 0430 Hajnal Adolf, Sretvizer Lajos, Steiner István és Braun Jónás tanítók.

³⁸³ MNL BFL VII.185 1883. 0570.

³⁸⁴ C. 1907. november 26. 1122/1906. *Kereskedelmi Jog.* (3) 1908. 66.

³⁸⁵ Sötét bűnök címmel két mű jelent meg, 1901-ben Ady Endrének egy tárcája, 1908-ban Nagy Irmának egy regénye „Egy úri leány szerelmi vallomásai” alcímmel. A perben feltehetően az utóbbi regény második kiadásáról van szó.

értékelt, hogy mivel a szerző a kéziratot nem vette vissza, ezért megállapítható, hogy azt egyszer s mindenkorra az alperes korlátlan tulajdonába bocsátotta.³⁸⁶

A Révai Testvérek az 1920-as években kötött szerződéseiben jellemzően kikötötte, hogy ha a műpéldányok elfogyásától számított két éven belül nem készül új kiadás, és a szerző ajánlott levélben küldött felhívását követő három hónapon belül nem kezdik meg az új kiadás nyomtatását, akkor a szerzői és kiadói jog visszaszáll a szerzőre. Kertész Manó 1922-ben hiába ruházta át „Magyar szóban magyar múlt” című mű összes kiadásaira vonatkozó szerzői és kiadói jogát a kiadóra, az előbbi feltétel teljesülése esetén a kiadó elvesztené azt. A felek előrelátó szerződési feltételként olykor felvették azt is, hogy „netaláni háború tartama alatt”³⁸⁷ a szerződés szünetel. Egy majd tíz évvel későbbi szerződésükben a kiadó hosszabb időtartamot biztosított magának. A könyvet bármikor újra kiadhatta és a jogvesztés csak akkor állt be, ha az elfogyást követő felhívásra egy éven belül nem adták ki újra.³⁸⁸

A Török Sophie-val a Babits életmű kiadására kötött megállapodás már azt az automatikusan megújuló szerződési feltételt tartalmazta, hogy felmondás hiányában a jogviszony folytatólagosan öt évenként mindig újabb öt-öt évre meghosszabbodik, hacsak valamelyik fél a következő ötéves periódus utolsó évének január 15-éig a jogviszonyt ajánlott levélben fel nem mondja.³⁸⁹

A felhasználó jogvesztésével a Királyi Kúria is foglalkozott közzétett elvi határozatában. A perbeli tényállás szerint a felperes szerző 1902 és 1910 között rendszeresen kötött szerződést a V. színházzal. A színház az előadások utáni tantiem (*tantième*, százalékos jogdíj) fejében Budapest területére kizárólagosan megszerezte a darabok nyilvános előadási jogát. A színházon kívül „senki, soha, sehol és semmiféle célra sem egészben, sem egyes részeiben”³⁹⁰ elő nem adhatta. A szerződésben viszont

³⁸⁶ C. 1910. november 22. 2909. sz. [362.]. In: GRECSÁK Károly – SÁNDOR Aladár (szerk.): *Magyar Döntvénytár. XVII.* Budapest, Grill, 1911. 225.

³⁸⁷ MNL OL Z 720 106. Kertész 1922.

³⁸⁸ MNL OL Z 720 10.6 Kertész 1932.

³⁸⁹ MNL BFL XI.906 Franklin Társulat iratai. Megállapodás Török Sophieval. 1944. március 30. [nincs aláírva].

³⁹⁰ Kúria 1930. június 12. P. I. 2483/1930. [945. EH]. In: *Polgári jogi Határozatok Tára VII.* Budapest, M. kir. Igazságügyminiszter, 1937. 146–152.

nem volt rendelkezés arra nézve, mi történik akkor, ha a színház a darabot hosszabb ideig nem mutatja be.³⁹¹

A Törvényszék a kereset elutasítása mellett döntött, mert nem volt olyan törvényi rendelkezés, amely egy mű hosszabb időn át tartó pihentetése esetén a rendelkezés jogát a szerzőre visszaszármaztatta volna. Az Ítéletábla azonban nem értett egyet az elsőfokú bírósággal, hangsúlyozva, hogy a színházi életben az a tényleges szokás fejlődött ki, hogy ha a darabot a színház hosszabb ideig pihenteti, akkor az előadási joga megszűnik és az a szerzőre visszaszáll.

A Királyi Kúria is a jog visszaszállása mellett foglalt állást. A bíróság – Alföldy Dezső előadó bíró – indokolását a következő logikai láncra fűzte fel. A szerződés kizárólagos jogát ruházási (tehát nem engedélyezési) szerződésnek tekinthető, anélkül, hogy rendezné a felmondás lehetőségét. A jogvita csak a felek ügyleti akaratának felderítésével, és a feleket illető jogok természetének vizsgálatával dönthető el. *A felek kölcsönös akarata a színdarabok előadására irányult.* Míg a színház előadható darabokat igényel kizárólagos jogokkal, biztosítva a pihentetés lehetőségét, addig a szerző abban érdekelt, hogy a darabjait folyamatosan játsszák. Mivel a szerző az egyes előadások bevételéből részesedik, ezért számára az erkölcsi elismerés mellett a színpadon tartás biztosítja a jövedelmet is. Alföldy a színház gyakorlatát az 1884. évi (és az 1921. évi) Szjt. szellemével ellentétesnek tartja. Álláspontja szerint a törvény egy színdarab közkinccsé válásáig azért biztosít kizárólagos jogokat, hogy azzal a jogosultak éljenek. Ha a jogszerző például gazdasági okokból már nem kívánja a darabot színre vinni, akkor ennek lehetőségét a szerző számára kell biztosítani.

A bíróság a vita elbírálása során a szokásjogot is figyelembe vette. Az 1920-as évekre a budapesti színházakat³⁹² és a színpadi szerzőket³⁹³ képviselő egyesületek olyan

³⁹¹ A közzétett mintaszerződés első négy pontja: „1. Szerző átengedi és eladja a Vígszínháznak: az ő szellemi tulajdonát képező színműnek kizárólagos előadási jogát a főváros területére olyképpen, hogy azt e területen senki más, soha és sehol, akár egészben, akár egyes részeiben elő nem adhatja.”

2. A Vígszínháznak teljes rendelkezési joga van a műnek színpadra való alkalmazására, átdolgozására, szereposztására, kiállítására és műsorra tételére nézve.

3. Szerzői díj fejében köteles a Vígszínház: minden előadás bruttó napi jövedelmének kölcsönösen megállapított százalékát, az előadást követő hó első felében kifizettetni.

4. Szerző köteles a mű kéziratát, — a Vígszínháznak díjtalanul, örök tulajdonába átengedni.” RÉVAI Lajos: *A magyar színházi jog mai érvényben.* Budapest, Benkő Gyula, 1907. 65.

³⁹² Budapesti Színigazgatók Szövetsége. (1918–1948): Faludi Gábor (1846–1932; a Vígszínház alapító igazgatója) kezdeményezésére alakult érdekvédelmi szervezet. Tagjai színházak, varieték, orfeumok, kabarék igazgatói lehettek. 1920-tól a Budapesti Színigazgatók Szövetsége együttműködött a Budapesti Színészek Szövetségével. A vitás szerződési kérdéseket a két testület által közösen választott bíróság

sablonszerződést fogadtak el, amely a nem játszás következményeként a jogvesztést már tartalmazta. A Királyi Kúria – az Alföldyre jellemző kellő rugalmassággal – az 1902–1910 közötti szerződések elbírálására az 1920-as évek jogszokását azzal alkalmazta, hogy „ezt a gyakorlatot, mint a jogfejlődés új irányát mérlegelése körébe vonta.”³⁹⁴ A Kúria döntése következtében a színház nemcsak a kizárólagosság jogát veszítette el, hanem gyakorlatilag megszüntette a szerzővel fennálló szerződést. Ettől kezdve a színház a darabot csak a szerző engedélyével mutathatta be ismét. A bíróság ezt a nézetet azzal támasztotta alá, hogy a színdarabokat egy városban rendszerint csak egy helyen szokás előadni, és a szerző érdekeivel ellentétes lenne, ha a darabja kelendősége emiatt csökkenne. A bíróság – a korábban vizsgált irodalmi művekre vonatkozó szerződéses gyakorlattól eltérően – nem tartotta életszerűnek azt, hogy megfelelő határidő tűzésével a szerző a színházat a darab színrevitelére hívja fel.

A bíróság számára még fennmaradt annak eldöntése, hogy milyen időtartam tekinthető jogvesztőnek. A kérdés megválaszolására felkért Szerzői Jogi Szakértő Bizottság szerint³⁹⁵ ez a darab utolsó előadásától számított öt évben határozandó meg. A bíróság az ítélet meghozatalakor tekintettel volt a külföldi törvényekre is, amelyek jellemzően 1–5 évben határozzák meg ezt az időt. A Királyi Kúria végül határozottan és egységesen öt évben jelölte meg a jogvesztés idejét, mert amennyiben ezt a bíróságoknak esetről-esetre kellene bírói mérlegeléssel meghatározni, akkor „ez a színházi életben jogbizonytalanságot okozna, amit a kir. Kúria mindenképpen kerülni kívánt.”³⁹⁶

Ugyan a bíróság a pert a szerzői jogi törvény rendelkezései szerint bírálta el, ez összhangban volt a Kt. kötelmi általános részében található rendelkezésekkel. A bírói „törvénytöltés” azon a ponton újított, hogy a szakmai szokást (kereskedelmi gyakorlatot) egy majd’ 30 évvel korábbi jogviszonyra alkalmazta. A bíróságnak lett volna lehetősége a szerződéskötés idejéből származó, publikált mintaszerződéseket is figyelembe vennie. Példának okáért Révai Lajos 1907-ben közzétette – többek között – a

döntötte el. 1945-ben Budapesti Színigazgatók Szabadszervezete néven éledt újjá. 1946-tól Budapesti Színigazgatók Testülete néven működött.

³⁹³ Magyar Színeped Szerezők Egyesülete (1904–1909, 1920–1949): a színeped szerzők erkölcsi és anyagi védelmére 1904-ben alakult szervezet. Elnökei Berczik Árpád, Rákosi Jenő, Jókai Mór, Heltai Jenő Harsányi Zsolt voltak. Az egyesület jogtanácsosa dr. Szalai Emil volt.

³⁹⁴ Kúria P. I. 2483/1930. 149.

³⁹⁵ Amelynek előadó tagja jelen esetben Hevesi Sándor volt. BALÁS P. Elemér: Szerzői jog. In: SZLADITS Károly (szerk.): *A magyar magánjog I.* Budapest, Grill, 1941. 692.

³⁹⁶ Kúria P. I. 2483/1930. 151.

Nemzeti Színház mintaszerződését is. E szerződés második pontja szerint a színháznak három éves pihentetési joga volt és a szerzői felszólítást követően még fél éve volt dönteni arról, hogy ismét műsora kívánja-e tűzni a darabot. Ha a színház a mű levétele mellett döntött, akkor a szerződésük lényegében nem kizárólagos szerződéssé alakult át, azaz a szerző is feljogosíthatott mást, de a színház sem veszítette el az előadás jogát.³⁹⁷ A Nemzeti Színház publikált sablonszerződése tükrében a Királyi Kúria döntése meglehetősen szigorú volt.

Homoki-Nagy szerint a szokásjog mint jogforrás évszázadok alatt alakult ki „az emberek mindennapi életében rögzült és a bírói gyakorlat által érvényesített szokásokból.”³⁹⁸ Amint az előző jogesetből látható, egy viszonylag új jogterületen a szokásjog kialakulásához nem szükségesek évszázadok, hanem elegendő, hogy a szakmán belül kiforrott szokást, akár pár évtizeddel később a bírói gyakorlat magáévá tegye.

5.6.2. Az átruházott jogok terjedelme

A korábban ismertetett szerződések közül több igen röviden, „egyszer s mindenkorra” határozta meg a szerződés időtartamát és az átadott jogok terjedelmét. Voltak olyan szerződések, amelyekben pedig azt kötötték ki, hogy a kiadó a művel a „sajátjaként rendelkezhet”, és az átruházás az 1884. évi Szjt.-ben és a Kt.-ben szereplő valamennyi jog átruházására kiterjedt. Utóbb, vagy a védelmi idő megnövekedése vagy új felhasználási módok megjelenése szükségessé tette a szerződés, így a felek szerződéskötéskori akaratának vizsgálatát.

Herczeg Ferenc 1892-es szerződésében a félreértések elkerülése végett külön pontban határozták meg az átruházott jogok tartalmát, amely szerint „megállapítatik, hogy az itt meghatározott művekre a szerződő cég vagy jogutódai tetszés szerinti mennyiségekben, kiadásokban, kiállításban és alakban, egyenként vagy gyűjteményekben és tetszés szerinti időközökben adhatják ki a nélkül, hogy szerző vagy annak jogutódai bármilyen külön honoráriumra vagy egyéb illetményre igényt tarthatnának.”³⁹⁹ A kizárólagos kiadói jogról rendelkező szerződés 1898 év végéig szólt,

³⁹⁷ RÉVAI 1907, 63–64.

³⁹⁸ HOMOKI-NAGY 2016, 167.

³⁹⁹ MNL BFL VII.184 1892. 1588 Herczeg Ferenc – Singer és Wolfner. 3.

a fordítási jog azonban Herczegnél maradt. Itt tehát a szerzői vagyoni jognak csak a többszörözésre és terjesztésre vonatkozó szeletet „került eladásra” egy hat évre szóló felhasználási engedély keretében.

A Rózsavölgyi és Társa cég könyvkiadói szerződése között is találni olyat, amely értelmezi az egyszer s mindenkorra szóló átruházást. Így például a „Reformmódszer a hegedűjátékban” című mű kiadói szerződése feljogosítja a Rózsavölgyi és Társa céget, hogy „annyiszor ahányszor óhajtja, újból kiadhassa, a kiadványok árát a közönséggel szemben meghatározhatta szabadon, s akár bel, akár külföldön bárhol árusíthassa, vagy akár az egész kiadói jogot a legteljesebb mértékben másra átruházhatta.”⁴⁰⁰ A szerződés szabatosan meghatározza azt is, hogy a szerző valamennyi, a Kt.-ben és az 1884. évi Szjt.-ben szabályozott jogokat átruházza a zeneműkiadóra.

Az előbbi példánál még részletesebben határozta meg Bródy Sándor, hogy mely jogokat kívánja a Bárd Ferenc és Fia cégre átruházni 1914-ben. Így a Bárd cég tulajdonába bocsátotta Timár Géza című színdarabjának „magyar nyelvű előadási jogát Budapest területére, továbbá ezen színdarabomnak minden idegen nyelvű előadási jogát minden államra mindazon jogokkal együtt, melyek a Szerzői jogról intézkedő 1884. évi XVI. törvénycikk alapján engem, mint szerzőt megilletnek.”⁴⁰¹ Ezen felül a felek azt is rögzítették, hogy kizárólag a Bárd cégnek van joga a budapesti és az idegen nyelvű előadásokra színházakkal szerződést kötni, az előadások után esedékes jogdíjakat beszedni, az idegen nyelvű előadásokat és a fordításokat intézni, valamint a súgókönyvet megjelentetni. Az örökárú jogdíj mellett – mint írta – „művem itt jelzett jogaiból folyó hasznában való egyébkénti részesítésemből ezennel egyszer és mindenkorra lemondok.”⁴⁰² Bródy ezzel részleges – mert a kiadásra nem vonatkozó – jogátruházó, örökárú és minden további díjigényről lemondó szerződést kötött.

Annak a kérdésnek eldöntésére, hogy vajon a védelmi idő meghosszabbodása melyik félnél vehető figyelembe, azaz a szerzői jogok kinél újulnak meg, két kúriai jogeset szolgál iránymutatóul.

Az első jogeset tárgya Victor Hugo A nyomorultak című regényének fordítási joga volt. Ráth Mór a francia változattal egy időben, 1862-ben adta ki először magyar nyelven a regényt Huszár Imre és Reviczky Szevér fordításában. Negyven évvel később

⁴⁰⁰ MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Füredi József 1908. július 13-án kelt szerződése.

⁴⁰¹ MNL BFL VII.204 1914. 136 Bródy Sándor - Szerzői jog átruházás iránti okirat.

⁴⁰² Uo.

Ráth a fordítás jogát több más művel együtt eladta a Révai Testvéreknek, akik azzal szembesültek, hogy a megszerzett régi fordítások közül egyet sem tudnak felhasználni. Révai Mór János szerint „ezekről az volt a köztudat, hogy a meglévő fordítások jók, hívek és teljesek; nem voltak sem jók, sem hívek, sem teljesek, el kellett őket ejteni.”⁴⁰³ A Révai Testvérek ezért 1909-ben új fordítást készíttetett Salgó Ernővel.⁴⁰⁴ Ismét húsz év telt el, amikor 1928-ban Huszár és Reviczky örökösei az első fordítást – természetesen megfelelő átdolgozást követően – újra ki akarták adni. A jogvita lényege az volt, hogy vajon Ráth Mór a szerződés megkötésekor a magyar nyelvű fordítás jogát szerezte-e meg általában vagy csak *egy* adott, a Huszár–Reviczky fordítás jogát.

A jogvita megértéséhez szükséges kitérni arra, hogy Magyarország csak 1922-ben csatlakozott a BUÉ-hez.⁴⁰⁵ Ez azt jelentette, hogy a csatlakozást megelőzően a fordításra csak nyolc éves (pontosabban 3+5 éves) védelmi idő vonatkozott, hiába biztosította az egyezménynek már az 1908. évi szövege is a fordítás jogát a teljes védelmi időre. A Kúria szerint az utólag keletkezett (meghosszabbodott) általános fordítási jog Victor Hugo örököseit és „nem R. M. jogutódját, a felperest illeti, mert ha R. M. annak idején (1861-ben) [helyesen 1862-ben] Hugó Viktortól szerzett is fordítási jogot, abban az időben az említett törvényhozási intézkedéseken alapuló új fordítási jogra nem is gondolhattak, tekintettel arra, hogy az eredeti Berni Egyezmény is csak jóval később, 1866-ban [helyesen 1886-ban] jött létre. Már pedig szerzői jog átruházása esetén nem tekinthetők átruházottaknak az oly jogosultságok, amelyekre a felek a szerződés megkötésekor nem is gondolhattak, amelyek lehetőségével nem is számolhattak, — hacsak a szerződés tartalmából s a fennforgó körülményekből a feleknek ezzel ellenkező akaratára nem lehet következtetni — amire azonban a jelen esetben semmi adat nincs.”⁴⁰⁶

A Királyi Kúria szerint Ráth, és ezáltal a Révaiak csak arra szereztek jogot, hogy egy konkrét fordítást kiadjanak. Mivel Révai egy új fordítást készíttetett, ezért a Huszár–Reviczky örökösök – a korlátlan időre szóló szerződés ellenére – felszabadultak korábbi kötelezettségük alól, így „visszanyerik a fordítás felett való szabad rendelkezési jogot”

⁴⁰³ RÉVAY Mór János: *Írók, könyvek, kiadók: egy magyar könyvkiadó emlékiratai I.* Budapest, Révai Testvérek, 1920. 151.

⁴⁰⁴ Salgó Ernő (1873-1946) orvos, újságíró, műfordító.

⁴⁰⁵ 1922. XIII. törvénycikk Magyarország belépéséről az irodalmi és művészeti művek védelmére alakult berni nemzetközi Unióba.

⁴⁰⁶ Kúria 1932. június 30. P. I. 142/1932. [533.] In: Téryfő Béla (szerk.): *Grill-főle új döntvénytár XXV.* Budapest, Grill, 1933. 246–248.

és ismét kiadhatták az 1862-es fordítást. Szalai Emil mint az alperes képviselője a Királyi Kúria döntésével szembeni ellenérveinek a Jogtudományi Közlöny hasábjain adott hangot.⁴⁰⁷ Álláspontja szerint a Kúria új jogelvet statuált, mivel a „visszanyer” kifejezés nem tartozik a klasszikus jogi műszavak közé, sőt ellentétes a Kt. szellemével is. A Kt. 523. szakasza három lehetőséget biztosít a szerzőnek arra az esetre, ha a kiadó az átvett munka többszörözését és forgalomba helyezését, vagy az első kiadás teljes elkelte után az új kiadás eszközlését saját hibájából elmulasztja. A szerző tetszése szerint, a szerződés teljesítését és a késedelemből eredő kár megtérítését, vagy a nemteljesítés miatt kártérítést követelhet, vagy a szerződéstől elállhat, mintha az meg sem kötött volna. A Kúria a fordítók részére is nyitva álló elállás lehetőségével szemben bevezetett egy – Szalai szerint – szükségtelen és jogilag szabályozatlan automatikus szerződést megszüntető szabályt. Egyrészt a Kt. csak az elállás jogát ismeri, másrészt egy másik fordítás kiadásakor a szerződés így akkor is megszűnik, ha a fordító nem is kívánna a szerződést megszüntetni, hanem inkább kártérítést követelne a kiadótól.⁴⁰⁸ Szalai álláspontja az volt, hogy jelentéktelen fáradságot jelenthet egy elállási nyilatkozat postára adása, ezért „a Kúria visszanyerési konstrukciója nem fedi a törvényt, veszedelmes a gyakorlati élet forgalmában és – ami a legfőbb! – jogbizonytalanságot szül ott, ahol a törvényes intézkedések jogbiztonságot hiánytalanul biztosítanak.”⁴⁰⁹

A második jogeset szintén a *fordítási jog átruházáshoz* kötődik. A jogeset tárgya Émile Zola „Termékenység” című, a négy evangélium regényciklus első kötetének fordítási joga volt. Míg az előző esetben az eredeti peranyag nem maradt fenn, addig a Zola-ügyben az eredeti ítéletek mellett a Franklin Társulat levéltári anyagában több eredeti levél, irat, és a fordítás beiktatási tanúsítványa is fennmaradt.

Émile Zola művei népszerűek voltak Magyarországon. A magyar nyelvű fordítások szinte a francia kiadásokkal egy időben a kereskedőkhöz kerültek. Zola több magyar kiadóval tartotta a kapcsolatot. A Révai Testvérek 1884-ben megegyeztek Zolával és bécsi kiadójával a *Germinal* című regény magyar nyelvű fordítási jogáról.⁴¹⁰

⁴⁰⁷ SZALAI Emil: Jog helyett jogbizonytalanság szerzők és kiadók közt. *Jogtudományi Közlöny*. (32) 1932. 185–186.

⁴⁰⁸ Uo. 186.

⁴⁰⁹ Uo.

⁴¹⁰ OSZK Kézirattár Fond 5/169. „Je déclare donc que j’approuve le traité qu’il a passé avec vous, et que je vous autorise de mon côté à publier Germinal dans les conditions convenues.” (Kiemelés az eredetiben.)

Később azonban az Athenaeum, a Singer és Wolfner, a Grimm, valamint a Lampel R. (Wodiáner F. és Fiai)⁴¹¹ könyvkereskedés is kiadta műveit.

A per kapcsán a Franklin Társulat (mint a Lampel cég jogutóda) valamennyi lényeges iratot átadott Szalai Emilnek, aki azt a kúriai ítéletet követően egy borítékban visszajuttatott a kiadónak. A szerződésekből az eredeti jogszerző, a Lampel cég kiadói gyakorlata is megismerhető abban a tekintetben, hogy hogyan hasznosították a megszerzett fordítási jogot. A perbeli tényállás szerint Lampel a fordítási jogot 1899 áprilisában szerezte meg, még hozzá „teljes tulajdonjoggal.”⁴¹² Az eredeti beiktatási kivonat szerint a mű fordítási tulajdonjogát 1899. április 13-án szabályszerűen bejelentették a Szerzői Jogot Beiktató Hivatalnál. Ezt követően a Lampel kiadó április 19-én már szerződést is kötött a Pesti Napló kiadóhivatallal, akinek értékesíti a regény folyóiratban folytatásokban történő egyszeri megjelenési jogát, fenntartva magának a könyvalakban történő kiadás kizárólagos jogát. A Lampel cég és Zola francia kiadója⁴¹³ között a *Vérité* című regény tárgyában született levelezésből megismerhető, hogy a magyar nyelvű fordítás a francia kiadással egy időben készült, és az csak a francia kiadó által megjelölt határidőt követően, a francia kiadásnál korábban nem volt forgalomba hozható. A Pesti Napló szerződése alapján⁴¹⁴ a folyóiratban történő közlés 1899. május 12-én kezdődhetett és 110 napnál kevesebbre nem terjedhetett. Ez biztosította azt, hogy az olvasók figyelmét hónapokon keresztül Zola művére irányítsák. Az egyes részleteknek igazodnia kellett az *Aurore* párizsi lapban megjelent terjedelemhez, tehát nem történhetett meg az, hogy az olvasó magyar nyelven előbb a regény végére érjen, mint eredeti nyelven. A Lampel kiadó jogszerzése alapján a Pesti Napló kötelezettsége volt a regény magyar nyelvű fordítása, amely fordítási jogot a Lampel megszerzett. Emellett a szedést és a könyv legyártását is a Pesti Napló végezte a Lampel által szállított papírra. A Lampel mindezért cserébe 800 forintot és 100 forint értékben hirdetési felületet kapott, míg a nyomdaköltség mindössze 1,5 forintot jelentett számára 1000 ívenként. A Pesti Napló érdekelt volt abban, hogy május 12. és szeptember 30. között a teljes regényt közölje, mivel az esetleges késedelemről függetlenül a köteteket

⁴¹¹ A céget Lampel Róbert alapította 1853-ban, majd 1874-ben bekövetkezett halálakor örököse Wodianer Fülöpnek adta el. Wodianer saját neve mellett megtartotta Lampel nevét is az elnevezésben. Wodianer halálát követően fia 1904-ben adta el a könyvkiadói részleget a Franklin Társulatnak. A Lampel könyvkereskedés 1934-ig állt fenn.

⁴¹² Kúria 1932. június 22. P. I. 3744/1931. [535.]. In: TÉRFY Béla (szerk.): *Grill-féle új döntvénytár XXV.* Budapest, Grill, 1933. 249–250.

⁴¹³ *Bibliothèque-Charpentier Eugene Fasquelle éditeur.*

⁴¹⁴ OSZK Kézirattár Fond 2/1882.

szeptemberre le kellett szállítania Lampelnek, aki azt októbertől jogosult volt forgalomba hozni.⁴¹⁵ Összegezve tehát elmondható, hogy a Lampel cég anyagilag jó kiadói szerződést kötött, tulajdonképpen semmit sem csinált, de mindent megkapott. A Termékenység ezt követően csak 1919-ben jelent meg Szini Gyula és Karinthy Emma fordításában, amikor a Központi Antikvárium a trilógiát rövidítve kiadta.

A jogvita 1928-ban kezdődött, amikor a Christensen és Társa Guttenberg Könyvkiadó Vállalat hirdetést tett közzé, mely szerint Magyarországon és a megszállt (helyesebben elcsatolt) területeken Zola regényeit kiadja és ingyen osztogatja. Az alperes a Christensen és Társa cég jogalapját az biztosította, hogy 1928. április 30-án a jogutódoktól Zola valamennyi művére és a védelmi idő egészére megszerezte a magyar nyelvű kiadás jogát. Mivel az 1884. évi Szjt. a fordításra csupán 8 (3+5) éves védelmi időt biztosított, így a Lampel-féle szerződés már érvényét veszítette. A felperes Franklin Társulat (mint Lampel jogutóda) kereseti kérelmében a napilapok elkobzását indítványozta,⁴¹⁶ és azt, hogy az alperest tiltsák el a hirdetési tevékenységtől. A Törvényszék szerint a per során eldöntendő kérdés az volt, „hogy felperes jogszerzése olyan terjedelmű-e, amely alperes jogszerzését érvénytelenné teszi?”⁴¹⁷ A Törvényszék álláspontja szerint a „teljes tulajdonul” (*en toute propriété*) történő átruházás nem jelenthet többet, mint ami az 1884. évi Szjt. által biztosított védelem és annak terjedelme. A bíróság bizonyítékként fogadta el a mű 1919-es rövidített változatát, ami ellen akkor a felperes nem lépett fel, és az mint közkincsbe tartozó mű jelenhetett meg.⁴¹⁸ Az Ítéletábra osztotta az elsőfokú bíróság véleményét, hangsúlyozva a *nemo plus iuris* elvet, így „az anyagi jog szerint senki több jogot másra nem ruházhat át, mint a mennyi jog az átruházót megilleti.”⁴¹⁹

A Kúria a fellebbezett ítéleteket részben megváltoztatta és a Franklin Társulat keresetének helyt adott. Ennek értelmében eltiltotta a Christensen és Társa cég alperest a Termékenység tervbe vett magyar nyelvű fordításának elkészítésétől és kiadásától, valamint attól, hogy kiadványait mint teljes sorozatot hirdesse. A Kúria osztotta az alsó

⁴¹⁵ Uo. Lampel és a Pesti Napló között 1899. április 19-én kelt szerződés. Jegyzet: „A fenti szerződést az abból származó összes jogokkal és 1904. január 1. után lejáró kötelezettségekkel egyetemben teljes engedmény joghatályával 1904. január 1-i elszámolási határidővel t. [Franklin] Czégre ruháztam, a mit ezennel külön is elismerek. Budapesten 1904. márczius 8-án. Lampel R. (Wodianer F. és Fiai) Cs. és Kir. udvari könyvkereskedése.”

⁴¹⁶ Kúria P. I. 3744/1931. 250.

⁴¹⁷ Törvényszék 9.P. 44.643/1928. MNL BFL VII.1.d. P.XIV.12.873/1930. perszám alatt. A Kúria ítéletét ismerteti SZALAI Emil: Jurisprudence: Hongrie. *Le Droit d'auteur*. (2) 1933. 23–24.

⁴¹⁸ MNL BFL VII.1.d. P.XIV.12.873/1930 5.

⁴¹⁹ Uo. 2.

fokú bíróságok *nemo plus iuris* elvre történő hivatkozását, mivel „ebből a szempontból közömbös ebben a perben az, hogy Zola Emil a fordítás jogát »teljes tulajdon«-nal ruházta a felperesek jogelődjére, s így nem volt szándékában a jogszerzést 8 évre korlátozni. Közömbös ez azért, mert a fordítás jogának harmadik személyekkel szemben szerzői jogi védelme tekintetében Magyarországra vonatkozóan Zola Emil több jogot nem ruházhatott a kiadóra, mint amennyit az 1884. évi XVI. tc. idézett rendelkezései megállapítanak tekintettel arra, hogy a felek szerződéssel a törvényben meghatározott védelmi időt harmadik személyekre kiható joghatállyal nem hosszabbíthatják meg.”⁴²⁰

Ennek az esetnek a körülményei jelentősen különböznek a már bemutatott Victor Hugo esettől. Zola és Lampel szerződésében a „teljes tulajdonnal” kikötés harmadik személyekkel szemben 1908 és 1922 között – amíg nem volt védelem alatt a fordítási jog Magyarországon – egy többletjogosultságot nem keletkeztető, sőt irreleváns kitétel volt, később ez a kifejezés a felek feltehető szerződési akarataként értékelhető. Az előző esethez képest a Kúria ezért úgy találta, hogy a felek 1899-ben már számolhattak azzal, hogy a regény fordítási jogára vonatkozó védelmi idő a nyolc évről a francia jogban és később a BUE által is elismert *pma* 50 évre meg fog hosszabbodni.⁴²¹ Ezért az átruházási kitélt a Királyi Kúria szerint úgy kell értelmezni, hogy a Magyarországon 1922-ben bekövetkezett fordítási jog védelmi idejének meghosszabbodása nem Zola örököseinek, hanem a Franklin Társulat (mint Lampel jogutóda) felperes javára esik.

A Kúria polgári I. tanácsa ezen két ítéletet szinte egy időben, az előbbit 1932. június 30-án, utóbbit pedig 1932. június 22-én hozta. Ezért a Zola-esetben hozott ítélet *ratio decidendi*-je is lényegében azonos, a második mondata pedig szó szerint megegyezik: „[a] szerzői jog átruházása, illetve kiadói ügylet megkötése esetén rendszerint azt kell feltenni, hogy a szerződő felek akarata csak azoknak a jogosultságoknak átruházására irányult, amelyek akkor a szerződő felek előtt ismeretesek voltak, illetve amely jogosultságok kiaknázásának lehetőségei akkor a szerződő felek szeme előtt lebeghettek. Ellenben [a *ratio decidendi* innentől azonos] nem tekinthetők átruházottaknak az oly jogosultságok, amelyekre a felek a szerződés megkötésekor nem is gondolhattak, amelyek lehetőségével nem is számolhattak, hacsak

⁴²⁰ Kúria 1932. június 22. P. I. 3744/1931. MNL BFL VII.1.d. P.XIV.12.873/1930. perszám alatt. 4.

⁴²¹ Uo. 6.

a szerződés tartalmából s a fennforgó körülményekből a feleknek ezzel ellenkező akaratára nem lehet következtetést vonni.”⁴²²

A Kúriának ismét szerencséje volt, hogy egy joghézagot úgy tudott kitölteni, hogy rendelkezésére állt egy időben két szélsőséges jogeset. Mindkét ítélet a fordítás jogának kiszélesedése tárgyában született, azonban Victor Hugo 1862-ben, Émile Zola pedig 1899-ben kötötte meg a jogátruházási szerződést. Míg Hugo és Ráth a szerződés megkötésekor nem is gondolhattak, nem is számolhattak azzal, hogy Magyarországon – vagy bárhol az akkori Európában – a fordítás jogát kölcsönösen, az általános védelmi idővel egyező mértékben ismerik el, addig Zola és Lamplé R. (Wodianer F. és Fia) elvben számolhattak azzal, hogy 1899-et követően 1922-ben a fordítás jogát a jogalkotó kiterjeszti. A per ugyan csak a *Fécondité* (Termékenység) című regényről szólt, de a trilógia másik két részének, a *Vérité* (Igazság) és a *Travail* (Munka) című regények fordítási jogai is a Franklinnál voltak.⁴²³ A kiadó immár szabadon rendelkezhetett a teljes trilógia felett.

Szalai kritikája mai szemmel is jogosnak látszik, de csak a Huszár – Reviczky fordítás felhasználását illetően. Ennél fontosabb a kifejezett kikötés, illetve a szerződésnek a szerző számára kedvezőbb értelmezése elveinek kimondása. Ez a 85 év előtti bírói jogalkotás máig kiható példája.⁴²⁴

Ezen egyértelmű jogértelmezéssel szemben bizonytalanabb a Királyi Kúriának azon döntése, amelyik az ismeretlen felhasználási módokra irányul, azaz nem tekinti átruházottnak az olyan jogosultságokat, amelyekre a felek a szerződés megkötésekor nem is gondolhattak, vagy amelyek lehetőségével nem is számolhattak. Faludi szerint jelen helyzetben szerencsés, hogy a bíróság mérlegelhet a szerzőt védő főszabály és a rugalmas kivétel között aszerint, hogy melyik értelmezés áll közelebb a kikötött ellenszolgáltatás mértékéhez.⁴²⁵

⁴²² Uo. 5–6.

⁴²³ OSZK Kézirattár Fond 2/1882. Szalai Emil 1932. november 2-án kelt levele a Franklin Társulatnak.

⁴²⁴ Az ítéletek tovább élnek például az 1969. évi Szt. 28. § (1) [A felhasználó – ha jogszabály másképp nem rendelkezik – csak akkor szerez kizárólagos felhasználási jogot, ha a szerződésben kifejezetten kikötötték.], az 1999. évi Szt. 42. § (3) [Ha a felhasználási szerződés tartalma nem állapítható meg egyértelműen, a szerző számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni.], valamint a 44. § (2) második mondatában [A szerződés megkötésekor ismeretlen felhasználási módra vonatkozó felhasználási engedély érvényesen nem adható.]

⁴²⁵ FALUDI 1995, 148.

Az egyik jogeset tárgyát képező szerződés akkor született, amikor még nem volt államközi megállapodás Magyarország és Franciaország között, és még évtizedekre voltunk egy nemzetközi szerzői jogi egyezmény létrejöttétől. A per közel hetven évvel a feltételezett szerződés megkötését követően vette kezdetét. A másik jogvita pedig harminc évvel a szerződés megkötését követően. Ezzel a döntéssel szemben érvként hozható fel, hogy ebben az időszakban a mai 158 fős tagsággal szemben mindössze 13 ország volt a BUE aláírója, így Magyarország csatlakozása korántsem volt biztosra vehető, különösen, hogy a magyar kiadók – éppen a fordítás joga miatt – kifejezetten tiltakoztak a csatlakozás ellen. Ha a Kúria szerint számolni lehetett 1899-ben azzal, hogy Magyarország 22 év múlva csatlakozik a Berni Egyezményhez, akkor feltehetően 1919-ben is lehetett már azzal számolni, hogy Mihály Dénes még csak kísérleti stádiumban lévő Telehor-ja, vagy az 1936-ban a Gellért Szállóban rendezett zárt láncú televíziós közvetítése egy-két évtizeden belül elhozhatja a televíziózást. Ugyanígy Kenedi Géza már 1908-ban számolt a videomagnó elődjével a „gramofonnal kapcsolatos mozgófénykép”⁴²⁶ találmánnyal, amely a képet és a hangot együtt képes rögzíteni.

Az átruházott jogosultságok azonban nemcsak vagyoni jogokat, vagy megnövekedett védelmi időt jelenthettek, hanem a jogszabályváltozás új műtípusok számára biztosították a szerzői jogi védelmet. E körből fontosnak tartom megjegyezni, hogy az 1884. évi Szt. rendelkezései sem a film- (mozgófényképészeti alkotás), sem az építészeti alkotásokra nem terjedt ki, ennélfogva a törvény szövege szerint e művek szerzői jogának átruházásáról elméletileg csak 1922-től lehet beszélni.⁴²⁷

A művek megfilmesítésére, mint a szerző jogosultságai között újonnan keletkezett kiaknázási lehetőségre vonatkozó bírói gyakorlatot külön alfejezetben vizsgálom. Az építészeti alkotásokra a műalkotás átruházása alfejezetben térek ki.

5.6.3. A megfilmesítési jog

A mozgóképek rögzítésének lehetősége a XIX. század végének egyik legnagyobb felfedezése. A Lumière testvérek először 1895-ben Párizsban vetítettek filmeket moziban, Magyarországon a millennium évében már volt nyilvános vetítés, ugyanis a

⁴²⁶ KENEDI 1908, 65.

⁴²⁷ 1884. évi Szt. 66. § Az építészeti művekre, iparkészítményekre és az iparkészítményeken alkalmazott képzőművészeti alkotásokra a jelen törvény intézkedései nem alkalmazhatók.

Royal Szállóban tartottak naponta mozielőadást. Az első magyar filmet – A tánc címmel – 1901-ben mutatták be, amit sok száz film követett a hangosfilm megjelenéséig. Az első magyar hangosfilmeket – az eredetileg némafilmnek szánt Csak egy kislány van a világon, A kék bálványt, majd a Hyppolit a lakájt – 1931-ban láthatta a közönség. A magyar filmipar itthon és külföldön egyaránt elismert volt, magyar rendezők – mint például Kertész Mihály, Korda Sándor – jelentős nemzetközi sikerre tettek szert, az 1940-es évekre a magyar filmipar a harmadik volt Európában.

Az első magyar Szjt. azonban korábban született, mint a Lumière testvérek találmánya és mivel a jogszabály tételesen meghatározta a védett művek körét, ezért a kimaradó alkotások nem részesülhettek szerzői jogi védelemben. Így például míg az építészeti rajzok (tervek) az 1884. évi Szjt. 67. §-a alapján védelemben részesültek, addig az építészeti alkotások maguk, azonban nem.

Az új felhasználási módokra, vagy új műtípusokra a bírói jogértelmezés előbb vagy utóbb kiterjesztette a szerzői jogi oltalmat. Ez a folyamat a filmalkotásnál, vagy a korabeli elnevezés szerint, a mozgófényképeszeti alkotásoknál is megfigyelhető.

A filmek jogi helyzetét összefoglaló cikkében Pikler Mór⁴²⁸ 1928-ban kifejtette, hogy a filmalkotáshoz jellemzően három eseménysor kapcsolódik. Első a stúdióban lejátszódó jelenet, második a jelenet rögzítése a filmnegatívra, a harmadik pedig a film kivetítése, azaz nyilvános előadása. A jogi problémák egyrészt a rögzített témához, például egy színpadi előadás, vagy irodalmi mű adaptációjához kapcsolódhatnak, másrészt a filmszerzőséghez. Az irodalmi művek megfilmesítése ellen, azaz a film által történő bitorlásuk ellen az 1900-as évek elején több francia és angol precedens értékű ítélet született. Ennek hatására 1908 novemberében a BUE-t módosították, elismerve az egyéni és eredeti jellegű filmalkotások szerzői jogi védelmét.⁴²⁹

Érdemes talán kitérni Pikler azon megállapítására, amely a megfilmesítési jog hazai bírói jogvédelmére vonatkozott. Állítása szerint ugyanis hiába csak az 1921. évi

⁴²⁸ Budapesti ügyvéd (1884–1933) PIKLER Mór: A filmesítési jog. *Jogtudományi közlöny*. (63) 1928. 4–6.

⁴²⁹ 14. cikk. „Irodalmi, tudományos vagy művészeti művek szerzőinek kizárólagos joguk van arra, hogy műveiknek mozgófényképeszeti utánkészítését és mozgófényképeszeti nyilvános előadását megengedjék. Mozgófényképeszeti termékek az irodalmi vagy művészeti művekkel egyenlő védelemben részesülnek, ha a szerző a színrealkalmazás módjában van a bemutatott események csoportosításában a műnek egyéni és eredeti jelleget adott. Irodalmi, tudományos vagy művészeti műnek mozgófényképeszeti utánkészítése – az eredeti mű szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül – eredeti mű gyanánt részesül védelemben. Az előbbi rendelkezések a mozgófényképezéshez hasonló bármely más eljárással előállított utánkészítésre vagy termékekre is alkalmazást nyernek.” 1922. évi XIII. törvénycikk. [Az 1908-as Berliini szöveg.]

Szjt. ismerte el a filmek védelmét (és más művek védelmét a megfilmesítés ellen), a hazai bíróságok már az 1884. évi Szjt. hatálya alatt is kiterjesztették a bitorlás fogalmát a megfilmesítésre, kielégítő védelmet nyújtva „a kifosztott szerzőknek minden plagizáló filmesítés ellenében.”⁴³⁰

Tekintettel arra, hogy az 1910-es évekből eddig csak kevés bírósági anyagot sikerült fellelni, és azok is jellemzően csak másodlagos forrásból ismerhetők meg, el kell fogadnunk a Pikler által ismertetett néhány jogeset érdemi megállapítását. A hivatkozott esetek közül egy a *Zigomar* című francia filmhez, egy pedig Leo Fall *Szambul rózsája* című operettjéhez köthető.

Victorin-Hippolyte Jasset a francia Éclair cég részére két nagysikerű filmet készített, egyiket az amerikai detektívűs Nick Carterről, a másikat pedig képzeletbeli ellenlábasáról, a Léon Sazie által életre hívott *Zigomar* mesterbűnözőről. A filmet az osztrák-magyar közös Külügyminisztériumban 1911-ben iktatták be⁴³¹ és szeptemberben került a hazai közönség elé.⁴³²

A rekonstruált perbeli tényállás szerint a filmet három filmkölcsonzó és húsz mozgóképszínház tulajdonos a Projectograph Rt. kizárólagos jogú magyarországi filmforgalmazó engedélye nélkül hozta forgalomba. Az 1912-ben indult kártérítési perben a Királyi Kúria először 1915-ben hozott ítéletet, biztosítva a regény és a film védelmét is, „habár érdekes döntését bizonyos — inkább alakszerű — előzetes kérdések tisztázásától tette függővé.”⁴³³ Az ügy azonban tovább folytatódott, a törvényszék így kimondta, hogy „a mozdíráma nemcsak fénykép, hanem színmű is és a szerzői jogi szabályok szerint kell elbírálni.”⁴³⁴ Ezt a megállapítást 1921-ben a Kúria is elfogadta, megerősítve a „filmkölcsonzók” (filmforgalmazók) szerzői jogbitorlását.

Egy másik – azonosítatlan – jogeset 1917-ben született, kimondva, hogy „a színmű filmesítése, illetve „kinematografiai bemutatása” szintén lehet egyik módja a színmű előadásának és így a szerzői jogbitorlásnak is.”⁴³⁵

⁴³⁰ PIKLER 1928, 5.

⁴³¹ Írói és művészeti művek szerzői jogának védelmére szolgáló bejelentések jegyzéke. *Központi Értesítő*. (47) 1912. 351.

⁴³² Hirdetés. *Budapesti Hírlap*. (220) 1911. 25.

⁴³³ PIKLER 1928, 6.

⁴³⁴ *Zigomár* a bíróság előtt. *A Mozi*. (12) 1921. 8.

⁴³⁵ PIKLER 1928, 6.

Ez az elv jelent meg végül a Stambul rózsája esetben is, amelyben egy operettet a jogtulajdonos hozzájárulása nélkül vittek filmre. Az ítélet Szalai Emil jóvoltából a *Droit d'Auteur* című folyóirat hasábjain maradt fenn.⁴³⁶

Kultúrtörténeti előzményként jegyezhető meg, hogy a könyv- és zeneműkiadók nem minden esetben Bécsből érkeztek Pest Budára, hanem olykor Magyarországról is mentek szerencsét próbálni Bécsbe. Karczag Vilmos⁴³⁷ 1894-ben telepedett le a császárvárosban, ahol nem sokkal később kibérelte a neves *Theater an der Wien* színházat, és olyan zeneszerzőket szerződtetett, mint Lehár Ferenc, Kálmán Imre és Leo Fall.⁴³⁸ Karczag neve az 1900-as évek első két évtizedében szinte összeforrt a bécsi operettel.

A perbeli tényállás szerint Karczag 1916 októberében szerződést kötött a Stambul rózsája című operett szerzőivel, amelyben valamennyi jogukat átruházták a kiadóra. A Transsylvania Filmgyár az operett szöveggönyvét felhasználva készített el egy filmváltozatot, alig egy-két saját jelenettel bővítve az eredeti művet. A filmgyár a film budapesti forgalmazásával mintegy 7000 korona kárt okozott felperesnek. Az eljárás során a felperes bizonyítékként csatolta azt a szerződést, amellyel a szerzők jogukat teljes mértékben (*pleine et entière*) átruházták a kiadóra. Az ítéletből megismerhető a szerződés szövegezése. „Igaz azonban, hogy a szerződés kifejezetten és külön csak a színpadra állítást, a könyvkiadást, a gramofonnal és fonográffal történő többszörözést említi, és nem tesz semmilyen utalást a megfilmesítésre. Ez azonban semmit sem változtat az átruházás korlátlan jellegén, mivel ha a szerzők ki akarták volna zárni a megfilmesítés jogának átruházását, nem felejtették volna el azt kifejezetten kimondani; mivel ez nem volt kizárva, ezért el kell fogadnunk, hogy a megfilmesítés jogának átruházása bizonyított, és főleg amikor a szerződést 1916 végén aláírták, *mondhatni egy olyan korszakban, ahol a megfilmesítés a szerzői jog egy általánosan ismert felhasználási módja volt.*”⁴³⁹

⁴³⁶Kúria 1920. április 20. P. II. 495/1920. idézi PIKLER 1928, 6. SZALAI Emil: Jurisprudence – Hongrie. Reproduction et représentation publique non autorisées d'une comédie lyrique autrichienne à l'Aide de la cinématographie. – Atteinte au droit exclusif de l'auteur; dommages-intérêts. *Le Droit d'auteur*. (9) 1920. 107–108. A magyar nyelvű források között a kézirat lezárásáig nem találtam meg a jogesetet.

⁴³⁷Karczag Vilmos (1859-1926) író, publicista, színiigazgató. KENYERES 1967, 859.

⁴³⁸Lehár Ferenc (1870-1948) magyar zeneszerző, operettkomponista. KENYERES 1982, 51. Kálmán Imre (1882-1953) magyar zeneszerző, karmester. KENYERES 1967, 845. Leo Fall (1873-1925) osztrák zeneszerző.

⁴³⁹« Il est vrai que le contrat ne parle spécialement et à part que de la représentation scénique, de l'édition sous forme de livre et de la reproduction sur gramophones et phonographes, et ne fait aucune mention de

Mindezen bizonyítékok alapján a törvényszék – a BUE-val egyező módon – elismerte, hogy a színművek és a zenés színművek filmen való többszörözése és filmszínházakban történő nyilvános bemutatása a szerzők kizárólagos jogába tartozik és megállapította az alperesi bitorlást. A Budapesti Ítéletábla az ítéletet helybenhagyta.

Az alperes felülvizsgálati kérelme alapján eljáró Királyi Kúria elvi jelentőségű megállapítást tett. Álláspontja szerint az 1884. évi törvény „célja, a hozzá fűzött indokolás szerint, hogy megvédje a szellemi munka eredményének valamennyi megjelenési formáját; ezért egy vígjáték mozgófényképészeti képek formájában történő többszörözése és ezen képek bemutatása az író beleegyezése nélkül a mű megjelentetésének és forgalomba helyezésének minősül, ami a szerzői jog bitorlásának tekinthető. Az állított és nem vitatott tények szerint és a keresethez csatolt szerződés értelmében a Stambul rózsája szerzői a jogaik teljességét ruházták át felperesre; ennek folytán a megfilmesítés joga – ami a vígjáték tartalmának nem oly régóta elismert újszerű megjelenési formája – a szerzőket megillető jog, amelyet átruháztak a felperesre.”⁴⁴⁰

Az 1920-as években a Királyi Kúria elé került egy 1902-es szerzői jogátruházó szerződés értelmezése, amelyet a Bob herceg című operett szerzői kötöttek. A perbeli tényállás szerint Huszka Jenő zeneszerző, Martos Ferenc és Bakonyi Károly szövegírók 1902-ben több alkalommal is szerződést kötöttek a Bárd Ferenc és Fia céggel. A szerződés célja színházügynöki tevékenység volt; a cég a budapesti és vidéki előadások után beszedett jogdíjat a saját részesedésének levonását követően a szerzőknek átadta. A szövegírók egy a Lux Filmgyárral kötött szerződésben hozzájárultak az operett megfilmesítéséhez. A Bárd cég ezért a Lux Filmgyárral szemben indított pert szerzői jog bitorlása miatt. A jogvitára az adott okot, hogy a szövegírók egy idő után ténylegesen

la reproduction sur film. Mais cela ne change rien au caractère illimité de la cession, car si les auteurs avaient voulu exclure de la cession le droit de reproduction cinématographique, ils n'auraient pas manqué de le dire expressément; cette exclusion n'ayant pas été prévue, on peut admettre le transfert du droit de reproduction sur film comme prouvé, et cela d'autant plus que le contrat a été passé à fin 1916, c'est-à-dire à une époque où la reproduction cinématographique était un mode d'exploitation du droit d'auteur généralement connu. » [Kiemelés tölem.] SZALAI 1920, 107–108.

⁴⁴⁰ « La loi de 1884 sur la propriété littéraire a pour but, d'après l'exposé des motifs qui l'accompagne, de protéger sous tous les rapports les produits du travail intellectuel; dès lors, la reproduction d'une comédie sous forme d'images cinématographiques et la représentation de ces images sans le consentement de l'auteur constituent une publication et une mise en circulation de l'œuvre, que l'on peut considérer comme une usurpation du droit d'auteur. D'après les faits allégués et non contestés, et en vertu du contrat joint à la demande, les auteurs de La rose de Stamboul ont transféré la totalité de leurs droits à la demanderesse ; en conséquence, le droit de reproduction cinématographique, qui constitue depuis peu un nouveau mode de représentation du contenu des comédies, est un droit qui appartient aux auteurs et que ceux-ci ont transmis à la demanderesse. » Uo. 108.

eladták felperesnek az operett nyomtatott anyagának,⁴⁴¹ illetve a vidéki színházak nyilvános előadási jogait. A felperes azonban az első, 1902-es szerződésre hivatkozva állította, hogy a szerzői jog átruházása megtörtént, így a megfilmesítés joga is nála van. A felperes állítását a Királyi Kúria azzal cáfolta, hogy ha már az első szerződéssel megtörtént a szerzői jogok teljes átruházása, akkor megmagyarázhatatlan, hogy a szövegíróknak miért fizetett évekig jogdíjat, illetve mi szükség volt arra, hogy 1904-ben egy összegben ismételten megvegye a már említett jogokat. Az ítélet szerint „[m]int hogy a szerződések értelmezésénél nem a használt szavak betűszerinti értelme, hanem a felek akarata az irányadó, a kir. Kúria úgy találja, hogy a blanketta felhasználásával szövegezett szerződés, habár annak pongyola szövegezése az összes szerzői jogok átruházását is említi, a valóságban nem a mű szerzői jogának korlátlan, hanem csupán a darab úgynevezett anyagára korlátolt részleges átruházását tartalmazza. Ilyen korlátolt, a zenés színmű nyilvános előadási jogát fel nem ölelő átruházásban pedig a filmesítés joga befoglaltnak semmi esetre sem tekinthető.”⁴⁴² A Királyi Kúria ezzel az 1926-os ítéletével a joggyakorlatba emelte a Kt. kiadói (kereskedelmi) szerződések értelmezésére vonatkozó korábban már hivatkozott Kt. 265. és az Mtj. 995. szakaszaiban (illetve az Mtj. előtti tervezetekben) megjelenő jogelvet.

A döntvényben is említett blanketta szerződést a perben eredetiben is bemutatták a bíróságnak. Az ítéletből tudható, hogy lényegében egy előre nyomtatott szöveget beszúrásokkal és áthúzásokkal módosítottak. Feltehetően a felek a szerződés megkötésekor nem számoltak azzal, hogy a darab később nemzetközi sikert fut be, különben jobban odafigyeltek volna a szerződés megszüvegezésére.

Mindezek alapján a Királyi Kúria az 1910-es és az 1920-as években többször is elismerte a filmalkotások jogvédelmét, illetve az új felhasználási módra is tekintettel értelmezte a korábbi szerződések terjedelmét. A jogalkotó késlekedésének mentségére legyen mondva, hogy az Szjt. reformja legalább 1906 óta folyamatosan napirenden volt, és több törvénytervezet is készült. Szalai Emil egy 1917. évi írásából tudható meg, hogy az 1910-es években olyannyira erős volt már az elköteleződés az BUE 1908-as változatához történő csatlakozás mellett, hogy 1914-ben a minisztérium elkészítette a 25

⁴⁴¹ „Az író köteles a színházaknak *toties quoties*: a sugó-, rendező-, ügyelő-könyvet és az egyes szereplők részére a szerepeket; a zeneíró még ezeken felül a vezérkönyvet (Partitúra), a zongorakivonatokat és a szölamokat az egyes magánszereplők részére átszolgáltatni. Ezek képezik az u. n. «anyagot».” Révai 1907, 58.

⁴⁴² Kúria 1926. november 17. P. I. 4536/1925.[34.] In: SZLADITS Károly (szerk.): *Magánjogi Döntvénytár*. XX. Budapest, Franklin Társulat, 1928. 56.

szakaszból álló javaslatot, sőt augusztusban az 1884. évi Szjt. novellájának királyi előszentesítés alá bocsátása is megtörtént. A módosítás a fordítási jog teljes védelmi időre történő elismerése mellett kiterjedt a megfilmesítés, a gramofonon történő rögzítés, az építészeti művek és az iparművészeti alkotások védelmére is.⁴⁴³ Az 1918-as javaslatról már korábban ejtettünk szót. Végül az I. világháború, és a békeszerződés egyik előterjesztésnek sem kedvezett.

Az 1921. évi Szjt. már önálló fejezetben szabályozta a filmalkotásokat. A korabeli szabályozás érdekes módon kétféle filmet ismert, egyeseket a fényképeszeti alkotásokhoz, míg másokat az írói-képzőművészeti művekhez sorolt.⁴⁴⁴ A miniszteri indokolás szerint „[a]mikor a mozgófényképmutatvány a való életnek és az örök természetnek szabadon kínálkozó érdekes képeit – esetleg mások előbb keletkezett fényképeszeti művének felhasználásával – tükrözteti vissza, amikor pl. vízesést, népünnepet, lóversenyt, háborús aktualitást ábrázol (természeti film, filmtudósítás), akkor tartalmát fényképek összefüggő sorozata alkotja, amely oly védelmet érdemel és kap, mint a fényképeszeti művek (68-72. §-ok).”⁴⁴⁵

A BUE filmalkotásokra vonatkozó rendelkezései az 1948-as Brüsszeli szövegben és az 1967-es Stockholmi szövegben jelentős változáson mentek keresztül. Ez kihatott a film védelmi idejére és érintette a film szerzőségének kérdését is. Míg például az film védelmi idejét eleinte a részes államok maguk határozhatták meg, addig a nyilvánosságra hozataltól vagy készítéstől számított 50 éves védelmi idő 1967-től kezdve lett általános. Ugyanígy 1967-től van arra lehetőség, hogy a filmalkotás szerzőjétől eltérő entitást határozzanak meg a jogok tulajdonosaként.

A film szerzőségének vizsgálata azonban nem tárgya jelen kutatásnak.⁴⁴⁶ E helyt csupán arra térek ki, hogy a magyar jogalkotó egyértelműen a természetes személyek szerzősége mellett foglalt állást, amelyet az 1921. évi Szjt. indokolása is alátámaszt. Így a fényképeszeti műveknek tekinthető filmeknél a szerző „az lesz, aki a természet vagy az élet képeit a mozgófényképező géppel felvette és aki – ha eredeti mozgófényképeszeti műről van szó – felvételének a bemutatandó események vagy ábrázolások

⁴⁴³ SZALAI Emil: Az iparművészet alkotásainak jogvédelme. In: GYÖRGYI Kálmán (szerk.): *Magyar Iparművészet*. Budapest, Országos Magyar Iparművészeti Társulat, 1917. 235–236.

⁴⁴⁴ Megjegyzendő, hogy e szabályt a Berni Unió Egyezményének csak az 1928-as szövege tartalmazta.

⁴⁴⁵ Az 1921. évi Szjt. indokolása. Az 1920. évi február hó 16-ára összehívott nemzetgyűlés irományai XI. Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1921. 153.

⁴⁴⁶ Bővebben: SZENTE Andor: A film szerzői. *Kereskedelmi Jog*. (3) 1935. 40–43.

csoportosításában (kiválasztásában, beállításában) vagy egyéb módon egyéni és eredeti jellegét adott.”⁴⁴⁷ E művek védelmi ideje a készítésüktől számított 15 esztendeig tart. Az írói művekkel vagy a képzőművészeti alkotásokkal egyenlő védelmet élvező és hosszabb, *pma* 50 éves védelmi idővel rendelkező filmek esetében „az alkotó tevékenységnek és közreműködésnek annyi változata lehetséges, hogy csak a konkrét eset körülményeiből lesz a legtöbb esetben megállapítható: kit vagy kiket kell a kérdéses mozgófényképészeti mű szerzőjének vagy társszerzőinek tekinteni.”⁴⁴⁸

Az általános rendelkezéseknek megfelelően a filmalkotásra vonatkozó szerzői (vagyon) jogok az 1921. évi Szjt. 3. § (1) bekezdése szerint lehetett átruházni, így a megrendelő vagy a filmgyár jogszerzése szükségszerűen csak származékos lehetett. Erre a kérdésre az alkalmazott dramaturg esetében még visszatérek.

5.6.4. Az alkalmazott dramaturg és az alkalmazott hírlapíró esete

Külön vizsgálatra érdemesek a munkaviszonyban létrehozott alkotások szerzői jogával kapcsolatos kérdések. Ezek egyike szorosan kapcsolódik a filmművészeti alkotások kérdésköréhez. A másik vitás eset a munkaviszonyban létrehozott és többször is kiadásra kerülő, sorozatban, gyűjteményben megjelentetett szakirodalmi művekhez, ezek szerzői jogdíjához kapcsolódik.

Az átvizsgált levéltári anyagban és a döntvénytárakban közzétett jogesetek között eddig csupán két, a munkaviszonyban alkotott művel kapcsolatos kúriai jogesetet sikerült fellelni. Az első esetben a Kúria kimondta, hogy a mű szerzői joga a szolgálati szerződésnél fogva korlátozás nélkül átszáll a munkáltatóra. A második esetben a bíróságnak pontosítania kellett korábbi döntését, elosztatva a kételyeket, hogy ez a szabály általánosságban nem mondható ki, hanem az csak a filmalkotásoknál irányadó.

Az első perbeli esetben⁴⁴⁹ felperes egy filmkereskedelmi vállalat alkalmazott dramaturgja volt, akinek munkakörébe tartozott filmekhez dialógus, azaz magyar nyelvű filmközi feliratok írása. A perbeli tényállás szerint I. rendű alperes cég időlegesen

⁴⁴⁷ Az 1921. évi Szjt. indokolása 154.

⁴⁴⁸ Uo.

⁴⁴⁹ Kúria 1933. február 22. P. I. 5577/1930. [58.]. In: SZLADITS Károly (szerk.): *Magánjogi Döntvénytár XXVI.* Budapest, Franklin Társulat, 1934. 50–21.

megszerezte a G.[ül Baba] történelmi film⁴⁵⁰ bemutatásához való jogot, amelyhez a munkavállaló dramaturggal készítette el a filmközi feliratot. E jog megszűnését követően a film bemutatási jogát II. rendű alperes gyakorolta, akire I. rendű alperes a filmfeliratok szerzői jogát egy külön szerződéssel átruházta. A Kúria indokolása szerint mivel a dramaturg a szerződésnél fogva kötelezve volt feliratok készítésére, „ezért az elkészített feliratokra vonatkozó szerzői joga — ellenkező kikötés hiányában — már e szerződés folyományaképpen korlátozás nélkül a vállalatra, az E. r.-t.-ra szállt át, akként, hogy a vállalat azt tovább is adhatta, másra ruházhatta.”⁴⁵¹ A bíróság ezért nem tekintette ellenkező kikötésnek azt a szakmai szokást, hogy valamely már korábban bemutatott film feliratszerzőjének egy későbbi vállalat külön jogdíjat fizet. És mivel „[a]z alkalmazott dramaturg által alkalmaztatása körében készített filmfeliratok szerzői joga az alkalmazó vállalaté,”⁴⁵² ezért I. rendű alperes jogszerűen ruházta át a filmfeliratok szerzői jogát, aki ugyancsak jogszerűen tüntette fel a filmen a szerző nevét. Ezért a Kúria a felperes felülvizsgálati kérelmét elutasította.

Az egy évvel későbbi jogeset⁴⁵³ felperese egy szakirodalmi író volt, akinek a szolgálati szerződése révén munkaköri kötelezettségébe tartozott egy gyűjteményes mű részére szakirodalmi művek írása. A perbeli tényállás szerint felperes és az alperes jogelődje, a Könyv- és Hírlapkiadó Rt. 1926. szeptember 1-jén szerződést kötöttek, amellyel az Rt. jogot szerzett a művek saját kiadványában történő megjelentetésére. Mivel a felek számolhattak azzal, hogy a gyűjteményes mű az időközi menetrendváltozások miatt félévente megjelenik, ezért az Rt. nemcsak egy, hanem korlátlan számú kiadásra szerzett jogot. A szerző a mű szerzői jogának átengedése fejében nem egyösszegű díjazásban, hanem a szolgálati jogviszonya alatt visszatérő időközönként részesült juttatásban, azaz munkabérben. A felperes szolgálati viszonya 1928 májusában megszűnt. A felek közötti jogvita akkor támadhatott, amikor az Rt. a tanulmányok szerzői jogát átengedte az alperes Vasúti Útmutató részére, hogy az saját kiadványaiban megjelentesse, és ezért, feltehetően, nem fizetett jogdíjat a szerzőnek. A közzétett ítélet alapján arra lehet következtetni, hogy felperes a kereseti kérelmét arra

⁴⁵⁰ Kúria 1933. február 22. P. I. 5577/1930. [497.]. In: TÉRFY Béla (szerk.): *Grill-féle új döntvénytár XXVI.* Budapest, Grill, 1934. 225. A film kópiája nem maradt fenn; nem azonos Huszka Jenő 1905-ös *Gül Baba* című operettjének ismert, 1940-es hangosfilmes változatával.

⁴⁵¹ Kúria P. I. 5577/1930. SZLADITS 1934, 50–51.

⁴⁵² Uo.

⁴⁵³ Kúria P. I. 1684/1934. TÉRFY 1936, 251–253. A vállalat, illetve a kiadvány neveit is tartalmazó ítélet: Kúria 1934. november 30. P. I. 1684/1934. *Kereskedelmi Jog.* (2) 1935. 32.

alapozta, hogy közte és az Rt. között kiadói ügylet jött létre. Álláspontja szerint a Kt. 517. §-ának (2) bekezdése alapján⁴⁵⁴ a szerző a gyűjteményes művekbe szolgáltatott dolgozatok felett szabadon rendelkezik, azokat akár külön, akár összegyűjtve is kiadhatja, azaz harmadik személy irányába rendelkezhet vele. Ugyanúgy hivatkozott a Kt. 522. §-ára is, amely⁴⁵⁵ biztosítja a felek számára a kiadói szerződés tartalmának szabad meghatározását, kétség esetén azonban az engedély csak egyszeri kiadásra szól. A felperesi oldalról nézve az alperes megsértette a szerzői jogait és kártérítésre is igényt tartott. Az alperes ezzel szemben feltehetően azzal védekezett, hogy az Rt. a szolgáltatási szerződés folytán megszerezte a művek szerzői jogait, így e jogokat az alperes is jogszerűen megszerezhetette és felhasználhatta a művet. Mivel a munkabér révén a jogelőd már kifizette a szerzői jogok ellenértékét ezért a felhasználásért az alperes sem kívánt további díjat fizetni. A fellebbviteli bíróság kifejezetten hivatkozhatott az előbb ismertetett kúriai ítéletre.

A Királyi Kúria ugyancsak polgári I. számú tanácsa először is szükségesnek látta tisztázni, hogy a Kúria a P. I. 5577/1930. számú ítélettel nem állított-e fel vélelmet a munkáltató általános jogszerzésére. A Kúria döntése szerint „[a]zoknak szerzői joga, akik a mozgófényképészeti mű létrehozásán közreműködnek (a feliratokat szerkesztő dramaturg, a fényképész, a rendező, stb.), a filmvállalatra száll már annak a szerződésnek folyományaként, amellyel kötelezettséget vállaltak a mű előállítására, s csupán a mozgófényképészeti műhöz felhasznált írói és zenei művek szerzőinek szerzői joga száll, az [1921. évi] Szjt. 74. §-ára való tekintettel,⁴⁵⁶ csak átruházás folytán – az átruházás korlátai között – a vállalkozóra.”⁴⁵⁷

A bíróság a döntés meghozatalakor figyelemmel volt a filmvállalatok jelentős gazdasági befektetésére és arra is, hogy a filmalkotások jellemzően többszerzős művek, ezért célszerű a szerzői jogi bonyodalmakat már előre elkerülni.

A második konkrét jogesetben a Kúria csak részben adott igazat a feleknek. A jogi helyzet a dramaturg esetéhez képest eltérő volt, mivel a szerző egy adott

⁴⁵⁴ Kt. 517. § (2) A szerző, ha valamely gyűjteménybe egyes dolgozatokat szolgáltat, ezeket akár külön, akár összes munkáiban közzéteheti, feltéve, hogy az egyes dolgozatok azon alakban, melyekben a gyűjtemény részeként jelentkeznek, a könyv- vagy műkereskedés önálló tárgyait nem képezik.

⁴⁵⁵ Kt. 522. § A kiadói jog terjedelmére nézve a felek megállapodása szolgál irányadóul. Kétség esetében a szerződés a munkának csak egyszeri kiadására ad jogosítványt.

⁴⁵⁶ 1921. évi Szjt. 74. § Mozgófényképészeti műveknek nyilvános előadására a 75. §-ban meghatározott védelmi időn belül a mozgófényképészeti mű szerzőjének van - az esetleg felhasznált mű szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül - kizárólagos joga.[Kiemelés tőlem.]

⁴⁵⁷ Kúria P. I. 1684/1934.

gyűjteményes mű számára írt meghatározott számú szakirodalmi művet. A Kúria álláspontja szerint először is a felek között nem jött létre kiadási ügylet, ezért a Kt. szabályai még analógia útján sem voltak alkalmazhatóak. Ettől függetlenül, még ha a felek között szolgálati szerződés is kötött volt, a munkáltató akkor is „csak arra szerez jogot, hogy a neki szolgáltatott dolgozatokat a gyűjteményes műben megjelentesse, egyébként azonban az egyes dolgozatokra annak szerzője, — ellenkező megállapodás hiányában — megtartja szerzői jogát, s jogosítva van a dolgozatot akár külön, akár összes munkáiban megjelentetni.”⁴⁵⁸ A munkáltató jelen esetben *nem kizárólagos* felhasználási jogot szerzett⁴⁵⁹ és lényegében csak arra, hogy saját érdekkörén belül felhasználhassa, a munkavállaló pedig harmadik személyek számára is engedélyezhette a művek felhasználását. A Kúria a felperes második jogalapját nem találta helytállónak, mivel az eredeti jogszerző egy rendszeres időközönként megjelenő kiadvány számára rendelte meg a tanulmányokat, így nem kétséges az, hogy a művet több kiadásra szánták. Mindezek alapján a Kúria elutasította a felperes szerzői jogbitorlásra vonatkozó kereseti kérelmét megállapítva, hogy az Rt. átengedhette a mű több kiadására megszerzett szerzői jogait az alperesnek, s így a Vasúti Útmutatóban megjelent művek felhasználása jogszerű volt. Mivel azonban az Rt. nem örök áron vette meg a szerzői jogokat, hanem azt részletekben – a munkabérben – fizette meg, ezért a Kúria döntése értelmében a szolgálati jogviszony megszűnését követő felhasználások után a felperes díjazásra jogosult, amelynek mértékéül nem a már megszűnt szolgálati jogviszonya során kapott díjazás, hanem a kiadványban megjelent többi cikk szerzőjének járó általános díjazás az irányadó.⁴⁶⁰ Ez az ítélet egyértelművé tette, hogy a munkáltatók legfeljebb csak a felhasználásához szükséges mértékben szereznek szerzői jogokat és amennyiben a munkaviszony megszűnését követően történik felhasználás, akkor a szerző díjazásra jogosult.⁴⁶¹

5.7. Szerződések utólagos módosítása

A felek között régóta fennálló, hosszú időtartamú szerződéses jogviszonyokat időnként a megváltozott körülményekhez igazították. Jókai Mór számos szerződésén például

⁴⁵⁸ Uo.

⁴⁵⁹ FALUDI 1995, 148.

⁴⁶⁰ Kúria P. I. 1684/1934.

⁴⁶¹ Ennek a döntésnek a logikájával az 1969. évi és az 1999. évi Szt. rendelkezéseiben is találkozhatunk. Ld. LEGEZA 2016, 105–106.

néhány nagyobb kiadó osztozott. Néha már maga Jókai sem volt tisztában azzal, hogy a regényekhez kapcsolódó egyes jogokat melyik kiadónál kötötte le, amiből idős korára egy elnyúló pere keletkezett.⁴⁶²

Jókai 1886. március 23-án újította meg szerződéseit⁴⁶³ kiadójával a Franklin Társulattal. Mint maga Jókai feljegyezte, amegújítás annak érdekében történt, hogy a kiadójával, illetve még a jogelődjével kötött, „az évek folyamán létrejött és sok egyes levélben tárgyalt szerződési viszonyt áttekinthetőbbé tegyük, a köztünk érvényben levő megállapodásokat a következőkben összefoglaltuk.”⁴⁶⁴ A szerződés meghatározta azokat a műveket, amelyek kizárólagos kiadói tulajdonjoga a Franklin Társulatoz illetve, másrészt rendelkezett olyan művek jogairól is, amelyek ugyan még más kiadóknál voltak lekötve. Ez utóbbiakról Jókai úgy írt, hogy ez a csoport a „fennálló szerződéseim értelmében reám vagy örököseimre visszaesni fog.”⁴⁶⁵ A szerződés a tiszteletdíjat változatlan formában fenntartotta, azt kiadásonként és példányszám alapján sávosan állapították meg. (Ez a sávós díj egyébként már az 1860-as években Heckenast Gusztávval kötött szerződéseiben is előkerül.) Egyes művekre, így például a Kis dekamerónra, a Magyar nemzet történetére, vagy a díszesebb kiadásokra – magasabb díjazást kötöttek ki. A szerződés végén a felek egyértelművé tették, hogy a szerződéssel ellentétes minden korábbi megállapodásaikat az új megállapodás hatályon kívül helyezi.

Ugyancsak utólagos szerződésmódosítás kapcsolódik Molnár Ferenchez, akinek a szerződése szintén a Franklin Társulathoz kötődött. A Pál utcai fiúk című regény kéziratának kizárólagos kiadói jogát 1000 korona tiszteletdíjért cserébe engedte át egyszer s mindenkorra, a jogutódaira kiterjedő hatállyal egy 1905. február 3-án kelt megállapodással.⁴⁶⁶ A felek 1924. október 21-én új szerződést kötöttek azzal, hogy a bolti ár 5%-ának megfelelő *royalty* típusú jogdíjat fizetnek neki „tekintet nélkül arra, hogy az illető műre nézve eredetileg létrejött szerződés alapján járna-e neki új kiadás esetén tiszteletdíj.”⁴⁶⁷ Ez a megállapodás öt évvel később ugyan lejárt, de egy Szalai Emil által készített 1943. évi szeptemberi tervezet alapján a kiadó valószínűleg továbbra is fizette a díjat. 1943-ban a felek új szerződést kívántak kötni. Ennek értelmében a

⁴⁶² Ezt tanulmányában részletesen elemzi D. SZEMZŐ Piroska: Jókai kiadói pere élete alkonyán. *Magyar Könyvszemle.* (3–4) 1975. 262–278.

⁴⁶³ OSZK Kézirattár Fond 5/2. I. doboz. Jókai Mór 1886. március 23-án kelt szerződése.

⁴⁶⁴ Uo.

⁴⁶⁵ Uo.

⁴⁶⁶ OSZK Kézirattár Fond 2/1158. Molnár Ferenc szerződése.

⁴⁶⁷ MNL BFL XI.906 Franklin Társulat iratai. Dr. Szalai Emil úrnak. 1943. szeptember 12.

kiadó nem fizette tovább az 5 %-os *royaltyt*, hanem ezt újra megváltotta „egyszersmindenkorra” 15 ezer pengőért. Ezen kívül továbbra is megillette a kiadót az 1905-ben szerzett, magyar nyelven, korlátlan számú példányban és kiadásban történő kiadás joga.⁴⁶⁸ Ebből a szerződésből aláírt példány nem maradt fenn.

E két nagynevű szerzővel kötött szerződések azt illusztrálják, hogy a szerződési szabadság alapján a felek a gyakorlatban többször felülírták, megváltoztatták a jogátruházási szerződéseket is. A feleknek érdekükben állt a jó kapcsolat fenntartása, hiszen egy korábbi szerződési feltételhez való ragaszkodás a szerző újabb műveit más kiadókhoz irányíthatta volna. A szerzőknek pedig nagy anyagi biztonságot jelentett, ha stabil kiadójuk folyamatos jövedelemmel látta el őket.

5.8. A műalkotás átruházása és a szerzői jog

A dologi műpéldány tulajdonának átruházása és a szerzői jog viszonya sokak számára napjainkban sem világos; a tulajdonosok nem mindig vannak tisztában azzal, hogy a műalkotás megvásárlásával szerzői jogot nem szereznek.

Korábbi fejezetekben már bemutattam, hogy a Szemere-féle javaslat vizuális művekre vonatkozó rendelkezése szerint a főszabály az, hogy a kiadói jog átruházása nem vonja maga után a mű tulajdonjogának átszállását, ellenben vélelmezni kell, hogy a mű el- vagy átadásával a kiadói jog is átszáll.⁴⁶⁹ Átvéve az OPTK szabályait, a magyar megoldás is abból indul ki, hogy a műtárgy tulajdonosának kiadói jogszerzése mellett vélelem szól.

Az 1884. évi Szjt. szakít ezzel a dologi megközelítéssel és kimondja, hogy ha a szerző valamely művét másnak tulajdonába bocsátja, ezzel az utánképzés jogát még nem lehet átengedettnek tekinteni. A törvény az utánképzési jogot egyedül a megrendelt arcképeknél és szoborképmásoknál engedi át a megrendelőnek. A szerzői jogok fenntartása mellett az 1884. évi törvény a tulajdonos érdekeit helyezi előtérbe, aki nem köteles a művet a szerzőnek, vagy jogutódának utánképzés céljából átengedni.⁴⁷⁰

Az 1921. évi Szjt. tágítja a szerzők jogait, így nemcsak az utánképzés joga, hanem a szerzői jog általában a szerzőnél marad. A törvény a képmások esetében a szerzői

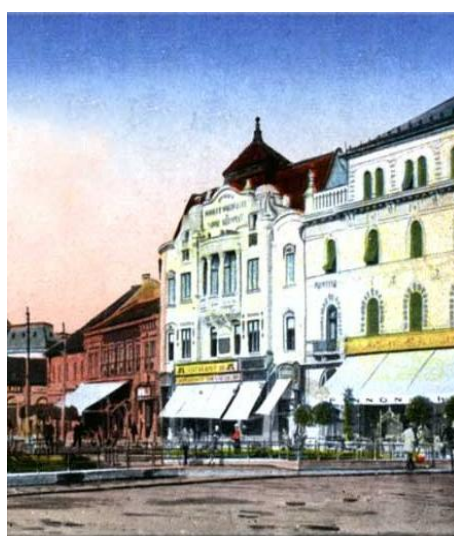
⁴⁶⁸ Uo.

⁴⁶⁹ Szemere-féle javaslat 21. §.

⁴⁷⁰ 1884. évi Szjt. 64. §.

jogok gyakorlását a megrendelő beleegyezéséhez köti, de lehetővé teszi, hogy a megrendelő azt a maga nem üzletszerű céljára, szabadon többszörözze.⁴⁷¹

A szerzői jog fenntartásának kimondása⁴⁷² még az 1969. évi Szjt.-ben is helyet kap. Ebben az 1969. évi törvényben elismerik e azt a speciális, vizuális művészeket megillető személyhez fűződő jogot, amelyet az 1884. évi Szjt. még megvont a szerzőktől és amelyről az 1921. évi Szjt. hallgatott. Így az 1969. évi Szjt. szerint a képzőművészeti vagy iparművészeti alkotás tulajdonosa már *köteles* a művet a szerzői jog gyakorlása érdekében időlegesen a szerző rendelkezésére bocsátani, ha ez méltányos érdekét nem sérti.⁴⁷³

3. A Békésmegyei (1909) és a Nagyvárad (1907) Takarékpénztárak egykorú homlokzatai⁴⁷⁴

A tulajdonjog és a szerzői jog kapcsolata, valamint ezek átruházása nem egyszer vezetett pereskedéshez. A tulajdonjog és a szerzői jog kapcsolatát vizsgáló egyik korai ítélet egy építészeti mű kapcsán született. A vita a nagyvárad és a békésmegyei takarékpénztárak homlokzati tervei miatt merült föl. A perbeli tényállás szerint Weisz Móricz 1909-ben szóban és írásban is kérte ifj. Rimanóczy Kálmán felperest, hogy

⁴⁷¹ 1921. évi Szjt. 63-64. §.

⁴⁷² 1969. évi Szjt. 28. § (2) A műpéldány tulajdonjogának átruházása nem jelenti a szerzői jogok átruházását, a felhasználási szerződés alapján átadott példány pedig eltérő szerződési kikötés hiányában a szerző tulajdonában marad.

⁴⁷³ 1969. évi Szjt. 46. § (1), az 1999. évi Szjt. 69. § (1) ugyanezt a rendelkezést tartalmazza, kiegészítve a műtípusokat a fotóművészeti és ipari tervezőművészeti alkotásokkal.

⁴⁷⁴ http://csabai hazak.blog.hu/2013/07/11/a_bekesmegyei_altalanos_takarekpenztar_szekhaza

járuljon hozzá az általa tervezett nagyvárad Takarékpénztár homlokzatrajzának utánképzéséhez. Rimanóczy kifejezett tiltakozása ellenére Weisz egy fénykép és egy képeslap alapján Bányai Andrással elkészíttette a békéscsabai Takarékpénztár épületát. A per során a bíróság megállapította, hogy ugyan a nagyvárad épületet időközben a Takarékpénztár továbbruházta, az utánképzés jogát az építtető a nagyvárad felperes tervezőtől nem szerezte meg. Ugyanakkor a Királyi Kúria végül helybenhagyta a Nagyvárad Ítélőtábla keresetet elutasító döntését, mivel az építészeti alkotásokat az 1884. évi Szjt. kifejezetten kizárta a szerzői jogi védelem köréből.⁴⁷⁵

Egy későbbi esetben, az „Igen vagy nem?” című 1940-es filmvígjátékban az alkotó beleegyezése nélkül díszletként használták fel Szabó Vladimir A fürdő Zsuzsanna és a vének című bibliai tárgyú festményét. A festő által indított per során tett tanúvallomásokból tudható, hogy a festmény felhasználása nem volt tudatos és „az egyik helyiség díszítésénél s esetleg az ebben a helyiségben játszódó jelenetek érdekesebbekké tételénél nagyobb szerepe” nem volt.⁴⁷⁶ A Királyi Kúria megállapította a bitorlást és alperest nem vagyoni kártérítésben is marasztalta. A mű felhasználása ugyanis egyrészt sértette a szerző személyhez fűződő jogait („szerzői személyiségi jogát”), mivel a bibliai tárgyú festményt egy „a festmény rendeltetésével össze nem férő módon egy filmvígjáték keretében”⁴⁷⁷ használták fel. Másrészt a Kúria megállapította, hogy a tulajdon átruházás keretében csak a tulajdonjog gyakorlásához szorosan kapcsolódó jogok szállnak át. A bíróság ilyennek tekintette például a nyilvános helyiségek díszítését, árverési kiállítást; de nem minősítette ebbe a körbe tartozónak a mű többszörözését, illusztrációként vagy díszletként történő felhasználását.⁴⁷⁸ Balás P. Elemér a testi tárgy és az elvont szellemi alkotás közti könnyebb elhatárolás érdekében azt javasolta, hogy a szerzői jogi törvényben „nem a védett *művekről* kellene beszélni, hanem a *szellemi alkotásnak* kell fogalommeghatározást adni és mű helyett általában az alkotás kifejezést kell használni. Kerülni kell ugyanis azt a látszatot, mintha a szerzői jog tárgya testi tárgy volna, holott a testi tárgy az alkotást csak hordozza, de az alkotás – a testi tárgytól

⁴⁷⁵ C. 1912. június 25. P. V. 4923/1911. [160.]. In: GOTTL Ágost (szerk.): *Magánjogi Döntvénytár VI.* Budapest, Franklin Társulat, 1913. 274–277.

⁴⁷⁶ Kúria 1942. február 17. P. I. 5466/1941. [458]. In: TÉRFY Béla (szerk.): *Grill-féle új döntvénytár XXXV.* Budapest, Grill, 1943. 165.

⁴⁷⁷ Uo.

⁴⁷⁸ Uo. 163-166.

függetlenül – szellemi vonatkozások összessége, melyeknek vagyoni jelentőségük is van az értékesíthetőségénél fogva.”⁴⁷⁹

5.9. A személyhez fűződő és a személyiségi jogok

Az eddigiekben elsősorban vagyoni jogokról esett szó. A szerző vagyoni jogai mellett jelentős szerepe van a személyhez fűződő jogoknak is. E két eltérő jogosultság okozza azt, hogy a szerzői jog szorosan kapcsolódik a dologi joghoz és a személyek jogához, azon belül a személyiségi joghoz.

Kuncz Ödön szerint a szerzői jognak ez a dologi és személyiségi jogi keveréke eredményezi azt, hogy a jogrendszerben egy sajátos helyet foglaljon el.⁴⁸⁰ Eugen Ulmer és Balás P. Elemér hasonlatait ötvözve elmondható, hogy a szerzői jog *egésze* és az abból folyó jogosultságokhoz fűződő *érdekvédelem* egy fával szimbolizálható. A fa törzse testesíti meg az egységes szerzői jogot, a szerzői jogi jogosultságok viszont inkább a törzsből kinövő ágakhoz hasonlítanak. A szerző jogosultságai valamikor a törzsből és a gyökerekből, valamikor pedig részben vagy egészben az egyik gyökérből nyerik az erejüket.⁴⁸¹ A fa gyökere azonban a személyiségi jogba nyúlik le.⁴⁸²

A személyiségi jogra vonatkozó általános szabályokat a Ptk. tartalmazza. A Ptk. személyiségi jogok közt nevesíti többek között a névviseeléshez, a becsülethez és a jóhírnévhez, valamint a magántitokhoz való jogot.⁴⁸³ A Ptk. példálózó felsorolása mellett a szerzői jogi jogszabályok nevesítik és töltik meg tartalommal a szerző személyhez fűződő jogait, amelyek a szerző és műve személyes viszonyára tekintettel nevesített személyiségi jog. Ezért ebben az alfejezetben a személyhez fűződő jogokat, valamint az e jogok és az általános személyiségi jogok elhatárolására vonatkozó joggyakorlatot vizsgálom.

Sem az 1884. évi, sem az 1921. évi Szjt. nem tartalmazott kifejezett rendelkezéseket a személyhez fűződő jogokra. A miniszteri indokolás azonban, valamint a törvények több szakasza is utal arra, hogy a szerzőt a vagyoni jogokon felül más

⁴⁷⁹ BALÁS P. 1938, 17–18.

⁴⁸⁰ KUNCZ Ödön: A tudományos termeléssel kapcsolatos jogviszonyok. In: MAGYARY Zoltán (szerk.): *A magyar tudománypolitika alapvetése*. Budapest, Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetsége, 1927. 593.

⁴⁸¹ ULMER, Eugen: *Urheber- und Verlagsrecht*. Berlin, Springer, 1980. 116.

⁴⁸² BALÁS P. 1941, 675.

⁴⁸³ Ptk. 2:43. § [Nevesített személyiségi jogok]

jogosultság is megilleti. Az 1921. évi Szjt. miniszteri indokolása szerint a mű szerzői jogának korlátozott átruházása tartalmi, időbeli és területi lehet. Azonban „[a] szerzői jog átruházása annyiban mindig korlátozottnak tekinthető, hogy a szerző személyiségétől elválaszthatatlan jogok alanya továbbra is a szerző marad.”⁴⁸⁴ Ez alapján az 1921. évi Szjt. – még ha csak miniszteri indokolási szinten is – a BUE 1928-as módosítása előtt már figyelemmel volt a szerző személyéhez fűződő jogaira. Ugyanígy az 1884. évi, majd az 1921. évi Szjt.-ek már tartalmazták a névfeltüntetést,⁴⁸⁵ továbbá a mű, illetve lényeges tartalma nyilvánosságra hozatalának⁴⁸⁶ személyhez fűződő jogát is. A mű jogosulatlan megváltoztatása elleni fellépés (integritás) joga csak a BUE Római szövegének 1931. évi implementálásával lett a magyar jog része. A Római szöveg szerint: „függetlenül a szerző vagyoni jogaitól, sőt még azoknak átruházása esetében is, a szerző megtartja azt a jogát, hogy [...] ellenezze a mű minden eltorzítását, megcsönkítését, vagy más olyan megváltoztatását, amely becsületére vagy hírnevére sérelmes.”⁴⁸⁷

Balás P. Elemér is elismerte, hogy az 1921. évi Szjt. tartalmazott személyiségi jogi jellegű rendelkezéseket, azonban ezek egyrészt nem fedték le a Római egyezmény által biztosított valamennyi jogosultságot, másrészt ezekben „nem jut[ott] kifejezésre olyan határozott elv, amely megfelelné annak a megkülönböztetésnek, melyet a római egyezmény tesz a szerző vagyoni jogai és egyéb tekintetében élvezett oltalma közt.”⁴⁸⁸ A Királyi Kúria személyhez fűződő jogok forgalomképtelenségét kimondó ítéletét a következő alpontban ismertetem.

A bíróság az előbbi eseten túl több alkalommal is foglalkozott a személyhez fűződő jogokkal, valamint e jogok gyakorlására a szerződések szövegében is találni példát.

⁴⁸⁴ Az 1921. évi Szjt. indokolása 129.

⁴⁸⁵ 1921. évi Szjt. 23. § Aki a 9. § 1.[idézés] és 2. [átvétel] pontja esetében a forrás vagy a benne esetleg megjelölt szerző világos megnevezését szándékosan vagy gondatlanságból elmulasztja, továbbá az, aki a szerző nevét akarata ellenére a művön megjelöli vagy mellőzi, vétség miatt negyvenezer koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

⁴⁸⁶ 1921. évi Szjt. 6. § A szerzői jog bitorlásának tekintendők különösen:

1. még meg nem jelent vagy közzé nem tett műnek a szerző beleegyezése nélkül történt többszörösítése, közzététele vagy forgalom báhelyezése, közzététel alatt értve itt a mű lényeges tartalmának nyilvános közlését is mindaddig, amíg a lényeges tartalom a szerző beleegyezésével közzétéve nincsen; a többszörösítésre, közzétételre vagy forgalomba helyezésre a kéziratnak vagy másolatának birtokosa is csak a szerző beleegyezésével jogosult;

⁴⁸⁷ 1931. évi XXIV. törvénycikk az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló római nemzetközi egyezmény becikkelyezése tárgyában. 6/a. cikk (1) bekezdés.

⁴⁸⁸ BALÁS P. 1938, 12.

5.9.1. A névfeltüntetés joga

A következő jogesetekkel a pozitív és negatív névfeltüntetés, azaz feltüntetés és fel nem tüntetés jogát egyaránt bemutatom.

A névfeltüntetés elhagyásához Gaál Béla⁴⁸⁹ *Csak egy kislány van a világon* című 1929-es filmjének esete hozható fel példának. A nagysikerű filmmel kapcsolatban több per is indult. Így például Bártfai Szabó Aurélia író⁴⁹⁰ azért lépett fel, mert állítása szerint az ő szüzségét használták fel a film forgatókönyvéhez, a rendező beperelte az 1928-as *Ungarische Rhapsodie* c. filmet készítő UFA stúdiót, mert Gaál állítása szerint egyedül ő rendelkezik a zene megfilmesítési jogával.⁴⁹¹ Ezek a perek végül egyességgel zárultak.⁴⁹² A dolgozat szempontjából azonban az a tényállás releváns, amelyből meg tudható, hogy a film plakátján – és a fennmaradt filmkópián is – egyedül a film zenei összeállítójának, Stephanides Károlynak a nevét tüntették fel. A film címét is adó dal szerzője azonban Szentirmay Elemér⁴⁹³ volt. Szentirmay örököse a névfeltüntetés elhagyása miatt perelte be Gaált és Stephanidest.

A Budapesti Törvényszék a felperest keresetével elutasította, mondván, hogy a korábbi egyezséggel a felperes összes követelése kielégítést nyert. Ezt az ítéletet az Ítéltábla is helybenhagyta.⁴⁹⁴

A Királyi Kúria a per tárgyává tett keresetet – más megfontolásból – alaptalannak találta, ezért elutasította a felülvizsgálati kérelmet. Elvi ítéletével a Kúria a BUE előbb hivatkozott 6bis bekezdését ültette át a magyar bírói gyakorlatba. Az ítélet szövege szerint „a[z 1921. évi] Szjt.-nek a szerzői jog átruházásáról és átszállásáról rendelkező 3. §-át helyesen akként kell értelmezni, hogy a szerzői jog átruházása esetén is a szerzőnél maradnak meg továbbra is mindenkor az ő személyiségéhez tartozó jogok, nevezetesen az a jog, amelynél fogva annak elismerését és feltüntetését követelheti, hogy ő a mű szerzője, — és az a jog, melynél fogva a műnek reá sérelmes megváltoztatása ellen

⁴⁸⁹ Gaál Béla (1893-1944/45) jogász majd színházi és filmrendező (Meseautó, *Csak egy kislány van a világon*). KENYERES 1967, 554.

⁴⁹⁰ Zárlati kérelem a „Csak egy kis lány”-ellen. *Magyar Országos Tudósító*. 1930. május 19. 70.

⁴⁹¹ Zárlati per a „Magyar rapszódia” Csak egy kis lány dala ellen. *Magyar Országos Tudósító*. 1930. május 27. 222.

⁴⁹² Békésen intéződtek el a „Csak egy kis lány” körül keletkezett perek. *Magyar Országos Tudósító*. 1930. szeptember 1. 71.

⁴⁹³ Szentirmay Elemér (Németh János) (1836-1908) zeneszerző. KENYERES 1982, 754.

⁴⁹⁴ Kúria 1933. október 6. P. I. 348/1932. [934. EH]. In: *Polgári jogi Határozatok Tára. VII.* Budapest, M. kir. Igazságügyminiszter, 1937. 98.

tiltakozhatik; s e jogok a szerző halálával is fennmaradnak arra az időre, amelyre a halála után a mű még védelem alatt áll.”⁴⁹⁵

A Királyi Kúria a személyiségi jogok forgalomképtelenségének kimondása mellett azt is vizsgálta, hogy vajon elfogadható-e az, hogy a filmplakáton nem tüntették fel valamennyi szerző nevét. A bíróság szerint a premierre szóló meghívó már tartalmazta a részletes műsort, külön feltüntetve az egyes dalbetétek szerzőinek nevét is, ezért a felperes a szerző nevének elhagyását tehát jogosan nem sérelmezhet. A Királyi Kúria szerint „[a] dolog természetéből következik ugyanis, hogy a filmjáték előadására vonatkozó egyszerű hirdetés csak azoknak a nevét közli, akiknek a filmjáték megalkotásában a legnagyobb szerep jutott.”⁴⁹⁶ Alföldy Dezső előadásával eljáró tanács így érdemben nem is vizsgálta a korábbi egyezség fennálltát, hanem a keresetet eleve alaptalannak találta.

A következő két eset azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy milyen igénye lehet azoknak, akiknek olyan műveken tüntetik fel a nevüket, amelyeknek nem szerzői.

Az első jogvita a Százas bankó, nesze cigány című foxtrott névfeltüntetése miatt támadt. A darab zenéjének és címadó refrénjének Kóla József, három versszak szerzője pedig Nádor József⁴⁹⁷ felperes volt. Nádor a saját szerzői jogait Kólára ruházta, aki azt zeneműkiadás és gramofonra történő rögzítés céljából I-III. rendű alperesekre továbbruházta. A gramofonlemezen végül csak a refrén hangzik el, annak ellenére, hogy a lemezen Nádor József is szerzőként van feltüntetve, ezért bitorlás címén pert indított alperesek ellen. A Királyi Kúria a per végén kimondta, hogy nem szerzői jogi bitorlás az, ha valakit egy olyan művön tüntetnek fel szerzőként, amelynek valójában nem is szerzője. Ellenben „az általános magánjog alapján személyiségi jogának jogellenes megsértése címén léphet fel kártérítés iránt az ellen, akit nevének feltüntetése tekintetében szándékosság vagy gondatlanság terhel.”⁴⁹⁸

⁴⁹⁵ Uo. 99.

⁴⁹⁶ Uo. 100.

⁴⁹⁷ Nádor József (1876-1967) dalszerző, Nádor Kálmán fia; a MARS egyik alapítója. KENYERES 1982, 261.

⁴⁹⁸ Kúria 1930. október 21. P. I. 5201/1928. [456.]. In: TÉRFY Béla (szerk.): *Grill-féle új döntvénytár XXIV.* Budapest, Grill, 1932. 182.

4. A „Száz bankó nesze cigány” című dal plakátja⁴⁹⁹

A másik jogeset Hevesi Sándorhoz⁵⁰⁰ kapcsolódik, aki egy már elhunyt szerző nevét használta fel álnévként. A jogvita megértéséhez szükséges, hogy röviden bemutassuk Hevesi átdolgozási gyakorlatát. Hevesi Sándor kiváló író, műfordító és rendező hírében állt, azonban hihetetlen munkabírása, a tehetségtelen kollégák mellőzése és zsidó származása az 1930-as évekre sokakat ellenségévé tett. Sajátos gyakorlata volt, hogy csak a saját szövegeiben bízott, ezért a Nemzeti Színházban évtizedek óta játszott darabokhoz is hozzányúlt. Annak ellenére, hogy ezekben az esetekben a saját nevét tüntette fel, az előadások után járó tantiemeket az eredeti fordítók, átdolgozók örököseinek utalták át, ezért e gyakorlata ellen senki sem emelte fel szavát. A jogvita előzményéhez tartozik még, hogy az egyik ilyen mellőzött, majd elbocsátott kolléga, Hajduska Algernon (Hajdú László), Hevesi leleplezésének megszállottjává vált. Hajduska éveken keresztül fényképezett minden Hevesihez köthető rendezői, szerzői jogi és jogdíjkifizetési dokumentumot, „kimentve” azokat a Nemzeti Színházból. Hajduska anyagából előbb parlamenti interpelláció lett, majd jogdíjsikkasztásra hivatkozva követelték Karafiáth Jenő vallás- és közoktatási

⁴⁹⁹ http://bosze.com/product_pictures/tn_enekK_beolvasas0029.jpg

⁵⁰⁰ Hevesi Sándor (1873-1939) rendező, egyetemi tanár, drámaíró, kritikus, író, műfordító, színházigazgató; 38 év alatt 280 darabot rendezett. KENYERES 1967, 718-719.

miniszternél Hevesi leváltását. Hevesi saját maga ellen kért vizsgálatban eljáró bizottság végül megállapította, hogy „A vizsgálóbizottság jelentése alapján az utóbbi időben elhangzott kritikákkal kapcsolatban megállapítja a miniszter, hogy az igazgató a színház művészi vezetésével tízéves működése folyamán sokoldalú eredményt ért el. [...] Megállapítást nyert továbbá, hogy az igazgató szerződésileg engedélyezett jogkörét túl nem lépte.”⁵⁰¹ Azonban Hevesi egészsége az állandó szakmai támadások miatt annyira meggyengült, hogy kérte Hóman Bálint miniszternél felmentését.⁵⁰²

A Hevesi meghurcolásához vezető ügy 1927-ben kezdődött. A perbeli tényállás szerint a Nemzeti Színház műsorra tűzte a Házi tündér című darabot, amelynek szerzője Charles Dickens, színpadra átdolgozója P. Taylor, fordítója pedig Huszár Imre⁵⁰³ volt. Hajduska Algernon azonban – felhasználva az angliai kapcsolatait – önszorgalomból kinyomozta, hogy nem létezik P. Taylor nevű személy, Huszár Imre pedig már 1916-ban, jóval a darab bemutatása előtt meghalt. Az általa összegyűjtött kéziratok alapján Hajduska bizonyossá vált abban, hogy a magyar nyelvű fordítást Hevesi már 1905-ben elkészítette, a színpadi adaptációt pedig a bemutatót megelőzően szintén ő készítette. Végül rá tudta bírni Huszár Imre örököseit, hogy indítsanak személyiségi jogi és szerzői jogi pert a Nemzeti Színház, illetve Hevesi Sándor és Szalai Emil ellen.

A Királyi Kúria megállapította, hogy „a szerző, aki a saját szerzeményének szerzőjéül más személyt tüntet fel ennek beleegyezése nélkül, az az utóbbinak személyiségi jogát sérti.”⁵⁰⁴ Ez különösen igaz abban az esetben, ha a szerző olyan személy nevét választja álnévül, aki hasonló téren alkotó szerző, vagy már elhunyt szerző volt, „s így az álnév használata arra a téves következtetésre ad alkalmat, hogy a mű az álnévvel egyező nevű szerzőtől ered.”⁵⁰⁵

A bíróság az indokolásban hivatkozott a korábban ismertetett 348/1932. sz. ítéletére, kiegészítve azzal, hogy személyhez fűződő jogokat a szerző halála után 50 évig a szerző hozzátartozói vannak hivatva érvényesíteni. E jogokkal szemben a Kúria az általános magánjog szerint az egyéb személyiségi jogokat csak a kegyelet megkívánta

⁵⁰¹ Rehabilitálták Hevesi Sándort. *Budapesti Hírlap*. (231) 1932. 10.

⁵⁰² A kultuszminiszter Márkus Lászlót bízta meg a Nemzeti Színház vezetésével. *Budapesti Hírlap*. (233) 1932. 14.

⁵⁰³ Aki a Ráth Mór féle Nyomorultak fordítását is készítette.

⁵⁰⁴ Kúria 1934. december 20. P. I. 2193/1934. [471.]. In: TÉRFY Béla (szerk.): *Grill-féle új döntvénytár XXVIII.* Budapest, Grill, 1936. 264.

⁵⁰⁵ Uo.

terjedelemben részesíti védelemben. Hevesi Sándor tehát Huszár nevének feltüntetésével a névfeltüntetés jogát nem sértette meg, csak személyiségi jogait.⁵⁰⁶

Hevesi Sándor ügyei végül egy vizsgálóbizottság elé kerültek, amely évekig táplálékkal látta el a sajtót. Egyik ilyen bizottsági ülésen megkérdezték tőle, hogy miért volt szükség saját nevének eltitkolására. Hevesi álláspontja szerint „a szintén akkoriban bemutatott Mikszáth és Jókai dramatizálása miatt nem szerettem volna, ha neve túl gyakran, sokszor szerepel a címlapokon, azért inkább Taylor nevét íratva a plakátokra. Szerzői tantiemet valóban felvett a darab után,⁵⁰⁷ Hevesi Huszár Imre feltüntetését pedig szükségesnek tartotta „[a]zért, mert akkor a színháznak fordításért is fizetnie kellett volna, ez pedig jelen esetben csalás lett volna, mert akkor nemcsak a szerzői tantiemet vettem volna fel, ami engem megillet, hanem egy díjazást el nem végzett munkáért is. Ezért választottam hát egy régi halott műfordítót, mert abban az időben még örök áron vették meg a fordításokat, most pedig százalékot fizetünk érte.”⁵⁰⁸

Hevesi védekezése hasztalan volt, végül menesztették a Nemzeti Színház éléről, Hajduska Algernon 1944-ig a színháznál dolgozott.

Nádor József és Huszár Imre esetében a hatályos jog alapján feltehetően ellentétes ítélet születhetne, tekintettel arra, hogy a névjog a szerző és műve közti viszonyt testesíti meg, ami a Ptk.-hoz képest egy speciális jog.⁵⁰⁹ Ha nincs mű, akkor nincs a műhöz viszonyított névjog sem. Álláspontom szerint hasonló helyzetekben a becsülethez és a jóhírnévhez, vagy a névviseléshez való jog alapján, nemkülönben a kegyeleti jog alapján a nem szerzők, illetve hozzátartozóik is felléphetnek.

A jogesetek után vizsgáljuk meg a szerződéses gyakorlatot is. A Révai Kiadó gyakorlatában az 1930-as években találkozhatunk illusztrátori szerződésmintával. Az előre nyomtatott mintaszerződés kikötésében szerepelt az is, hogy a szerző egyszer és mindenkorra átruházza a kész munka szerzői és kiadói jogait. E jogátruházás terjedelme szerint az illusztrátor úgy nyilatkozott, hogy „belátása szerinti időben és formában és akárhányszor, egészben, vagy részben, előzetes értesítés nélkül, nevemmel, vagy nevem nélkül, átdolgoztatva is megjelentetheti [illusztrációját a kiadó], anélkül, hogy engem akár a későbbi időben való, akár a többször való megjelentetésért valami

⁵⁰⁶ Uo.

⁵⁰⁷ <http://www.szineszkonyvtar.hu/contents/f-j/hevesielet.htm>

⁵⁰⁸ <http://www.szineszkonyvtar.hu/contents/f-j/hevesielet.htm>

⁵⁰⁹ GYERTYÁNFY Péter: A szerzői jog bírói gyakorlata 2006-tól: a jogok keletkezése, forgalmuk; a személyhez fűződő jogok. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle.* (3) 2013. 72.

ellenszolgáltatás, honorárium, kártalanítás stb. illetve meg.”⁵¹⁰ Az illusztrátor mint az alkalmazott grafikai alkotás szerzője a névfeltüntetés és a mű egységéhez való jog gyakorlásáról és az esetleges kártalanításról is előre lemond. Más szemszögből nézve a szerző nem élt a névfeltüntetés lehetőségével és előre hozzájárult a mű átdolgozásához.

Szintén a negatív névjoggal, azaz a név fel nem tüntetésével találkozhatunk Balázs Béla⁵¹¹ egyik szerződésében is. Balázs 1945 júliusában kötött szerződést az Új Idők Irodalmi Rt.-vel (Singer és Wolfner) a *Das richtige Himmelblau – Az igazi égszínkék* – című művének magyar nyelvű kiadására. Balázs ifjúsági műve először 1925-ben Münchenben, majd 1936-ban Londonban jelent meg. A nagy siker ellenére Magyarországon csak 1945-ben adták ki. Fontos megjegyezni, hogy a műből eredetileg magyar nyelvű változat nem készült. A felek ezért megegyeztek abban, hogy a regény „magyar fordítását, intencióinak figyelembevételével, Hajnal Anna végzi és a fordítás csak akkor jelenhet meg, ha Ön azt nyomdakésznek nyilvánítja. [...] Hajnal Anna⁵¹² neve a művön mint fordító nem szerepelhet és a könyv úgy jelenik meg, mintha azt magyar eredetiben Ön írta volna. Ehhez Hajnal Anna hozzájárulása biztosítandó.”⁵¹³ Mindez azt jelenti, hogy Az igazi égszínkék című magyar nyelvű mű igazi szerzője (fordítója) Hajnal Anna, aki a fordítást „ghostwriter”-ként végezte. Ugyan a névjog mindig gyakorolható negatív módon, de a jelen eset annyiban ezen túlmegy, hiszen az olvasó abban a feltevésben olvassa a regényt, hogy azt Balázs eredetileg magyarul írta, és értetlenül áll az előtt, hogy miért csak húsz évvel később jelent meg magyar nyelven. A névfeltüntetés gyakorlásának elsődlegesen nem erkölcsi jelentősége van, hiszen a fordítás a szerző felügyelete mellett történt és a fordító beleegyezett a nevének elhagyásába. A kérdés azért lényeges, mert a ma is kereskedelmi forgalomban lévő mű szerzői jogi védelme nem szükségszerűen telik le 2019-ben, hanem az Hajnal Anna fordító halála évéhez igazodva, egészen 2048-ig védelem alatt áll.

Mindezek alapján elmondható, hogy bár az átruházott szerzői jogok lényegében mindig csak vagyoni jogok lehettek, de nem lehetett kizárni, hogy a szerző valamelyik személyhez fűződő jogának gyakorlásáról/nem gyakorlásáról rendelkezék. A névfeltüntetés jogát azonban a jogdíj kifizetése – azaz valóban a jogosultnak fizetnek

⁵¹⁰ MNL OL Z 720 Illusztratori szerződés Kertész Manó műve tárgyában 1932. november 3.

⁵¹¹ Balázs Béla (1884-1949) író, költő, színész, filmesztéta, filmrendező, kritikus filmfőiskolai tanár. KENYERES 1967, 86.

⁵¹² Hajnal Anna (1907-1977) költő, műfordító. KENYERES 1981, 282.

⁵¹³ MTA KIK Kézirattár Ms 5020/18. Balázs Béla 1945. július 5-én kelt szerződése.

jogdíjat – és a védelmi idő számítása miatt – valóban közkincsbe tartozik a mű – is számításba kell venni.

5.9.2. Utólagos változtatás a szerzői műveken

A szerzői műveken változtatni a nyilvánosságra hozataluk után többnyire már nem szokásos. Azonban sem a szerző, sem a felhasználó részéről nem lehet kizárni, hogy valamilyen okból alakíthassanak a kész művön. A legtöbb módosítás, pontosítás nem jogsértő, azt a szerző beleegyezése nélkül is el lehet végezni a művön. Természetesen ezek a változtatások műtípustól és műfajtól is függenek, így szakirodalmi művek esetében a felek szakmai, tudományos, vagy egyéb okból indokoltnak tarthatják a művön való változtatást, például aktualizálhatják azt.

A változtatásnak azonban nemcsak szerzői jogi, hanem anyagi vonzata is lehet. Abban az esetben, ha még betűként, „n”-eket számlálva szedik a kinyomtatandó könyveket, nem mindegy, hogy csak pár elütést kíván a szerző pontosítani, vagy olyan módosítást szeretne eszközölni, ami a mű újratördelését vonja maga után.

Mivel az 1920-as évek előtt a szerzők – akár csak időlegesen is – jellemzően korlátlan jogokat biztosítottak a kiadóknak, a nyomdai kivitelezés pedig idő- és költségigényes folyamat volt, a kiadó számára a legnagyobb nyereséget az jelentette, ha a nyomdakész, azaz korrektúrázott és tördelt anyagokat egy újabb kiadás során változatlanul felhasználhatja. A Révai Testvérek Kiadványkivitelével éppen egy ilyen eset történt.

Az 1921. évi Szjt. 3. § (3) bekezdése egy igen sajátos rendelkezést tartalmazott. A törvény értelmében a szerző a szerzői jog átruházása esetében is végezhetett a többszörözés befejezéséig a művön oly változtatásokat, amelyek nem sértették annak a jogos érdekét, akire a szerzői jogot átruházták. *Ez a rendelkezés a mű újabb kiadásaira is állt.*

A jogvita megértéséhez röviden szólnunk kell a sztereotip nyomdai eljárásról. A sztereotípiával sokszorosított eljárás esetén a szöveget csupán egyszer szedik ki mozgatható betűkből, és a kész oldalnak elkészítik a lenyomatát, a matricát, amiről azután a sokszorosítás történik. Ezt az eljárást nevezik sztereotípiának. Az elkészített

matricáról, azaz anyamintáról utána újra ki tudják önteni a nyomólemezt, és akár párhuzamosan több gépen is folyhat a könyv nyomtatása.

A tényállás szerint a Révai cég 1904-ben felvásárolt egy kiadót a hozzá tartozó valamennyi szerzői és kiadói joggal, raktárkészlettel és nyomólemezzel együtt. Révaiék az 1920-as évek elején áttekintették mi az, amit az átvett anyagból esetleg érdemes piacra vinni, és úgy határoztak, hogy 10 füzetet újra kiadnak. Ezek közé tartozott Bozóky Endre Az elektrotechnika vázlatos áttekintése című ismeretterjesztő jellegű műve is. A per lényege az volt, hogy a vagyoni jogok megszerzése ellenére a Szerzői Jogi Szakértő Bizottság és a Budapesti Királyi Törvényszék is a kiadó hátrányára állapította meg a bitorlás tényét, mivel az újabb kiadás előtt elfelejtette megkérdezni a szerzőt arról, hogy kívánna-e a művön esetlegesen változtatni. Ezért a bíróság megállapította, hogy az örökáron jogszerző kiadó bitorlást követett el azzal, hogy az újabb kiadásról nem tájékoztatta a szerzőt. A Révai cég számára felfoghatatlan volt, miként lehet bitorló az, aki maga a szerzői jogosult, és a művet korábbi nyomólemezek felhasználásával *változatlanul* nyomtattatta ki. Révai Mór János írásából tudható, hogy számára az ítélet legfájdalmasabb pontja az volt, miszerint egy ilyen régi céget bitorlónak neveztek. Révai szerint „[e]nnnek az egy szónak beiktatása a magyar törvénybe okozza azt, hogy ha valaki egyhuzamban elolvassa a német Urheberrecht-törvényt az olyan benyomást tesz, mintha az evangéliumot olvasná. Egy szelíd, szép, paragrafusokba foglalt áttekintése a szerző és kiadó közötti viszonyoknak. Ha valaki a magyar törvényt együltében elolvassa, úgy érzi, mintha a hetedízigen büntető Isten szabna törvényt egymást halálra üldöző ellenségek között.”⁵¹⁴

Révait annyira felháborította az eset, hogy nem fellebbezték meg az ítéletet, pedig vélhetően az Ítéletábró vagy a Kúria orvosolta volna az elsőfokú bíróság döntését. Nem sokkal később, feltehetően emiatt, néhány Révai szerződésben megjelent a nyomólemezekre történő utalás is: „[t]udomásul veszem, hogy Önök művem szedéséről matricákat készítenek, épen ezért esetleges új kiadásnál erre különös gondot fordítok, tehát az esetleges változtatásokat mindenkor csakis az Önök meghallgatásával végezhetem.”⁵¹⁵ Ezzel a kitételrel, ha nem is tudták kikerülni a változtatással járó

⁵¹⁴ RÉVAY Mór János: *Jogeset a szerzői jog köréből*. Budapest, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, 1924. 21.

⁵¹⁵ MNL OL Z 720 Illusztrátori szerződés Kertész Manó műve tárgyában 1932. november 3.

költségeket, hatni tudtak a szerzőre, hogy csak a legszükségesebb esetekben eszközöljön változtatásokat a művön.

Később a változtatással kapcsolatos ügyek már a Kúria elé is kerültek. Mivel a miniszteri indokolás a művön való változtatás lehetőségére nem tért ki, ezért ezt a választ a bírói gyakorlatnak kellett kimunkálnia. A Királyi Kúria 1931-ben két esetben is vizsgálta, hogy a jogtulajdonos jogosult-e a művön utólagosan változtatni.

Az első esetben az alperes megszerezte a felperes iparművész által készített plakát sokszorosítására és forgalomba hozatalára vonatkozó jogot. Az alperes azonban a plakáton jelentős módosítást végzett és a szerző hozzájárulása nélkül forgalomba hozta. Az ügyben eljáró Szerzői Jogi Szakértő Bizottság szakvéleménye szerint az alperes a szerző eredeti plakátját „oly változtatással sokszorosította és hozta forgalomba, amely változtatás a plakát művészi jellegét egészen megváltoztatta és művészi értékét leszállította, minél fogva ezt a szerző érdekeire nyilván sérelmes változtatást nem lehet olyannak tekinteni, amely a fentiek szerint megengedhető.”⁵¹⁶

A másik esetben alperes jogot szerzett Révffy Lajos „Holló lovam lábanyomát két csendbiztos, kilenc pandúr járja” című dal gramofonlemezen történő többszörözésére és terjesztésére, azonban a szerző hozzájárulása nélkül az első sort megváltoztatta „Fakó lovam lábanyomát két vicispán, kilenc pandúr járja”-ra.⁵¹⁷ A Királyi Kúriának tehát abban kellett döntenie, hogy a jogátruházással jogot szerzett jogosult a művön végezhet-e a szerző hozzájárulása nélkül bármilyen változtatást. Mivel a Királyi Kúria a tárgyában összetartozó esetekben az ítéletet azonos napon (!), azonos érveléssel hozta meg, ezért elegendőnek tartjuk az egyik indokolást ismertetni. A Királyi Kúria érvelése azon alapult, hogy ha az 1921. évi Szjt. 3. §-ának (3) bekezdése lehetővé teszi a szerző számára, hogy a szerzői jog átruházását követően is végezzen a többszörösítés befejezéséig a művön oly változtatásokat, amelyek nem sértik a jogszerző jogos érdekét, „akkor ebből a törvényhozónak arra az akaratára kell szükségképpen következtetni, hogy még inkább meg kell védeni a szerzőt harmadik személyek által végzett változtatásokkal szemben, figyelemmel arra, hogy a változtatások a szerző személyiségi jogait is érintik. Ezért a kir. Kúria szerint az Szjt. 3. §. (3) helyes értelmezéséből folyó jogszabály, hogy az, akire a szerző a szerzői jogot átruházta, a szerző beleegyezése nélkül a művön

⁵¹⁶ Kúria 1931. október 6. P. I. 3896/1929. [532.]. In: TÉRFY Béla (szerk.): *Grill-féle új döntvénytár XXV.* Budapest, Grill, 1933. 244–245.

⁵¹⁷ Kúria 1931. október 6. P. I. 4065/1929. [194.]. In: SZLADITS Károly (szerk.): *Magánjogi Döntvénytár XXIV.* Budapest, Franklin Társulat, 1932. 158–160.

változtatást nem végezhet, kivéve, amikor az élet felfogása szerint feltehető, hogy ahhoz a szerző hozzájárulását meg nem tagadja.”⁵¹⁸

Azonban sem a plakát módosítása, sem a dal első sorának megváltoztatása nem tekinthető ilyen megengedett felhasználásának, ezért mindkét esetben alperesek szerzői jogsértést – korabeli kifejezéssel bitorlást – követtek el.

A Királyi Kúriának 1935-ben harmadszor is az utólagos változtatás jogával kellett foglalkoznia. Az 1935. április 11-én kelt elvi jelentőségű ítéletet már felvették a Polgárijogi Határozatok Tárába is, végleg pontot téve ezzel az 1921. évi Szjt. 3. § (3) bekezdésének értelmezésére. Perbeli tényállás szerint az alperes, az Akadémia Budapesti Szemle⁵¹⁹ című folyóiratának felelős szerkesztője a felperes értekezését közlésre elfogadta. A szerkesztés során a felperes a tanulmány kefélenyomatát ugyan kijavítva visszaküldte, de az értekezés végül további javításokkal és kihagyásokkal jelent csak meg. Az elsőfokú bíróság megállapította a jogsértést és a kártérítés mellett a közlemény megjelent példányainak elkobzását is elrendelte. A Budapesti Ítéltábla a kártérítés mértékének felemelése mellett az elkobzást mellőzte. Indokolásában előadta, hogy a nem vagyoni kártérítés mértékét a szerző személyiségi jogának megsértésére tekintettel emelte fel. A Kúria végül a másodfokú ítéletet megváltoztatta és a felperes keresetét elutasította, tekintettel arra, hogy „az elhagyások indokoltak voltak, s egyáltalán nem szolgáltak az értekezés hátrányára,”⁵²⁰ így nem történt jogsértés. A Kúria az ítélet meghozatalakor figyelemmel volt a Szerzői Jogi Szakértő Bizottság egyhangú véleményére is. A Bizottság szakvéleménye szerint „úgy az újságoknál, mint a folyóiratoknál mindennapi gyakorlat (szokás), hogy a cikken a szerkesztő a stílus tekintetében megteszi azokat a változtatásokat, amelyet az újság vagy folyóirat nézőpontjából szükségeseknek lát, természetesen a cikk értelmének, tendenciájának, igazságának és hiteles adatainak megváltoztatása nélkül. [...] [A] felperes cikkének javítása a kisebb-nagyobb stilisztikai fogyatékok miatt alaposan indokolt volt, s hogy az alperes által a helyesírás, a grammatika és a jó magyarság szempontjából végzett javítások nem lépték túl a szerkesztői szokásos javítások mértékét. [...] [A]z

⁵¹⁸ Kúria P. I. 3896/1929.

⁵¹⁹ BFL VII.1.d.P.XIV. 7073/1932.

⁵²⁰ Kúria 1935. április 11. P. I. 4478/1934. [935. EH]. In: *Polgárijogi Határozatok Tára. VII.* Budapest, M. kir. Igazságügyminiszter, 1937. 103.

alperes által eszközölt kihagyások a cikk értelmének és lényeges mondanivalójának nem voltak ártalmára, s nem estek a mű tudományos értékének rovására.”⁵²¹

A Kúria döntéséből arra lehet következtetni, hogy „az élet felfogása szerint feltehető” szerzői beleegyezést nem ténylegesen a szerzőhöz kötötték – hiszen jelen esetben a szerző indított pert a felelős szerkesztővel szemben – hanem egy elvont (szakértői) mércéhez. Rámutatott a döntés arra is, hogy a mű *lényegi* változtatása a szerző el nem idegeníthető személyhez fűződő joga. A kiadói gyakorlatban szükséges és szokásos formai változtatásokat pedig a jogszerű felhasználó a szerző hozzájárulása nélkül is végrehajthatja. Így a művön történő változtatás jogszerű lehet akkor is, ha a szerző kifejezetten tiltakozik a változtatás ellen, de szakmai szokás szerint méltányolható. A tiltakozással a szerző vállalhatja azt a kockázatot is, hogy a műve nem jelenik meg egy rangos folyóiratban.

Az ismertetett jogesetekből látható, hogy a bíróság az 1920-as és az 1930-as években miként építette ki a személyhez fűződő jogok védelmét és határait.

Az 1790-es években Trattner János Tamásra tett észrevételt Alföldy Dezsőre is parafrázálhatnánk: *Ki tudja, vajjon a szerzői jog Magyarországon Alföldy bíró úr nélkül fejlődött volna-e ennyire?*

⁵²¹ Uo.

6. A ZENEMŰKIADÓI SZERZŐDÉSEK

A jogátruházási-kiadói szerződések egy speciális típusa az úgynevezett zeneműkiadói szerződés. Kialakulása és fejlődése egyidejű az eddig tárgyalt, főként az irodalmi művekre vonatkozó szerződésekkel. A XX. század elejétől azonban a technikai fejlődés okozta szerzői jogi változások leginkább a zeneművek felhasználásában mutatkozott meg, ami magával vonta a zeneműkiadók tevékenységi profiljának bővülését és a szerződéses gyakorlat változását is. A XIX. század végéig a zeneműkiadók elsősorban kiadással foglalkoztak. A műveket igény szerint különféle változatban tették közzé. Így megjelentettek:partitúrát, zenekari anyagot, különböző összetételű együttesek számára átdolgozott (hangszerelt) formákban, vagy gyűjteményes kötetekben. A századforduló ezen a téren három jelentős változást hozott, mégpedig a gramofonlemezen történő felhasználást, a nyilvános előadás után járó díjak érvényesítését és a rádióon való leadás engedélyezését. A három változás a szerződéses gyakorlatot is érintette, így az érintett feleknek a változások következményeit rendezniük kellett.

6.1. A technikai fejlődés hatása a zeneművek felhasználására

Thomas Edison 1877-es találmánya, a fonográf új távlatokat nyitott a hang rögzítése és visszajátszása terén. A XIX-XX. század fordulóján élénk szakmai vita alakult ki a fonográf hengerek és gramofonlemezek megjelenése miatt. Az egyik oldalon a szerzők és kiadók, a másik oldalon a hangfelvevő és lejátszó készülékeket gyártó cégek álltak. Az előbbiek az engedélykötelesség – és a bitorlás megállapítása –, míg utóbbiak a szabad felvételkedés mellett érveltek. A megoldás végül az lett, hogy mind a nemzetközi, mind a hazai törvények elismerték a hangrögzítést a többszörözési jog keretein belül. A Szerzői Jogi Szakértő Bizottság 1908-as szakvéleménye szerint a jogosultak beleegyezése nélkül szerzői jogsértés a zenemű tartalmának le nem olvasható jegyeket tartalmazó lemezekre, hengerekre és lapokra történő rögzítése.⁵²² A Királyi Kúria a János vitéz című daljáték perében kifejtette, hogy „a zeneműnek zengő hangokban való átültetését s a hallgató hallószervéhez való juttatását emberi kéz játéka helyett a hangot kiváltó gépezet működésbe hozatala közvetíti, s így nyilvánvaló, hogy

⁵²² KENEDI 1908, 148.

az írott vagy nyomtatott hangjegyeket a lemezek és hengerek zeneileg teljesen egyértékűleg helyettesítik.”⁵²³ Lényegében ez a felfogás él mind a mai napig a zeneművek kazettán, CD-n, vagy merevlemezen történő többszörözésekor beszerzendő engedélyben és a fizetendő úgy nevezett *mechanikai jogdíj*ban.

Érdekes azonban, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia két felében a legfőbb bíróságok a gramofonnal történő bitorlást eltérően ítélték meg. Per tárgyává vált az Első Magyar Hanglemezgyár mint alperes az osztrák honos Leo Fall⁵²⁴ felperes tucatnyi művét gramofonlemezen többszörözte és Budapesten forgalomba hozta. A tényállás mellett a felek között az sem volt vitás, hogy az 1884. évi Szjt. és a bírói gyakorlat alapján ez szerzői jogi bitorlásnak minősült. A Királyi Kúria azt az álláspontot alakította ki, hogy mivel a Monarchia két területén eltérő szerzői jogi törvények irányadók, így az osztrák Legfelsőbb Bíróság szerint a zeneművek gramofonon történő többszörözése és terjesztése „Ausztriában nem tekinthető szerzői jog bitorlásának. Mindaddig tehát, míg Ausztriában a szerzői jognak ebben a vonatkozásában fennálló jogállapot meg nem változik, a magyar honos a szerzői jog fent említett vonatkozásában az ő hátrányára Ausztriában elkövetett jogsértés esetében éppen semmi törvényes oltalomra nem számíthat és semmiféle elégtételt nem nyerhet.”⁵²⁵ Így az 1900-as évek elején a bécsi zeneműveket engedély nélkül lehetett gramofonon többszörözni. Viszonosság hiányában a többszörözés ellen a magyar operettek sem részesültek védelemben Bécsben.

A többszörözés mellett a másik jelentős vagyoni jog a nyilvános előadás joga volt, azaz a szerzői mű közönség előtt történő érzékelhetővé tétele, például felolvasás, szavalás, eléneklés, eltáncolás által. E vagyoni jogot elsődlegesnek tekintették a színművek, némajátékok, koreográfiák és természetesen a zeneművek esetén. A jogtörténet és a technika fejlődése szempontjából e jog két aspektusból érintett. Az egyik a zeneművek előadása vendéglátó helyeken, a másik pedig a gépzene felhasználása nyilvánosan.

Az 1900-as évek elején sorozatperek indultak az éttermekkel szemben, mivel az ott játszó muzsikuskok többnyire szerzői jogi védelem alatt álló műveket adtak elő. A vendéglőktől jogdíjat követelő szerzők, köztük Huszka Jenő és Lehár Ferenc, a pereket sorra elvesztették, mert a bíróságok szerint ezekért a felhasználásokért nem a vendéglős

⁵²³ C. 1909. április 15. 5392/1908. [56. EH]. In: *Polgári jogi Határozatok Tára I.* Budapest, M. kir. Igazságügyminiszter, 1918. 122.

⁵²⁴ A már hivatkozott Sztambul Rózsája című operett szerzője.

⁵²⁵ C. 1912. december 9. P. 1718/1912. HU BFL VII.2.c 1909. I.0622.

felel. Az 1908-ban megszületett 57. számú döntvény egyértelműen kijelentette, hogy a cigányzenekar által jogosulatlanul eszközölt nyilvános előadás esetében a vendéglős alperes nem büntethető. A bíróság ezt azzal indokolta, hogy az 1884. évi Szjt. büntette ugyan a szerzői jogsértésre való felbujtást („aki mást a szerzői jog bitorlására rábír...”), azonban a vendéglős – előzetesen megállapított műsor hiányában – nem bírhatta rá a zenészeket védett darab, így a perbeli Lehár Ferenc darab játszására sem, hiszen nem is ismerte a műsort. Ezt követően a zeneszerzők évekig alig jutottak hozzá nyilvános előadási jogdíjakhoz. A fordulat akkor következett be, amikor a Királyi Kúria kimondta, hogy „kávéházi vagy vendéglői helyiségben előre megállapított műsor nélkül játszó zenekar (cigányzenekar) által jogosulatlanul eszközölt előadás esetében az illető kávé vagy vendéglős azon az alapon, hogy a zenekart játszásra felfogadta, a szerzői jog bitorlása miatt büntethető és kártérítésben marasztalható.”⁵²⁶ A Kúria 1918-as álláspontja szerint a jogsértés eldöntésében teljesen lényegtelen volt, hogy van-e előre megállapított műsor vagy nincs, mivel a vendéglőst a jogsértés tekintetében legalább gondatlanság terheli ezért a szerzők irányába kártérítéssel tartozott. Ez az oka, hogy a hatályos jog alapján is a vendéglős a díjfizetésért felelős.

Későbbiekben a bírói gyakorlat tovább szélesítette a felhasználók felelősségét azzal, hogy a zenekarnak nem kellett előre felfogadottnak lennie, a vendéglős akkor is felelt, ha nem is ő, hanem egy vendég rendelte oda a zenekart, sőt akkor is, ha egy vendég kezdett el zenélni.⁵²⁷ A nyilvános gépzenére a későbbiekben még visszatértek.

A vezetékes majd sugárzás útján történő továbbközvetítést több jelentős találmány tette lehetővé. Puskás Tivadar 1892-ben szabadalmaztatta a telefonhírmondót, amely egy szerkesztett műsorral rendelkező hírszolgáltatás volt. A felolvasó egy mikrofonba, ún. „kibeszélőbe” olvasta fel a híreket, vagy a Hírmondó épp a Zeneakadémiára, az Operába vagy színházakba telepített mikrofonokon keresztül juttatott el műsort az előfizetőkhez. Természetesen nem kellett sokáig várni, hogy az újszerű, de az 1884. évi szerzői jogi törvényben nem szabályozott felhasználási mód ellen egy szerző felemelje a hangját. 1902 szeptemberében Kiss József költő a Petőfi Társaság díszelőadásán felolvasta A trombitás című balladáját, amit valaki gyorsan lejegyzett és a Telefonhírmondó még aznap este leadta a „telefonban”. A bíróság csak nehezen tudta megragadni a tényleges

⁵²⁶ Kúria 18. JED [448. EH]. In: *Polgári jogi Határozatok Tára III.* Budapest, M. kir. Igazságügyminiszter, 1925. 94.

⁵²⁷ SZENTE Andor: *Rádió, film és hangosfilm – a szerzői jogban.* Budapest, Kereskedelmi Jog, 1934. 21–22.

jogsérelmet, hiszen nem beszélhettek sem mechanikai többszörözésről – mint a gramofonnál –, sem terjesztésről – azaz a műpéldányok forgalomba hozataláról –, sem nyilvános előadásról, mivel a hallgatók mind otthon ültek. Az anekdota szerint magának a költőnek kellett felszólalnia a tárgyaláson, hogy meggyőzze a bírót a következő szavakkal. „Már kérem alássan, én nem vagyok jogász, de azt tudom, hogy ezt nem szabad. Igaz, hogy nem lopták el a versem; igaz, hogy nem nyomtatták ki: de azért még sem szabad. Mít szólna például az elnök úr, ha tiszta zsebkendő van a zsebében és az utcán menve egy úr kivenné a zsebkendőt a zsebéből, belefújná az orrát és megint visszatenné. Hiszen ez sem lopás. De hát szabad ezt tenni?!”⁵²⁸ Az Ítéletábla ezért úgy próbálta a felhasználást megragadni, hogy a nyilvánosságra hozatal megtörténik akkor is, ha a közzététel nem volt maradandó, hiszen „*az előfizetők számára rendezett hangverseny már a dolog természeténél fogva nyilvános jellegűnek tekinthető.*”⁵²⁹ A per végén a Királyi Kúria is úgy találta, hogy jogsértés valamely műnek az előfizetők részére rendezett hangversenyen a szerző beleegyezése nélkül történt előadása. A Telefonhírmondó végül 1925-ben egyesült a Magyar Rádióval, utolsó adását 1943 augusztusában adta.

A Magyar Rádió adásainak megkezdése természetesen egybeesett a „rádiósugárzás” mint szerzői jogi probléma megjelenésével. Az 1921. évi Szjt. szerint a szerzői jog bitorlásának tekintendő különösen a szerző beleegyezése nélkül a műnek *átvitele mechanikai előadás céljára szolgáló készülékekre*, állandó vagy cserélhető alkatrészeikre.⁵³⁰ Ez a szabály alapvetően a grammofonlemezre lett kitalálva, de a technika fejlődésével a jogtudomány és a bíróság e rendelkezésbe próbálta a rádiósugárzást is beleértetni. Balás P. Elemér abból indult ki, hogy ugyan a törvény meghatározza a szerző egyes jogait, de a jogalkotót nem a korlátozás, hanem a teljes körű védelem vezérelte.⁵³¹ Hasonlóan állt a kérdéshez a Királyi Kúria is, amely abból indult ki, hogy az „átvitele” kifejezés „rögzítésként” való értelmezése a törvény indokolatlan megszorításához vezetne. Érdekes a Királyi Kúria érvelését a maga teljességében idézni, ami kiválóan jellemzi a korszak jogértelmező-törvénytől bírói gyakorlatát. „A törvény szóbanlevő rendelkezésében annak helyes értelme szerint a mű átvitelét kell érteni minden olyan készülékre, amely készülék a reá átvitt művet

⁵²⁸ KENEDI Géza: Kiss József zsebkendője. In: *Anekdóták a magyar közéletből*. Budapest, Athenaeum, 1913. 5.

⁵²⁹ KENEDI 1908, 70.

⁵³⁰ 1921. évi Szjt. 6. § 9. pontja.

⁵³¹ BALÁS P. Elemér: *Rádió, Szerzői jog és Sajtójog*. Budapest, Csáthy Ferenc, 1927. 4.

mechanikai úton adja elő (reprodukálja). Már pedig a rádiónál a mikrofon előtt elhangzott beszéd, ének, zene hanghullámai a mikrofonban megfelelő áramváltozásokat (áramingadozásokat) idéznek elő, ezeket a leadó által átvett és megerősített áramváltozásokat az antenna mint rádióhullámokat kisugározza a térbe, — a felvevő készülékben pedig az annak antennájára eső ezek az elektromos hullámok áramváltozásokat keltenek, amelyek a fülkagylóban vagy hangszóróban megfelelő hanghullámokat hoznak létre. A fülkagyló s hangszóró tehát a mikrofonnál elhangzott beszédet, éneket, zenét mechanikai folyamat útján adja vissza, s így a műnek rádió útján való közlése nem egyéb, mint a Szjt. 6. §. 9. pontjában említett átvitel oly készülékre, amely azt mechanikai úton visszaadni vagyis előadni képes. *A rádió tehát nem pusztán hangtovábbítás, hanem az elhangzott hangnak mechanikai úton való reprodukálása.*”⁵³²

A rádiósugárzást nemzetközi szinten BUE 1928-as szövege tartalmazta először (Római Egyezmény). Az egyezmény 11a. cikke szerint az irodalmi vagy művészeti mű szerzőjének kizárólagos joga van arra, hogy művének a nyilvánossággal rádió útján történő közlését megengedje. A Királyi Kúria ítélete ugyanezt a védelmet kívánta biztosítani, csak az átvitel kiterjesztő értelmezésével jutott el a megoldásig.

A rádióval kapcsolatos jogviták nem álltak meg itt. A szerzők bepereltek egy tejivó, étterem és kávéházüzemet, ahol rádióról szólt nyilvánosan a zene. A Királyi Kúria korábbi döntését folytatva kifejtette, hogy az átvitel „legkésőbb azáltal fejeződik be, hogy a rádióhullámokat az emberi fül dobhártyáján hangként ható rezgések előidézésére alkalmas készülék felfogja. A műnek e készülék útján való leadása, esetleg nyilvános leadása ellenben a szerzői jog szempontjából már önálló folyamat.”⁵³³ Mindebből az következik, hogy *a sugárzás* felhasználási mód a rádióstúdió és a rádiókészülék közötti folyamatot, *a nyilvános előadás* felhasználási mód pedig a rádiókészülék és az emberi dobhártya közötti folyamatot jelenti.

A technikai fejlődés révén megjelenő új felhasználási módok két problémát vetettek fel a zeneműkiadóknak. Az első az volt, hogy vajon a korábbi felhasználási-zeneműkiadási-jogát ruházási szerződések magukba foglalták-e ezeket az új felhasználási módokat, amelyek a szerződéskötéskor még ismeretlennek számítottak. A másik probléma pedig az volt, hogy a zeneműkiadóknak a hagyományos kottakiadás mellett –

⁵³² Kúria 1935. május 24. P. I. 1333/1935. [937. EH]. In: *Polgári jogi Határozatok Tára VII.* Budapest, M. kir. Igazságügyminiszter, 1937. 116. Kiemelés tőlem.

⁵³³ Kúria 1936. szeptember 8. P. I. 1767/1936. [938. EH]. In: *Polgári jogi Határozatok Tára VII.* Budapest, M. kir. Igazságügyminiszter, 1937. 122.

vagy azon túl – hajlandóak-e zeneműkiadói profiljukat bővíteni hangversenyrendezéssel, zenei ügynöki tevékenységgel, vagy akár közös jogkezelés irányában kilépni egy új piacra.

E kérdéseket – véleményem szerint – a ma is működő Rózsavölgyi és Társa cég szerződéses gyakorlata alapján lehet a legvilágosabban vizsgálni és bemutatni.

6.2. A Rózsavölgyi és Társa zeneműkiadó cég

6.2.1. A Rózsavölgyi és Társa cég rövid története⁵³⁴

A Rózsavölgyi céget 1850-ben hozta létre Rózsavölgyi Gyula és Grinzweil Norbert. Egyikük a szakértelmet, másikuk a tőkét tette be a cégbe. A cég az 1850-es évek végére vált meghatározó zeneműkiadóvá, amely a kiadás mellett mások kottaanyagát is terjesztette, saját hangversenyeket szervezett, bizományba árusította mások hangversenyjegyeit. Szolgáltatásai közé tartozott egy kölcsön kottatár működtetése is, kezdetben mintegy 20 ezer darabbal. Állománya 1867-re 30 ezer, 1892-re már 100 ezer példányt számlált.

Az évek során a kottaportfóliója többször bővült más kiadók felvásárlásával, így 1858-ban a Wagner József Zeneműkiadó, 1872-ben Treichllinger József, 1936-ban a Rozsnyai cég került a tulajdonukba. A Rózsavölgyi és Társa kiadó minden jelentős zeneszerzővel törekedett szerződést kötni. Szerződéseikben, jellemzően, arra törekedtek, hogy az egész szerzői és kiadói jogot a cégnek biztosítsák. Az 1870-es évekre a Rózsavölgyi és Társa cég lett a kontinens második legnagyobb zeneműkiadója a berlini Bote & Bock cég után. Az évek során Bécsben és Lipcsében is nyitottak fióküzletet, az Európán kívüli sikert az Breitkopf und Härtel céggel 1904-ben kötött szerződés jelentette, mert ezzel tudtak betörni a londoni és New York-i kottapiacra.

Jelentős változásra kerül sor 1908-ban, amikor a család a cég eladása mellett döntött. Dr. Ángyán Béla és Bárczy Gusztáv 40-40%-os tulajdoni hányaddal, és Alberti Viktor 20%-os hányaddal lettek az új tulajdonosok. Később, 1919-ben Alberti Rezsővel és Sugár Jenővel bővült a tulajdonosi kör.

⁵³⁴ A kérdéskört alponthoz Hutira Albin kiadványa alapján tekintetem át. HUTIRA Albin: *A Rózsavölgyi és Társa másfél évszázada*. Budapest, Athenaeum 2000, 2000. 7–43.

A Rózsavölgyi és Társa cég folyamatosan nyitott volt az újításokra. Így az elsők között kezdte árulni a gramofonlemezeket az 1910-es években. A gramofonlemez forgalmának felfutása miatt Alberti Viktor 1923-ban megalakította a cég berlini leányvállalatát (*Alberti Verlag*), 1924-ben pedig már a budapesti boltot is átalakították a gramofonosztály kibővítése kedvéért.

A gramofonlemezek árusítása mai szemmel nézve elképzelhetetlen üzleti siker volt. A Rózsavölgyi és Társa cég a korábbiakban említett Magyar Telefonhírmondó és Rádió Zrt.-vel is együttműködési megállapodást kötött. A Rózsavölgyi szolgáltatta a zenei műsorok hanganyagát, a Rádió, cserébe, minden elhangzáskor ezt bemondta, valamint a műsorfüzetben is feltüntették.

A cégcsoporthoz több külföldi kisebb zenemű- és könyvkiadó is tartozott, amelyek közül a müncheni *Drei Masken Verlag*-ot érdemes kiemelni, , mivel ez a cég adta ki 1926-ban Balázs Béla *Das richtige Himmelblau* (Az igazi égszínkék) című ifjúsági regényét.

6.2.2. A Rózsavölgyi és Társa cég szerződéses gyakorlata

Annak ellenére, hogy 1961-ben a Rózsavölgyi és Társa cég Szervita téri boltja szinte teljesen kiégett, viszonylag nagy mennyiségű, a cégre vonatkozó iratanyag maradt fenn Budapest Főváros Levéltárában.

Az 1850-es⁵³⁵ és az 1880-as évek közötti időszakból fennmaradt levéltári anyagban fellelhető az az egymondatos sablonszerződés, amelyet a Rózsavölgyi és Társa zeneműkiadó a zeneszerzők és a szövegírók szerzői jogainak örökáron történő megvásárlására használt.

„Bestätige Ihnen hiermit, dass ich die von mir componirte Piece unter dem Titel

Ihnen als Ihr ausschliessliches Eigenthum für alle Zeit und alle Länder überlasse, und dass ich das dafür geforderte Honorar erhalten habe.

⁵³⁵ MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Moritz (Mór)Windt 1857. június 13-án kelt szerződése. Az interneten árverési katalógusokban találni 1853-es szerződéseket is. pl.: Jules Egghard szerződése a *Rêve d'amour* c. művéről. Pest, 1852.03.05. „Fischer Annie 100” a Bösze Ádám Zenei Antikvárium jubileumi árverése. 117. tétel. http://bosze.com/img/fischerannie100_2.pdf

Pest, den18....⁵³⁶

Amennyiben a szerződés több műre vonatkozott, akkor a szükséges helyekre kitették a többes szám jelét és az üres sorközből felsorolták valamennyi mű címét. Van olyan szerződés, amelyben csupán annyi szerepel, hogy „Éneklő gyermekvilág – 50 dal”.⁵³⁷ Van példa arra is, hogy hely hiányában a szerződés hátoldalán folytatták az átadott művek felsorolását. A fennmaradt szerződések közt találni lehet olyat is, amelyben cím hiányában, a kezdő dallam hangjegyeit tüntették fel.⁵³⁸

Figyelemreméltó kikötése a sablonszerződésnek az a mondat, amellyel a kiadó elismertette, hogy a *szerző* által meghatározott tiszteletdíjat fizette ki. Így később a szerző részéről ez a kérdés nem képezhetette vita tárgyát. Ha pedig a tiszteletdíjról esetleg másképp állapodtak meg, akkor a sablonszerződésből egyszerűen kihúzták a felesleges tagmondatot, így például „überlasse. ~~und dass ich das dafür geforderte Honorar erhalten habe.~~”.⁵³⁹ Van példa arra is, hogy korrektúrajellel betoldották a szükséges kiegészítést. A szerzői díj azonban főszabály szerint nem szerepelt a szerződésben, azt vagy csak kiegészítésként rájegyezték. Előfordult, hogy a szerződésen, vagy a szerződés hátoldalán az összeg átvételéről szóló elismervény részeként szerepelt a szerzőnek kifizetett összeg. A korábban ismertetett Kt. rendelkezései és a bírói gyakorlat alapján ez a gyakorlat elegendő is volt.

A Rózsavölgyi cég 1889 körül áttért a magyar nyelvű szerződésre, amelyet a korábbi német nyelvű szöveghez képest egy tagmondattal egészítettek ki. A kiegészítés a következő volt. „Megjegyezvén, miként jelzett zenedarabnak mikénti felhasználása iránt egyedül Önök leendnek jogosítva intézkedni.”⁵⁴⁰ Ifj. Ábrányi Kornéllal például 1889. július 22-én még német nyelvű –ebben a cím adatai és a keltezés is magyarul szerepel –, november 15-én pedig már teljes egészében magyar nyelvű szerződést kötöttek. Az is elképzelhető, hogy a korábbi sablonok kifogyásával párhuzamosan kezdődött meg a magyar nyelvű szerződés alkalmazása. A cím mezőben a szerző további adatokat szűrhatott be, így például népdalok esetén olykor megnevezték a forrásközlőt „Régi

⁵³⁶ MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Bosovich Frederic (Frigyes) 1864. szeptember 24-én kelt szerződése.

⁵³⁷ MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Bognár Ignác 1879. december 8-án kelt szerződése.

⁵³⁸ MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Langer Victor 1894. augusztus 30-án kelt szerződésének verso oldala.

⁵³⁹ MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz 1883. április 18-án kelt szerződés az „Ibolya csárdás” műről.

⁵⁴⁰ MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz ifj. Ábrányi Kornél 1893. március 16-án kelt szerződése.

magyar hallgató nóta (Boka Károly előadása után feljegyezte) Ábrányi K.⁵⁴¹ vagy a zeneszerzőt, illetve a szövegíró – „az alföldi rónáról 4 eredeti magyar dal (Pósta [Pósa] Lajos szövegkölteményeire)”⁵⁴² – attól függően, hogy ki volt a szerződő fél.

A sablonszerződések újabb tartalmi bővülése 1910 körül észlelhető. Ebben az időszakban már kitértek a jogszavatosságra, és a szerződés tárgyát valamennyi – a világ bármely országában – ismert szerzői jog átengedése képezi. Szintén fogalmazásbeli változás, hogy az átruházás szó helyett az engedélyezéshez közelebb álló átengedés szerepel, a díjat pedig a felek – elméletileg – már kölcsönösen állapítják meg. A kiadással való korábbi szabad rendelkezést szintén bővítik, kizárólagos jogot biztosítva a kiadónak a példányok árának, a kivitel, a példányszám és a kiadások számának szabad meghatározására.

„Ezennel kijelentem, hogy az általam szerzett s az ez idő szerint kizárólag az én rendelkezésem tárgyát képező ... című zenedarab....t a mai napon kizárólagos tulajdonul örök időre és minden országra nézve Önöknek az összes jogokkal, melyek a *bármikor és bárhol érvényes szerzőjogi törvények értelmében a szerzőt bárhol és bármikor megilletik, átengedem*, és hogy az ezen jogok átengedése fejében kölcsönösen megállapított tiszteletdíjat felvettem. Ezek értelmében a fentjelzett zenedarab....nak miként való kiadása, értékesítése és felhasználása iránt egyedül Önöknek van joguk határozni s intézkedni és nekem többé ezen zenedarab.... tekintetében semmiféle jogom nincs.”⁵⁴³

Természetesen – érdekérvényesítési képességtől függően – volt lehetőség a sablonszerződés személyre szabására. Így például Aggházy Károly szerződését azzal egészítették ki, hogy a szerző a második és a harmadik kiadás után további tiszteletdíjra jogosult, valamint meghatározták, hogy egy kiadás 500 példányra vonatkozott.

A sablonszerződés ilyen történő kiegészítése azért nem volt szerencsés, mert ha a szerző számára kedvezőbb értelmezésből indulunk ki, akkor a Rózsavölgyi és Társa az adott mű háromszori kiadására – többszörözés és terjesztés – szerzett jogot, míg a többi vagyoni jogot korlátlanul megszerezte. Korlátlan kiadói jogot akkor nyert volna csak, ha úgy rendelkeztek volna, hogy valamennyi új kiadás után tiszteletdíj illeti a szerzőt. A

⁵⁴¹ MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz ifj. Ábrányi Kornél 1889. július 22-én kelt szerződése.

⁵⁴² ifj. Ábrányi Kornél 1893. március 16-án kelt szerződése. Helyesen Pósa Lajos vö. MAGYAR Gábor: 1896-ik évben a magyar korona országaiban megjelent zeneművek jegyzéke. In: *Magyar Könyvkereskedők Évkönyve*. Budapest, Magyar Könyvkereskedők Egylete, 1896. 138.

⁵⁴³ MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Aggházy Károly 1911. május 24-én kelt szerződése alapján.

szerzői jogi, szerzőt védő szabályozási logikából nem következhet az, hogy a harmadik kiadás után a kiadó a művet akárhányszor, és akármennyi példányban kiadhatja.

A zeneműkiadókra is jellemző volt, hogy a műveket egymás között adták-vették. Így Klökner Péter székesfehérvári könyvkereskedő – ugyancsak sablonszerződéssel – átadta a még élő Lányi Ernő (1861-1923) nyolc dalának kiadási jogát a Rózsavölgyi és Társa cégnek.⁵⁴⁴ Vagy egy későbbi szerződésben Rózsa Gyula előbb eladta a Seidl indulót Katonai Magyar Gábornak, azzal a feltétellel, hogy a szerző másfél éven keresztül minden eladott zongorakivonat után a nyereség 10 %-ára és példányonkénti 7,5 krajcárra jogosult, majd szűk másfél évvel később Katonai a jogokat továbbadta a Rózsavölgyi cégnek, amely kikötést ugyanannak a szerződésnek az aljára rávezette, mint egy forgatmányt.⁵⁴⁵

Szalai Emil 1931-re elkészítette a Rózsavölgyi és Társa zeneműkiadási *mintaszerződését*, ami mindenre kiterjedően – de személyre szabható módon – rendezte a zeneműkiadás kérdéseit. A szerző főszabály szerint a mű „mindennemű előállítására, forgalombahozatalára, mindennemű értékesítésére és kiaknázására, egyszersmindenkorra, minden országra nézve, az alanti módok mellett”⁵⁴⁶ átruházta a jogait. A szerződés 14 pontja, és további alpontja mindenütt kipontozott, blankettaszerű rendelkezéseket tartalmazott, így szinte korlátlan változatú szerződés jöhetett lehetett. A Rózsavölgyi és Társa cég szabadon rendelkezhetett az újabb kiadásokról, illetve a forgalomban tartásról (ha kívánta, pihentethette a korábban kiadott műveket), és az – akár területenként – eltérő bolti árról. A művek előállítási költségei – utólagos elszámolás mellett – jellemzően a szerzőt terheltek.

A szerződés részletezte a különböző vagyoni jogokból származó bevétel felek közötti megosztását. Így a kottakiadás kiterjedt az ének–zongora, más, nemzenekari és zenekari példányokra, valamint a külföldi értékesítésre. A szerződés e mellett kitért a megfilmesítési jogra – azaz a zeneművek néma vagy hangzó filmekben történő felhasználására –, és a színpadi (nyilvános) előadási jogra is. Az ismeretlen felhasználások ugyancsak külön alpontként szerepeltek, így a felek rögzíthették a

⁵⁴⁴ MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Klökner Péter 1893. február 29-én kelt szerződése.

⁵⁴⁵ MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Rózsa Gyula 1897. május 28-án kelt szerződése.

⁵⁴⁶ MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Szabó Guy László 1931. december 14-én kelt szerződése.

részesedésüket „mindennemű létező vagy feltalálendő készülékekre való értékesítésből vagy máségyéből befolyó jövedelmek”⁵⁴⁷ elosztására is.

A mechanikai jogdíjnál külön kitértek a zeneműkiadói részesedés és a kezelési költség mértékére, továbbá arra is, hogy ha a mechanikai jogokat más cég vagy szervezet kezelné, akkor velük közvetlenül elszámolhat a Rózsavölgyi cég. A mechanikai jog mellett külön pontban rögzítették, hogy a közös jogkezelő szervezetek (többnyire szövetkezetek) által beszedett nyilvános előadások utáni jogdíjakból a szerző csak a saját részére jogosult, míg a Rózsavölgyi céget a zeneműkiadói részesedés illeti.

A szerződés tartalmazott még rendelkezéseket az elszámolásra, a jogérvényesítésre (különösen a perbizományra), a jogszavatosságra, és az egyes országokban megkövetelt bejelentési, azaz beiktatási kötelezettségről.

Kiadói szerződésszegés esetére kikötötték, hogy a kiadó „a mű nyomtatott példányokban való sokszorosításának és forgalombahelyezésének jogát”⁵⁴⁸ a szerzőre visszaruházza. A szerző ilyenkor megkaphatja a kinyomtatott példányokat. Nem rendezték azt a kérdést, hogy vajon ilyenkor ezeket a példányokat ki kell-e fizetnie a szerzőnek. Csak azt kötötték ki, hogy a példányokat „csakis a rajtuk feltüntetett, illetve az érvényes bolti áron lesz”⁵⁴⁹ a szerzőnek joga árusítani.

Mindez azt mutatja, hogy a Rózsavölgyi és Társa cég által alkalmazott szerződések, bár eredeti szövegük szerint jogátruházó – az engedélyezés jogát is átengedő – szerződések voltak, tartalmukban, vagy utólagos kiegészítésük folytán mégis közelítettek a felhasználási engedélyhez, amit az utólagos tiszteletdíjak, ezek időszakos elszámolása, a szerzőnél maradó jogok, és a közös jogérvényesítés is alátámaszt.

6.2.3. Az ALMECO – a mechanikai jogok saját kezelése

A közös jogkezelő szervezetek működésére 1952-ig nem volt jogszabályi háttér. Működési formájuk jellemzően szövetkezet – MARS –, vagy részvénytársaság – a SEMERT, a Szerzők Mechanikai Jogait Védő Részvénytársaság – volt. A szerzői jogokat a hazai szerzőkkel és zeneműkiadókkal megbízás alapján, továbbá a külföldi jogkezelőkkel kötött megállapodások alapján kezelték.

⁵⁴⁷ Uo.

⁵⁴⁸ Uo.

⁵⁴⁹ Uo.

Több nyilvános előadással kapcsolatos perben az alperesek jellemzően azzal védekeztek, hogy ugyan elhangzott a kérdéses zenemű, azonban a felperes szövetkezetnek nincs kereseti joga. A Királyi Kúria 1927. február 15-én kelt ítéletéből világosan kirajzolódik, hogy a MARS tagjai voltak például a Harmónia, a Rózsavölgyi és Társa cég, valamint a Nádor Kálmán cégek, továbbá maga a dal szerzője is, Balázs Árpád. A mellékelt okiratok szerint – ahogy ezt korábban a szerződésekkel illusztráltam – a jogosultak az engedélyezési és jogérvényesítési jogaikat a MARS-ra ruházták. A tényállás szerint a magyar szövetkezet az osztrák dal elhangzása után is jogosult volt a szerzőijogokat érvényesíteni, mivel ezeket a jogokat megszerezte a bécsi közös jogkezelő szervezettől.⁵⁵⁰

Annak ellenére, hogy a mechanikai jog már egy Dankó Pistával 1897-ben kötött szerződésben megjelenik – amelyben a szerző a művét „kizárólagos tulajdonjogul lemezekkel együtt”⁵⁵¹ ruházta át – és a Királyi Kúria a zeneszerzők és a kiadók ezen igényét már 1908-ban megerősítette, a hanglemezkiadás nemzetközi felfutása és így a szerződéseket elérő módosítási hullám csak az 1920-as évek közepére gyűrűzött be Magyarországra. Egyrészt ehhez szükséges volt, hogy a mechanikai jog más országokban is elismert legyen – az Egyesül Államokban ez csak 1909-ben következett be – másrészt figyelembe kellett venni a technikai újításokat és a szabványosítást, harmadrészt a szerzők nemzetközi szövetségeinek elkellett érni, hogy a hanglemezkiadásnak felügyelt és jogosított nemzetközi piaca legyen.

Ez a változás megfigyelhető a Rózsavölgyi és Társa cég gyakorlatában is. A Rózsavölgyi ugyanis Alberti Viktor vezetésével a mechanikai jogok kezelésére saját irodát hozott létre ALMECO⁵⁵² – Szerzői Mechanikai Jogokat Ellenőrző Iroda – néven. Az ALMECO a saját művek mellett több mint egy tucat amerikai kiadó magyarországi jogait is képviselte. A teljes magyar repertoár képviselése érdekében törekedett valamennyi fontos szerzővel korábban kötött szerződését módosítani, és az újakat már a mechanikai jogokra kiterjedően megkötni. A szerződések szerint⁵⁵³ a mechanikai szerzői jog valamely mű átvitelét, felvételét (rögzítését, illetve ennek jogát) jelentette, mechanikai előadás céljaira szolgáló, már feltalált, vagy ezután feltalálándó

⁵⁵⁰ Kúria 1927. február 15. P. I. 5411/1925. [59.]. In: SZLADITS Károly (szerk.): *Magánjogi Döntvénytár XX.* Budapest, Franklin Társulat, 1928. 93–94.

⁵⁵¹ MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Dankó Pista 1897. május 11-én kelt szerződése.

⁵⁵² ALberti MEchanical COpyrights.

⁵⁵³ MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz 1932. május 7-én kelt szerződés Belezna Antal életművére. Teljesen azonos tartalommal 1932. június 10-én kelt szerződés Káldy Gyula életművére.

készülékekre, állandó vagy cserélhető alkatrészeikre, így különösen lemezekre, hengerekre, tekercsekre, néma és hangos filmekre. Az örökösök e jogot a kiadóra kizárólagosan ruházták át, azonban az ALMECO jogosult volt ezt a jogot harmadik személyre továbbruházni úgy, hogy felelős marad a jogdíjkövetelésekért. Külön figyelemre méltó a már korán jelentkezett törekvés a megfilmesítési jogok megszerzésére is.

A szerzők a mechanikai jogokat nem örökáron ruházták át, hanem negyedéves elszámolás mellett.⁵⁵⁴ Az engedélyjegyek árából, vagy az ALMECO által beszedett bruttó jogdíjból a jogosultakat 50 %, a Rózsavölgyi és Társa céget 25 % illetve, a maradék 25% pedig az ALMECO kezelési költségét fedezte. Az ALMECO a 25 %-os részesedésért elvégezte az engedélyezésekkel kapcsolatos tevékenységet, valamint a felhasználások ellenőrzését, Magyarország mellett – megbízottai révén – más országokban is. Annak érdekében, hogy a felek között a megfelelő elszámolás és átláthatóság biztosított legyen, a jogosult szabadon betekinthezett az engedélyjegy megrendelésekbe és az ALMECO ügyvitelébe is.

A korlátozott jogátruházást erősítette az a kikötés, amely az ALMECO-t külön feljogosította a jogérvényesítésre, így arra is, hogy „a szerzői-mechanikai jogokba ütköző mindennemű szerzői-jogbitorlás, avagy annak kísérlete esetében is, akár sajátnevében akár Devich Miklósné úrnő nevében felléphessen és az esetenként szükségesnek mutatkozó mindennemű törvényes eljárást megindíthasson.”⁵⁵⁵ A hatékony ellenőrzés és jogérvényesítés azonban az ALMECO számára is fontos volt, mivel a saját maga által indított per esetén a befolyó – költségekkel csökkentett – összegek 50 %-a illette meg. Amennyiben azonban a jogosult perelt, akkor csak a bevétel 20 %-ára tarthatott igényt. Egyes szerződéseket örökre kötöttek, míg másokat az erre az időre szokásossá vált felmondás hiányában öt éves automatikusan megújuló időre.

A mechanikai jogok elsősorban a hanglemezzgyártás fellendülése következtében váltak meghatározóvá. A Rózsavölgyi és Társa levéltári dokumentumai között fellelhető egy Szalai Emil, mint a Dankó-örökösök képviselője és a Rózsavölgyi cég közötti levélváltás. Ebből arra lehet következtetni, hogy a Dankó-életmű mechanikai jogok

⁵⁵⁴ Érdekességként jegyzem meg, hogy a mechanikai jogdíjelszámolás mind a mai napig negyedévente esedékes.

⁵⁵⁵ Beleznay szerződés 10. §

képviselője az ALMECO-val szemben a SEMERT volt, amit a Rózsavölgyi és Társa cég nem nézett jó szemmel. Az utóbbi álláspontja szerint ugyanis a Dankó Pistától „kiadásra megvásárolt szerzemények összes jogaikkal egyetemben mentek át cégü[n]k tulajdonába, amely összes jogok alatt egy szerzemény megvásárlása alkalmával a kiadó kockázata vállalásakor jóhiszeműleg mindennéven nevezhető jogot vásárolt meg.”⁵⁵⁶ Mivel azonban nem kívántak az örökösök ellen fellépni, ezért – jogfenntartás mellett – tudomásul vették, hogy a Dankó család a másik mechanikai jogkezelőt választotta, feltéve, hogy megkapják a zeneműkiadó 25%-os részesedését. Mivel a levélre két hónap elteltével sem érkezett válasz, a Rózsavölgyi tájékoztatta Szalait, hogy ajánlatukat elfogadottnak tekintik.⁵⁵⁷ Ez kapcsolódott a korábbi ismeretlen felhasználás körében már tárgyaltakhoz.

A Rózsavölgyi és Társa cég 1928 és 1931 között több tucat szerződést módosított, biztosítva ezzel maga számára a mechanikai jogokból származó részesedést, elébe menve az esetleges pereskedéseknek is. A társaság jellemzően 50-50 %-ban részesedett a mechanikai jogdíjakból. Az ismertebb szerzőknél azonban hajlandó volt a 40-60%, vagy az 1/3–2/3 arányig,⁵⁵⁸ néha a 25-75%-os részesedési arányhoz is hozzájárulni.⁵⁵⁹ Csupán néhány szerző volt, aki 80%-os arányban⁵⁶⁰ részesül a mechanikai jogdíjakból, és mindössze a kor két legnagyobb zeneszerzője, Bartók Béla és Kodály Zoltán voltak azok, akiktől a kiadó mindössze 10%-os jutalékot vont le.

⁵⁵⁶ MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Rózsavölgyi cég 1931. december 5-én kelt levele Szalai Emilnek.

⁵⁵⁷ MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Rózsavölgyi cég 1932. február 11-én kelt levele Szalai Emilnek.

⁵⁵⁸ Wladimir Horowitz, Lányi Viktor.

⁵⁵⁹ Bajomi B. Hümér, Bánffy György, Pápai Molnár Kálmán, Dohnányi Ernő.

⁵⁶⁰ Eisemann Mihály, Dóczy József, Balázs Árpád.

7. A DÍJKITÜZÉS

A díjkitűzés (*Auslobung, promise of reward*) a szerzői jog és egyben a polgári jog egyik különös jogintézménye, amely az élet különböző területein évszázadok óta elfogadott és széleskörűen alkalmazott. Ha az ország megmentése érdekében egy hősre van szükség, akkor az öreg király a szépséges királynőt és fele királyságát ajánlja díjul. Hasonlóan, értékes pénzt jutalmat ajánlanak fel rejtőzködő banditák vagy eltűnt tárgyak megtalálása esetére. E felhívásoktól céljában nem különböznek azok a pályázatok sem, amelyek valamilyen művészeti alkotás létrehozását kezdeményezik vagy kimagasló sportteljesítményeket jutalmaznak. Azonban kötelmi és szerzői jogi szempontból is kérdéses, hogy a kiíró és az alkotó között milyen jogviszony jön létre, valamint melyikük rendelkezik az elkészült pályamű szerzői jogával.

Az értekezés során adottnak vettem, hogy az egyes jogátruházási, kiadási, szolgálati szerződések (vagy akár jogsértések) létező és érvényes kötelmi jogviszonyt keletkeztetnek. Ezért nem volt szükség ezek jogi természetének vizsgálatára. Az utolsó fejezetben ismertetett díjkitűzés azonban eltér a hagyományos szerződésektől, mert egyoldalú jogviszonynak minősül, így például Magyarországon a joggyakorlat előbb alkalmazta, sem mint a jogtudomány elfogadta volna érvényes kötelemkeletkeztető tényállásnak. A probléma megértéséhez ismételten felidézném a 2. fejezetben kifejtett 1884. évi Szjt. 3. §-ára, amely szerint „a szerző joga *szerződés* [...] által [...] átruházható”, illetve az 1921. évi Szjt. 3. §-ára, amely szerint „a szerzői jog élők között [...] átruházható.” Ebből következően 1922-ig a szerzői jog (élők közötti) átruházásához a jogszabály szerződéses jogviszonyt kívánt meg.

E fejezet a díjkitűzés jogi természetének elemzését követően ismerteti a jogintézmény XIX. századi kulturális életben betöltött szerepét és funkcióját. A díjkitűzés szerzői jogi aspektusait az egyes alfejezetekben kifejtett akadémiai szabályzatokon, a Nemzeti Színház belső szabályzatain és a peleskei nótárius esetén keresztül mutatom be.

7.1. A díjkitűzés jogi természete

A díjkitűzések közös eleme az egyoldalú nyilvános jognyilatkozat, egy meghatározott jutalom ígérete egy olyan személy számára, aki teljesíti a feltételeket. A díjkitűzés jogi természetének megértése érdekében szükséges röviden megvizsgálni a rá vonatkozó rendelkezések fejlődését.

A magyar jogfejlődésre is nagy hatást gyakorló római jogban is ismert volt az ígéret. Így a Digesta 50. könyve önálló címet szentelt az ígéreteknek (*pollicitatio*). A római jog alapvetően kétfajta ígéretet ismert. Az első esetben a személy valamiért cserébe tett ígéretet, például, hogy ha elnyer egy tisztséget akkor ezért valamit tenni fog. Ennek elmulasztásáért perelhető volt. A másik esetben, ha egy gazdag polgár megígérte, hogy épít egy középületet, vagy szobrot állít, az ígérete megtartásáért csak akkor volt perelhető, ha már hozzáfogtak a munkához.⁵⁶¹

A Digesta egyértelműen fogalmaz az ígéretek természetéről, amikor kimondja, hogy „[a] megállapodás (*pactum*) két fél egyetértése és megegyezése, az ígéret (*pollicitatio*) ellenben egyetlen felajánló ígérete (*promissum*).”⁵⁶² Mindebből arra lehet következtetni, hogy Rómában az ígéretet tevő felet kötötte nyilatkozata, azaz az ígéret bármilyen elfogadás nélkül is kötelelem keletkeztető tényállásnak minősült, de nem minden esetben volt perelhető.

A természetjog korszaka íróinál hasonló érvelést találunk. Hugo Grotius a Háború és béke jogáról című művében egy teljes fejezetet szentel az ígéreteknek. Grotius a különböző típusú ígéretek mellett az elfogadás és a visszavonás kérdését is érinti.

Grotius először megállapította, hogy a törvények a nép közös megegyezéséből származnak, így érthetetlen számra, „hogy miért csak a törvény adhatja meg a megegyezéseknek a kötelező erőt, s ugyanakkor annak az akarata, aki azért jár el, hogy magát lekötelezze, ezt a kötelező hatást nem érheti el.”⁵⁶³ Ebből a szempontból tehát Grotius is vizsgálta az egyoldalú nyilatkozatok érvényességét. Azonban az írásának egy későbbi pontján vitába szállt az előbb ismertetett Digesta részlettel, mondván, hogy a közösségnek tett ígéret visszavonhatatlanságából nem következik annak hatályossága.

⁵⁶¹ Digesta 50.XII.1. ILLÉS Imre Áron: Városi közigazgatás a Digesta 50. könyvében. In: SZÉKELY Melinda - ILLÉS Imre Áron (szerk.): *Késő római szöveggyűjtemény*. Szeged, JATE Press, 2013. 203.

⁵⁶² Digesta 50.XII.3. Uo.

⁵⁶³ XI. Az ígéretekről. I.3. GROTIUS, Hugo: *A háború és béke jogáról I.* [fordította: Brósz Róbert]. Budapest, Pallas Stúdió, 1999. 324.

Grotius álláspontja szerint az egyoldalú ígérettel a fél le van kötve, és azért nem lehet visszavonni, hogy az elfogadással bármikor hatályosulhasson.⁵⁶⁴ Így, ha valaki a kitűzött díjra érdemes, vagy a tisztséget az ígértevé elnyeri, akkor ígéretéhez híven teljesítenie kell.

Az előzmények után érdemes megvizsgálni, hogy mit tart a kötelelem keletkezéséről a régi magyar magánjog. A források egyértelműen azt állítják, hogy nem jön létre kötelelem elfogadás nélkül. Frank Ignác szerint megegyezés nélkül nem jöhet létre kötelelem, azaz a szerződő felek egyező szándéka, sőt kijelentett és elhatározott akarata a kétoldalú (viszonos) és egyoldalú (egyszerű) kötelmeknél is előfeltétel.⁵⁶⁵ Mindezek alapján az ígélet a XIX. század első felének magyar magánjogában nem lehetett kötelelemkeletkeztető tényállás.

A XIX. század második felének a magyar díjkitűzés szabályozásához – miként a szerzői jog és a kiadói ügylet esetében is – külföldi minták követésére számíthatnánk. Magától értetődő lenne, hogy az OPTK is tartalmazzon erre a kérdésre vonatkozó rendelkezést. Azonban díjkitűzéssel kapcsolatos rendelkezések csak az 1917-es nagy novelláris bővítéskor váltak az osztrák magánjog részévé. A francia Code Civil – ugyan más megfontolás okán – egyáltalán nem tartalmazott a díjkitűzésre vonatkozó rendelkezéseket sem a XIX., sem a XX. században. Az ALR-ben viszont felfedezhető az az alcím, amely a későbbi magyar rendelkezések alapját képezték. Az ALR külön rendelkezett – többek között – az ígélet visszavonásáról, a pályázati cél módosíthatóságáról és a pályázók által a díjkitűzés eredményeként létrehozott mű tulajdonjogáról is, kimondva, hogy az a szerzőnél marad.⁵⁶⁶ Ez a szabály tovább él az 1900-ban hatályba lépett BGB-ben is, igaz, megfordítva a tulajdonátszállás vélelmét. A BGB szerint, ha a felhívásban ki volt kötve, akkor a mű tulajdonjoga átszáll az ígértevére. Láthatjuk, hogy egyedül a porosz jogalkotó számára volt fontos, hogy a pályázat során készült (szerzői) művek tulajdonjogát törvényi szinten rendezze.

⁵⁶⁴ XI. Az ígéretekről. XIV. Uo. 334.

⁵⁶⁵ FRANK Ignác: *A' közigazság törvénye Magyarhonban. Első rész.* Buda, A Magyar Királyi Egyetem betűivel, 1845. 549. Ugyan így SZLEMENITS István: *Magyar polgári törvény III.* Pozsony, Belnay örököse, 1845. 1.

⁵⁶⁶ ALR I. 11. Prämien §. 995. Das Eigenthum der von einem jeden Mitwerber gelieferten Arbeit bleibt ihrem Urheber; und der Aussetzer des Preises kann sich darüber keiner andern Verfügung anmaßen, als die er sich bey der Bekanntmachung ausdrücklich vorbehalten hat, oder die aus dem erklärten Zwecke der Aufgabe von selbst folgt. [Minden egyes induló által készített mű (teljesítmény) tulajdonjoga a szerzőnél (létrehozónál) marad; és a díj kitűzője a művel kapcsolatban más személy felé nem rendelkezhet, kivéve, ha a kiírásnál az adott személy felé való rendelkezési jogot kifejezetten fenntartotta magának, vagy ha magából a feladat közölt céljából már következik.]

Ezzel együtt azonban érdemes vizsgálni, hogy vajon a XIX. század végére változott-e a magyar magánjogi felfogás. A jogtudósok közül például Zlinszky Imre az egyoldalú ígéreteket bizonyos esetekben a kötelelem keletkeztető tényállások között sorolta fel.⁵⁶⁷

Kiss Mór, aki Fodor Magyar Magánjog című művében a díjkitűzésről szóló fejezetet írta, leszögezi, hogy egy egyoldalú ígéret elfogadás nélkül is lehet a kötelelem forrása. Ilyen ígéretnek tekintette például a díjkitűzést és az értékpapírokat. Az ígérgettevő kötelezi magát az ígérete teljesítésére azon személy irányába, aki megfelel a követelményeknek, a kitűzés pedig lehet jutalom, erkölcsi elismerés vagy akár díj is. A kiíró szándéka ugyan lényegtelen, de a feltételeknek fizikailag lehetségeseknek, továbbá jogilag és erkölcsileg megengedetteknek kell lenniük. Kiss kiemelte, hogy a nyilvánosság teszi a díjkitűzést kötelezővé és kikényszeríthetővé, ami történhet hirdetmény, plakát, kidobolás vagy kikiáltás révén.⁵⁶⁸ A későbbi gyakorlat a nyilvánossá tételre megfelelőnek tartotta a „falragaszokon, iskolai vagy egyéb hirdető-táblákon, színházi függönyökön, reklámvilágító készülékeken, rádiógrammokban vagy egyéb a közhöz intézett és szakértőileg ellenőrizhető, mindenki számára érzékelhető és hozzáférhető bármely más közzétételi”⁵⁶⁹ formát is.

A jogelméleti munkák mellett néhány korabeli ítélet a díjkitűzés további aspektusára mutat rá. Így például egy 1905-ös ítélet értelmében, hogy ha nincs meghatározva, hogy ki az, aki a díjat elnyerheti, akkor „az arra kitűzött díj nyilvános közzététele időpontjától kezdve a díjjal mindazoknak adósává vált, akik közreműködésükkel a kívánt eredményt létrehozták,”⁵⁷⁰ illetve egy 1906-os ítélet szerint az eredmény nem csak olyan cselekmény után jár, amelyet a díjkitűzés miatt vittek végbe.⁵⁷¹

Kiss Mór megállapításai közvetlenül leginkább a Királyi Kúria 1906-os ítéletében köszönnek vissza. Az ítélet kimondta, hogy „a díjkitűzés nem szerződés, amelynek kötelező erejéhez a kitűzött cselekmény véghezvivője részéről elfogadás

⁵⁶⁷ ZLINSZKY 1902, 600.

⁵⁶⁸ KISS Mór: A jogügyletekből származó kötelmek. In: FODOR Ármin (szerk.): *Magyar Magánjog. Kötelmi jog*. Budapest, Singer és Wolfner, 1898. 319–324.

⁵⁶⁹ ALMÁSI Antal: *A kötelmi jog kézikönyve*. Budapest, Tébe, 1926. 464.

⁵⁷⁰ Budapesti Királyi Törvényszék 141/1905. In: SZLADITS Károly – FÜRST László (szerk.): *A magyar bírói gyakorlat. Magánjog II*. Budapest, Grill, 1935. 597.

⁵⁷¹ „[a] díj a nyomozás sikere esetében akkor is kiadassék, ha a siker a díjkitűzés előtt véghezvitt valamely cselekmény eredménye volt.” C. 1907. június 20. P. IV. 613/1906. sz. ítélet. In: SZLADITS Károly – FÜRST László (szerk.): *A magyar bírói gyakorlat. Magánjog II*. Budapest, Grill, 1935. 597.

szükségeltetnék, hanem nyilvános ígéret, amely kötelezővé válik a közhírré tétellel, arra való tekintet nélkül, hogy a feltételül tűzött cselekmény már előbb véghezvitetett-e, vagy csak a díj kitűzése után vitetik-e véghez.”⁵⁷² Tehát a díjkitűzés a kötelelem egyik lehetséges forrása.

Ezt a nézetet elfogadta Almási Antal is, aki szerint a díjkitűzés nem létesít visszterhes kötelmet. Ebből az következik, hogy a kitűző köteleltsége a díj, vagy jutalom teljesítése, azonban „a kedvezményezett – ellenkező kikötés hiányában – a megszabott cselekmény által létesült dologra- vagy egyéb jogi jelentőségű jogtárgyra vonatkozó állagjogát el nem veszti és hogy a díj kitűzője azt a díj kifizetésével sem el nem nyeri, sem annak teljes vagy részleges átruházását sem követelheti.”⁵⁷³ A szerzői jog így csak akkor szállhat át részben vagy egészben a díjkitűzőre, ha az a felhívásban már eredendően szerepelt. Ennek a feltételnek a XIX. századi pályadíjak meg is fogják felelni.

A joggyakorlat mellett szükséges áttekinteni a magánjogi kodifikációs folyamatokat is. Az 1882-es javaslat nem említi a díjkitűzést, azonban az 1900-as és a későbbi változatok már átvették a már ismertetett porosz és német rendelkezéseket. Az újabb javaslatok ugyancsak tartalmazták a szerzői jog tulajdonának kérdését, így az Mtj. 1615. szakasza szerint a pályamű tulajdonát, vagy a szerzői jogot a pályázó csak abban az esetben köteles a díj kitűzőjére átruházni, ha az a pályázati feltételekben ki volt kötve. A díjkitűzés szükségszerűen nevesített kötelelem fakasztó tényállás volt, amely specialitást a törvényjavaslatok nyomán a Királyi Kúria is kimondta: „[e]gyoldalú ígéretből azokon a különleges jogviszonyokon kívül, amelyekre külön törvényes intézkedések állanak fenn, általában véve kötelelem nem származik.”⁵⁷⁴ Az 1959. évi Ptk.-ba végül a közérdekű kötelezettségvállalás mögött, egy viszonylag rövid rendelkezésként került be a díjkitűzés ezen vonatkozása, amelyet – jogviták hiányában – a hatályos Ptk. szó szerint átvett.⁵⁷⁵

⁵⁷² Uo.

⁵⁷³ ALMÁSI 1926, 466–467.

⁵⁷⁴ Kúria 1934. április 26. P.IV. 4075/1933. In: SZLADITS Károly (szerk.): *Magánjogi Döntvénytár XXVII.* Budapest, Franklin Társulat, 1935. 97–98.

⁵⁷⁵ Ptk. 6:588. § [Díjkitűzés]

(1) Ha valaki meghatározott teljesítmény vagy eredmény létrehozójának nyilvánosan díjat ígér, a díjat köteles kiszolgáltatni annak, aki a teljesítményt vagy eredményt először létrehozza. E kötelezettség akkor is terheli, ha a teljesítményt vagy eredményt a díjkitűzésre tekintet nélkül hozták létre.

A magánjogi díjkitűzés szerzői jogi rendelkezései végül 1960-tól kikerült a polgári jog szabályai közül.

7.2. Az Akadémia pályadíjai és a kéziratok kezelése

Érdemes megvizsgálni azt is, hogy a díjkitűzés a XIX. századi Magyarországon miként gyarapította a szellemi alkotások számát, és hogyan befolyásolta a szerzői jog fejlődését. Amint a korábbiakban már láthattuk, a reformkorban csak minimális szerzői jogi védelem létezett. A jogosulatlan utánnyomást tiltó rendeleteken, a cenzúrán és a sajtórendeleteken túl a szerzők jogairól jogszabály nem rendelkezett, azok forrása természetjogi alapú volt és nagyban múlt a kiadók jóindulatán.

Erre az időszakra esett azonban a magyar kultúra felébredése. A polgárok magyar nyelvű szellemi táplálék iránti vágya már csak nehezen volt csillapítható. Többek felismerése volt, hogy ha nincs elég minőségi irodalom, akkor jutalmazással lehetne serkenteni újak létrehozását.

A díjaknak ebben a korban jellemzően két nagy csoportja létezett. Az egyikbe a jutalomdíjak tartoztak, amelyre már megjelent művekkel lehetett pályázni, a másikba pedig a pályakérdések, ahol egy aktuális problémára várták a pályázóktól a választ.⁵⁷⁶

Az első díjkitűzés Marczibányi Istvánhoz⁵⁷⁷ köthető, aki végrendeletében 70 ezer forintos alapítványt tett, részben „a tudományok magyar nyelven való művelésének előmozdítását célzó pályázatokra.”⁵⁷⁸ Az első eredményhirdetés 1817-ben volt, de az elkövetkező években több gond is volt az alapítvány működtetésével, így az végül 1845-ben beolvadt az Akadémiába, és a Marczibányi mellékdíjként élt tovább. A Marczibányi-nagyjutalomban részesült Vályi-Nagy Ferenc Iliász fordítása (ld. az Iliász pört), Kövy Sándor és Szlemenics Pál jelentős művei is.

(2) Ha a teljesítményt vagy az eredményt többen együttesen hozták létre, a díjat közöttük közreműködésük arányában kell megosztani. Ha a közreműködés arányát nem lehet megállapítani, vagy többen, egymástól függetlenül hozták létre a teljesítményt vagy az eredményt, a díjat egyenlő arányban kell megosztani.

(3) A díjkitűzés visszavonása akkor érvényes, ha a díjkitűző a visszavonás jogát kifejezetten fenntartotta, és a visszavonás legalább ugyanolyan nyilvánosan történt, mint a díjkitűzés. A díjkitűzés visszavonása a teljesítmény vagy az eredmény létrehozójával szemben hatálytalan, ha a visszavonásra a teljesítmény vagy az eredmény megvalósulását követően kerül sor.

⁵⁷⁶ FEKETE Gézné: *Az Akadémia 1831–1858 között alapított jutalomtételei és előzményei*. Budapest, MTA Könyvtár, 1988. 7.

⁵⁷⁷ Marczibányi István (1752–1810) udvari tanácsos, a művészetek és a tudományok mecénása.

⁵⁷⁸ FEKETE 1988, 13.

Idővel a Marczibányi-nagyjuttalom vetélytársának számított az 1831-ban létrehozott Akadémiai-nagyjuttalom, majd az úgynevezett osztály-juttalomkérdések, amelyeket az Akadémia egyes tudományos osztályai írtak ki. Ezek közül egy juttalomkérdést emelek ki, amelyre válaszul született Szemere Bertalan A büntetésről és különösen a halálbüntetésről írott monográfiája.⁵⁷⁹

Korszakos jelentőségű volt az Akadémia 1832 márciusában közzétett újabb díjkitűzése, drámák létrehozására. A pályázat szerint „[s]záz darab arany juttalom serkentse a színjátéki pálya költőit, s egyik esztendőben eredeti szomorú vagy érzékeny játékra, másokban vígjátékra leszen felváltva kitéve.”⁵⁸⁰ Az első szomorújáték díját Vörösmarty Mihály Várnása nyerte, azonban a következő években alig akadt minőségi írás ezért 1844-ben a pályázatot beszüntették. Teleki József, az Akadémia elnöke nem helyeselte ezt a határozatot, ezért 1854. évi végrendeletében egy 12 ezer Ft-os alapítványt hozott létre azonos céllal. A kiírás szerint „a juttalmat nyert színmű előadás végett a nemzeti színház sajátja, de annak kinyomtatása fennmarad a szerzőnek.”⁵⁸¹

Ugyancsak irodalmi tárgyú pályázat kiírását támogatta az alapítványt tevő Karátsonyi Guidó is. Azonban a Teleki- és a Karátsonyi-pályázattal kapcsolatban világosan megmutatkozott, hogy a kiírás rendszerességében nem lehetett magas minőségű drámákat írni. Így azután a Teleki pályázat nyerteseit olykor kifütyülték – bár a nyertesek fölvtették a pénzt. A Karátsonyi-juttalmat 1890-ig mindössze hatszor adták ki, tizenháromszor nem találtak arra érdemes pályázót.⁵⁸² Ennek a díjkitűzésnek ugyancsak volt szerzői jogi rendelkezése is, amely kimondta, hogy „[a] juttalmat nyerő mű a szerző tulajdona. Ha azonban három hónap alatt ki nem nyomatná művét: a kiadás joga tiz évre az Akadémiáé.”⁵⁸³

Anélkül, hogy valamennyi XIX. századi juttalmat áttekintenénk, általánosságban kijelenthetőnek tartom, hogy arisztokraták, módos polgárok és özvegyeik, majd pénzintézetek és vállalatok szokásává vált a korban „irodalmi alapítványt rendelni.” Az irodalmi alapítványok célja valamilyen szép- vagy szakirodalmi mű létrehozásának

⁵⁷⁹ A juttalomkérdés így hangzott: „Határozottassék meg a büntetés értelme és célja, adassanak elő annak biztos elvei és ezekhez alkalmazható nemei. Fejtsék meg, találhat-e köztük helyet a halálbüntetés és mely esetekben, s miképpen és mily sikerrel gyakoroltattott ez a régi és újabb népeknél, különösen hazánkban?”

⁵⁸⁰ A Teleki-juttalom. *Akadémiai Értesítő*. (3) 1890. 129.

⁵⁸¹ Uo. 131.

⁵⁸² A Karátsonyi-juttalom. *Akadémiai Értesítő*. (3) 1890. 136.

⁵⁸³ A Magyar Tudom. Akadémia juttalomtételei. *Akadémiai Értesítő*. (3) 1890. 308.

támogatása volt. Idővel az alapítványok szabályzatai az Akadémia Alapszabályának részévé váltak, egészen a XX. század közepéig. Az egyes jutalmak kiírásai majdnem mind rendelkeztek valamilyen módon a szerzői jogról. Az öt tipizálható formulát mutatja az alábbi táblázat.

A szerző kötelessége	Az Akadémia joga (a szerzői publikálás elmaradása esetén)	Díjkitűző (alapítvány)
publikáció 3 hónapon belül	szabad kiadás 10 évre	Karátsonyi
publikáció 1 éven belül	szabad kiadás 10 évre	Nádasdy, Péczely
publikáció 1 éven belül	első kiadás joga /a kiadói jog átruházása	Bézsán / Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár
publikáció 1 éven belül	a tulajdonjog átruházása	Forster, Gorove, Lévy, Marczibányi, Lukács, Sztrokay, Tomori, Ipolyi, Ulmann, Farkas-Raskó (3 hó)
Saját tulajdona	-	Fáy, Bródy Zsigmond, Bük, Berzeviczy

5. Az Akadémia által kiírt jutalmak szerzői jogi rendelkezései

Jellemzően, ha a nyertes nem publikálta a művét három hónapon vagy egy éven belül, az Akadémia 10 éven keresztül jogdíjfizetési kötelezettség nélkül adhatta ki a művet, vagy rendelkezett az első kiadás jogával. A legtöbb szabályzat előírta, hogy ha a szerző nem adja ki a művét egy éven belül, akkor a kiadói jog vagy a mű tulajdonjoga átszáll az Akadémiára.

Az alapítványok nem csupán a szépirodalomra hatottak, hanem jelentős hatást értek el az egyes tudományterületeken is és a szerzők számára anyagi és erkölcsi elismerést nyújtottak. A jogtudomány köréből ilyen volt például a Sztrokay-díj, amely 1867 és 1900 között többnyire jutalomkérdésekre várt pályázatokat. E jutalom elnyerése

érdekében született meg többek között Grosschmid Béni kötelesrészről, Zlinszky Imre bizonyításról, Wlassics Gyula tettesség és részességről szóló munkái.⁵⁸⁴

A Királyi Kúria egy esetben vizsgálta az Akadémia díjkitűzési rendszerét. A perbeli tényállás szerint egy nem nyertes pályázó kifogásolta, hogy a háromtagú bírálóbizottság csupán egy tagja olvasta a pályaművét és ő sem teljesen, amelyet az összeragadt lapok bizonyítanak. A keresetét a bíróságok elutasították azzal az indokkal, hogy a bírálóbizottság megalakulása szabályos volt, és az Akadémia a felperes panasza alapján külön megvizsgálta a bíráló bizottság működését, amit mindenben szabályosnak talált. Mindezen előzmények után a Kúria helybenhagyta az Ítéltábla döntését. Elvi határozatában kifejtette, hogy a jutalomdíj kitűzésével az Akadémia és a pályázó között olyan természetű jogviszony jön létre, amelyben egyedül az Akadémia jogosult dönteni. „Ugyanezért döntése végérvényesnek és ebből kifolyólag megtámadhatatlannak tekintendő, amiből önként következik, hogy a pályázó sem a részére oda nem ítélt jutalomdíj kiszolgáltatását, sem egyéb kártérítést követelni nem jogosult.”⁵⁸⁵

Az Akadémia tevékenysége nemcsak a nyertes pályázatok révén kapcsolódott a szerzői joghoz, hanem komoly kezelési és jogi problémát jelentettek a beküldött, de ki nem adott kéziratok is.⁵⁸⁶ Kozma Ferenc például 1838-ban 12 művével pályázott az egyik díjra, de végül egyik darabja sem nyert. Kozma szerette volna visszakapni írásait, amelyek feltehetően csak egy példányban léteztek, azonban az Akadémia a kézirat tulajdonjogra hivatkozva nem akarta visszaadni azokat.⁵⁸⁷ Mivel látták, hogy az áldatlan helyzetet rendezni kell, felkérték Vörösmarty Mihályt, hogy Fáy Andrással közösen dolgozzanak ki egy tervezetet, annak szabályozására, hogy „a visszatartott pályairatoknak mikor és milly haszonvétele engedtessek” meg.⁵⁸⁸ Vörösmarty 1839-es tervezete egy rövid szerzői jogi bevezetővel kezdődik, amely teljes rendelkezési jogot kíván adni az írónak szerzői joga felett, *pma* 40 éves védelmi időt javasolva. A tervezet második része a beküldött kéziratokról rendelkezik. A nyertes – tehát ismert szerzőjű, de valamilyen oknál fogva ki nem adott művek kiadási joga 15 évig az Akadémiát illeti; a 15 év eltelte után a jog visszaszáll a szerzőre. A szerző kiadásának hiányában azonban

⁵⁸⁴ FEKETE Gézáné: *A Magyar Tudományos Akadémia jutalomdíjai. 2. 1859–1900.* Budapest, MTA Könyvtár, 2000. 57–58.

⁵⁸⁵ Kúria 1913. június 17. P. VIII. 4878/1912. [459. EH]. In: *Polgárijogi Határozatok Tára* 3. Budapest, M. kir. Igazságügyminiszter, 1925. 114.

⁵⁸⁶ VISZOTA Gyula: Vörösmarty véleménye az írói tulajdonjogról és a titkos szavazásról. *Akadémia Értesítő.* (6–7) 1912. 400.

⁵⁸⁷ BRISITS Frigyes: Vörösmarty Mihály és az Akadémia. *Irodalomtörténeti Közlemények.* (3) 1936. 265.

⁵⁸⁸ Uo.

az Akadémia a teljes védelmi idő alatt nem jogosult a művet bárkinek odaadni. Az ismeretlen szerzőjű művek tulajdonjoga a szerzőé, az Akadémia azonban 70 éven keresztül (30 életévvel és 40 év védelmi idővel számítva) nem jogosult a művet nyilvánosságra hozni. Mivel ez a tervezet nem nyerte meg a gyűlés tetszését, ezért 1840-ben Kállay Ferencet is bevonták a munkálatokba. A második javaslat első része már *pma* 50 évvel számolt. A javaslat második fele annnyival bővebb az 1839-es változatnál, hogy az Akadémia belső iratait (például bírálatok) csak a tagok számára teszi hozzáférhetővé, valamint a nyertes de nem publikált művek szerzői jogát a teljes védelmi időre az Akadémia részére tartotta fenn. A művek nyilvánosságra hozatalának tilalmát a *pma* 50 éves védelmi időre terjesztette ki, azonban lehetőséget biztosított a szerzővel rendelkező nem nyertes művek jogosultja részére műveik lemásolására és kiadására.⁵⁸⁹ A szabályzatot az Akadémia nagygyűlése elfogadta, azonban Brisits Frigyes megállapította, hogy az alkalmazásának módja nem ismert.⁵⁹⁰ Az Akadémia belső szabályzatainak áttekintésével megállapítható, hogy szerzői jogi rendelkezések már korábban is szerepeltek az Akadémia belső szabályaiban.

Az Akadémia 1835-ös utasítása rendelkezett az ún. „kéziratsajátsági jogról”, amely az Évkönyvek és a Tudománytár számára készült és kiadott írások kizárólagos jogát egy évig az Akadémia számára tartotta fenn, a felszólításra vagy önként nem kiadásra beküldött művek, valamint a cenzúra által nem engedélyezett nyertes művek szerzői joga azonban a szerzőké maradt.⁵⁹¹ A Vörösmarty-féle, nem nyertes kéziratokra vonatkozó javaslat az 1845-ös belső utasítások közt fedezhető fel a Kézirat-sajátsági jogon belül.⁵⁹² Ennek értelmében az Akadémia az évkönyvek számára írt művek szerzői

⁵⁸⁹ Uo. 267.

⁵⁹⁰ Uo.

⁵⁹¹ A' M. T. Társaság' utasító határozatai tagokra, munkálkodásokra 's némelly egyebekre nézve, 1835' végéig. 27-30. pontok. In: KÓNYA Sándor: „...Magyar Akadémia állittassék fel...” *Akadémiai törvények, alapszabályok, ügyrendek 1827–1990*. Budapest, MTA Könyvtár, 1994. 87.

⁵⁹² „78. Kézirat-sajátsági jog. Az Évkönyvek' számára készült 's oda bevett dolgozatok, kijövetelöktől számított egy évig kirekesztőleg a' társaság' tulajdonai.

79. Minden a' társaság által tiszteletdíj mellett kiadott munka tizenöt évig a' társaságé úgy, hogy addig, a' kijárt tiszteletdíj' 's minden egyéb kiadási költségek' lehúzása után fennmaradó tiszta haszon' egy harmada a' szerzőké; azon túl a' kézirat-sajátsági jog ismét a' szerzőkre menvén vissza.

80. Olly hivatalos tudósítások, mellyeket a' tagok a' társaság' felszólítására bizonyos, ugyan a' társaság által velők közlött tárgyak felől adnak: szorosan a' társaságéi, 's így ennek engedelme nélkül annak körén kívül ki nem adhatók.

81. Így minden afféle irományok is, mellyek a' társaság által, saját külön használatára 's nem kiadására készültek, annak tudta 's megegyezése nélkül ki nem adhatók.

82. Olly közlések, mellyeket tagok v. nem tagok, felszólításra v. önkényt küldenek be, nem kiadás, hanem használás végett: folyvást a' szerzők' tulajdonai maradnak.

jogát egy évig magának tartotta fenn, a tiszteletdíj mellett kiadott művek jogát 15 évig, azzal, hogy a tiszteletdíjon felül a kiadás tiszta hasznának egyharmadát is kifizetik a szerzőknek. A belső használatú iratok tulajdonjoga az Akadémiát illette, de minden más írás joga, beleértve a nem nyertes pályázók kézíratait is, a szerzőké volt, azokkal ők rendelkeztek. Ezek a rendelkezések tovább éltek az Akadémia 1860. évi, 1869. évi, ügyrendjében, és némileg szűkebb egy, illetve tíz éves terjedelemben az 1912. évi, 1936. évi ügyrendben.⁵⁹³

Mindezek alapján látható, hogy az írói tulajdon kérdését az Akadémia már Toldy első figyelemfelhívó írása előtt belső szabályzati szinten rendezte, a díjkitűzések révén pedig a felhívásban foglalt feltételekkel szerzői jogok korlátozott vagy korlátlan jogosultjává vált. A szabályozás szükségességét talán alátámasztja az is, hogy a különböző pályázatok révén az Akadémia Kézirattára 1949-ig bezárólag mintegy kétezer név nélküli, díjat nem nyert jelíges pályairatot tart nyilván.⁵⁹⁴

7.3. A színházi drámajutalom

Az Akadémia díjkitűzései mellett feltétlenül szólni kell a Nemzeti Színház drámajutalom pályázatairól is. Az előzőkben elsősorban szép- és szakirodalmi művekre kiírt díjakról és a beérkezett művek kiadásairól volt szó, a díjkitűzésnek azonban szintén régi hagyománya volt a magyar színházi életben is. A tiltott, jogosulatlan utánnyomással ellentétben a XIX. század első felében a színházi művek nyilvános előadása egyáltalán nem volt szabályozva. Így a szerző tárgyalási helyzetét a kézirat tulajdonjoga alapozhatta meg, a díjazás mértéke pedig sokszor a színház igazgatóságának döntésétől függött.

A színművekre vonatkozó szerzői jogi kérdések szabályozásának első lépései a díjkitűzéshez kapcsolódnak. A drámajutalom három szerzői jogi problémát vetett fel. Az

83. A jutalmat nem nyert pályamunkák' kézíratai a' társaság' levéltárában maradnak ugyan; de a' munka' sajtósági joga, tehát a' kiadhatóság, folyvást a' szerzőé.

A' M. T. T. Utasító Határozatai Belső dolgaira nézve a' XVI-dik nagy gyűlésig bezárólag /1845/. In: Uo. 100.

⁵⁹³ 74. §. Az Értekezésekben és a III. osztály Értesítőjében díj mellett kiadott dolgozatok, megjelenéseiktől számítandó egy esztendeig az Akadémia kizárólagos tulajdonai.

75. §. Minden egyéb, az Akadémiától díj mellett külön kiadott munka tíz évig az Akadémiáé.

78. §. A jutalmat nem nyert pályamunkák kézíratai öt évig a főtitkári hivatal levéltárában maradnak és csak engedély mellett másolhatók le; azután a könyvtárnak adatnak át. De a tulajdonjog a szerzőé marad. 1936. évi ügyrend. Uo. 268.

⁵⁹⁴ FEKETE 2000, 8.

első a díjazás kérdése, második az átruházott jogok terjedelme, és végül az a probléma, hogy a az 1884. évi Szjt. hatálybalépése előtt a jogokról történt rendelkezések hogyan befolyásolják majd a XX. századi felhasználásokra.

A színháznak – díjkitűzések esetén – nemcsak joga, hanem egy éven belül kötelessége is volt a darab műsorra tűzése. Ugyanis a szerzőt a fix összegű pénzjutalom mellett a jegybevételből is részesedés illette. A jutalom összege ekkor „három előadás után egy egész” részesedés volt, ami azt jelentette, hogy a szerző megkapta a tiszta jegybevétel bizonyos hányadát, összességében egy egész este⁵⁹⁵ bevételét, de a további előadás után nem.

Bajza József 1839-es pesti Magyar Színház érdekében tett kiáltványában síkra szállt amellett, hogy a szerző az első előadás után 1/5, a második és harmadik előadás után 2/5 részt kapjon. A további díjazást csak különös esetekre tartotta lehetségesnek: „[h]a idő jártával valamely író művei különösen megkedveltetnének s látogattatnának, az ilyennel az igazgatóság különös alkura is léphetne: de ennek módját és szükségét idő mutatná meg.”⁵⁹⁶ Ez a megállapodás lehetősége már egyfajta szebb jövő reményével kecsegtette az írókat. Bajza írását azonban több szempontból is támadták. Így például korábbi pártfogoltja, Csató Pál⁵⁹⁷ álnéven közölt írásában a pályázat, a bizottsági rendszer és a jegyeladás körüli esetleges visszaélések elkerülése érdekében azt javasolta, hogy a színház igazgatósága egyénileg állapodjon meg a szerzőkkel, és olyan díjat, illetve tantiemet kössenek ki, amelyről meg tudnak állapodni.⁵⁹⁸ Állítása szerint a bizottság összetételét és a nyertesek körét erősen befolyásolta az ún. „Athenaeum triumvirátusa”.⁵⁹⁹

A következő számítási javaslat Vörösmarty Mihálytól érkezett 1842-ben közzétett írásában. Ő úgy gondolta, hogy a szerző első három előadás utáni egész részesedése maradjon meg, de amíg él, minden további előadás tiszta hasznából is juttassanak részére 5-6 % tantiemet, hiszen „mert ki néhány megállható drámával segítetté a’ színházat, méltó hogy attól viszont segítettessék még akkor is, midőn már írni megszűnt

⁵⁹⁵ Ez csak képletesen egész, hiszen minden este más-más jegybevétellel lehetett számolni.

⁵⁹⁶ BAJZA József: *Szózat a’ pesti Magyar Színház’ ügyében*. Buda, Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, 1839. 71.

⁵⁹⁷ Csató Pál (1804-1841) író, fordító, egy idő után Bajza ellen fordult. KENYERES 1967, 304. Az álnévről Bártfay László 1839. november 29-i naplóbejegyzésében történik utalás. KALLA Zsuzsa (szerk.): *Bártfay László naplói*. Budapest, Ráció, 2010. 283.

⁵⁹⁸ SZÉPLAKI Vilmos: [Csató Pál] *Szózat a’ pesti magyar színház’ ügyében*. (Vége). *Századunk*. (95) 1839. 757.

⁵⁹⁹ Vörösmarty Mihály – Bajza József – Toldy Ferenc.

vagy épen tehetetlenné vált.”⁶⁰⁰ Vörösmarty a szerzők kiszolgáltatottságát Gaál József író, a Peleskei nótárius című bohózat szerzőjének esetével illusztrálta, aki „megkapván első színházi jutalmát, azóta semmi részt nem vett a’ jövedelmekből, pedig munkája, ha többet nem, hatezer pengő tiszta hasznot hajtott a’ színháznak. Ha a’ szerző e’ pénzből csak öt percentet kapott volna koronánként, nem emlékeztette, ösztönözte volna-e az minduntalan hasonlót vagy még jobbat írni, szinte jövedelmezőt neki ’s főleg a’ színháznak? Egy illy szindarab azóta ismét ezreket hozhatott volna be a’ kiadott százakért.”⁶⁰¹ Vörösmarty javaslata külön kitért arra is, hogy a díjazás a szerzőt attól függetlenül illesse meg, hogy a művet kiadta-e vagy sem.

A díjazás módja később többször változott, így például az 1850-es években az első előadás után nem járt részesedés, míg utána négy előadáson keresztül negyedet, úgy, hogy a bevételbe nem lehetett beszámolni a bérletekért fizetett összegeket.⁶⁰² Ez a kortársakból is erős kritikát váltott ki. A Budapesti Hírlap egyik írója szerint az lenne méltányos, ha a drámaíró a harmadik harmad után megkapná az első előadás negyedet, 80 előadás után öt százalékot, 100-on felül tíz, 150 előadás felett pedig tizenöt százalékot. Úgy tartották ugyanis, hogy „[e]redeti drámairodalom nélkül nincs nemz[eti]. színház; gondoskodjunk, hogy mindkettő legyen.”⁶⁰³

Végül az 1860-as évek végére fogadták el általánosan, hogy a szerzőnek 3-500 forintot fizetnek a kézirat elfogadásakor, ezt követően kapja a három harmadot, majd minden előadás bruttó bevételének 15 százalékát, végül minden huszadik előadás után az elfogadási díj harmadát.⁶⁰⁴

A drámajutalom kiírása a díjazás kérdése mellett, részben azzal szoros összefüggésben, érintette a szerzők átruházott jogainak terjedelmét is.

A Nemzeti Színház 1837-től hirdette meg nyilvános pályázatait. A kiírások értelmében a bizottság által kiválasztott nyertes darabot műsorra is tűzték. Bajza József igazgató által 1837 decemberében közzétett felhívás szerint „az eljátszott színművek” tulajdoni joga minden esetre az íróé marad, azaz: az író kinyomathatja, vagy eladhatja

⁶⁰⁰ VÖRÖSMARTY Mihály: A színházi drámajutalomról (vége). *Athenaeum*. (II.2) 1842. 11.

⁶⁰¹ Uo. 12.

⁶⁰² BULYOVSKY Gyula: Nemzeti Színház. *Budapesti Hírlap*. (432) 1854. 2426.

⁶⁰³ M. J.: Nemzeti Színház. *Budapesti Hírlap*. (459) 1854. 2584.

⁶⁰⁴ A színházi enquete. *Vasárnapi Újság*. (52) 1869. 717.

szabadon mint neki tetszik, de csak miután a 'jutalom-előadások' ideje eltelt.”⁶⁰⁵ Ha tehát a szerző a művet az előadás előtt megjelentette, akkor a szerző semmiféle jutalomban sem részesült. Ez a szabály feltehetően arra volt visszavezethető, hogy a nyilvános előadás védelmének hiánya miatt a kinyomtatott szövegből más színház is előadhatta volna a darabot.

Bizonyos esetekben a színház a szabad játszás jogán felül a kiadói jogokat is megszerezte, így a darab bemutatását követően forgalomba hozta a művet, vagy a versenytársak kizárása érdekében megtartotta magának a kéziratot és csak a színpadon keresztül lehetett a műhöz hozzájutni.

Mivel az Akadémia egyes pályadíjai a hazai színházi darabok megszületése érdekében jöttek létre, ezért az alapítványi szabályok erre vonatkozóan is tartalmaztak rendelkezéseket. Az akadémiai drámapályadíjak kiírásai jól mutatják a szerzők díjazásának és a szerzői jogok átruházásának elválaszthatatlan kapcsolatát. A Teleki-féle drámajutalom felhívása szerint például „a jutalmat nyert mű előadás végett a Nemzeti Színház sajátja, kiadásra az íróé”.⁶⁰⁶ Mit is jelent valójában ez a kitétel? A kortársak szerint nem lehetett az alapító akarata az, hogy a szerző a 100 arany jutalomért cserébe minden további díjazásról mondjon le, mert így jobban járt volna, hogy saját maga viszi színpadra az előadást. Az írónak tehát tantiemre, azaz színházi díjosztalékra is jogosultnak kell lennie, „mi igen méltányos, sőt csak egyedül így igazságos, ha e jutalom valódi buzdítás akar lenni, s ebben az alapító magasabb célja szem előtt tartatik.” Önmagában a kiadói jog fenntartását nem tartották elegendő kárpótolásnak a szerző színházi díjával szemben, hiszen a drámák olvasottsága nem vetekedhetett a színházlátogatók számával. Az alapítói cél mellett a pályázati felhívást emiatt is úgy kell érteni, hogy a szerzők a tantiemükről nem mondtak le, mivel „az akadémia által pályakoszorúzott szerzők a jutalom mellett mindig megkapták a műveik előadása után járt díjosztalékot.”⁶⁰⁷ Ilyen szempontból az alapítói szabályzatot, illetve a pályázati felhívást a mindennapi szokás alakította.

A már korábban ismertetett, kiadott színpadi művek jogdíjvesztésére az ugyancsak az Akadémia által kiírt Karátsonyi-jutalom külön is tekintettel volt. A kiírás értelmében a szerző csak akkor volt köteles művét kinyomtatni, „ha az írójogi törvény azon

⁶⁰⁵ BAJZA József: Jelentés a 'Pesti magyar színház' igazgatóságától. *Tudományos Gyűjtemény*. (12) 1837. 105.

⁶⁰⁶ KÓNYA 1994, 128.

⁶⁰⁷ Napihírek és események. *Budapesti Hírlap*. (48) 1856. 3.

kívánatos módosítást nyerendi, mely szerint a nyomtatott színműnek szerzőinek biztosítva leszen műveik színházi tulajdona.”⁶⁰⁸ Ebből a szabályból három dologra is lehet következtetni. Egyrészt a pénzjutalom ellenére a szerző jogosult maradt a színházi jegybevétel-részesedésre. Másrészt 1860-ban még mindig élt az a felfogás, amely elutasította, hogy a színház a kiadott művek színpadi előadása után díjat fizessen. Harmadrészt az Akadémia belső szabályaiban az 1846. évi osztrák Szjt. rendelkezésére történik utalás, mivel az mondja ki, hogy csak addig számít bitorlásnak a zene- vagy színművek szerzőinek nyilvános előadási jogának megsértése, amíg a szerző engedélyével „a mű nyomás vagy metszés által közre nem bocsátatott.”⁶⁰⁹ Nem számított viszont közrebocsátásnak, ha a darabot kézirat gyanánt adják ki. A második és harmadik következtetésből az is levonható, hogy már az osztrák törvény elfogadását megelőzően is sajátos magyar gyakorlatként élt az a szokás, hogy a kiadott művek után nem fizetnek jogdíjat. A Karátsonyi-jutalom ezen szabálya az Akadémia 1869. évi ügyrendében is bennmaradt, amikor már az osztrák Szjt. nem volt hatályban Magyarországon.⁶¹⁰

A díjkitűzés felvetette azt a kérdést is, hogy az 1884. évi Szjt. hatálybalépése előtt a jogokról történt rendelkezések hogyan befolyásolják majd a művek későbbi forgalmát, esetleg akár a XX. században is.

Ezzel kapcsolatban a színházi tantiemek történetében érdekes fordulatot hozott Friedrich Schiller születésének 100. évfordulója. Az évfordulóval kapcsolatban Ferenc József császár egy egymondatos leiratában a még élő ausztriai költők 10 %-os színpadi díjosztalékának a jövőre nézve történő kifizetését visszaható hatállyal, a teljes védelmi időre rendelte el. A Budapesti Hírlapban, azaz az osztrák kormány pesti hivatalos lapjában megjelent rendelet hatálya csak az ausztriai költőkre terjedt ki – annak ellenére, hogy ekkor az OPTK és az 1846. évi osztrák Szjt. is hatályban volt Magyarországon. Ferenc József császár 1859. november 8-án, Bécsben kelt rendelete szerint: „Schiller színműköltő százados ünnepélye alkalmából arra indítatva érzem magamat, hogy utólagosan, azonban csupán, jövőre utánfizetésrei igény nélkül, minden egyes előadás bruttó-bevételéből tíz százaléknyi tantièmeilletménybeli kedvezményt engedjek meg azon még most is élő austriai költők számára, kiknek régibb darabjai az előadási

⁶⁰⁸ KÓNYA 1994, 128.

⁶⁰⁹ 8. §. WENZEL 1854, 732.

⁶¹⁰ KÓNYA 1994, 163.

műsorban fönntarták magukat; még pedig mostantól fogva egészen oly módon s minden szokott jogigényekkel örököseiket illetőleg, mintha ezen, a *tantième* behozatala előtti időbe eső régiebb darabok eredetileg az azon utóbbiakhoz igénynyel fogadtattak volna el.”⁶¹¹

Azt, hogy a XIX. századi pályadíj rendszer milyen hatással lehetett a XX. századra, sőt, lehet akár napjainkban is, jól mutatja A peleskei nótárius című színmű esete.

A Peleskei nótárius egy igen közkedvelt történet volt, amelyet először Gvadányi József foglalt írásba 1790-ben. Később, 1837-1838-ban Gaál József írt belőle bohózatot, kísérőzenéjét Thern Károly komponálta. A darabot országszerte hosszú időn keresztül játszották. A Királyi Kúria előtti jogvita azonban hatvan (!) évvel a darab bemutatását, és harminc évvel Gaál halálát követően kezdődött.

A perbeli tényállás szerint a pesti Magyar (Nemzeti) Színház 1897-1898 fordulóján előzetes engedély nélkül ismét műsorra tűzte a darabot. Ezért a Gaál család előbb felszólító levélben tiltakozott a mű bemutatása ellen, majd a második előadás után zárlatot kért a darabra és szerzői jogbitorlásra hivatkozva megtiltotta a darab műsoron tartását.⁶¹² A kereseti követelés része volt 10.000 és 3000 Ft kártérítési összeg megfizetése is⁶¹³. A felperesek hagyatékátadó végzéssel igazolták jogosultságukat, valamint azt is, hogy a *pma* 50 éves védelmi idő miatt 1916. évi február 27-éig⁶¹⁴ a mű a kizárólagos tulajdonukat képezi. Az alperes védekezésében előadta, hogy a darabot évtizedek óta országszerte játsszák és amúgy sem létezett szerzői jogi védelem a mű keletkezésekor. A Törvényszék helyt adott a keresetnek. Az elsőfokú eljárás során a bíróság először azt vizsgálta, hogy védett szerzői műről van-e szó, majd azt, hogy az alperes bizonyította-e a jogszerzését. A perben kirendelt Szerzői Jogi Szakértő Bizottság megállapította, hogy a mű nem azonos Gvadányi József darabjával, hanem önálló, még védelem alatt álló műről van szó.⁶¹⁵ Az alperes azonban nem bizonyította, hogy megszerezte az előadás jogát, a felperesek jogosultsága pedig a szerzőségi védelem

⁶¹¹ Ferenc József leirata a főkamaráshoz. *Budapesti Hírlap*. (269) 1859. 1.

⁶¹² C. 1903. május 12. 2744/1903. [150.] In: *Döntvénytár III. folyam XXIV*. Budapest, Franklin Társulat, 1903. 243.

⁶¹³ Pör a Peleskei nótárius miatt. *Budapesti Hírlap*. (37) 1902. 10.

⁶¹⁴ Ekkoriban jellemzően a *pma* 50 éves védelmi időt a halál napjához viszonyítva számolták.

⁶¹⁵ Irodalmi pör. *Corvina*. (3) 1899. 14.

alapján további bizonyítást nem igényelt. A bíróság szerint az örökösök részéről elmaradt igényérvényesítés nem fogható fel joglemondásként.

Az alperes fellebbezése alapján eljáró Ítéltábla a felperes keresetét teljes egészében elutasította. A bíróság nem vitatott tényként megállapította ugyanis, hogy a Peleskei nótárius premierje 1838-ban volt, és azt követően mindenféle engedély nélkül játszották országszerte anélkül, hogy a szerző vagy örökösei a tantiem vagy más szerzői igényükkel éltek volna. A fellebbezési bíróság az elsőfokú eljárással szemben megfordította a bizonyítási terhet. Annak ellenére, hogy a Nemzeti Színház irattára leégett, és így a bizonyítékok is megsemmisültek, köztudomású ténynek fogadta el, hogy az 1830-as években egyedül az Akadémia és a Nemzeti Színház tűzött ki szerzőknek szóló jutalmat.⁶¹⁶ Ezen állítás bizonyítékaként az Ítéltábla elfogadta, sőt az érdemi döntés részévé tette Szigligeti Edének⁶¹⁷ Gaál Józsefről írt nekrológiát, amelyben Szigligeti kifejtetett, hogy „csak később, a pesti színház megnyitása után 1837. december 28-án jelent meg ama nevezetes s a maga nemében első okmány, melyben a színház igazgatósága az eredeti színmű- és operairóknak a három első előadásból egy egész jövedelmet biztosít; a többi előadásból azonban *tantièmet* nem kapott a szerző. Ezen jutalmazási rendszer még 1840-ben sem változott, midőn a színház országossá lett.”⁶¹⁸ A bíróság azt is hangsúlyozta, hogy mivel az 5, illetve 10 %-os díjosztalék rendszert csak 1843 után vezették be, ezért a Peleskei nótárius című darab még az előző rend szerint részesült díjazásban.

A fellebbezési bíróság tehát a felperesektől várta el annak bizonyítását, hogy e vélelemmel szemben Gaál József nem, vagy csak korlátozva ruházta át e jogokat a színházra. Mivel felperesek ezt bizonyítani nem tudták az ítéletet a Királyi Kúria is helybenhagyta.

Mindez a látszólagos exkurzus a szerzői jogok forgalmának történetét azzal teszi árnyaltabbá, hogy a Királyi Kúria egy díjkitűzésen alapuló szerzői jogátruházást egy olyan korból fogadott el, amikor a szerzői jog nem volt törvényi szinten elismert, sőt, a jogtudomány a díjkitűzést sem ismerte el kötelelemkeletkeztető tényállásnak. A Királyi

⁶¹⁶ C. 1903. május 12. 2744/1903. 243.

⁶¹⁷ Szigligeti Ede (1814-1878) drámaíró, színpadi rendező, az Akadémia levelező tagja. Szigligeti tizenháromszor nyerte el az Akadémia drámajutalmát és háromszor a Nemzeti Színházét. KENYERES 1982, 769.

⁶¹⁸ SZIGLIGETI Edvard: Gaál József emlékezete. *Kisfaludy-Társaság évlapjai, Új Folyam* 3. (1865-1867). 1869. 264.

Kúria tehát az Akadémia és a Nemzeti Színház egész XIX. századi szokásjogára kötelemként tekintett. Így tehát, ha az ígértetevő a felhívásban kikötötte a szerzői jog átruházását, vagy meghatározta a fizetési módot (azaz *nem fizet* három előadás után), akkor örök áron megszerezte a nyertes mű bizonyos jogait.

Az ítélet megerősíti azt a felfogást, amely szerint a hatályos szabályozás alkalmazandó a szerzői jog tárgyára, a védelmi időre és a jogsértésekre, viszont a jogátruházásra vagy a felhasználási szerződésre a jogviszony keletkezésekor hatályban volt előírások vagy szokások az irányadók.

Összegezve elmondható, hogy az Akadémia belső szabályai és a Nemzeti Színház vezetősége a díjkitűzés keretében határozta meg a szerzői művek ellenértékét és az átruházott kiadói vagy szerzői jogok terjedelmét, amelyet a bíróság utólagosan elfogadott. Csak az egyes, még védelem alatt álló művek mindegyikének áttekintése tenné lehetővé, hogy megállapíthassuk, mely irodalmi alkotások tartoznak napjainkban az Akadémia, vagy a Nemzeti Színház tulajdonába.

8. ÖSSZEGZÉS

Magyarországon közel 225 éve született meg az első, írókat védő helytartótanácsi rendelet. Takács Ádám panaszával hosszú és több szálon futó folyamat vette kezdetét. Egyrészt a szerzőknek magukban és egymás közt is tudatosítaniuk kellett jogaikat, másrészt a jogalkotót is meg kellett győzni arról, hogy az egész társadalom számára hasznos, ha elismeri a szerzők „eredeti” tulajdonát.

A szerzői művek sajátossága, hogy értékük igazán csak használatuk (felhasználásuk) révén realizálódik. Ez azt jelenti, hogy a műveket valamilyen módon, például többszörözés, előadás, kiállítás által el kell juttatni a közönséghez. Az alkotó és a közönség közötti láncolatban viszont szükséges rendelkezni a felhasználási (hasznosítási) jogokról.

Máris adódik a kérdés, hogy a jogalkotónak a szerzői jogot, vagy a jogról történő rendelkezést kell-e először elismernie és szabályoznia. Az értekezés első felében ezért azt tekintetem át, hogyan jelent meg a szerzői jog és az e jogról történő rendelkezés a XVIII. század végi, XIX. századi magyar közéletben és a hazai törvényjavaslatokban. A szerzői jogi védelmet *mire* kívánták kiterjeszteni és a jogi oltalmat mekkora terjedelemben gondolták *átengedhetőnek*. A források vizsgálata a felszínre hozta, hogy a XVIII. században városi tanácsi, majd Helytartótanácsi szinten foglalkoztak a jogosulatlan utánnyomás kérdésével, majd a könyvkiadás szabályozásával. Az irodalmi közélet tárgya lett a megfelelő hivatkozás, a plágium, a névfeltüntetés kérdése, a kalózkidadások szerzőket és kiadókat érintő káros volta. Így a reformkorban született meg Vörösmarty Mihály majd Toldy Ferenc írásaiban az igény a szerzői jog törvényi szintű elismerésére és a forgalmának szabályozására. A hazai kodifikációs próbálkozások elsősorban a porosz mintát vették át, és mivel a javaslat elkészítésekor nem voltunk figyelemmel az 1846. évi osztrák Szjt. mintájának tekinthető osztrák-szardíniai szerzői jogi egyezmény szövegezésére, ezért a magyar javaslatot az uralkodó végül nem szentesítette. A hazai javaslatok rendre elutasították az osztrák mintát, bár a források felszínre hozták azt, hogy pár apróbb észrevételen kívül az 1846. évi osztrák Szjt. is elfogadható lett volna a magyar szerzők számára.

A második lépésben arra világítottam rá, hogy a szerzői jog jóval az 1884. évi Szjt. hatálybalépése előtt (az 1846. évi osztrák Szjt. előtt is, magyarországi hatálya alatt, majd

az ITSZ életbelépésével) már védelem alatt állt Magyarországon. A védett művek és a szerzőket illető jogok köre ugyan koronként változott, azonban az eredeti felfogás, azaz a joggal való szabad rendelkezés egészen az 1940-es évekig megmaradt.

A kiadói szerződések és azon belül az általános kereskedelmi rendelkezések áttekintése az előre várhatónál több, a szerzői joggal kapcsolatos kérdésre is válasszal szolgált. A kiadói szerződés rendes körülmények között a magánjog és nem a kereskedelmi jog körébe tartozik, ahogy azt a porosz és az osztrák minták is mutatták. A forgalombiztonság érdekében a kereskedelmi jog kodifikációja „ideiglenesen” megelőzte a magánjogi kodifikációt, és az új szabályozásnak a kiadói ügylet is részese lett. A kiadói szerződés, ami lényegében csak néhány szerzői vagyoni jogot foglal magába, a Kt.-ben csak, mint kereskedelmi ügylet jelent meg, aminek alanyai szükségszerűen a szerző és a kereskedő voltak. A törvénybe foglalt általános magánjog magyarországi hiánya sajátos helyzetet teremtett. A Kt. általános bevezető és kötelmi jogi rendelkezései, például a jogforrások, a szerződés értelmezése és formai követelmények szolgáltak iránymutatóul a nem kereskedelmi jellegű szerzői jogi szerződéseknél is, mint amilyen a szerzői jogátruházó és a szolgálati szerződések voltak. A kutatás során sikerült cáfolnom Arany László „Filius ante patrem” kijelentését, azaz képtelenségnek tartotta, hogy a gyermek, azaz a kiadói jog, megelőzze az apát, azaz a szerzői jogot. A Királyi Kúria 1882-ben elvi élel mondta ki, hogy a Kt. óvja a szellemi tulajdont.

A munkaviszonyban alkotott művek kapcsán vizsgálatom tárgyát képezték a hazai jogszabályokra hatást gyakorló porosz és osztrák minták, az egyes intézmények számára felállított szerzőségi, inkább csak a védelmi idő számítását szolgáló vélelem, és a munkaviszonyra vonatkozó rendelkezések. A vizsgált forrásokból – a hiányzó munkajogi rendelkezések miatt – csupán azt a következtetést lehetett levonni, hogy a hazai jogalkotó minden korban megmaradt az alkotó mint szerző elvnél. Ez azt jelentette, hogy a munkáltató jogszerzése – a kiadóhoz hasonlóan – csak származékos lehetett, a jogátruházás terjedelme pedig a felek akaratán múlt. A kérdés felmerülésére és rendezésére csak az értekezés idősíkján túl, az 1960-as években kerül sor.

Tekintettel a munkaviszonyban alkotott művekre vonatkozó rendelkezések hiányára a szellemi tulajdon-védelem egy másik ágában, a szabadalmi jogban kerestem irányadó szabályozási mintát. Azt állapítottam meg, hogy az alkalmazotti találmány jogintézményének az 1910-es és 1930-as évekre kellő jogirodalma alakult ki. Az 1895.

évi szabadalmi törvényt követő különböző szabadalmi törvénytervezetek, sőt Papp Dezső munkajogi törvénytervezete is tartalmaztak az alkalmazotti találmányra speciális rendelkezéseket. E tervezetekre, valamint a szakirodalmi vitában részes felek szerzői jogi kötődése miatt – gondolhatunk itt Beck Salamonra vagy Schuster Rudolfra, aki a Szabadalmi Bíróság elnökeként felelős volt a szerzői jog beiktatásáért és a Szerzői jog című folyóirat, az Iparjog című folyóirat melléklapjának kiadásáért – különös, hogy a munkaviszonyban alkotott művek problémája nem jelent meg a szakirodalomban az 1950-es éveket megelőzően.

A következőkben az 1930-as és 1940-es évek kodifikációs törekvéseit vizsgáltam.

Mint arra az értekezés során többször is utaltam, a reformkortól kezdve folyamatos igény volt előbb egy szerzői jogi törvényre, majd az idők során egy újabb és modernebb szerzői jogi törvényre. Mivel az előkészületeket jellemzően csak nagy időbeli csúszással követte a törvények elfogadása, ezért a szakma részéről folyamatos kodifikációs igénnyel találkozhatunk már 1901 óta. Ezért fogalmazódott meg az 1930-as évek elején az Igazságügyminisztériumban, hogy az alig tíz éves szerzői jogi törvényt újabbra cseréljék. Ennek érdekében készült el Balás P. Elemér javaslata már 1933-ban, ami azonban csak az 1940-es évek végén lett közismert. Balás tervezete habár megmaradt a dualista felfogás mellett, a vagyoni jogok átruházásának terjedelmét több ponton korlátozta.

A levéltári források felszínre hozták a II. világháború utáni évek kodifikációs törekvéseit, a különböző szakmai vitákat, és néhány modern szellemű törvénytervezetet, amelyek novelláris úton kívánták volna az 1921. évi Sztj.-t és a Kt.-t is módosítani. Mindezen törekvéseknek azonban nem az írók és a könyvkiadók közötti kollektív szerződések vetettek véget, hiszen azok a Horthy-korszak polgári szerződéses szokásait tartalmazták, hanem a 9/1951. MT rendelet, amely a kiadói szerződések időtartamát négy évben korlátozta.

Az értekezés másik egysége a szerződéses és a bírói gyakorlatban vizsgálta e jogi normák mindennapi érvényesülését. A joggyakorlatból a következő *fontosabb következtetések* vonhatók le.

A bizonytalan jogi helyzet ellenére a reformkorban fellendült irodalmi és művészi életben rendszeresen *kötnek szerződést* egymással a szerzők, a szerkesztők, a kiadók és a nyomdák. Az írók és a zeneszerzők és a szövegírók jogaikat a szerződésekben

jellemzően örökáron adták át a kiadóknak. A szerződéses gyakorlat az átruházott jogokat olykor kiadásra, példányszámra szűkítette, illetve az újabb kiadásokhoz ismételt díjfizetést kötött ki.

Általánosságban elmondható, hogy a feleket nagyfokú *szerződéses szabadság* jellemezte. Így több esetben láthattuk – kölcsönös érdekből – a szerződés módosítását, megszüntetését, vagy a jog továbbengedélyezését.

A kiadói, vagy a szerzői jogot a kiadók a szerződésekkel valójában feltételtől függően szerezték meg, ami azt jelenti, hogy ha a mű nem élt meg több kiadást, vagy nem volt iránta kereslet, akkor a kiadók visszaadhatták a művet a szerzőknek, ha kérték. A szerződések elemzésével vált lehetővé a felek ügyleti akaratának, így a szerződés időtartamának, a szerző jogai visszanyerésének tisztázása. A vizsgált források világossá tették, hogy idővel a szerződések részévé vált az a kikötés, hogy a határozott időre kötött szerződés felmondás nélkül meghosszabbodik, vagy ha minden példány elfogyott és a kiadó a szerző felszólítása ellenére sem adja ki újból a művet, akkor a szerző visszanyeri szerzői jogait – jogátruházó szerződés esetén is.

A szerződések jól mutatják azt is, hogy a szerzőknek mindig fenn maradt valamilyen joga, legyenek azok a személyhez fűződő jogok, a szerződéskötéskor még ismeretlen felhasználások, vagy egy későbbi védelmi idő növekedés. Éppen ezért, álláspontom szerint, a monista és a dualista elhatárolás inkább csak elméleti, sem mint valódi kérdés a hazai szerződéses gyakorlatban. A legtöbb szerződés – amely az átruházott jogok terjedelmére vonatkozott –, a „teljes tulajdonjoggal” történő átruházás esetén is csupán felhasználási engedély volt.

Vitás esetekben a pereskedő felek a szerződések egyes kérdéses részére, vagy azok egészére a különböző bírósági szinteken született döntésektől várták a választ. Az áttekintett számos vitás jogeset alapján a bíróság hármass jogfejlesztő tevékenysége figyelhető meg.

Egyrészt a taxatív felsorolásokat és a rugalmatlan szabályokat tartalmazó 1884. évi és 1921. évi Sztj.-k rendelkezéseit bírói jogértelmezés és törvénytörlesztés útján tágították. Ezzel új műtípusokat (például filmalkotás) vontak be a szerzői jog védelme alá. A filmalkotások megjelenése nem egyszer összetett szerzői jogi kérdések megoldása elé állította a bíróságot, hiszen a filmek egyben irodalmi művek adaptációja, színművek, operettek megfilmesítései is voltak, lehettek. A Királyi Kúria elvi állásfoglalásával kiállt

az 1884. évi Szjt. mellett az új típusú szellemi alkotások megjelenése idején is, amennyiben hangoztatta a Szjt. azon célját, amely a szellemi munka eredményének valamennyi megjelenési formáját védelemben részesítendőnek ítélte. Ugyancsak a bírósági eljárás során született több döntés a szerzők jogairól, főképp új felhasználási lehetőségek megjelenése esetén. Ezek a döntések gazdagították a szerzők jogait, így például a telefonhírmondóban, a gramofonon, a rádióban vagy a nyilvános előadással történő felhasználások kizárólagos jogként történő elismerésével. Ezekben az esetekben mutatkozott meg a bevezetőben ismertetett szerzői jog kettős dinamizmusa.

Másrészt a konkrét példák jól mutatták, hogy a Királyi Kúria a döntéseivel az általános magánjogot, a Kt. kötelmi szabályait és a szokásjogot a szerzői jog részévé tette. Ezt figyelhettük meg a Szabó Dezső perben (5.3.1. alpont), a Bob herceg esetben (5.6.3. alpont) vagy Hevesi Sándor jogvitájában is (5.9.1. alpont).

A bíróság *harmadik* jogfejlesztő tevékenysége a jogátruházás tartalmához köthető. A Kúria több esetben foglalkozott a személyhez fűződő jogok forgalomképtelenségével, így a szerző nevének feltüntetésének elhagyásával, vagy a szerző személyiségi jogát sértő feltüntetésével. Emellett határozatot hozott a művek utólagos változtatásából fakadó szerzői jogi és a jogbitorlás kérdéseiben is. Mindezek alkalmával főszabályként a szerző mellett döntött. Ugyanígy fontos döntéseket hozott az ismeretlen felhasználások, a meghosszabbodott védelmi idő tekintetében és az elsősorban a zeneművek engedélyezésének hatékonyságát segítő közös jogkezelés tárgyában.

Az értekezés megírása során elsősorban szerződéses viszonyokat tekintettem vizsgálándónak, amelyre a levéltári forrásokból közvetlenül megismerhető és a jogvitákból közvetetten feltárható szerződések nyújtottak lehetőséget.

Tekintettel azonban arra, hogy a szerzői jog nem csupán szerződéssel ruházható át, ezért az értekezést záró fejezete a díjkitűzéssel foglalkozik. Emellett a sajátos polgári jogi jogintézmény mellett minden nap elmegyünk, anélkül, hogy eddig felismertük volna a szerzői jogra gyakorolt hatását, és a XIX. századi magyar kultúra felvirágzásában betöltött szerepét.

A szerződéses és bírói gyakorlat elemzése egyaránt arra világított rá, hogy a reformkor és az 1952 közötti időszakban a szerzői jogok átruházása a legritkább esetben volt dologi hatályúnak tekinthető. A felkutatott jogesetek azt a meggyőződésemet igazolták, hogy a kiadók nem tartották rabszolga sorban a szerzőket, akik a hasznot, a

meggazdagodás lehetőségét biztosították számukra. A kiadói jog, a szerző joga és az anyagi haszon kapcsolata napjainkban is jól megragadható és árnyalja a leegyszerűsítésre hajlamos véleményeket.

Mert mennyit is ér egy könyv joga? Gyurgyák János, az Osiris Kiadó igazgatója egy 2005. évi interjújában kifejtette, hogy kiadója 2005-ig mintegy 2000 címet adott ki, amelyből közel 1700 volt veszteséges, de „[a] nyereséges könyvek eltartják a veszteségeket.”⁶¹⁹ Erre a jelenségre már Toldy Ferenc is rámutatott a hazai szerzői jogi irodalmat megalapozó írásában, jó 160 évvel korábban. Toldy szerint ugyanis „...t a’ könyvkiadás csak akkor jövedelmes, ha némi terjedelemben üzetik, mi által egy kelendő czikkely két három nem kelendőt fedez; ’s minél több a’ czikkely, annál nagyobb hihetősége a’ nyereségnek.”⁶²⁰

Az értekezés terjedelemi korlátok miatt több részkérdés feltárására nem vállalkozhatott. Az eddig elvégzett kutatás arról győzött meg, hogy a forrásfeltárás több irányban, elsősorban levéltári kutatásokkal bővíthető és folytatandó. Így a XVIII. század végi Helytartótanács keretei között működött Könyvvizsgáló Osztály irataitól várhatóak új eredmények. Érdeemes lenne feltárni a neoabszolutizmus időszakából az 1846. évi osztrák Sztj. szinte ismeretlen hazai joggyakorlatát. Ugyancsak új eredményeket ígér az ITSZ további bírósági gyakorlatának, a munkaviszonyban alkotott művek szerződéses gyakorlatának, és a MKKE választott bírósági ügyeinek feltárása és bemutatása.

⁶¹⁹ A kultúra esélyei – az értelmiség veresége. Gyurgyák Jánossal a könyvkiadásról és a nemlétező magyar kultúrpolitikáról Antall István beszélget. *Szépirodalmi Figyelő*. 2005/3. 92-93.

⁶²⁰ TOLDY (1840) 169.

9. SUMMARY

The first decree protecting authors in Hungary was adopted nearly 225 years ago by the Royal Council of Governor. The complaint by Ádám Takács represented the inception of a long, multifaceted process. Firstly, authors needed to understand their rights individually and also as a community and, secondly, they had to convince the legislator that it would benefit the whole of society if it recognised the ‘original’ property of authors.

It is a characteristic feature of copyright works that their value is properly realised only when they are used (exploited). This means that the works first need to reach the public in some way or form, for instance by reproduction, performance or exhibition. But the rights concerning usage (exploitation) need to be provided for within the chain connecting creator and public.

This immediately raises the question whether the legislator needs to recognise and regulate first the copyright or the disposition over this right. In the first half of my dissertation, I therefore surveyed how copyright and the disposition over this right first appeared in Hungarian public life and draft laws in the late 18th and early 19th centuries. *What* they wished to extend copyright protection to, and to what extent they considered legal protection to be *transferable*. My investigation of the sources has revealed that in the 18th century town councils and then the Royal Council of Governor dealt with the matter of unauthorised reprinting and, subsequently, with the regulation of book publishing. Questions such as appropriate referencing, plagiarism, attribution and the damage caused to authors and publishers by pirated editions started to appear in literary consciousness. Thus during the Reform Era Mihály Vörösmarty and later Ferenc Toldy voiced in their writings a demand for recognising copyright in law and regulating its trade. The attempts for codification in this country followed mostly the Prussian model and since we produced our proposal without reference to the text of the copyright convention between Austria and Sardinia, which may be seen as the model for the Austrian Copyright Act of 1846, the sovereign ultimately refused to sanction the Hungarian Bill. One after another, the Hungarian proposals rejected the Austrian model, even though the sources have now revealed that, with the exception of a few minor

points, the Austrian Copyright Act of 1846 would also have been acceptable for Hungarian authors.

In the second step, I highlighted that copyright had been protected in Hungary well before the entry into force of the Copyright Act of 1884 (even before the Austrian Copyright Act of 1846, during its effective term in Hungary, and then upon the entry into force of the Provisional Rules of Legislation - ITSZ). And while the range of the protected works and the rights of the authors varied across the ages, the original concept of free disposition over the right survived as late as the 1940's.

Reviewing the publishing contracts and their general commercial provisions yielded more answers than originally expected to the questions regarding copyright. Under normal circumstances, publishing contracts fall within the scope of private law rather than commercial law, as seen in the Prussian and Austrian models as well. To achieve secure trading conditions, the codification of commercial law 'temporarily' preceded private law codification, and the new legislation incorporated publishing transactions as well. Publishing contracts, which essentially comprise only some economic rights of the copyright holders, were included in the Commercial Act only as commercial transactions, the subjects of which were, by default, the author and the merchant. The absence of enacted general private law created a special situation in Hungary. The general preamble and contract law provisions in the Commercial Act, e.g. the sources of law, the interpretation of the contract and formal requirements served as guidance for copyright contracts that were not commercial in nature, such as contracts for assigning copyright and service contracts. In my research, I was able to refute László Arany when he declared '*Filius ante patrem*', i.e. that publishing right, being the child, should come before copyright, being the father. In 1882 the Curia Regia declared as a matter of principle that the Commercial Act protected intellectual property.

Concerning works created in employment, my investigation included the Prussian and Austrian models that exerted influence on legislation in this country, the authorship assumption created for certain institutions, serving mostly just the purpose of calculating the term of protection, as well as the provisions concerning the employment relationship. In the absence of Hungarian labour law dispositions, the sources analysed permitted me to draw the sole conclusion that the Hungarian legislator adhered to the principle of creator as author in all the eras. This meant that an employer, similarly to a publisher, would be able to acquire rights only in a derivative way, and that the scope of the

assignment of rights depended on the intentions of the parties. This question was raised and resolved only in the 1960's, beyond the time horizon of my research.

In view of the absence of dispositions over works created in employment, I searched for a regulatory model in another branch of the protection of intellectual property, namely patent law. I found that ample legal literature had been produced by the 1910's and the 1930's concerning the legal institution of inventions by employees. The different patent law bills following the Patents Act of 1895 and even Dezső Papp's draft labour law contained special provisions regarding inventions by employees. In view of these draft bills and given the copyright law links of the parties to the dispute in professional literature (at this point we may think of Salamon Beck or Rudolf Schuster, who, as the chairman of the Patent Court, was responsible for the registration of copyright law and the publication of *Copyright*, a supplement to the journal *Industrial Property Rights*), no answer has been found so far to the question of why the issue of works created in employment did not surface in professional literature before the 1950's.

In the following, I investigated the codification efforts in the 1930's and 1940's.

As I had mentioned repeatedly in my dissertation, there was continual demand since the Reform Era first for a copyright act and then, with the passage of time, for a newer and more modern copyright act. Since the passage of time between the preparations and the adoption of the laws tended to be very lengthy, we find the profession continually demanding codification ever since 1901. This is why, in the early 1930's, the Ministry of Justice recognised the need to replace the copyright act, then barely ten years old, with a new act. With this in mind, Elemér Balás P. produced his proposal in 1933, although this text became public knowledge only in the late 1940's. Although retaining a dualistic concept, Balás's draft introduced a number of limitations to the scope of assigning economic rights.

Archive sources have revealed the codification efforts in the years following World War II, the various debates in the profession and some draft bills with a modern spirit, that were meant to amend the Copyright Act of 1921 and the Commercial Act by way of a supplementary law. All these efforts were ended not by the collective agreements between writers and book publishers, since those reflected the civil contract practices of the Horthy era, but by Council of Ministers Decree No. 9/1951. MT, which limited the term of publishing contracts to four years.

Another section of my dissertation considers contractual and judicial practice to investigate the day-to-day application of these legal standards. The following *main conclusions* may be drawn from legal practice.

In spite of the uncertain legal situation, the blossoming literary and artistic life of the Reform Era witnesses authors, editors, publishers and printing houses regularly *entering into contracts* with one another. In these contracts, writers, composers and lyricists tended to transfer their rights in perpetuity to the publishers. Contractual practice sometimes reduced the assigned rights to publication and to dissemination, and stipulated a repeated payment of fees in the event of new editions.

Overall, we find that the parties enjoyed a great degree of *contractual freedom*. There were several instances of contracts amended or terminated, or the right reassigned, in the mutual interest of the parties.

In fact, publishers acquired the publishing right or copyright depending on certain conditions, which meant that if a work did not see several editions or was not in demand, the publishers were able to return the work to the authors if they requested them to do so. The analysis of the contracts enabled the clarification of the intentions of the parties to the transaction, such as the term of the contract and the recovery of rights by the authors. The sources examined made it clear that, over time, the contracts would include a stipulation that a contract entered into for a definite period would be extended if not cancelled or, once all copies have been sold and the publisher fails to republish the work in spite of the author's request for the same, the author recovers the copyright, even if the contract had assigned these rights.

The contracts also clearly demonstrate that authors always retained some sort of right, be they moral rights, exploitation as yet unknown at the time of entering into the contract or the subsequent extension of the term of protection. For this very reason, I believe the delimitation of monistic versus dualistic is merely a theoretical rather than a genuine question concerning Hungarian contractual practice. Most contracts (which concerned the scope of the rights assigned) were mere licences for use even if they concerned assignment 'with full ownership'.

In disputes, parties expected answers to their questions concerning disputed parts of contracts or their entirety from the decisions adopted by the various levels of the

judiciary. Reviewing a large number of legal disputes has shown the threefold law development activity of the judiciary.

Firstly, they expanded the provisions of the Copyright Acts of 1884 and 1921, which contained itemised listings and inflexible rules through judicial interpretation and supplementation of the law. With this, they added new types of works (e.g. cinematographic works) to the protection of copyright law. The emergence of cinematographic works often presented complex copyright law issues for the courts; after all, motion pictures were, or could be, the adaptation of literary works or the cinematographic versions of plays and operettas too. The Curia Regia adopted a theoretical stance in support of the Copyright Act of 1884 even as this new type of intellectual property emerged, by emphasising the aim of the Copyright Act to consider all forms of intellectual output as worthy of receiving protection. Also during court proceedings, a number of decisions were made regarding the rights of authors, especially as and when new exploitation options emerged. These decisions enhanced the rights of authors by recognising as an exclusive right the exploitation in, for example, the Telephone Herald, on gramophones, the radio or by public performance. The dual dynamism of copyright law described in the introduction was revealed in these cases.

Secondly, the specific examples clearly showed that the decisions of the Curia Regia incorporated in copyright law general private law, the contract rules of the Commercial Act as well as customary law. We saw this in the Dezső Szabó lawsuit (subsection 5.3.1), the Prince Bob case (subsection 5.6.3) and in Sándor Hevesi's legal dispute as well (subsection 5.9.1).

The *third* law development activity of the judiciary may be associated with the content of the rights assignment. In several cases, the Curia looked into the non-tradability of moral rights, such as the omission of the author's name or its attribution in a way infringing the author's personal rights. It also decided on matters concerning copyright arising from subsequent changes to works as well as matters of piracy. In all these cases, it decided, as a main rule, in favour of the author. Similarly, it adopted important decisions in the matter of unknown exploitation and extended terms of protection as well as the collective management of rights facilitating the efficiency of licensing musical works.

When writing my dissertation, I focused my research on contractual relationships, either directly analysing existing contracts or looking at legal disputes to find out about contracts in an indirect way.

As copyright may be assigned not only by way of a contract, the closing chapter of my dissertation deals with promise of reward. Day after day, we encounter this idiosyncratic institution of civil law, yet we have so far failed to recognise the influence it exerted on copyright law and the role it played in the Hungarian cultural boom of the 19th century.

The analysis of contractual and judicial practice both highlighted that the assignment of copyright was ‘property law type’ only in the rarest of cases in the period from the Reform Era to 1952. The unearthed legal cases confirmed my conviction that publishers did not keep the authors who generated profit and wealth for them as slaves. The interrelation between publishing right, copyright and financial profit is easy to grasp in the present day as well, and is a means for making oversimplified views more complex.

For how much is the right to a book worth? In an interview in 2005, János Gyurgyák, the director of Osiris Publishing explained that his publishing house had put out around 2000 titles by 2005, of which 1700 made a loss, but ‘[the] profitable books finance the loss-making ones.’⁶²¹ This fact had been pointed out a good 160 years earlier by Ferenc Toldy, in an article that laid the foundations for Hungarian copyright law literature. According to Toldy, “...book publishing will earn you a profit only when done at substantial volume so that a popular article can pay for two or three that are not selling well, and the more the articles, the more probable the profit’.⁶²²

Limitations of length prevented this dissertation from investigating further areas of analysis. My research so far has convinced me that the investigation of the sources can and should be continued in a number of directions, primarily through researching the archives. Accordingly, new results may be expected from the documents of the Department of the Book Inspection (*Departamentum revisionis librorum*), which operated under the Royal Council of Governor towards the end of the 18th century. It

⁶²¹ A kultúra esélyei – az értelmiség veresége. (The Chances for Culture - the Defeat of the Intelligentsia.) István Antall interviews János Gyurgyák about book publishing and the non-existent Hungarian cultural policy. *Szépirodalmi Figyelő*. 2005/3. 92-93.

⁶²² TOLDY (1840) 169.

would also be worthwhile to investigate the period of neoabsolutism in order to look at the almost unknown Hungarian legal practice of the Austrian Copyright Act of 1846. Investigating and presenting the further judicial practice of the Provisional Rules of Legislation (ITSZ), the contractual practice of works created in employment and the arbitration court cases of the Hungarian Publishers' and Booksellers' Association (MKKE) also promise new results.

10. IRODALOMJEGYZÉK

10.1. Országgyűlési irományok, törvényjavaslatok

APÁTHY István: *A magyar kereskedelmi törvénykönyv tervezete indokolással.* Budapest, Franklin Társulat, 1873.

APÁTHY István: *Az Általános Magánjogi Törvénykönyv tervezete. Indokolás a kötelmi jog különös részéhez. A Magyar Királyi Igazságügyministerium megbízásából.* Budapest, Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda, 1884.

APÁTHY István: *Az Általános Magánjogi Törvénykönyv tervezete. Kötelmi jog különös rész. A Magyar Királyi Igazságügyministerium megbízásából.* Budapest, Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda, 1882.

ARANY László: Törvényjavaslat az írói és művészi tulajdonjogról. In: *A Kisfaludy-Társaság évtapjai. Új folyam XIII.* Budapest, Athenaeum, 1878. 59–101.

BALÁS P. Elemér: *Törvényjavaslat a szerzői jogról.* Budapest, Magyar Jogászegylet, 1947.

KILÉNYI Hugó (szerk.): *Kereskedelmi törvényjavaslat és a tárgyalására egybehívott értekezlet jegyzőkönyvei.* Budapest, Löwinger, 1875.

KOVÁTS Gyula: Az igazságügyministeriumban tartott értekezletek az írói és művészi tulajdonjogról szóló törvényjavaslat felett. *Magyar Igazságügy.* (13) 1880. 56-63.

NAGY Iván (szerk.): *Az 1872ik évi szeptember 1-re hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója.* Buda, XVI. Magyar Királyi Államnyomda, 1875.

P. SZATHMÁRY Károly (szerk.): *Az 1881. évi szeptember hó 24-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója XV.* Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt., 1884.

Magyarország Magánjogi Törvénykönyve. A M. Kir. Igazságügyminiszter által 1928. március 1-én az Országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslat. Budapest, M. kir. Igazságügyminisztérium 1928.

Indoklás: Magyarország Magánjogi Törvénykezésének a m. kir. igazságügyminiszter által 1928. március 1-én az országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslatához I. Budapest, M. kir. Igazságügyminisztérium, 1929.

Indoklás a Polgári Törvénykönyv törvényjavaslatához III. Budapest, M. kir. Igazságügyminisztérium, 1914.

Felséges Első Ferdinánd [...] által szabad királyi Pozsony városába 1843-ik esztendei pünkösdi hava 14-ik napjára rendeltetett magyarországi Közgyűlésnek írásai IV. Pest, Landerer és Heckenast, 1844.

Az 1861. évi magyar országgyűlés Képviselőházának irományai I. Pest, Osterlamm Károly, 1861.

Az 1920. évi február hó 16-ára összehívott nemzetgyűlés irományai XI. Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1921.

Az Országbírói Értekezlet javaslatai a törvénykezés tárgyában. Pest, Lampel Róbert, 1861.

Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat évkönyve 1865-66. Pest, Kertész József, 1867.

Törvényjavaslat a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában és az irodalmi s művészeti jogok biztosításáról. Pest, Pfeifer Ferdinánd, 1867.

Ferenc József leirata a főkamaráshoz. *Budapesti Hírlap.* (269) 1859. 1.

A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezete. Első szöveg. Budapest, Grill, 1900.

10.2.Szakirodalom

ALMÁSI Antal: *A kötelmi jog kézikönyve*. Budapest, Tébe, 1926.

ARANY László: Az írói és művészi tulajdonjogról. *Budapesti Szemle*. (20) 1876. 225–257.

BADÓ Attila - BENCZE Mátyás - MEZEI Péter: A bírói gyakorlat kutatásának módszertani kérdései - Előkészületi tanulmány. (OTKA-73089). 2009.

BAJZA József: Mellyik a' valódi Aurora törvény és józan ész előtt? Feleletül Horvát Istvánnak. *Kritikai Lapok*. (V. füzet) 1834. 153–207.

BAJZA József: *Szózat a' pesti Magyar Színház' ügyében*. Buda, Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, 1839.

BAJZA József: Jelentés a' Pesti magyar színház' igazgatóságától. *Tudományos Gyűjtemény*. (12) 1837. 105–106.

BALÁS P. Elemér: *Szerzői jogi reformtörekvések*. Budapest, Csáthy Ferenc, 1927.

BALÁS P. Elemér: Szerzői magánjogunk de lege ferenda. In: TÚRY Sándor Kornél (szerk.): *Dolgozatok Menyhárház Gáspár születésének 70. évfordulójára*. Szeged, A M. Kir. Ferenc József-Tudományegyetem Barátainak Egyesülete, 1938. 4–47.

BALÁS P. Elemér: Szerzői jog. In: SZLADITS Károly (szerk.): *A magyar magánjog I*. Budapest, Grill, 1941. 675–704.

BALÁS P. Elemér: *Rádió, Szerzői jog és Sajtójog*. Budapest, Csáthy Ferenc, 1927.

BALOGH Elemér: A Szemere-féle szerzői jogi törvényjavaslat. In: RUSZOLY József (szerk.): *Szemere Bertalan és kora I*. Miskolc, Szemere Bertalan Alapítvány, 1991. 149–172.

BALOGH Judit: Az osztrák magánjog hatása a magyarországi kodifikációra a XIX. században. *Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio juridica et politica*. (14) 1997. 55-68.

- BECK Salamon: Szabadalmi jog. In: SZLADITS Károly (szerk.): *A magyar magánjog I.* Budapest, Grill Károly Könyvkiadó, 1942. 704–760.
- BLASEK, Johann - ROTH, Johann Wenzel: *Auszug aller im Königreiche Böhmen bestehenden Verordnungen und Gesetze II.* Prag, Gedruckt in der Scholl'schen Buchdruckerey, 1817.
- BÓNIS György: *Hagyomány és haladás az erdélyi jog fejlődésében.* Kolozsvár, Az Erdélyi Múzeum-egyesület, 1944.
- BOYTHA György: Történeti és elméleti alapvetés. In: BENÁRD Aurél - TIMÁR István (szerk.): *A szerzői jog kézikönyve.* Budapest, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, 1973. 7–54.
- BOYTHA György: Whose right is Copyright? *GRUR.* (6–7.) 1983. 379–385.
- BOYTHA György: A nemzetközi szerzői jogvédelem keletkezésének kérdései. *Jogtudományi Közlöny.* (11) 1986. 515–520.
- BOYTHA György: Az irodalmi és művészeti alkotások védelmét szolgáló Berni Unió fogantatása és születése. *Jogtudományi Közlöny.* (12) 1986. 587–593.
- BOYTHA György: The Justification of the Protection of Author's Rights as Reflected in their Historical Development. *Revue internationale du droit d'auteur (RIDA).* (1) 1992. 52–101.
- BOYTHA György: Szemere Bertalan és a „jövő zenéje”. In: MÁDL Ferenc - VÉKÁS Lajos (szerk.): *Emlékkönyv Nizsalovszky Endre születésének 100. évfordulójára.* Budapest, ELTE Polgári Jogi Tanszéke és Nemzetköz Magánjogi Tanszéke, 1994. 42–58.
- BOYTHA György: A szellemi alkotások joga és az új Ptk. *Polgári jogi kodifikáció.* (3) 2000. 13–23.
- BRISITS Frigyes: Vörösmarty Mihály és az Akadémia. *Irodalomtörténeti Közlemények.* (3) 1936. 261–275.

- BUDAI BALOGH Sándor: Szabó Dezső kontra Genius Lapkiadó Rt. 1929-1933. Eddig ismeretlen periratok, levelek. *Irodalomtörténeti Közlemények*. (4) 1980. 510–521.
- BULYOVSZKY Gyula: Nemzeti Színház. *Budapesti Hírlap*. (432) 1854. 2426.
- CSATSKÓ Imre: Az 1852-ki május 27-ki Austriai birodalmi büntető törvény magyarázata. Pest, Geibel Armin, 1853.
- D. SZEMZŐ Piroska: Jókai kiadói pere élete alkonyán. *Magyar Könyvszemle*. (3–4) 1975. 262–278.
- DOMOKOS Mariann: Szerzői jogi kérdések 19. századi folklórszövegek kapcsán. In: MEZEY Barna - NAGY Janka Teodóra (szerk.): *Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet: Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2009. 228–263.
- FALUDI Gábor: A szerzői jog átruházhatósága a magyar szerzői jogban. *Magyar Jog*. (3) 1995. 146–156.
- FÁY András: *A' jelenkorban megjelent összeállítások a' hon legközelebbi teendői körül*. Pest, Beimel, 1846.
- FEKETE Gézané: *Az Akadémia 1831–1858 között alapított jutalomtételei és előzményei*. Budapest, MTA Könyvtár, 1988.
- FEKETE Gézané: *A Magyar Tudományos Akadémia jutalomdíjai. 2. 1859–1900*. Budapest, MTA Könyvtár, 2000.
- FEKETE Sándor: *Petőfi Sándor életrajza I*. Budapest, Akadémia Kiadó, 1973.
- FRANK Ignác: *A' közigazság törvénye Magyarhonban. Első rész*. Buda, A Magyar Királyi Egyetem betűivel, 1845.
- GRECSÁK Károly: Az apport kérdése I. *Kereskedelmi Jog*. (19) 1909. 393–396.
- GROTIUS, Hugo: *A háború és béke jogáról I. [fordította: Brósz Róbert]*. Budapest, Pallas Stúdió, 1999.

- GULYÁS Pál: A könyvkiadás Magyarországon a XVI—XVIII. században (1527—1773). *Magyar Könyvszemle.* (2–4) 1944. 100–133.
- GYERTYÁNFY Péter: A szerzői jog bírói gyakorlata 2006-tól: a jogok keletkezése, forgalmuk; a személyhez fűződő jogok. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle.* (3) 2013. 70–92.
- GYÖRGY Lajos: Verseghy Ferenc „Természetes Emberé”-nek forrása. *Irodalomtörténet.* (1–2) 1912. 53–60.
- HARUM, Peter: *Die gegenwärtige österreichische Pressgesetzgebung.* Wien, Friedrich Manz, 1857.
- HOFF György: A szolgálati találmány. *Kereskedelmi Jog.* (9) 1937. 136–139.
- HORVÁTH Boldizsár: A codificationalis albizottmány véleménye, a codificatio körül követendő eljárás iránt. *Jogtudományi közlöny.* (24) 1866. 382–384.
- HOMOKI-NAGY Mária: *Az 1795. évi magánjogi tervezetek.* JATEPress, Szeged, 2004.
- HOMOKI-NAGY Mária: A szokásjog hatása a magyar magánjog fejlődésére. In: NAGY Janka Teodóra (szerk.): *Szokásjog és jogszokás I.* Szekszárd, Pécsi Tudományegyetem, 2016. 165–175.
- HOMOKI-NAGY Mária: „Az ész szüleményeinek védelme” a magyar jogtörténetben: Szerzői és szabadalmi jog, elsőség és etika a tudományban. In: ÚJSZÁSZI Ilona (szerk.): *Szent-Györgyi Albert szellemi öröksége.* Szeged, Szegedi Egyetemi Kiadó, 2014. 72–88.
- HUTIRA Albin: *A Rózsavölgyi és Társa másfél évszázada.* Budapest, Athenaeum 2000, 2000.
- ILLÉS Endre: *Mestereim, barátaim, szerelmeim I.* Budapest, Magvető, 1979.
- ILLÉS Imre Áron: Városi közigazgatás a Digesta 50. könyvében. In: SZÉKELY Melinda - ILLÉS Imre Áron (szerk.): *Késő római szöveggyűjtemény.* Szeged, JATE Press, 2013.
- KALLA Zsuzsa (szerk.): *Bárfay László naplói.* Budapest, Ráció, 2010.

- KAWOHL, Friedemann: Commentary on the Austrian Statutes on Censorship and Printing (1781). In: BENTLY, Lionel - KRETSCHMER, Martin (szerk.): *Primary Sources on Copyright (1450-1900)*. www.copyrighthistory.org, 2008.
- KAWOHL, Friedemann: Commentary on the Bilateral Treaty between Austria and Sardinia (1840). In: BENTLY, Lionel - KRETSCHMER, Martin (szerk.): *Primary Sources on Copyright (1450-1900)*. www.copyrighthistory.org, 2008.
- KAWOHL, Friedemann: The Berlin Publisher Friedrich Nicolai and the Reprinting Sections of the Prussian Statute Book of 1794. In: DEAZLEY, Ronan - KRETSCHMER, Martin - BENTLY, Lionel (szerk.): *Privilege and Property: Essays on the History of Copyright*. Cambridge, OpenBook Publishers, 2010. 207–240.
- KEÉRI-SZÁNTÓ Andor: A szellemi termékek technikai előállítása és forgalombahozatala. In: MAGYARY Zoltán (szerk.): *A magyar tudománypolitika alapvetése*. Budapest, Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetsége, 1927. 570–592.
- KELEMEN Mór: Adatok az írói tulajdonjog hazai történelméhez. *Budapesti Szemle*. (14) 1869. 305–317.
- KEMÉNY Lajos: Tanúkihallgatás a kassai jezsuiták nyomdájában újonnan kinyomatott Rudimenta iránt (1727). *Magyar Könyvszemle*. (1) 1913. 67–69.
- KENEDI Géza: *A magyar szerzői jog*. Budapest, Athenaeum, 1908.
- KENEDI Géza: Kiss József zsebkendője. In: *Anekdóták a magyar közéletből*. Budapest, Athenaeum, 1913. 5.
- KENYERES Ágnes (szerk.): *Magyar életrajzi lexikon I*. Budapest, Akadémia Kiadó, 1967.
- KENYERES Ágnes (szerk.): *Magyar életrajzi lexikon II*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.
- KENYERES Ágnes (szerk.): *Magyar életrajzi lexikon 1978-1991*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994.
- KISS Mór: A jogügyletekből származó kötelek. In: FODOR Ármin (szerk.): *Magyar Magánjog. Kötelmi jog*. Budapest, Singer és Wolfner, 1898. 311–731.

- KISS Zoltán – MUNKÁCSI Péter: Magyarország 1922-es csatlakozása a Berni Egyezményhez. In: POGÁCSÁS Anett (szerk.): *Quaerendo et Creando: Ünnepi kötet [Liber Amicorum] Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Szent István Társulat, 2014. 285–308.
- KNORR Alajos: *A szerzői jog magyarázata*. Budapest, ifj. Nagel Ottó, 1890.
- KNORR Alajos: *A magyar magánjog. Különös tekintettel a gyakorlati élet igényeire is*. Pest, Eggenberger, 1873.
- KOHUT, Adolf: *Kaiser Joseph II.* Dresden, Hönsch - Tiesler, 1890.
- KÓKAY György (szerk.): *A magyar sajtó története I. 1705–1848*. Budapest, Akadémia Kiadó, 1979.
- KONEK Sándor: Magyarország bünvádi statistikája III. In: TOLDY Ferenc (szerk.): *Magyar Akadémiai Értesítő 1859-ről*. Pest, Emich Gusztáv, 1860. 220–268.
- KÓNYA Sándor: „...Magyar Akadémia állíttassék fel...” *Akadémiai törvények, alapszabályok, ügyrendek 1827–1990*. Budapest, MTA Könyvtár, 1994.
- KÓSA János: Az utánnyomás eltiltása Magyarországon. *Magyar Könyvszemle*. (4) 1940. 377–389.
- KOVÁTS Gyula: *Az írói és művészi tulajdonjog*. Budapest, Wickens F. C. és fia Könyvnyomdája, 1879.
- KÖLCSEY Ferenc: Végző. In: SZAUDER József (szerk.): *Kölcsey Ferenc összes művei I.* Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1960. 474–476.
- KRETSCHMER, Martin - KAWOHL, Friedemann: The History and Philosophy of Copyright. In: FRITH, Simon - MARSHALL, Lee (szerk.): *Music and Copyright*. Edinburgh, University Press, 2004. 21–53.
- KUNCZ Ödön: A tudományos termeléssel kapcsolatos jogviszonyok. In: MAGYARY Zoltán (szerk.): *A magyar tudománypolitika alapvetése*. Budapest, Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetsége, 1927. 592–602.

- LEGEZA Dénes: A magyar szerzői jogi szakértői tevékenység történetének vázlata 1952-ig. In: LEGEZA Dénes (szerk.): *A szerzői jog gyakorlati kérdései. Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből (2010-2013) fennállásának 130. évfordulója alkalmából.* Budapest, SZTNH, 2014. 12–54.
- LEGEZA Dénes: Egy paragrafus margójára - adalékok a munkaviszonyban létrehozott művek szabályozásához. *Iparjogvédelmi és szerzői jogi szemle.* (2) 2014. 107–124.
- LEGEZA Dénes: Rendelkezés a munkaviszonyban létrehozott művekkel – Változó szerzői jogi szabályok egy művészi életpálya során. In: CSEPORÁN Zsolt (szerk.): *Az alkotás szabadsága és a szerzői jog metszéspontjai.* Budapest, MMA MMK, 2016. 95–108.
- LEGEZA Dénes: A munkaviszonyban létrehozott művek joggyakorlata napjainkban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle.* (3) 2016. 100–128.
- LINDNER Gyula: A kiadói szerződés. In: BENÁRD Aurél - TIMÁR István (szerk.): *A szerzői jog kézikönyve.* Budapest, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, 1973. 185–211.
- LÖW Tóbiás: A szerzői jog törvényhozásának jelenlegi állapota. *Jogtudományi Közlöny.* (1) 1866. 5–10.
- LÖW Tóbiás: A szerzői jog törvényhozásának jelenlegi állapota. *Jogtudományi Közlöny.* (6) 1866. 88–90.
- LÖW Tóbiás: A szerzői jog törvényhozásának jelenlegi állapota. *Jogtudományi Közlöny.* (8) 1866. 116–120.
- M. J.: Nemzeti Színház. *Budapesti Hírlap.* (459) 1854. 2584.
- MAGYAR Gábor: 1896-ik évben a magyar korona országaiban megjelent zeneművek jegyzéke. In: *Magyar Könyvkerekedők Évkönyve.* Budapest, Magyar Könyvkereskedők Egylete, 1896. 137–179.
- M. PÁSZTOR József: Adalékok Kassák Lajos 1945 utáni irodalompolitikai tevékenységének történetéhez. *Irodalomtörténet.* (3–4) 1991. 511–528.

- MARTINKÓ András: *Petőfi Sándor összes prózai művei és levelezése*. Budapest, Magyar Helikon, 1967.
- MARTON Sándor: A fordítás joga a szerzői jogi novellatervezetben. *Jogtudományi Közlöny*. (7) 1914. 58–59.
- MASZÁK Hugó: A művészi tulajdon s a kapcsolatban álló művészeti jogok biztosítása I. *Magyarország*. (229) 1867. 1.
- MASZÁK Hugó: A művészi tulajdon s a kapcsolatban álló művészeti jogok biztosítása II. *Magyarország*. (230) 1867. 2.
- MASZÁK Hugó: A művészi tulajdon s a kapcsolatban álló művészeti jogok biztosítása III. *Magyarország*. (231) 1867. 2.
- MASZÁK Hugó (szerk.): *Az 1881. évi szeptember 24-ére hirdetett országgyűlés Főrendi Házának naplója II*. Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt., 1884.
- MAYER Géza: Az alkalmazott találmánya. In: *Emlékkönyv Meszlény Artúr születésének 60. évfordulójára*. Budapest, Politzer Zsigmond, 1936. 197–204.
- MEZEI Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884:XVI. tc.). *Jogelméleti Szemle*. (3) 2004.
- NAGY Ferenc: *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve különös tekintettel a bírói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásokra I*. Budapest, Athenaeum, 1913.
- NAGY Ferenc: *A magyar kereskedelmi jog kézikönyve különös tekintettel a bírói gyakorlatra és a külföldi törvényhozásokra II*. Budapest, Athenaeum, 1913.
- NEUMANN Ármin: *A Kereskedelmi törvény magyarázata I*. Budapest, Athenaeum, 1898.
- NÓTÁRI Tamás: *A magyar szerzői jog fejlődése*. Szeged, Lectum Kiadó, 2011.
- ÖKRÖSS Bálint: Az 1843–4. évi országgyűlés. *Jogtudományi közlöny*. (31) 1866. 491–493.
- ÖKRÖSS Bálint: A szerkesztő előszava. *Jogtudományi Közlöny*. (1) 1866. 1–2.
- ÖKRÖSS Bálint: Ideiglenes törvényhozás V. *Jogtudományi Közlöny*. (13) 1867. 65–67.

- PÁLOS György: A kiadói szerződés. In: PETRIK Ferenc (szerk.): *A szerzői jog*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1990. 145–161.
- PÁNDI Pál (szerk.): *A magyar irodalom története III. 1772-TŐL 1849-IG*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1965.
- PAP Dezső: *A magánalkalmazottak szolgálati viszonyának törvényi szabályozása*. Budapest, Franklin Társulat, 1929.
- PAPP László: *A szabadalmi jogvédelem történeti perspektívái*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2015.
- PETKÓ Mihály: A szerzői jogi szabályozás története. *Collega*. (5) 2002. 23–27.
- PETRIK Ferenc (szerk.): *A szerzői jog*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1990.
- PIKLER Mór: A filmesítési jog. *Jogtudományi közlöny*. (63) 1928. 4–6.
- RÁKOSI Jenő: A Szerzői Jogi Szakértő Bizottság jelentése. *Akadémiai Értesítő*. 1919. 229–235.
- RANSCHBURG Viktor: *A szerzői jog nemzetközi védelmére alkotott Berni Egyezmény vonatkozással Magyarországra*. Budapest, Eggenberger, 1901.
- RANSCHBURG Viktor: *A könyvkiadás mestersége*. Budapest, Pantheon Irodalmi Intézet, 1922.
- RÉVAI Lajos: *A magyar színházi jog mai érvényben*. Budapest, Benkő Gyula, 1907.
- RÉVAY Mór János: *Írók, könyvek, kiadók: egy magyar könyvkiadó emlékiratai I.* Budapest, Révai Testvérek, 1920.
- RÉVAY Mór János: *Jogeset a szerzői jog köréből*. Budapest, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, 1924.
- RÓVÓ Aladár: *A könyv és írója – az irodalom műhelytitkai*. Budapest, Fővárosi Könyvkiadó, 1947.

- RUSZTHI Hunor: Dr. Balás P. Elemér szerzői jogi törvényjavaslata. *Jogtörténeti Szemle*. (1) 2005. 41–44.
- SCHNOPFHAGEN, Richard - HEINE, Dietrich - KATANIC, Vladan: *Intellectual Property Law in Austria*. Alphen aan den Rijn, Kluwer Law International, 2011.
- SCHÖPFLIN Aladár: A Bánk bán – plágium? *Nyugat*. (23) 1934. 1060–1062.
- SCHUSTER Rudolf: Az ipari alkalmazottak találmányai. In: *Jogi dolgozatok a Jogtudományi Közlöny ötven éves fennállásának emlékére. 1865–1915*. Budapest, Franklin, 1916. 565–569.
- SELWYN, Pamela E.: *Everyday Life in the German Book Trade: Friedrich Nicolai as Bookseller and Publisher in the Age of Enlightenment, 1750-1810*. University Park, Penn State Press, 2008.
- SIPOS Antalné: Aigner contra Athenaeum: felhívási per néhai Petőfi Sándor műveinek kiadása tárgyában, 1879-1881. *Levéltári Szemle*. (1–3) 1984. 283–361.
- SUHAYDA János: *A magyar polgári magánjog rendszere*. Budapest, Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, 1874.
- SZABÓ Dezső: A visszakerült szántóföld. In: *Szabó Dezső újabb művei 60*. Ludas Mátyás Kiadás, 1940. 72.
- SZABÓ Dezső: Az író és a haszon. In: *Az egész látóhatár II*. Budapest, Püski, 1991. 1050–1061.
- SZALAI Emil: Szemere Bertalan szerzői jogi törvényjavaslata. In: DÁRDAY Sándor (szerk.): *Jogi dolgozatok a Jogtudományi Közlöny ötven éves fennállásának emlékére. 1865–1915*. Budapest, Franklin, 1916. 591–598.
- SZALAI Emil: Szerzői jogunk reformja. *Jogállam: jog- és államtudományi szemle*. (7) 1918. 489–499.
- SZALAI Emil: Jog helyett jogbizonytalanság szerzők és kiadók közt. *Jogtudományi Közlöny*. (32) 1932. 185–186.
- SZALAI Emil: Jurisprudence: Hongrie. *Le Droit d’auteur*. (2) 1933. 23–24.

- SZALAI Emil: Jurisprudence – Hongrie. Reproduction et représentation publique non autorisées d’une comédie lyrique autrichienne à l’Aide de la cinématographie. – Atteinte au droit exclusif de l’auteur; dommages-intérêts. *Le Droit d’auteur*. (9) 1920. 107–108.
- SZALAI Emil: Az iparművészet alkotásainak jogvédelme. In: GYÖRGYI Kálmán (szerk.): *Magyar Iparművészet*. Budapest, Országos Magyar Iparművészeti Társulat, 1917. 235–236.
- SZENTE Andor: A film szerzői. *Kereskedelmi Jog*. (3) 1935. 40–43.
- SZENTE Andor: *Rádió, film és hangosfilm – a szerzői jogban*. Budapest, Kereskedelmi Jog, 1934.
- SZÉPLAKI Vilmos: [Csató Pál] Szózat a’ pesti magyar színház’ ügyében. (Vége). *Századunk*. (95) 1839. 755–758.
- SZIGLIGETI Edvard: Gaál József emlékezete. *Kisfaludy-Társaság évlapjai, Új Folyam* 3. (1865-1867). 1869. 254–273.
- SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái VI*. Budapest, Hornyánszky Viktor Könyvkiadóhivatala, 1899.
- SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái VII*. Budapest, Hornyánszky Viktor Könyvkiadóhivatala, 1900.
- SZLADITS Károly: *A szerzői jogról szóló törvény reformja*. Budapest, Magyar Jogászegylet, 1906.
- SZLEMENITS István: *Magyar polgári törvény III*. Pozsony, Belnay örököse, 1845.
- TAUSZIG János: könyvismertetés dr. Wenzel Gusztáv: Visszapillantás az előbbi magyar királyi Curiának 1724—1769-ki működésére. (Budapest, 1875.) című művéről. *Magyar Igazságügy*. (11/6) 1879. 611.
- TOLDY Ferenc: Néhány szó az írói tulajdonról. *Athenaeum*. (45) 1838. 705–717.

- TOLDY Ferenc: Az írói tulajdon philosophiai, jogi és literaturai szempontból, az azt tárgyazó külföldi törvények, és vélemény egy magyar írójogi törvényről. *Budapesti Szemle*. (1) 1840. 157–237.
- TRÓCSÁNYI Zoltán: A szerzői tulajdonjog és az alányomtatók. *Magyar Könyvszemle*. (2) 1938. 160.
- ULMER, Eugen: *Urheber- und Verlagsrecht*. Berlin, Springer, 1980.
- URBÁN László (szerk.): *Szép Ernő összes versei*. Szeged, Szukits, 2003.
- VARGA Norbert: A Kúria döntvényalkotási joga 1912 és 1930 között. In: SCHWEITZER Gábor – SZABÓ István (szerk.): *A közjogi provizórium (1920-1944) időszakának alkotmányos berendezkedése*. Budapest, Pázmány Press, 2016. 171-190.
- VEZÉR Erzsébet: Perújítás a duk-duk ügyben. *Irodalomtörténet* (4) 1971. 737-778.
- VILÁGHY Miklós: A szellemi alkotások jogi védelmének elvi alapjai a szocialista jogrendszerben. *Állam és Jogtudományi Intézet Értesítő*. (2–3) 1960. 138–165.
- VINCENZI Gusztáv: *A munka magánjogi szabályai*. Budapest, Grill, 1942.
- VISZOTA Gyula: Vörösmarty véleménye az írói tulajdonjogról és a titkos szavazásról. *Akadémia Értesítő*. (6–7) 1912. 400–406.
- VÖRÖSMARTY Mihály: A színházi drámajutalomról (vége). *Athenaeum*. (II.2) 1842. 9–14.
- WENZEL Gusztáv: *Az ausztriai általános polgári törvénykönyv magyarázata; Magyar-, Horvát-, Tótország, a Szerbvajdaság és a Temesi Bánság viszonyaira alkalmazva*. Pest, Geibel Armin, 1854.
- WENZEL Gusztáv: *A magyar és erdélyi magánjog rendszere II*. Buda, Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, 1864.
- ZLINSZKY Imre: *A magyar magánjog mai érvényében különös tekintettel a gyakorlat igényeire. (Reiner János által újra átdolgozott munkának harmadik kiadása.)*. Budapest, Franklin, 1902.

Szerző nélkül

A Karátsonyi-jutalom. *Akadémiai Értesítő*. (3) 1890. 134–137.

A kultúra esélyei – az értelmiség veresége. Gyurgyák Jánossal a könyvkiadásról és a nemlétező magyar kultúrpolitikáról Antall István beszélget. *Szépirodalmi Figyelő*. 2005/3. 92-93.

A kultuszminiszter Márkus Lászlót bízta meg a Nemzeti Színház vezetésével. *Budapesti Hírlap*. (233) 1932. 14.

A Magy. Tudom. Akadémia jutalomtételei. *Akadémiai Értesítő*. (3) 1890. 308–317.

A philos. és társad. tud. osztályai ülése május 17. 1858. *Akadémiai Értesítő*. (5) 1858. 279–284.

A szerző és kiadó közti viszony. *Corvina*. (3) 1899. 12–14.

A színházi enquete. *Vasárnapi Újság*. (52) 1869. 717.

A Teleki-jutalom. *Akadémiai Értesítő*. (3) 1890. 129–134.

A választott bíróság. *Corvina*. (19) 1920. 99.

Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten I. Berlin, G. C. Nauck, 1825.

Az Európai Parlament állásfoglalására irányuló indítvány az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló, 2001. május 22-i 2001/29/EK európai parlamenti és a tanácsi irányelv végrehajtásáról (2014/2256(INI))

Az igazgatók és a színpadi szerzők új kollektív szerződése. *Budapesti Hírlap*. (235) 1934. 11.

Az írói tulajdonjog kérdése a Curia előtt. *Corvina*. 1882. 64.

Az írókkal kötött kollektív szerződés visszaható ereje. *Corvina*. (44) 1947. 3–4.

Bajza József 1831. április 15-én kelt kiadói szerződése Trattner-Károlyi Istvánnal. *Tudományos Gyűjtemény*. (2) 1834. 139–140.

- Békésen intéződtek el a „Csak egy kis lány” körül keletkezett perek. *Magyar Országos Tudósító*. 1930. szeptember 1. 71.
- Egy írójogi törvény iránti indítvány. In: *A Kisfaludy-Társaság Évlapjai 1843-45-ről I.* Pest, Eggenberger J. és fiai, 1846. 55–56.
- Egyesületünk XLV. rendes közgyűlése. *Corvina*. (11) 1929. 49–59.
- Egyesületünk XLVI. rendes közgyűlése. *Corvina*. (27) 1930. 143–153.
- Érvénybe lépett az új írói kollektív szerződés. *Corvina*. (39) 1948. 3.
- Hirdetés. *Budapesti Hírlap*. (220) 1911. 25.
- Hirdetés. *Élet és Irodalom*. (8) 1923. 79.
- Irodalmi pör. *Corvina*. (3) 1899. 14.
- Írói és művészeti művek szerzői jogának védelmére szolgáló bejelentések jegyzéke. *Központi Értesítő*. (47) 1912. 351.
- Kölcsey Ferenc levele Szemere Pálhoz 1825. február. In: *Élet és Literaturá IV*. Pest, Petrózai Trattner Mátyás, 1826. 266–267.
- Kölcsey Ferenc levele Szemere Pálhoz 1825. május. In: *Élet és Literaturá IV*. Pest, Petrózai Trattner Mátyás, 1826. 271.
- Közgyűlésünk. *Corvina*. (23) 1924. 91–92.
- Magyarországot illető Országos Kormánylap. V. Évfolyam I. Kötet. XVII. darab.* 1854.
- Nap hírek és események. *Budapesti Hírlap*. (48) 1856. 3.
- Pályázat. *Hivatalos Közlöny*. (5) 1902. 101.
- Pör a Peleskei nótárius miatt. *Budapesti Hírlap*. (37) 1902. 10.
- Rehabilitálták Hevesi Sándort. *Budapesti Hírlap*. (231) 1932. 10.
- Zárlati kérelem a „Csak egy kis lány”-ellen. *Magyar Országos Tudósító*. 1930. május 19. 70.

Zárlati per a „Magyar rapszódia” Csak egy kis lány dala ellen. *Magyar Országos Tudósító*. 1930. május 27. 222.

Zigomár a bíróság előtt. *A Mozi*. (12) 1921. 8.

10.3. Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

Helytartótanácsi levéltár (C szekció)

MNL OL Helytartótanács Departamentum Revisionis Librorum 1793. No.1. 87.

1526 utáni gyűjtemény (R szekció)

MNL OL R 0101 1 0001. Landerer Lajos kiadó és Kossuth szerződése.

MNL OL R 0101 1 0005. Landerer Lajos kiadó és Kossuth szerződése.

Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumi Levéltár (K szekció), Szerzői Jogi Szakértő Bizottság iratai (XIX-I-42 törzsszám)

MNL OL XIX-I-42 2820/1950.

MNL OL XIX-I-42 3004/1950.

MNL OL XIX-I-42 3067/1950.

MNL OL XIX-I-42 3076/1950.

MNL OL XIX-I-42 3130/1950.

MNL OL XIX-I-42 370/1946. 1946. évi tevékenységi kimutatás.

MNL OL XIX-I-42 4066/1951.

MNL OL XIX-I-42 Kerekesházy József 1949. október 14-i feljegyzése.

MNL OL XIX-I-42 Magyar Nemzeti Bank Bankosztály 1950. július 12-én kelt kimutatása a szerzői jogdíj címén 1949. évben engedélyezett és átutalt összegekről.

MNL OL XIX-I-42 válasz a 2973/1950. levélre.

Gazdasági Levéltár (Z szekció) Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt. ügyvezetőségének iratai (720. fond)

MNL OL Z 720 088. Ambrus Zoltán 1902. december 26-án kelt szerződése.

MNL OL Z 720 101. Grecsák Károly: A Codex Hungaricus szerkesztése 1911. március 30.

MNL OL Z 720 106. Kertész Manó 1922. február 9-i megállapodása a Révai Rt.-vel.

MNL OL Z 720 106. Kertész Manó 1932. november 5-én kelt levele Révai Rt.-nek.

MNL OL Z 720 106. Illusztrátori szerződés Kertész Manó műve tárgyában 1932. november 3.

MNL OL Z 720 188. Feljegyzés az örök áru szerzői jogok értékeléséről.

Magyar Nemzeti Levéltár Budapest Főváros Levéltára

Budapesti Királyi Ítéltábla iratai (VII.1. fond), peres iratok

Budapesti Királyi Törvényszék 9.P. 43.240/1929/27. MNL BFL VII.1.d. P. IV. 11420/1930. perszám alatt.

Kúria 1932. június 22. P. I. 3744/1931. MNL BFL VII.1.d. P.XIV.12.873/1930. perszám alatt.

Kúria 1933. május 17. P. I. 1689/1931. MNL BFL VII.1.d. P. IV. 11420/1930. perszám alatt.

Budapesti Királyi Törvényszék 9.P. 44.643/1928. MNL BFL VII.1.d. P.XIV.12.873/1930. perszám alatt.

MNL BFL VII.1.d.P.XIV. 7073/1932.

Pesti (1875-től) Budapesti Királyi Törvényszék iratai

C. 1879. május 31. 21.687. sz. MNL BFL VII.2.c.1877.I.0077.

C. 1912. december 9. P. 1718/1912. HU BFL VII.2.c 1909. I.0622.

Weinmann Fülöp közjegyző iratai (VII.184. fond)

MNL BFL VII.184 1892. 1588 Herczeg Ferenc – Singer és Wolfner.

Weiser Károly közjegyző iratai (VII.185. fond)

MNL BFL VII.185 1882. 0430 Hajnal Adolf, Sretvizer Lajos, Steiner István és Braun Jónás tanítók.

MNL BFL VII.185 1883. 0570.

Szabó Albert közjegyző iratai (VII.204. fond)

MNL BFL VII.204 1914. 136 Bródy Sándor - Szerzői jog átruházás iránti okirat.

Franklin Társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda iratai (XI.906. fond)

MNL BFL XI.906 Franklin Társulat iratai. A Révai Testvérek levele dr. Szalai Emilnek. 1944. január 27.

MNL BFL XI.906 Franklin Társulat iratai. Dr. Szalai Emil levele dr. Péter Andrásnak. 1944. február 28.

MNL BFL XI.906 Franklin Társulat iratai. Dr. Szalai Emil úrnak. 1943. szeptember 12.

MNL BFL XI.906 Franklin Társulat iratai. Megállapodás Török Sophieval. 1944. március 30. [nincs aláírva].

MNL BFL XI.906 Franklin Társulat iratai. Szép Ernő levele dr. Szalai Emilnek 1944. február 25.

MNL BFL XI.906 Franklin Társulat iratai. Török Sándor levele a Franklin Társulatnak 1945. augusztus 2.

Rózsavölgyi és Társa Zeneműkereskedés iratai (XI.1149. fond)

MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 51. doboz Cech-Erba Odescalchi Sándor 1936. október 3-án kelt szerződése.

MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 51. doboz dr. Mártonffy Máriusnéval 1927. május 20-án kelt megállapodás. Bárczy Istvánnal kötött szerződés é.n.

MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 51. doboz Trócsányi Zoltánnal 1928. május 24-én kelt szerződés.

MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz 1883. április 18-án kelt szerződés az „Ibolya csárdás” műről.

MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz 1932. május 7-én kelt szerződés Beleznay Antal életművére.

MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Aggházy Károly 1911. május 24-én kelt szerződése alapján.

MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Bognár Ignác 1879. december 8-án kelt szerződése.

MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Boscovich Frederic (Frigyes) 1864. szeptember 24-én kelt szerződése.

MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Dankó Pista 1897. május 11-én kelt szerződése.

MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Füredi József 1908. július 13-án kelt szerződése.

MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz ifj. Ábrányi Kornél 1889. július 22-én kelt szerződése.

MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz ifj. Ábrányi Kornél 1893. március 16-án kelt szerződése.

MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Klökner Péter 1893. február 29-én kelt szerződése.

MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Langer Victor 1894. augusztus 30-án kelt szerződésének verso oldala.

MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Moritz (Mór)Windt 1857. június 13-án kelt szerződése.

MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Rózsa Gyula 1897. május 28-án kelt szerződése.

MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Rózsavölgyi cég 1931. december 5-én kelt levele Szalai Emilnek.

MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Rózsavölgyi cég 1932. február 11-én kelt levele Szalai Emilnek.

MNL BFL XI.1149 Rózsavölgyi 54. doboz Szabó Guy László 1931. december 14-én kelt szerződése.

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattár

Régi Akadémiai Levéltár (RAL)

MTA KIK Kézirattár RAL 135/a/1836. Szerződés a Magyar Kir. Egyetem Könyvnyomtató Intézettel a magyar-német zsebszótár nyomtatására vonatkozólag 1836. június 8.

MTA KIK Kézirattár RAL 146/1833. Szerződés az egyetemi Nyomdával a német szótárra 1833. február 27.

MTA KIK Kézirattár RAL 147/1833. Szerződés az egyetemi Nyomdával a Tudós Társaság Évkönyveire 1833. november 21.

MTA KIK Kézirattár RAL 149/1833. Szerződés az egyetemi Nyomdával a Külföldi Játékszínre 1833. november 21.

MTA KIK Kézirattár RAL 205/1837. Atyja verseiért 111 aranyról nyugtát küld 1837. július 23.

MTA KIK Kézirattár RAL 228/1832. Szerződés az Egyetemi Nyomdával a Tudománytár számára 1832. szeptember 14.

MTA KIK Kézirattár RAL 269/1836. Szerződés-tervezet az Egyetemi Nyomdával 1836. június 8.

MTA KIK Kézirattár RAL 380/1876.

MTA KIK Kézirattár RAL 876/1875.

Kézirattár

MTA KIK Kézirattár K 18/114. Ady Endre 1908. november 9-én kelt szerződése.

MTA KIK Kézirattár Ms 5020/18. Balázs Béla 1945. július 5-én kelt szerződése.

MTA KIK Kézirattár Ms 5020/24.

Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár

OSZK Kézirattár Analekta 5528. Szalay László szerződése Heckenasttal „Magyar polgári törvény a jog philosophiai és az összehasonlító jogtan szempontjából.” 4 kötet kiadása. Pest 1848. január 13.

A Franklin Társulat iratai

OSZK Kézirattár Fond 2/1158. Molnár Ferenc szerződése.

OSZK Kézirattár Fond 2/1882.

OSZK Kézirattár Fond 2/1882. Szalai Emil 1932. november 2-án kelt levele a Franklin Társulatnak.

A Révai Testvérek vállalat iratai

OSZK Kézirattár Fond 5/169.

OSZK Kézirattár Fond 5/2. I. doboz. Jókai Mór 1886. március 23-án kelt szerződése.

OSZK Kézirattár Fond 7/49. Petőfi és Emich Gusztáv 1847. június 26-án kelt szerződése.

Kézirattár

OSZK Kézirattár Quart. Hung. 2546. Müller szerződései. 14. 1855. április 6.

OSZK Kézirattár Quart. Hung. 2546. Müller szerződései. 21. 1855. október 6.

OSZK Kézirattár Quart. Hung. 2546. Müller szerződései. 23. 1857. május 6.

OSZK Kézirattár Quart. Hung. 2546. Müller szerződései. 33. 1853. május 9.

OSZK Kézirattár Quart. Hung. 2546. Müller szerződései. 53. 1853. június 13.

OSZK Kézirattár Quart. Hung. 2546. Müller szerződései. 58. 1852. szeptember 29-én kelt szerződés Jókai Mórral.

OSZK Kézirattár Quart. Hung. 2546. Müller szerződései. 76. 1857. május 28.

OSZK Kézirattár Quart. Hung. 2546. Müller szerződései. 80. 1856. szeptember 3.

OSZK Kézirattár Quart. Hung. 2546. Müller szerződései. 81. 1858. [dátum nélkül].

OSZK Kézirattár Quart. Hung. 2546. Müller szerződései. 85. 1859. augusztus 30.

10.4.Jogsabályok

A magyar korona országai és Ő Felsége többi királyságai és országai közt kötött vám- és kereskedelmi szövetségről szóló 1867. évi XVI. törvénycikk.

A forintmérlegről szóló 1790/1947. (II. 13.) ME rendelet.

1931. évi XXIV. törvénycikk az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló római nemzetközi egyezmény becikkelyezése tárgyában.

1922. XIII. törvénycikk Magyarország belépéséről az irodalmi és művészeti művek védelmére alakult berni nemzetközi Unióba.

A szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről szóló 2006/116/EK irányelv módosításáról szóló az Európai Parlament és a Tanács 2011/77/EU Irányelve (2011. szeptember 27.)

10.5. Döntvénytárakban közzétett ítéletek

83. sz. elvi határozat. In: *Döntvénytár. A Magyar Kir. Curia Semmitőszéki és Legfőbb Ítéltőszéki Osztályának elvi jelentőségű határozatai XXVIII.* Budapest, Franklin, 1882. 193–195.

Budapesti Királyi Törvényszék 141/1905. In: SZLADITS Károly – FÜRST László (szerk.): *A magyar bírói gyakorlat. Magánjog II.* Budapest, Grill, 1935. 597

C. 1884. december 18. 600. sz. In: LÁNYI Márton: *Új Döntvénytár – Magánjog.* Budapest, Grill, 1911. 610.

C. 1903. május 12. 2744/1903. [150.] In: *Döntvénytár III. folyam XXIV.* Budapest, Franklin Társulat, 1903. 243.

C. 1905. január 10. 8132/1904. [201.]. In: *Döntvénytár. A felsőbb bíróságok elvi jelentőségű határozatai. IV. folyam I.* Budapest, Franklin Társulat, 1905. 258–264.

C. 1907. április 23. 1039. sz. *Kereskedelmi Jog.* (19) 1907. 413.

C. 1907. november 26. 1122/1906. *Kereskedelmi Jog.* (3) 1908. 66.

C. 1909. április 15. 5392/1908. [56. EH]. In: *Polgári jogi Határozatok Tára I.* Budapest, M. kir. Igazságügyminiszter, 1918. 118–123.

C. 1909. szeptember 7. 303. sz. *Kereskedelmi Jog.* (19) 1909. 407.

C. 1910. november 22. 2909. sz. [362.]. In: GRECSÁK Károly – SÁNDOR Aladár (szerk.): *Magyar Döntvénytár XVII.* Budapest, Grill, 1911. 225.

C. 1911. június 22. P. VI. 5914/1910. [203.]. In: GOTTL Ágost (szerk.): *Magánjogi Döntvénytár V.* Budapest, Franklin Társulat, 1912. 346–348.

- C. 1912. június 25. P. V. 4923/1911. [160.]. In: GOTTL Ágost (szerk.): *Magánjogi Döntvénytár VI.* Budapest, Franklin Társulat, 1913. 274–277.
- C. 1907. június 20. P. IV. 613/1906. sz. ítélet. In: SZLADITS Károly – FÜRST László (szerk.): *A magyar bírói gyakorlat. Magánjog II.* Budapest, Grill, 1935. 597.
- Kúria 18. JED [448. EH]. In: *Polgárijogi Határozatok Tára III.* Budapest, M. kir. Igazságügyminiszter, 1925. 94–100.
- Kúria 1913. június 17. P. VIII. 4878/1912. [459. EH]. In: *Polgárijogi Határozatok Tára 3.* Budapest, M. kir. Igazságügyminiszter, 1925. 114–116.
- Kúria 1926. november 17. P. I. 4536/1925.[34.] In: SZLADITS Károly (szerk.): *Magánjogi Döntvénytár. XX.* Budapest, Franklin-Társulat, 1928. 53–56.
- Kúria 1927. február 15. P. I. 5411/1925. [59.]. In: SZLADITS Károly (szerk.): *Magánjogi Döntvénytár XX.* Budapest, Franklin Társulat, 1928. 93–94.
- Kúria 1930. június 12. P. I. 2483/1930. [945. EH]. In: *Polgárijogi Határozatok Tára VII.* Budapest, M. kir. Igazságügyminiszter, 1937. 146–152.
- Kúria 1930. október 21. P. I. 5201/1928. [456.]. In: TÉRFY Béla (szerk.): *Grill-féle új döntvénytár XXIV.* Budapest, Grill, 1932. 182–183.
- Kúria 1931. október 6. P. I. 3896/1929. [532.]. In: TÉRFY Béla (szerk.): *Grill-féle új döntvénytár XXV.* Budapest, Grill, 1933. 244–245.
- Kúria 1931. október 6. P. I. 4065/1929. [194.]. In: SZLADITS Károly (szerk.): *Magánjogi Döntvénytár XXIV.* Budapest, Franklin Társulat, 1932. 158–160.
- Kúria 1932. június 22. P. I. 3744/1931. [535.]. In: TÉRFY Béla (szerk.): *Grill-féle új döntvénytár XXV.* Budapest, Grill, 1933. 249–250.
- Kúria 1932. június 30. P. I. 142/1932. [533.] In: Térfy Béla (szerk.): *Grill-féle új döntvénytár XXV.* Budapest, Grill, 1933. 246–248.
- Kúria 1933. február 22. P. I. 5577/1930. [497.]. In: TÉRFY Béla (szerk.): *Grill-féle új döntvénytár XXVI.* Budapest, Grill, 1934. 225.

- Kúria 1933. február 22. P. I. 5577/1930. [58.]. In: SZLADITS Károly (szerk.): *Magánjogi Döntvénytár XXVI*. Budapest, Franklin Társulat, 1934. 50–51.
- Kúria 1933. október 6. P. I. 348/1932. [934. EH]. In: *Polgári jogi Határozatok Tára. VII*. Budapest, M. kir. Igazságügyminiszter, 1937. 97–100.
- Kúria 1934. április 26. P.IV. 4075/1933. In: SZLADITS Károly (szerk.): *Magánjogi Döntvénytár XXVII*. Budapest, Franklin Társulat, 1935. 97–98.
- Kúria 1934. december 20. P. I. 2193/1934. [471.]. In: TÉRFY Béla (szerk.): *Grill-féle új döntvénytár XXVIII*. Budapest, Grill, 1936. 264–265.
- Kúria 1934. november 30. P. I. 1684/1934. [462.]. In: TÉRFY Béla (szerk.): *Grill-féle új döntvénytár XXVIII*. Budapest, Grill, 1936. 251–253.
- Kúria 1934. november 30. P. I. 1684/1934. *Kereskedelmi Jog*. (2) 1935. 32.
- Kúria 1935. április 11. P. I. 4478/1934. [935. EH]. In: *Polgári jogi Határozatok Tára. VII*. Budapest, M. kir. Igazságügyminiszter, 1937. 100–104.
- Kúria 1935. május 24. P. I. 1333/1935. [937. EH]. In: *Polgári jogi Határozatok Tára VII*. Budapest, M. kir. Igazságügyminiszter, 1937. 107–121.
- Kúria 1936. szeptember 8. P. I. 1767/1936. [938. EH]. In: *Polgári jogi Határozatok Tára VII*. Budapest, M. kir. Igazságügyminiszter, 1937. 121–123.
- Kúria 1937. március 3. P. I. 5890/1936. [687.]. In: TÉRFY Béla (szerk.): *Grill-féle új döntvénytár XXX*. Budapest, Grill, 1938. 279–281.
- Kúria 1942. február 17. P. I. 5466/1941. [458]. In: TÉRFY Béla (szerk.): *Grill-féle új döntvénytár XXXV*. Budapest, Grill, 1943. 163–166.
- Kúria P. II. 4948/1937. *Iparjogi Szemle*. (10–12) 1938. 44.